

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2558
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CULTURAL LANDSCAPE OF COMMUNITIES IN TAMBOL JEDRIEW, SAMUTSAKHON
PROVINCE

Miss Kanjana Kaewpueng

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Urban and Regional Planning Program in Urban and
Regional Planning

Department of Urban and Regional Planning

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2015

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัด

สมุทรสาคร

โดย

นางสาวกาญจนา แก้วพึ่ง

สาขาวิชา

การวางแผนภาคและเมือง

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ศาสตราจารย์ ดร.วรรณศิลป์ พิรพันธุ์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

.....คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปิ่นรัชฎ์ กาญจนะจิติ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ระหัตถ์ วิจารณ์ประดิษฐ์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ศาสตราจารย์ ดร.วรรณศิลป์ พิรพันธุ์)

.....กรรมการ

(อาจารย์ ดร.พรสวรรค์ วิเชียรประดิษฐ์)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(ศาสตราจารย์ ดร.ศิริวรรณ ศิลาพัชรนันท์)

5573301825 : MAJOR URBAN AND REGIONAL PLANNING

KEYWORDS: CULTURAL LANDSCAPE / JEDRIEW / SAMUTSAKHON

KANJANA KAEWPUENG: CULTURAL LANDSCAPE OF COMMUNITIES IN TAMBOL JEDRIEW, SAMUTSAKHON PROVINCE. ADVISOR: PROF.WANNASILPA PEERAPUN, Ph.D., pp.

The Thesis aimed to 1) study the historical development and cultural landscape of communities in Tambol Jedriew, Samutsakhon Province, 2) analyze and evaluate its cultural landscape elements and values of the communities, and 3) analyze the tendency of the communities' cultural landscape transformation in Tambol Jedriew, Samutsakhon Province.

This research found that communities in Tambol Jedriew, Samutsakhon Province are water-based communities consisting of Thais and Mon. The community developments are divided into three phases as the followings. First, it is the beginning period of settlement (1880 – 1937) when Jedriew Canal was excavated to connect with the main canal. The natural environment has fundamentally influenced the human settlement and agriculture. This type of cultural landscape could be termed as “the natural landscape led its culture”. Second, the agricultural transformation period (1938 – 1978) started when human altered environments and used bed gardening system demonstrating local wisdom of water management. The relationship among humans bred the unique tradition and culture prescribed as “outstanding characters of the landscape and the culture are integrated”. Last, changing transportation modes (1979 – present) of the road access has changed the existing environments. Human has utilized technology to manage natural environment. At the same time, preserving the community's belief and traditions reflecting the uniqueness of Mon communities has been continued as it is entitled “the culture leads the landscape”.

The recommendations to preserve the communities' cultural landscape in Tambol Jedriew suggest identifying building characters presenting important elements of the water-based communities, initiating preservation measurements, and promoting public participation in the community's cultural landscape conservation process.

Department: Urban and Regional Planning Student's Signature

Field of Study: Urban and Regional Planning Advisor's Signature

Academic Year: 2015

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้รับการสนับสนุนการศึกษาจาก “ทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์สำหรับนิสิต จากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย”

การศึกษาและการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีจากการได้รับความช่วยเหลือเมตตากรุณาและเป็นกำลังใจจากบุคคลหลายท่าน ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.วรรณศิลป์ พีรพันธุ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เป็นอย่างสูง ที่ได้กรุณาสละเวลาเพื่อให้คำปรึกษาและความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ รวมถึงขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ระหัตถ์ โรจนประดิษฐ์ ศาสตราจารย์ ดร.ศิริวรรณ ศิลพัชรนันท์ และอาจารย์ ดร.พรสรร วิเชียรประดิษฐ์ ที่ได้ให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านในภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่คอยอบรมสั่งสอนและแนะนำแนวทางในการศึกษา รวมถึงเจ้าหน้าที่ในภาควิชาที่คอยให้ความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกตลอดระยะเวลาที่ศึกษาอยู่ที่สถาบันแห่งนี้

ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเจ็ดริ้ว รวมทั้งชาวบ้านชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วทุกท่าน ที่ให้ความช่วยเหลือในการอนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำมาประกอบการศึกษา

ขอขอบคุณเพื่อนๆ สาขาการวางแผนภาคและเมือง ให้ความช่วยเหลือในขั้นตอนของการศึกษา ขอคุณนางสาวสุนิษา มินรินทร์ นางสาววิภาวี สังข์สม นายวีราทร มงคลพาณิชย์ นางสาวกฤษมา ศรีงามผ่อง ที่ให้ความช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา และเป็นกำลังใจในการจัดทำวิทยานิพนธ์ ตลอดจนนางสาวชนิชา ธาดาวรภัทร์ นายฐิติพงษ์ ขนุนทอง ที่ให้ความช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลภาคสนาม

สุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณคุณพ่อสมศักดิ์ คุณแม่ปราณี และครอบครัวแก้วพิ่ง ที่คอยห่วงใยสนับสนุน และเป็นกำลังใจสำคัญตลอดระยะเวลาในการศึกษา ส่งผลให้ผู้วิจัยประสบความสำเร็จในการศึกษาด้วยดี

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฐ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฑ
สารบัญแผนที่.....	ฒ
สารบัญรูป	ณ
บทที่ 1.....	1
บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 คำถามวิจัย.....	2
1.3 สมมติฐาน	2
1.4 วัตถุประสงค์ในการศึกษา	3
1.5 ขอบเขตงานวิจัย	3
1.5.2 ขอบเขตทางด้านพื้นที่	3
1.6 ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการศึกษา	6
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
1.8 นิยามศัพท์	8
บทที่ 2.....	9
แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	9

2.1.1 ความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	9
2.1.2 ประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	11
2.1.3 องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	13
2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	20
2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม	25
2.3.1 ความหมายของนิเวศวิทยาวัฒนธรรม	25
2.3.2 แนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมกายภาพ	26
2.3.3 นิเวศวิทยาทางการเกษตร	27
2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน	28
2.4.1 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนริมน้ำ	28
2.4.2 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนมอญ	31
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	36
2.6 สรุปแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	38
บทที่ 3.....	41
ระเบียบวิธีวิจัย	41
3.1 กรอบแนวความคิดในการวิจัย	41
3.1.2 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม	41
3.1.3 การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม	42
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	42
3.3 ข้อมูลและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	43
3.3.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data).....	43
3.3.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data)	45
บทที่ 4.....	47

สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา.....	47
4.1 ประวัติความเป็นมาของอำเภอบ้านแพ้ว และชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร	47
4.2 สภาพทั่วไปของตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร.....	48
4.2.1 ลักษณะทางกายภาพ.....	48
4.2.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต.....	48
4.2.1.2 ลักษณะทางภูมิศาสตร์.....	49
4.2.1.3 ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.....	51
4.2.1.4 ระบบบริการพื้นฐาน.....	54
4.2.1.5 การใช้ประโยชน์ที่ดินและการถือครองที่ดิน	59
4.2.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจ	64
4.2.3 ลักษณะทางสังคม	65
4.2.3.1 ด้านประชากร.....	65
4.2.3.2 ด้านสังคมและวัฒนธรรม.....	68
4.2.3.3 ความสัมพันธ์ของชุมชนกับพื้นที่โดยรอบ.....	68
บทที่ 5.....	70
พัฒนาการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร	70
5.1 ยุคเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐานชุมชน (พ.ศ. 2423 – พ.ศ. 2480).....	70
5.1.1 ลักษณะทางกายภาพ.....	73
5.1.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม.....	73
5.1.3 ลักษณะการขยายตัวของชุมชน	74
5.1.4 โครงสร้างของชุมชน.....	75
5.1.5 การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วยุคที่ 1	75
5.2 ยุคเปลี่ยนผ่านรูปแบบเกษตรกรรม (พ.ศ. 2481 – พ.ศ. 2521).....	76

5.2.1 ลักษณะทางกายภาพ.....	77
5.2.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม.....	78
5.2.3 ลักษณะการขยายตัวของชุมชน	79
5.2.4 โครงสร้างของชุมชน.....	79
5.2.5 การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วยุคที่ 2	79
5.3 ยุคเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางคมนาคม (พ.ศ.2522 – ปัจจุบัน).....	80
5.3.1 ลักษณะทางกายภาพ.....	81
5.3.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม.....	82
5.3.3 ลักษณะการขยายตัวของชุมชน	83
5.3.4 โครงสร้างของชุมชน.....	83
5.3.5 การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วยุคที่ 3	83
5.4 การเปรียบเทียบภาพถ่ายทางอากาศของกรมแผนที่ทหาร พ.ศ. 2495 พ.ศ.2539 และ พ.ศ. 2557.....	86
5.4.1 บริเวณตอนเหนือของพื้นที่ศึกษา	86
5.4.2 บริเวณตอนกลางของพื้นที่ศึกษา.....	88
บทที่ 6.....	92
การวิเคราะห์องค์ประกอบและการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัด สมุทรสาคร.....	92
6.1 องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	92
6.1.1 องค์ประกอบทางกายภาพ.....	92
6.1.1.1 รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน	92
6.1.1.2 อาคารสถาปัตยกรรม.....	94
6.1.1.3 พื้นที่เกษตรกรรมและโครงข่ายลำน้ำ.....	99
6.1.1.4 โครงข่ายการสัญจร.....	102

6.1.2 องค์ประกอบทางสังคมและเศรษฐกิจ.....	104
6.1.2.1 ประเพณีวัฒนธรรม.....	104
6.1.2.2 พื้นที่ทางภูมิปัญญา.....	106
6.1.2.3 เศรษฐกิจชุมชน	109
6.1.2.4 กิจกรรมและการใช้พื้นที่.....	110
6.1.3 องค์ประกอบทางประวัติศาสตร์	111
6.1.3.1 สถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ	111
6.1.3.2 บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์	114
6.2 การประเมินพื้นที่ที่มีคุณค่าความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	116
6.2.1 พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพ	116
6.2.1.1 พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพสูง	116
6.2.1.2 พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพปานกลาง	116
6.2.1.3 พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพน้อย	117
6.2.2 พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ	117
6.2.2.1 พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสังคมและเศรษฐกิจสูง.....	117
6.2.2.2 พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสังคมและเศรษฐกิจปานกลาง	117
6.2.2.3 พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสังคมและเศรษฐกิจน้อย	118
6.2.3 พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์.....	118
6.2.3.1 พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์สูง	118
6.2.3.2 พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ปานกลาง.....	118
6.2.3.3 พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์น้อย	118
6.3 สรุปคุณค่าความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	129
6.4 สภาพปัญหาและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	131

6.4.1	สภาพปัญหาที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	131
6.4.1.1	ปัญหาทางด้านกายภาพ.....	131
6.4.1.2	ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ	132
6.4.1.3	ปัญหาทางด้านสังคม.....	132
6.4.2	แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	133
6.4.2.1	แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพ	133
6.4.2.2	แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ	134
6.4.2.3	แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม	134
บทที่ 7	135
สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ		135
7.1	สรุปผลการศึกษา	135
7.1.1	สรุปพัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน	135
7.1.2	สรุปองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน.....	136
7.1.3	สรุปคุณค่าและความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน	138
7.2	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	138
7.3	ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป	141
	142
รายการอ้างอิง		142
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์		163

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1 แสดงองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของคณะกรรมการมรดกวิโตเรีย.....	14
ตารางที่ 2 แสดงการแบ่งหมวดองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของคณะกรรมการมรดก ออสเตรเลีย	15
ตารางที่ 3 แสดงองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของการอุทยานแห่งชาติสหรัฐอเมริกา	16
ตารางที่ 4 ตัวอย่างแสดงการวิเคราะห์สาระสำคัญของพื้นที่	24
ตารางที่ 5 จำนวนประชากร จำนวนครัวเรือน และความหนาแน่นของประชากรในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร พ.ศ. 2549 - 2558	66
ตารางที่ 6 จำนวนประชากรในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร จำแนกตามรายหมู่บ้าน พ.ศ. 2558.....	66
ตารางที่ 7 สรุปพัฒนาการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร	90
ตารางที่ 8 (ต่อ) สรุปพัฒนาการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร	91
ตารางที่ 9 แสดงเกณฑ์การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัด สมุทรสาคร.....	119
ตารางที่ 10 แสดงเกณฑ์การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร.	120
ตารางที่ 11 แสดงเกณฑ์การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร.	121
ตารางที่ 12 แสดงเกณฑ์การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร.	122

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่ 1 แสดงขั้นตอนและวิธีดำเนินการศึกษา	7
แผนภูมิที่ 2 กรอบแนวคิดการศึกษาองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	40
แผนภูมิที่ 3 สัดส่วนการประกอบอาชีพของประชากรในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร.....	64
แผนภูมิที่ 4 การเปลี่ยนแปลงของประชากรในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร พ.ศ. 2549 - 2558	65
แผนภูมิที่ 5 การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วยุคที่ 1	76
แผนภูมิที่ 6 การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วยุคที่ 2	80
แผนภูมิที่ 7 การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วยุคที่ 3	84

สารบัญแนที่

แนที่ 1 ที่ตั้งและขอบเขตของพื้นที่ศึกษา	4
แนที่ 2 ขอบเขตของพื้นที่ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร.....	5
แนที่ 4 ที่ตั้ง อาณาเขตและการเข้าถึงของพื้นที่ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร	50
แนที่ 5 โครงข่ายลำน้ำของพื้นที่ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร	53
แนที่ 6 ระบบบริการพื้นฐานของพื้นที่ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร.....	58
แนที่ 7 การใช้ที่ดินของพื้นที่ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร	60
แนที่ 8 ความหนาแน่นและการกระจายตัวของอาคารในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร.....	62
แนที่ 9 ผังเมืองรวมชุมชนบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร	63
แนที่ 10 ขอบเขตของชุมชนย่อยในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร	67
แนที่ 11 โครงข่ายลำน้ำและพื้นที่เกษตรกรรมชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร	103
แนที่ 12 ประเพณีและพื้นที่ทางภูมิปัญญาของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร	108
แนที่ 13 การใช้พื้นที่ประกอบกิจกรรมของในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร.....	112
แนที่ 14 สถานที่ทางศาสนาและความเชื่อของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร	115
แนที่ 15 การประเมินคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพ.....	123
แนที่ 16 การประเมินคุณค่าทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ	125
แนที่ 17 การประเมินคุณค่าทางประวัติศาสตร์.....	127
แนที่ 18 พื้นที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีคุณค่าโดยรวมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว	130

สารบัญรูป

รูปที่ 1 การตั้งถิ่นฐานแบบแนวยาว	17
รูปที่ 2 การตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่ม	18
รูปที่ 3 โครงสร้างความสัมพันธ์ของชุมชนริมน้ำ	30
รูปที่ 4 การวางตำแหน่งเรือนมอญ	32
รูปที่ 5 การเก็บข้อมูลของผู้วิจัย	45
รูปที่ 6 แหล่งน้ำของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร	54
รูปที่ 8 ระบบคมนาคมขนส่งของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร	56
รูปที่ 9 ระบบสาธารณูปการของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร	57
รูปที่ 10 กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร	65
รูปที่ 11 ภาพตัดขวางแสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วในแต่ละช่วง	85
รูปที่ 12 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณตอนเหนือของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร	87
รูปที่ 13 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณตอนกลางของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร	89
รูปที่ 14 สถาปัตยกรรมของบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในลักษณะเรือนพื้นถิ่น	94
รูปที่ 15 สถาปัตยกรรมของบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในลักษณะเรือนมอญดั้งเดิม	95
รูปที่ 16 สถาปัตยกรรมของบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในลักษณะเรือนมอญประยุกต์	95
รูปที่ 17 สถาปัตยกรรมของบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในลักษณะอาคารสมัยใหม่	96
รูปที่ 18 สถาปัตยกรรมทางความเชื่อ	97
รูปที่ 19 ทำนน้ำรูปแบบต่างๆ	97
รูปที่ 20 สะพานข้ามคลองหรือลำประโดงรูปแบบต่างๆ	98
รูปที่ 21 ทางเดินริมคลองรูปแบบต่างๆ	98
รูปที่ 22 โรงเก็บเรือรูปแบบต่างๆ	98
รูปที่ 23 เชื้อกันตลิ่งรูปแบบต่างๆ	99
รูปที่ 24 ลักษณะการเตรียมดินและสวนยกร่องในพื้นที่ศึกษา	99

รูปที่ 25 สวนอู่บน.....	100
รูปที่ 26 สวนกล้วยไม้.....	100
รูปที่ 27 เทคโนโลยีที่ใช้ในการเกษตร.....	101
รูปที่ 28 กลุ่มประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา	104
รูปที่ 29 กลุ่มประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและคติความเชื่อ	106
รูปที่ 30 ภูมิปัญญาทางด้านอาหาร	106
รูปที่ 31 ภูมิปัญญาด้านศิลปะและวัฒนธรรม.....	109
รูปที่ 32 เศรษฐกิจชุมชน.....	110
รูปที่ 33 สถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ.....	113
รูปที่ 34 พระครูสาครกิจโกศล	114
รูปที่ 35 ภาพตัดขวางแสดงคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านสุนทรียภาพของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว	124
รูปที่ 36 ภาพตัดขวางแสดงคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว.....	126
รูปที่ 37 ภาพตัดขวางแสดงคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว	128
รูปที่ 38 อาคารสถาปัตยกรรมที่สูญเสียอัตลักษณ์ชุมชนมอญริมน้ำ.....	131
รูปที่ 39 สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เสื่อมโทรม.....	132
รูปที่ 40 การคมนาคมทางบกขยายตัวเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรม.....	133
รูปที่ 41 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว	134
รูปที่ 42 การก่อสร้างเขื่อนและทางเดินเท้าที่ทำลายทัศนียภาพของชุมชนริมน้ำ	139
รูปที่ 43 รูปแบบเขื่อนกันตลิ่งที่มีความเหมาะสมกับชุมชนริมน้ำ	139
รูปที่ 44 การถมร่องสวนเฉพาะที่จำเป็นเพื่อรักษาระบบนิเวศของพื้นที่.....	140
รูปที่ 45 แนวคิดการติดตั้งบ่อดักไขมันและล้างบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยลงสู่คลอง	141

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างทั้งทางรูปธรรมและนามธรรมอันเป็นสิ่งที่ผู้คนในกลุ่มถือร่วมกัน (ค่านิยม) และได้กระทำต่อสภาพแวดล้อมภูมิประเทศ เพื่อสร้างความเจริญงอกงาม และพัฒนาสังคมของมนุษย์ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550: 15) เป็นผลของประสบการณ์สั่งสมของคนที่ยังคงปฏิบัติสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มชนเดียวกัน และระหว่างกลุ่มชนหลากหลายชาติพันธุ์ รวมไปถึงโลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544: 108) ส่งผลให้พื้นที่ที่มีคุณค่าและความโดดเด่น จนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นมีหลายประเภท ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมรูปแบบหนึ่งที่น่าสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำอันเกิดจากลักษณะการตั้งถิ่นฐานตามแนวริมฝั่งของแม่น้ำลำคลอง (River linear settlement) ซึ่งสอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ของเมืองหรือชุมชนส่วนใหญ่ในประเทศไทยมักตั้งอยู่ในที่ราบลุ่มใกล้แม่น้ำลำคลอง

คลองดำเนินสะดวก เป็นคลองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ยาวนานกว่า 150 ปี ชุดในสมัยรัชกาลที่ 4 เพื่อเชื่อมระหว่างแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำแม่กลอง โดยไหลผ่าน 3 จังหวัด คือ จังหวัดสมุทรสาคร จังหวัดราชบุรี และจังหวัดสมุทรสงคราม ผลจากการขุดคลองดำเนินสะดวกทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบริเวณริมสองฝั่งคลองดำเนินสะดวก เมื่อมีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้มีการขุดคลองสายย่อยเพื่อเชื่อมต่อกับคลองดำเนินสะดวก เกิดการตั้งถิ่นฐานบริเวณริมสองฝั่งคลองสายย่อยต่างๆ ในบรรดาชุมชนริมน้ำที่เกิดขึ้นมีชุมชนที่น่าสนใจหลายชุมชน โดยเฉพาะชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว

ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว อยู่ในพื้นที่อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร เป็นชุมชนริมน้ำที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทยผสมกับมอญซึ่งอพยพมาจากบ้านกะมาวก เมืองมะละแหม่ง ประเทศพม่า ในสมัยรัชกาลที่ 2 (คลังเอกสารสาธารณะ, 2556: ออนไลน์) เรียกว่า “มอญน้ำจืด” กลุ่มแรกของจังหวัดสมุทรสาคร (บังอร หังเสวก, สัมภาษณ์, 5 กันยายน 2557) การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มบ้านเรือนกระจายตัวอยู่ตามแนวคลองเจ็ดริ้วและคลองพาดหมอน ซึ่งเป็นคลองสายย่อยที่ขุดขึ้นเพื่อเชื่อมต่อกับคลองดำเนินสะดวก โดยมีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัว มีอาคารสถาปัตยกรรมทั้งรูปแบบเรือนไทย เรือนมอญ เรือนไทยผสม ในบริบทของชุมชนริมน้ำที่ยังคงวิถีชีวิตซึ่งมีความผูกพันกับสายน้ำ เช่น การพาย

เรือบิณฑบาต เด็กเล่นน้ำในคลอง หรือผู้ใหญ่ที่นั่งตกลาริมคลอง มีประเพณีวัฒนธรรมที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและไสยศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยและมอญ จนเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่ เช่น ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง ประเพณีตักบาตรดอกไม้และล้างเท้าพระ ประเพณีที่เกี่ยวกับการนับถือผี เป็นต้น สิ่งเหล่านี้สะท้อนออกมาทั้งรูปธรรมในเชิงสถาปัตยกรรม และการใช้พื้นที่ต่างๆ และนามธรรมในเชิงวิถีชีวิตและประเพณีความเชื่อ ทำให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ที่มีความหลากหลายและน่าสนใจทั้งรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์และความเชื่อที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ สภาพแวดล้อมโดยรอบที่เชื่อมโยงไปถึงพื้นที่ทำกิน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม ได้แก่ การปลูกข้าว ซึ่งเป็นอาชีพที่ชาวมอญมีความถนัด การทำสวนยกร่อง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ เช่น ทุ่งน พลุ ฝรั่ง แก้วมังกร เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีบ่อเลี้ยงกุ้ง บ่อเลี้ยงปลา ปรากฏให้เห็นในพื้นที่ เกิดเป็นภูมิทัศน์ทางการเกษตร (Agricultural Landscape) ที่มีความหลากหลาย

อย่างไรก็ตามจากการเติบโตของจังหวัดสมุทรสาครที่ผ่านมา ส่งผลให้ปัจจุบันพื้นที่ที่มีการตัดถนนเข้ามาในพื้นที่ ทำให้รูปแบบการเดินทางที่สะดวกมากขึ้นประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นกับชุมชน ทำให้รูปแบบวิถีชีวิตและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานานเสี่ยงต่อการสูญหายไปกับกาลเวลา ประกอบกับความเสี่ยงในการสูญหายของพื้นที่เกษตรกรรมในรูปแบบนาและสวนยกร่อง ซึ่งเป็นรูปแบบภูมิทัศน์เดิมของพื้นที่ เป็นผลมาจากการปรับเปลี่ยนพื้นที่เกษตรกรรมเป็นนาทุ่งและบ่อปลา ผลจากการพัฒนาเมืองที่เกิดขึ้น อาจทำให้คุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วลดลงหรือสูญหาย จึงนำมาสู่ประเด็นการศึกษาพัฒนาการ วิเคราะห์องค์ประกอบและคุณค่าเพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว ซึ่งเชื่อมโยงกับลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนในชุมชน และวิเคราะห์แนวโน้ม หรือการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นได้ในพื้นที่ ตลอดจนหาแนวทางในการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีคุณค่าและเอกลักษณ์ให้คงอยู่ต่อไป

1.2 คำถามวิจัย

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร มีพัฒนาการตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอย่างไร มีองค์ประกอบ และมีคุณค่าในด้านใดบ้าง

1.3 สมมติฐาน

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร มีความสัมพันธ์กับเครือข่ายลำน้ำ และพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบทางกายภาพ องค์ประกอบทางสังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ และองค์ประกอบทางประวัติศาสตร์

1.4 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. ศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. วิเคราะห์องค์ประกอบและคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร
3. วิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมในอนาคตของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

1.5 ขอบเขตงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการกำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

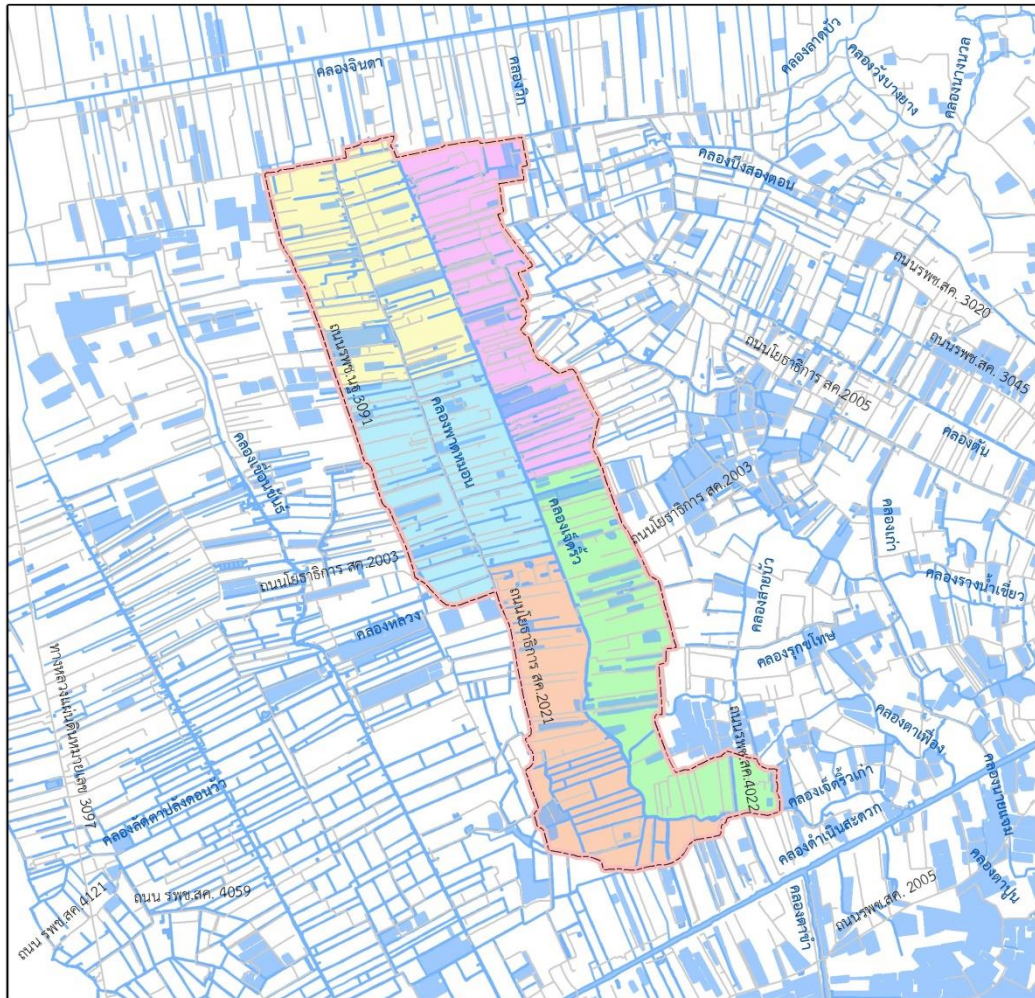
1.5.1 ขอบเขตทางด้านเนื้อหา

ศึกษาพัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร โดยอาศัยข้อมูลพื้นฐานทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม เพื่อนำมาวิเคราะห์องค์ประกอบและระบุคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม รวมถึงวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมในอนาคต

1.5.2 ขอบเขตทางด้านพื้นที่

พื้นที่ศึกษา คือ ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ประกอบด้วยทั้งหมด 5 ชุมชน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านปลายคลองเจ็ดริ้ว หมู่ที่ 2 บ้านกลางคลองเจ็ดริ้ว หมู่ที่ 3 บ้านต้นคลองเจ็ดริ้ว หมู่ที่ 4 บ้านต้นคลองพาดหมอน และหมู่ที่ 5 บ้านปลายคลองพาดหมอน มีประชากรทั้งสิ้นประมาณ 3,900 คน ขนาดพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 12 ตารางกิโลเมตร ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อดังนี้ (แผนที่ 1 และแผนที่ 2)

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลตลาดจินดา อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลหลักสอง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลเกษตรพัฒนา อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลหลักสอง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

<p>วิทยานิพนธ์ : ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร</p>		<p>ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>																				
<p>แผนที่ 1.2 ขอบเขตของพื้นที่ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร</p>																						
<p>สัญลักษณ์</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td>ขอบเขตตำบลเจ็ดริ้ว</td> <td></td> <td>หมู่ที่ 1 บ้านปลายคลองเจ็ดริ้ว</td> </tr> <tr> <td></td> <td>ถนน</td> <td></td> <td>หมู่ที่ 2 บ้านกลางคลองเจ็ดริ้ว</td> </tr> <tr> <td></td> <td>คลองสายหลัก</td> <td></td> <td>หมู่ที่ 3 บ้านต้นคลองเจ็ดริ้ว</td> </tr> <tr> <td></td> <td>คลองสายย่อย</td> <td></td> <td>หมู่ที่ 4 บ้านต้นคลองพาดหมอน</td> </tr> <tr> <td></td> <td>บ่อน้ำ บึงน้ำ</td> <td></td> <td>หมู่ที่ 5 บ้านปลายคลองพาดหมอน</td> </tr> </table>			ขอบเขตตำบลเจ็ดริ้ว		หมู่ที่ 1 บ้านปลายคลองเจ็ดริ้ว		ถนน		หมู่ที่ 2 บ้านกลางคลองเจ็ดริ้ว		คลองสายหลัก		หมู่ที่ 3 บ้านต้นคลองเจ็ดริ้ว		คลองสายย่อย		หมู่ที่ 4 บ้านต้นคลองพาดหมอน		บ่อน้ำ บึงน้ำ		หมู่ที่ 5 บ้านปลายคลองพาดหมอน	<p>กิโลเมตร</p>
	ขอบเขตตำบลเจ็ดริ้ว		หมู่ที่ 1 บ้านปลายคลองเจ็ดริ้ว																			
	ถนน		หมู่ที่ 2 บ้านกลางคลองเจ็ดริ้ว																			
	คลองสายหลัก		หมู่ที่ 3 บ้านต้นคลองเจ็ดริ้ว																			
	คลองสายย่อย		หมู่ที่ 4 บ้านต้นคลองพาดหมอน																			
	บ่อน้ำ บึงน้ำ		หมู่ที่ 5 บ้านปลายคลองพาดหมอน																			
		<p>ที่มา: ปรับปรุงจาก กรมแผนที่ทหารและ สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสมุทรสาคร</p>																				
		<p>นางสาวกาญจนา แก้วพิง</p>																				

แผนที่ 2 ขอบเขตของพื้นที่ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

1.6 ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการศึกษา

1. กำหนดคำถามในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการ องค์ประกอบ และคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษา

2. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม ประกอบด้วย องค์ประกอบ การประเมินคุณค่าแนวทางการอนุรักษ์และจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม ชุมชนริมน้ำและชุมชนมอญ เพื่อสร้างกรอบการศึกษาและแนวทางในการวิจัย

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลของพื้นที่ศึกษา แบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลปฐมภูมิ ซึ่งเป็นการสำรวจลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ โดยการใช้การสำรวจภาคสนาม(Field Survey) และการสังเกตการณ์ (Observation) ประกอบกับการสอบถามข้อมูลจากผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่โดยใช้แบบสอบถาม(Questioner) และการสัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth interview) และข้อมูลทุติยภูมิ ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารอ้างอิงจากหน่วยงานราชการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งข้อมูลทางประวัติศาสตร์และความเป็นมาของพื้นที่แผนที่ แผนที่ และภาพถ่ายทางอากาศในแต่ละช่วงเวลาของพื้นที่ข้อมูลทางสถิติ แผน นโยบาย กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

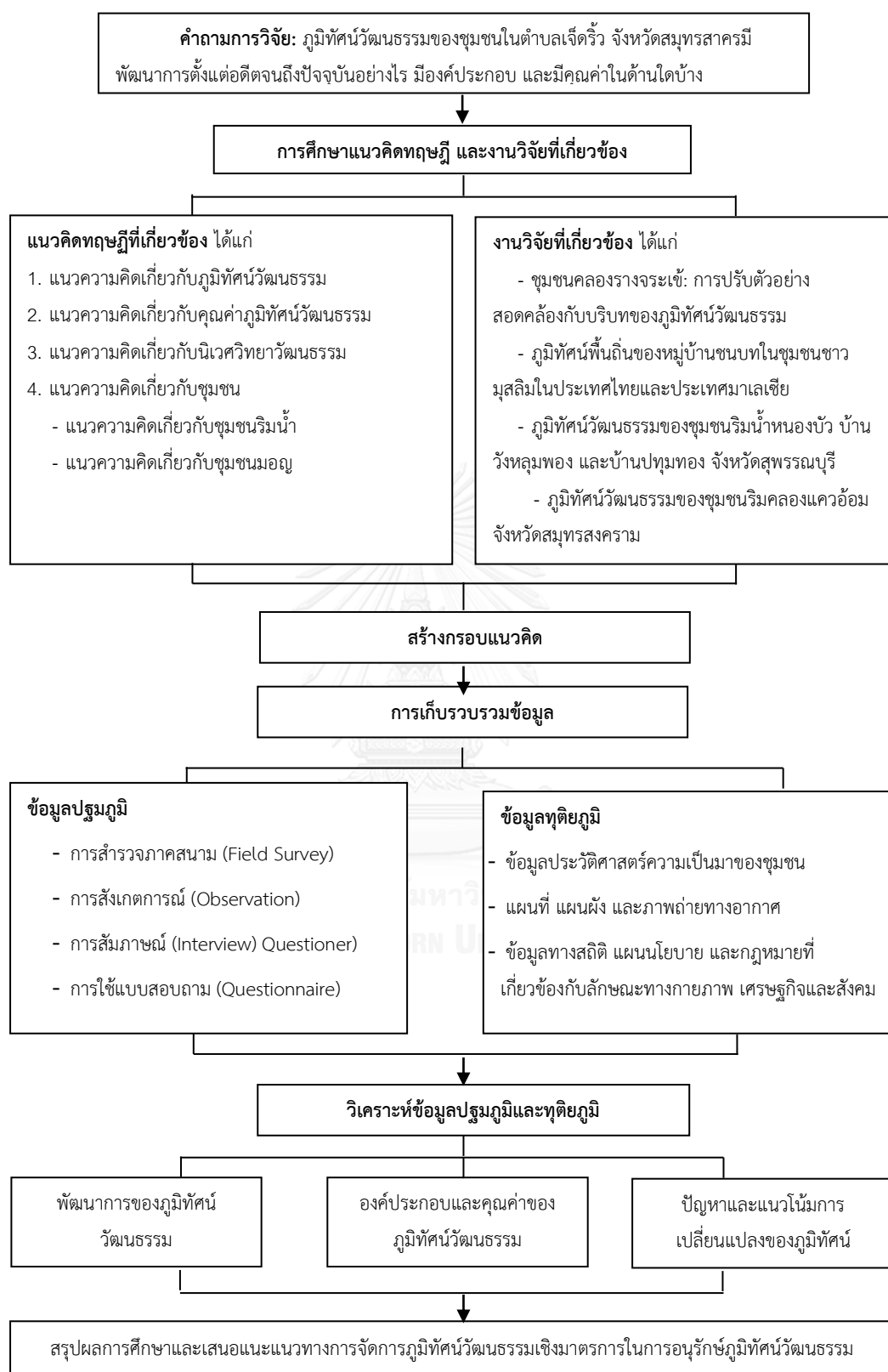
4. จัดระบบข้อมูลและปรับปรุงข้อมูลที่รวบรวมมาได้ โดยจำแนกเป็นประเภทและช่วงเวลา เพื่อสะดวกต่อการนำมาวิเคราะห์

- การศึกษาพัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ได้จากการเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับข้อมูลจากสอบถาม ข้อมูลจากผู้มีอยู่อาศัยในพื้นที่ เพื่อนำมาสรุปยุคสมัยของพัฒนาการ และวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อพัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่

- การวิเคราะห์องค์ประกอบและคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาครจากการสำรวจภาคสนามสังเกตการณ์การสอบถามสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ในระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (CECS) โดยใช้วิธีการซ้อนทับ (Overlay) องค์ประกอบแต่ละด้านลงในแผนที่ เพื่อสรุปองค์ประกอบและคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่

- วิเคราะห์สภาพปัญหา เพื่อคาดการณ์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และเสนอแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรม

5. สรุปผลการศึกษาและเสนอแนะแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเชิงมาตรการในการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว

แผนภูมิที่ 1 แสดงขั้นตอนและวิธีดำเนินการศึกษา

ที่มา: ผู้วิจัย, 2557

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลการศึกษาทำให้ทราบถึงพัฒนาการ องค์ประกอบ และคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งมีความสัมพันธ์กับลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ตลอดจนแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่จะเกิดขึ้นในอนาคต
2. ผลสรุปจากการศึกษาสามารถใช้เป็นข้อมูลประกอบการวางแผนพัฒนาเมืองและชุมชนในเชิงกายภาพต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับท้องถิ่นและภูมิภาค

1.8 นิยามศัพท์

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างทั้งทางรูปธรรมและนามธรรมอันเป็นสิ่งที่ผู้คนในกลุ่มถือร่วมกัน (ค่านิยม) และได้กระทำต่อสภาพแวดล้อมภูมิประเทศเพื่อสร้างความเจริญงอกงาม และพัฒนาสังคมของมนุษย์(สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550: 15)

ชุมชนริมน้ำ หมายถึง ลักษณะชุมชนที่มีการสร้างบ้านเรือนต่อเนื่องเรียงรายไปตามแนวตลิ่งของแม่น้ำหรือลำคลอง (River linear settlement) มีความผูกพันกับแม่น้ำลำคลองอย่างแนบแน่น โดยได้รับประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมด้วยการอุปโภคบริโภคจากเครือข่ายลำน้ำหลักและรอง

บทที่ 2

แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร” จำเป็นต้องศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม
2. แนวความคิดเกี่ยวกับคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม
3. แนวความคิดเกี่ยวกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
4. แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม

แนวความคิดเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมประกอบด้วย 3 ส่วนคือ การให้ความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรม และองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 ความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การให้ความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรมมีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลายทั้งในประเทศไทยและจากนานาประเทศ ซึ่งได้มีการระบุความหมายไว้ดังต่อไปนี้

คณะกรรมการมรดกโลก องค์การสหประชาชาติ (2011) กล่าวว่า “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” คือ ผลลัพธ์ทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงการผสมผสานเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ เป็นพัฒนาการของสังคมมนุษย์และการตั้งถิ่นฐานผ่านกาลเวลาภายใต้อิทธิพลของสภาพแวดล้อมธรรมชาติตลอดจนแรงผลักดันในด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ทั้งจากภายในและภายนอกพื้นที่

De Blij, Harm (1997: 142-143) ให้ความหมายภูมิทัศน์วัฒนธรรมว่า เป็นหลักฐานและร่องรอยของการเปลี่ยนแปลงภูมิประเทศและสภาพแวดล้อมโดยมนุษย์ จากกิจกรรมตามวิถีชีวิตของชุมชนหรือชาติพันธุ์ แสดงออกในลักษณะของรูปธรรมและนามธรรมที่เรียนรู้และถ่ายทอดสั่งสมกันมายาวนาน เช่น การสร้างบ้านเรือน สิ่งก่อสร้าง ถนนหนทาง พื้นที่เกษตรกรรม รูปแบบชุมชน ทั้งที่สามารถจับต้องได้ และจับต้องไม่ได้

Peter Folwer (2002: 108) ให้ความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรม คือ “ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการผสมกันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ โดยแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ และการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ผ่านกาลเวลามาจนกระทั่งปัจจุบัน ภายใต้อิทธิพลของข้อจำกัดทางกายภาพและโอกาสที่จะนำเสนอขึ้นโดยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นตัวกำหนดรูปแบบ ตลอดจนเป็นการสืบต่อในทางสังคม เศรษฐกิจ และแรงกดดันทางวัฒนธรรม ทั้งปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน โดยพื้นที่ดังกล่าวได้ผ่านการเลือกเฟ้นตามหลักเกณฑ์ของคุณค่าในความโดดเด่นอันเป็นสากล (Universal Value) จนสามารถเป็นตัวแทนที่ชัดเจนของภูมิทัศน์วัฒนธรรมรวมไปถึงแสดงให้เห็นถึงภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งภูมิภาค”

Carl Sauer (2007: 135) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม เกิดจากภูมิทัศน์ทางธรรมชาติโดยกลุ่มวัฒนธรรม ซึ่งวัฒนธรรมเป็นตัวการที่กระทำ ส่วนพื้นที่ธรรมชาติเป็นตัวกลาง และภูมิทัศน์วัฒนธรรมคือผลลัพธ์”

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร (2549: 15) ให้ความหมายทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างทั้งทางรูปธรรมและนามธรรมอันเป็นสิ่งที่ผู้คนในกลุ่มถือร่วมกัน (ค่านิยม) และได้กระทำต่อสภาพแวดล้อมภูมิประเทศ เพื่อสร้างความเจริญงอกงาม และพัฒนาสังคมของมนุษย์”

หัตยา สิริพัฒนานกุล (2550: 1) กล่าวว่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรมสามารถพิจารณาจากธรรมชาติซึ่งเป็นรากฐานของมรดกทางวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมเป็นบริบทของการกระทำหรือกิจกรรมของมนุษย์ และการรับรู้เชิงพื้นที่ (Sense of place) อันเกิดจากการรับรู้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งรูปธรรมและนามธรรม

จากการให้ความหมายภูมิทัศน์วัฒนธรรมของคณะกรรมการมรดกโลก องค์การสหประชาชาติ ยังให้ความหมายที่คลุมเครือ ส่วนการให้ความหมายของ Carl Sauer และ Peter Folwer นั้น ให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ ในขณะที่ De Blij, Harm สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร และหัตยา ขยายความครอบคลุมทั้งรูปธรรมและนามธรรม จากนิยามของภูมิทัศน์วัฒนธรรมข้างต้น สามารถสรุปสิ่งที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมได้ดังนี้

ปฏิสัมพันธ์ของการกระทำมนุษย์ (People) ที่มีต่อธรรมชาติ (Nature)

1.) การเปลี่ยนแปลงตามระยะเวลา

2.) แสดงออกมาทั้งทางรูปธรรม (สภาพภูมิประเทศ การสร้างบ้านเรือน สิ่งก่อสร้าง ถนน รูปแบบชุมชน พื้นที่เกษตรกรรม) และนามธรรม (คติความเชื่อ วัฒนธรรม พฤติกรรม)

ดังนั้น ภูมิทัศน์วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างทั้งรูปธรรม (รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ริมน้ำ อาคารสถาปัตยกรรมไทยมอญ ระบบโครงข่ายลำน้ำ พื้นที่เกษตรกรรม) และนามธรรม (วิถีชีวิต คติความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรมของชาวไทยมอญ) อันเป็นสิ่งที่ผู้คนในพื้นที่ถือร่วมกัน และกระทำต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เกิดเป็นพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

2.1.2 ประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ในการศึกษาเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมได้มีการจำแนกประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรมออกเป็นหลากหลายประเภทตามเกณฑ์ที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

คณะกรรมการมรดกโลก องค์การสหประชาชาติ (2014) ได้จำแนกภูมิทัศน์วัฒนธรรมออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1) ภูมิทัศน์ที่มีแบบแผนชัดเจน (Clearly defined landscape) หมายถึง ภูมิทัศน์ที่ได้รับการออกแบบเป็นอย่างดี มีคุณค่าทางด้านความงาม มีอาคารที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์หรือศาสนา ประกอบอยู่ ตัวอย่างของภูมิทัศน์ที่มีแบบแผนชัดเจน ได้แก่ วัด สวนสาธารณะ เป็นต้น

2) ภูมิทัศน์ที่พัฒนาโดยสัมพันธ์กับธรรมชาติ (Organically evolved landscape) หมายถึง ภูมิทัศน์ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติโดยกิจกรรมมนุษย์ กระบวนการเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไปจากปัจจัยหลายประการ เช่น สังคม เศรษฐกิจ หรือการเมือง ตัวอย่างของภูมิทัศน์ที่พัฒนาโดยสัมพันธ์กับธรรมชาติ ได้แก่ หมู่บ้านชนบทเหมืองแร่ นาขั้นบันได นาเกลือ เป็นต้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

- ภูมิทัศน์ดั้งเดิม (Relict landscape) ได้แก่ ภูมิทัศน์ที่เกิดจากเปลี่ยนแปลงผืนแผ่นดินในอดีตและได้หยุดพัฒนาการไปแล้ว แต่ยังคงหลงเหลือร่องรอยให้เห็นจนถึงปัจจุบัน

- ภูมิทัศน์ต่อเนื่อง (Continuing landscape) ได้แก่ ภูมิทัศน์ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงผืนแผ่นดินในอดีตและยังคงพัฒนาการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน สะท้อนวิถีชีวิตแบบจารีตที่พัฒนากาลเวลาเข้าสู่สังคมร่วมสมัย

3) ภูมิทัศน์ที่มีความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรม (associative cultural landscape) หมายถึง ภูมิทัศน์ธรรมชาติที่มีความหมายเชิงวัฒนธรรม สุนทรียภาพ และความเชื่อทางศาสนาต่อชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ภูมิทัศน์วัฒนธรรมประเภทนี้อาจเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า ภูมิทัศน์ศักดิ์สิทธิ์ (sacred)

landscape) ซึ่งหมายถึงภูมิทัศน์ที่เกิดจากมนุษย์เชื่อมโยงคติความเชื่อกับธรรมชาติ สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

- Conceptualised landscape มนุษย์ผูกเรื่องราวคติความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติกับองค์ประกอบทางธรรมชาติ เช่น อุทยานภูพระบาท จังหวัดอุดรธานี มีการผูกตำนานท้องถิ่นเรื่องนางอุสาและท้าวบารสเข้ากับกลุ่มหินธรรมชาติรูปร่างประหลาดซึ่งใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน

- Constructed landscape การสร้างรูปเคารพหรือสถานที่ประกอบพิธีกรรมในพื้นที่ธรรมชาติ เช่น การสร้างเจดีย์หรือพระธาตุบนยอดเขาสูง

Lucas P.H.C (1992: 46-47) ได้กล่าวถึงการแบ่งประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรมตามระดับความมากน้อยที่มนุษย์เข้าไปเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาติ สภาพภูมิศาสตร์เดิม โดยจำแนกออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1) ภูมิทัศน์ที่ได้รับการจัดการ (Managed landscape) ได้แก่ พุ่มหญ้าเลี้ยงสัตว์ ฟาร์มปศุสัตว์ ป่าปลูก มีบ้าน เกียงนาประปราย

2) ภูมิทัศน์เกษตรกรรม (Cultivated landscape) ได้แก่

- เกษตรกรรมแบบดั้งเดิม พุ่มนา พุ่มหญ้า ไร่บุกเบิก มีสภาพธรรมชาติป่าเดิมหลงเหลืออยู่มาก

- เกษตรกรรมผสมแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่ เริ่มปลูกพืชพันธุ์ชนิดเดียวเป็นจำนวนมากมากกว่าการปลูกพืชหลายชนิดปะปนกัน มีสภาพธรรมชาติเดิมหลงเหลืออยู่

- เกษตรกรรมแบบสมัยใหม่ ปลูกพืชพันธุ์เดียวเกือบทั้งพื้นที่ สภาพธรรมชาติเดิมหลงเหลืออยู่น้อย

3) ภูมิทัศน์รอบนอกศูนย์กลางเมือง (Suburban landscape) ได้แก่ เมืองขนาดเล็ก เป็นที่พักอาศัย ร้านค้า ไร่สวน พื้นที่เกษตรกรรม และพื้นที่ธรรมชาติ

4) ภูมิทัศน์ในเมือง (Urban landscape) ได้แก่ สภาพแวดล้อมที่มีสิ่งก่อสร้างอาคารหนาแน่น มีสวนสาธารณะเป็นสภาพแวดล้อมแบบธรรมชาติที่สร้างขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร (2549: 32-35) ได้จำแนกภูมิทัศน์วัฒนธรรมออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบชนบท หรือ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบภูมิทัศน์นำวัฒนธรรม กล่าวคือ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะเป็นปัจจัยหลักในการกำหนดทิศทางการดำเนินชีวิต มีลักษณะโดดเด่นในการดำเนินชีวิตใกล้ชิดสิ่งแวดล้อม มีระบบเครือญาติที่เข้มแข็ง เคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ

2) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมกึ่งเมืองกึ่งชนบท หรือ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีลักษณะเด่นร่วมกัน คือ ชุมชนมีพัฒนาการมากขึ้น ทั้งในแง่ทรัพยากร แรงงาน ความรู้ เทคโนโลยี ย่อมมีการปรับเปลี่ยนภูมิ

ทัศน์เพื่อให้สนองต่อความต้องการในการดำรงชีวิตที่มีมากยิ่งขึ้นด้วย แต่อย่างไรก็ตามก็ยังคงให้คุณค่าของระบบนิเวศวิทยาเดิม

3) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมือง หรือ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบวัฒนธรรมนำภูมิทัศน์ คือ มนุษย์ตั้งถิ่นฐานมาอย่างยาวนาน มีการปรับสภาพภูมิประเทศให้สนองกับการดำเนินชีวิต จนบางครั้งเป็นความพยายามที่จะเอาชนะสภาพแวดล้อมเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ต่อกิจกรรมต่างๆ และมีความหลากหลายมากขึ้น

จากการศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับการจำแนกประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรม พบว่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร เป็นภูมิทัศน์ที่พัฒนาโดยสัมพันธ์กับธรรมชาติ โดยมีความสัมพันธ์กับเครือข่ายลำน้ำและโครงข่ายสวน มีการตั้งถิ่นฐานในรูปแบบของชุมชนริมน้ำมาอย่างยาวนาน ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงการจำแนกประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของคณะกรรมการมรดกโลก องค์การสหประชาชาติ (UNESCO, 2008) พบว่า สอดคล้องกับประเภทภูมิทัศน์ที่พัฒนาโดยสัมพันธ์กับธรรมชาติ และภูมิทัศน์เกษตรกรรม (Cultivated Landscape) ตามแนวคิดของ Lucas ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง ศาสนา ความเชื่อและวัฒนธรรม

2.1.3 องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การวิเคราะห์องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญและนำไปสู่การระบุคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งมีการจำแนกเกณฑ์องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ดังนี้

คณะกรรมการมรดกวิโตเรีย (The Heritage Council of Victoria, 2009) ได้เสนอปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์ โดยพิจารณาจากความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมจากปัจจัย ระดับการพัฒนา และองค์ประกอบขนาดเล็ก ซึ่งต้องพิจารณาร่วมกับขนาดและของเขตทางกายภาพ มีหลักในการพิจารณาดังต่อไปนี้ (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 แสดงองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของคณะกรรมการมรดกวิโตเรีย

<p>A-บริบททางพื้นที่และสิ่งแวดล้อม</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ภูมิศาสตร์และภูมิประเทศทางธรรมชาติ และจากการสร้างขึ้นโดยมนุษย์ - ลักษณะเด่นที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เช่น ทางน้ำ - การรับรู้ของพืชพันธุ์ธรรมชาติ / หรือระบบนิเวศ
<p>B-ขอบเขต</p>	<ul style="list-style-type: none"> - วิว และทิวทัศน์ - ขอบเขตทางประวัติศาสตร์ จากแผนที่และเอกสารเชิงประวัติศาสตร์ที่สามารถช่วยสร้างขอบเขตได้อย่างเหมาะสม - เขตแดน เป็นการพิจารณาภูมิทัศน์ที่กว้างขึ้น โดยไม่ได้มองแต่โครงสร้างของอาคาร แต่มองถึงระบบสวน พืชพรรณ เส้นทาง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการพิจารณาว่ามีผลกระทบต่อพื้นที่หรือไม่ เช่น การทำเหมือง เป็นต้น
<p>C-รูปแบบทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์</p>	<ul style="list-style-type: none"> - การเปลี่ยนแปลงทางรูปแบบทางกายภาพ - ประเพณี วัฒนธรรม มีอิทธิพลต่อรูปแบบของอาคาร งานใช้งาน และวัสดุที่ใช้ - การรับรู้ จากพัฒนาการของพื้นที่
<p>D-การกระจายองค์ประกอบ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดการพื้นที่ - การจัดกลุ่ม (ความสัมพันธ์ของอาคารที่สร้างขึ้นในภูมิทัศน์และช่องว่างระหว่างองค์ประกอบ) - ระบบเส้นทาง
<p>E - องค์ประกอบเฉพาะ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ธรรมชาติ และพืชพรรณที่ขึ้นเฉพาะแห่ง - อาคารและโครงสร้าง - องค์ประกอบทางภูมิทัศน์ที่มีโครงสร้างและรูปแบบ เช่น รั้ว ทางเดินเท้า หิน การก่อสร้าง หรือทางน้ำธรรมชาติ - ลักษณะผิวดินที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร และองค์ประกอบขนาดเล็กที่นำไปสู่ความสำคัญของสถานที่
<p>F ปัจจัยเพิ่มเติมที่จะเกิดในอนาคต</p>	<ul style="list-style-type: none"> - วิเคราะห์เปรียบเทียบกับภูมิทัศน์อื่นๆ - ระบุความสำคัญของภูมิทัศน์ของชาติ รัฐ หรือท้องถิ่น

ที่มา: คณะกรรมการมรดกวิโตเรีย, The Heritage Council of Victoria (2009)

กนูบัตร์เบอร์ร่า (อ้างถึงใน Lennon, Mathews and Associates, 1996) ได้บรรยายถึงหลักฐานทางกายภาพทั้งหมดของภูมิทัศน์หรือลักษณะเด่นของภูมิทัศน์ รวมไปถึงสภาพแวดล้อมและภูมิศาสตร์ทางกายภาพ โครงสร้างที่ยังอยู่ อีกทั้งหลักฐานทางโบราณคดี นอกจากนี้ยังรวมถึงหลักฐานที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น วรรณคดีหรือศิลปกรรม หรือคติชาวบ้าน อาจปรากฏหลักฐานทางเอกสาร วรรณกรรม จิตรกรรมหรือในความทรงจำและเรื่องเล่า

การแบ่งประเภทและรูปแบบองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมสามารถทำได้หลากหลายวิธี ขึ้นอยู่กับหลักฐานทางกายภาพที่สามารถบรรยายคุณลักษณะได้ คณะกรรมการมรดกของออสเตรเลีย ได้ใช้การแบ่งหมวดหมู่ตามรูปแบบที่แตกต่างของสถานที่ ด้วยคุณค่าทางประวัติศาสตร์ (ตารางที่ 2.2)

ตารางที่ 2 แสดงการแบ่งหมวดหมู่องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของคณะกรรมการมรดกออสเตรเลีย

โครงสร้าง	ลักษณะทางกายภาพที่ยังคงอยู่ โครงสร้างที่มีลักษณะเด่น มีความสัมพันธ์กับกิจกรรมของมนุษย์ เช่น อาคาร กระท่อม เขื่อน หรือคอกปศุสัตว์
กลุ่มอาคาร	จำนวนลักษณะพิเศษ ที่แต่ละส่วนมีความสัมพันธ์กันในบางประการ เช่น ความสำเร็จในการใช้หรือประโยชน์ใช้สอย
ที่ตั้ง	แหล่งที่ตั้งของเหตุการณ์ โครงสร้าง หรือกลุ่มอาคาร หลักฐานทางกายภาพที่ยังคงเหลืออยู่
ลักษณะพิเศษ	องค์ประกอบ หรือส่วนประกอบของภูมิทัศน์ ที่ตั้ง หรือกลุ่มอาคาร ลักษณะพิเศษทางธรรมชาติ เช่น ถนนที่มีต้นไม้แปลกๆ สองข้างทาง การสะสมการตกตะกอนของแร่ธาตุ
ลักษณะเป็นแนวยาว	โครงข่าย (ภูมิทัศน์แบบยาว แคบ หรือองค์ประกอบของภูมิทัศน์ เช่น ถนน หรือเส้นทางการขนส่ง และส่วนประกอบที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงบริเวณหยุดพัก คอกปศุสัตว์ ที่พักชั่วคราว

ที่มา: กูว์บ์เตอร์รา อ้างถึงใน Lennon, Mathews and Associates (1996)

การแบ่งหมวดหมู่องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของคณะกรรมการมรดกออสเตรเลีย จะให้ความสำคัญเฉพาะองค์ประกอบด้านกายภาพเป็นสำคัญ ซึ่งยังไม่ครอบคลุมมิติด้านสังคมวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิต ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการศึกษาถึงองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การอุทยานแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา (อ้างถึงใน Lennon, Mathews and Associates, 1996) แบ่งหมวดหมู่องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยใช้แนวที่คล้ายคลึงกัน แต่จะมีบางส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีเพิ่มเติมเข้ามา จากแนวทางนี้สามารถตีความหมายได้ว่าธรรมชาติและวัฒนธรรมนั้นเองที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการกำหนดรูปร่างของภูมิทัศน์วัฒนธรรม (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 แสดงองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของการอุทยานแห่งชาติสหรัฐอเมริกา

กระบวนการกำหนดรูปร่างของพื้นที่	
1. การใช้ที่ดินและกิจกรรม	รูปแบบการใช้ที่ดิน อาชีพ
2. รูปแบบของระบบพื้นที่	เช่น ขนาดของพื้นที่เกษตรกรรม การตั้งถิ่นฐาน หรือโครงสร้างของแหล่งที่ตั้ง การเข้าถึงแหล่งน้ำ สิ่งเหล่านี้อาจได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางด้านการเมือง หรือนโยบายของรัฐ
3. การปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ	วิถีชีวิต ประเพณี และการปฏิบัติต้องมีการปรับให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมท้องถิ่นและระบบนิเวศวิทยา
4. วัฒนธรรมประเพณี	อิทธิพลต่อการใช้ที่ดิน การครอบครองที่ดินและรูปร่างของที่ดิน
องค์ประกอบด้านกายภาพ	
5. โครงข่ายการสัญจร	ระบบเพื่อการขนส่ง คน สินค้า และวัตถุดิบ
6. เส้นแบ่งเขต	เช่น กรรมสิทธิ์ครอบครองที่ดิน คอกม้า หรือคอกปศุสัตว์ที่มีการกำหนดโดยรั้ว
7. การเพาะปลูก	การเพาะปลูกมีความสัมพันธ์กับการใช้ที่ดิน เช่น รั้วต้นไม้ รมเงาของต้นไม้ ป่าซุง
8. อาคาร โครงสร้าง และสิ่งก่อสร้าง	อาคารที่พักในกิจกรรมของมนุษย์ โครงสร้างที่สนองประโยชน์ใช้สอยอื่นๆ นอกเหนือจากที่พักอาศัย ในขณะที่วัตถุค่อนข้างเล็กแต่มีความสำคัญคงที่ หรือโครงสร้างที่เปลี่ยนแปลงได้ เช่น การทำเครื่องหมาย หรืออนุสาวรีย์
9. การรวมกลุ่ม	การรวมกลุ่มของอาคาร โครงสร้าง หรือลักษณะพิเศษอื่นๆ เช่น ในพื้นที่เกษตรกรรม หรือกลุ่มของการตั้งถิ่นฐาน
10. แหล่งโบราณคดี	ที่ตั้งของกิจกรรมทางประวัติศาสตร์ หรือร่องรอยการประกอบอาชีพ ร่องรอยพื้นผิวที่ยังคงเหลืออยู่
11. องค์ประกอบที่มีขนาดเล็ก	องค์ประกอบในระดับบุคคล เช่น สัญลักษณ์ถนน ประตูรั้ว สะพานสำหรับคนเดินเท้า เป็นต้น โดยส่วนรวมอาจจะมาจากการกำหนดเส้นแบ่งเขต โครงข่ายการสัญจร เป็นต้น

ที่มา: การอุทยานแห่งชาติสหรัฐอเมริกา อ้างถึงใน Lennon, Mathews and Associates (1996)

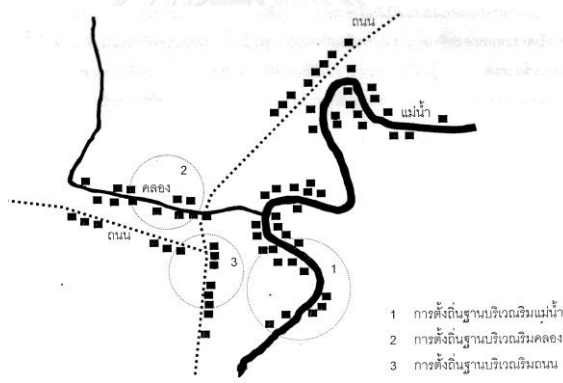
นวนัฐ โอศิริ (อ้างถึงในพัชรี อาจสาลี, 2552: 15-17) กล่าวว่าการศึกษาเรื่ององค์ประกอบสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมยังมีการนำองค์ประกอบของภูมิทัศน์พื้นถิ่นมาเป็นแนวทางในการศึกษาร่วมด้วย เนื่องจากภูมิทัศน์พื้นถิ่น คือ ภาพตัวอย่างที่เด่นชัดของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกิดจากการผสมผสาน

ภูมิศาสตร์กับวัฒนธรรมเข้าเป็นเนื้อเดียวกัน วิธีชีวิตของชุมชนต้องพึ่งพาธรรมชาติเพื่อผลผลิตทางการเกษตร ในขณะที่เดียวกันชุมชนต้องปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกัน รวมทั้งมีกฎเกณฑ์และจารีตประเพณีเพื่อปกป้องรักษาธรรมชาติ ภูมิทัศน์พื้นถิ่นนั้นเป็นสิ่งมีชีวิตการเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่เกิดจากความต้องการของผู้อยู่อาศัยในการตอบสนองชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่งมักมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา องค์ประกอบสำคัญของภูมิทัศน์พื้นถิ่น ประกอบด้วย

1) ผังบริเวณและระบบที่ว่าง

- รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะทางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย โดยพื้นฐานแล้วหมู่บ้านพื้นถิ่นเป็นสังคมเกษตรกรรม การเลือกทำเลที่ตั้งหมู่บ้านหรือชุมชนจึงต้องพึ่งพาอาศัยแหล่งน้ำและพื้นดินสำหรับเพาะปลูกเป็นหลัก ปัจจุบันเราจำแนกรูปแบบการตั้งถิ่นฐานได้ 3 ประเภท คือ

การตั้งถิ่นฐานแบบแนวยาว (Linear settlement) เป็นลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่มีบ้านเรือนเกาะตัวเป็นแนวยาวไปตามริมฝางแม่น้ำลำคลอง ชุมชนใช้น้ำเป็นเส้นทางสัญจรที่ยาว และอาจควบคุมปัญหาน้ำท่วมได้ยาก ตัวอย่างของการตั้งถิ่นฐาน คือ ชุมชนเกษตรกรรมภาคกลาง (รูปที่ 1)

รูปที่ 1 การตั้งถิ่นฐานแบบแนวยาว

ที่มา: ฉัตรชัย พงศ์ประยูร, 2536

การตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่ม (Clustered settlement) เป็นการตั้งถิ่นฐานแบบกระจุกตัวบนพื้นที่ตอนเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาน้ำท่วม เช่น ชุมชนที่ราบลุ่มแม่น้ำภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชุมชนประมงริมชายฝั่งทะเล เป็นต้น ด้วยข้อจำกัดในด้านพื้นที่ ทำให้การตั้งถิ่นฐานประเภทนี้ประกอบด้วยบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ใกล้ชิดเกาะกลุ่มกันเพื่อประหยัดพื้นที่ (รูปที่ 2)

บริเวณแยกถนน

บริเวณแม่น้ำบรรจบกัน

บริเวณโค้งแม่น้ำ

รูปที่ 2 การตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่ม

ที่มา: ฉัตรชัย พงศ์ประยูร, 2536

การตั้งถิ่นฐานแบบกระจาย (Scattered settlement) เป็นการตั้งบ้านเรือนแบบกระจาย เป็นกลุ่มเล็กๆ เฉพาะเครือญาติ ไม่เกาะกลุ่มขนาดใหญ่เหมือน 2 ประเภทแรก ลักษณะการตั้งถิ่นฐานแบบกระจายพบตามพื้นที่สวนและไร่ต่างๆ เช่น บ้านชาวสวนยางพารา และบ้านชาวเขา เป็นต้น

- ระบบที่ว่างและทางสัญจร ลักษณะการวางผังบริเวณหมู่บ้านแต่ละแห่งจะแตกต่างกันไปตามกลุ่มวัฒนธรรมและภูมิภาค ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ภูมิศาสตร์ วิธีการผลิต แบบแผนประเพณี และระบบความเชื่อ โดยทั่วไปแล้วการวางผังบริเวณหมู่บ้านมีเป้าหมายเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยให้เย็นสบาย รวมทั้งเอื้ออำนวยต่อวิถีชีวิตและพิธีกรรมในชุมชน

นอกจากนี้การจัดที่ว่างทางภูมิทัศน์ยังสัมพันธ์กับรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในชุมชน โดยชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานเป็นแนวยาวตามริมแม่น้ำลำคลองจะมีเรือนดั้งเดิมหรือเรือนต้นตระกูลสร้างติดอยู่ริมน้ำ โดยมีเรือนลูกหลานหรือญาติพี่น้องสร้างถัดออกมาตามแนวตั้งฉากกับแม่น้ำ เรือนแต่ละกลุ่มซึ่งเป็นเครือญาติกันนี้สามารถเข้าถึงได้ด้วยทางเดินแคบๆ ที่มีปลายเปิดออกสู่แม่น้ำลำคลอง และมีบ้านเรียงรายอยู่สองข้างนี้ เป็นรูปแบบการวางผังที่นอกจากจะให้ร่มเงาแก่คนเดินแล้ว ยังช่วยเพิ่มการไหลเวียนของกระแสลม สามารถลดความรู้สึกอ้าวได้หากวางทางเดินในแนวเหนือใต้

2) สถานที่ประกอบพิธีกรรม

ชุมชนพื้นถิ่นมีชีวิตผูกพันกับระบบความเชื่อใหญ่ๆ 2 ระบบ คือ ศาสนาพุทธและอำนาจเหนือธรรมชาติ ระบบความเชื่อทั้ง 2 นี้ปรากฏให้เห็นชัดเจนในการวางผังบริเวณหมู่บ้านหรืออีกนัยหนึ่ง คือ สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อ

- ลานกลางบ้าน คือ ลานโล่งบริเวณศูนย์กลางหมู่บ้าน ในเชิงวัฒนธรรมลานกลางบ้านเป็นสัญลักษณ์ของจิตวิญญาณของชุมชน ในช่วงเวลาปกติลานกลางบ้านจะเป็นที่ๆ มีกิจกรรมประจำวันเกิดขึ้น เช่น ลานตากข้าวปลาอาหารแห้ง ตลาดนัด ที่พบปะชุมชนของชาวบ้านสนามเด็กเล่น และลานกีฬา ลานกลางบ้านมีองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ คือ ศาลากลางบ้านและต้นไม้ใหญ่ โดยทั่วไปศาลากลางบ้านเป็นอาคารโถง ฝาผนังสีเหลี่ยมผืนผ้า ต้นไม้ใหญ่นั้นมักเป็นต้นไม้ตระกูลไทร โพธิ์ กร่าง เป็นต้น

- หอดู คือ โครงสร้างไม้ยกเสาสูง 4-6 เสา มีลักษณะคล้ายเรือนพักอาศัยขนาดย่อส่วน ตั้งอยู่ชายขอบของหมู่บ้าน เชื่อกันว่าหอดูเป็นที่สิงสถิตของเจ้าของที่หรือผีคุ้มครองอาณาเขต (Territorial spirit) และมีหน้าที่ควบคุมดูแลอาณาบริเวณหมู่บ้านและผู้อยู่อาศัยทุกคน

- ศาสนสถาน วัดเป็นศาสนสถานที่สำคัญที่สุดในชุมชนพุทธของภูมิภาคต่างๆ โดยทั่วไปแล้ววัดจะประกอบด้วยเขตพุทธาวาสอันประกอบด้วยอาคารที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ และเขตสังฆาวาสชัดเจน แต่วัดขนาดเล็กตามหมู่บ้านมักใช้เพียงที่ว่างในการแบ่งเขตเท่านั้น ทั้งนี้ตำแหน่งที่ตั้งของวัดในหมู่บ้านและสิ่งก่อสร้างสำคัญภายในวัด จะมีความแตกต่างกันออกไปตามจารีต ประเพณี ของแต่ละภูมิภาค วัดในชุมชนภาคกลางจะตั้งอยู่บริเวณศูนย์กลางหมู่บ้านและอยู่ริมลำน้ำ รูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารประธานในวัดมีเอกลักษณ์เฉพาะที่สามารถให้เห็นความแตกต่างของแต่ละภูมิภาค

3) เรือนและอาณาบริเวณ

เรือนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เพราะเรือนเป็นเสมือนตัวแทนทางกายภาพที่สะท้อนเอกลักษณ์ของท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน จุดเริ่มต้นของการสร้างเรือน คือ การเน้นประโยชน์ใช้สอยที่สอดคล้องกับระบบการผลิตและสภาพแวดล้อม ดังนั้นเรือนพื้นถิ่นไทยจึงมีลักษณะที่เรียบง่าย ดูสมถะ มีขนาดสัดส่วนพอเหมาะกะกับมนุษย์ แสดงสัจจะของโครงสร้าง และใช้วัสดุก่อสร้างที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น อย่างไรก็ตามเรือนพื้นถิ่นในประเทศไทยไม่ว่าจะเป็นของภูมิภาคใดก็ตามจะมีลักษณะร่วมกันอยู่บางประการ กล่าวคือ เป็นเรือนที่มีใต้ถุน หลังคาทรงจั่ว มีชานสำหรับใช้สอยเอนกประสงค์

รูปแบบของเรือนภาคกลางตอบสนองต่อสภาพภูมิศาสตร์ที่เป็นที่ราบน้ำท่วมถึง อากาศร้อนอบอ้าว ฝนค่อนข้างชุก เรือนภาคกลางส่วนใหญ่วางตัวตามแนวตะวัน คือ หันข้างเรือนไปทางทิศเหนือ-ใต้ ยกเว้นเรือนของชาวมอญที่วางตัวขวางตะวัน เรือนภาคกลางเป็นเรือนไม้ยกใต้ถุนสูง มีชานโล่งกว้างเพื่อถ่ายเทอากาศ ชานเรือนเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ บนชานเรือนมักวางไม้กระถางที่เป็นทั้งไม้ผลและไม้ดอก หลังคาเป็นหลังคาจั่วทรงสูงยอดแหลม และมีชายคายื่นยาวเพื่อป้องกันฝนสาดเข้าหน้าต่างหรือกระหน่ำฝน การที่เรือนภาคกลางมีหลังคาจั่วสูง เนื่องจากวัสดุที่ใช้มุงหลังคา เช่น จาก แปก กระเบื้องดินเผา จะต้องมุงหลังคาสองชั้นเพื่อไม่ให้ฝนซังจนหลังคารั่วซึมได้

เมื่อพิจารณาจากการแบ่งหมวดหมู่องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม พบว่า การแบ่งหมวดหมู่องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของการอุทยานแห่งชาติสหรัฐอเมริกาและคณะกรรมการมรดกโลกมีความครอบคลุมและชัดเจน โดยกล่าวถึงองค์ประกอบด้านกายภาพ และองค์ประกอบด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต แต่ในส่วนของกฎบัตรเบอร์ลินนั้นจะกล่าวเฉพาะรายละเอียดด้านกายภาพเป็นหลัก นอกจากนี้ยังควรนำเอาองค์ประกอบของภูมิทัศน์พื้นถิ่นมาประยุกต์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร เนื่องจาก

เป็นชุมชนที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทยและมอญ ซึ่งอาจต้องมีการดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่ศึกษา

2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การให้คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นการให้คุณค่ากับองค์ประกอบในพื้นที่ อันมีเกณฑ์ในการประเมินที่หลากหลาย ซึ่งควรที่จะทำการเลือกเกณฑ์ที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่ศึกษา โดยมีรายละเอียดของแต่ละเกณฑ์ดังต่อไปนี้

คณะกรรมการมรดกโลก องค์การสหประชาชาติ (2016) ได้พิจารณาเกณฑ์ในการประเมินความโดดเด่นมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อขึ้นทะเบียนแหล่งมรดกโลก ซึ่งเป็นเกณฑ์ที่มีความสากล เหมาะสม และได้รับการยอมรับจากนานาชาติ โดยหลักเกณฑ์ข้อ 1-6 เป็นหลักเกณฑ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม และหลักเกณฑ์ข้อ 7-10 เป็นหลักเกณฑ์มรดกโลกทางธรรมชาติ รวมทั้งสิ้น 10 ข้อ ดังนี้

1) เป็นตัวแทนที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ด้านศิลปกรรมหรือตัวแทนของความงดงาม และเป็นผลงานชิ้นเอกที่จะจัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์ที่ชาญฉลาด; หรือ

2) เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลผลักดันให้เกิดการพัฒนาสืบต่อมาในด้านการออกแบบทางสถาปัตยกรรม อนุสรณ์สถาน ประติมากรรม สวนและภูมิทัศน์ ตลอดจนการพัฒนาศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องหรือการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งการพัฒนาเหล่านั้นเกิดขึ้นในช่วงเวลาในเวลาหนึ่ง หรือบนพื้นที่หนึ่งพื้นที่ใดของโลก; หรือ

3) เป็นเอกลักษณ์ หายากยิ่งหรือเป็นของแท้ดั้งเดิม; หรือ

4) เป็นตัวอย่างลักษณะทั่วไปของสิ่งก่อสร้างที่เป็นตัวแทนการพัฒนาด้านวัฒนธรรม สังคม ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี หรืออุตสาหกรรม; หรือ

5) เป็นตัวอย่างลักษณะเด่นชัดหรือขนบธรรมเนียมประเพณีแห่งสถาปัตยกรรม วิธีการก่อสร้าง การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ มีความเปราะบางหรือเสื่อมสลายได้ง่าย เพราะผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมที่ไม่สามารถกลับคืนดั้งเดิมได้ หรือการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ; หรือ

6) มีความคิดหรือคติความเชื่อเกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์หรือบุคคลที่มีความสำคัญหรือมีความโดดเด่นทางประวัติศาสตร์; หรือ

7) เป็นตัวอย่างเด่นชัดในการเป็นตัวแทนของวิวัฒนาการสำคัญในอดีตของโลก รวมถึงแหล่งที่เป็นตัวแทนของยุคสำคัญในอดีต; หรือ

8) เป็นตัวอย่างเด่นชัดในการเป็นตัวแทนของขบวนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทางธรณีวิทยา หรือวิวัฒนาการทางชีววิทยาและปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่กำลังเกิดอยู่ โดยเน้นขบวนการที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ของชุมชน พืช และสัตว์ การเกิดของสภาพภูมิประเทศต่างๆ; หรือ

9) เป็นแหล่งที่เกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์หายากเป็นพิเศษ เช่น การเกิดหรือลักษณะหรือแหล่งที่มีความงดงามทางธรรมชาติ แหล่งรวมความหนาแน่นของสัตว์และพืช และแหล่งรวมการผสมผสานระหว่างองค์ประกอบทางธรรมชาติและวัฒนธรรม; หรือ

10) เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของชนิดพันธุ์พืชและสัตว์ที่หายากหรือที่ตกอยู่ในภาวะอันตราย แต่ยังสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ รวมถึงระบบนิเวศอันเป็นแหล่งรวบรวมความหนาแน่นของพืชและสัตว์ที่ทั่วโลกให้ความสนใจ

สภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ (ICOMOS, 2004) ได้ระบุคุณค่าทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมไว้ 11 ด้าน ได้แก่

- 1) มีความโดดเด่นทางด้านวิถีชีวิต หรือภูมิปัญญา ซึ่งเป็นหลักฐานที่สามารถมองเห็นได้ และมองไม่เห็น
- 2) มีความโดดเด่นทางด้านทักษะในการออกแบบสิ่งก่อสร้างขององค์ประกอบในภูมิทัศน์ เป็นการสะท้อนถึงระดับของการใช้เทคโนโลยี
- 3) การแสดงถึงความงามด้านทักษะของการออกแบบ
- 4) ความสัมพันธ์ทางศิลปะ วรรณกรรม จิตรกรรม หรือดนตรี ที่ช่วยเพิ่มความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิทัศน์
- 5) ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับตำนานพื้นบ้าน เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ หรือประเพณี
- 6) พื้นที่บางแห่งของชุมชนมีความสัมพันธ์กับด้านจิตวิญญาณและความเชื่อที่แสดงออกมาบนพื้นที่อย่างโดดเด่น
- 7) ความสุนทรีย์ทางรูปแบบภูมิทัศน์ที่มีความสอดคล้องรูปแบบทางพื้นที่ที่สมบูรณ์
- 8) ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มบุคคล หรือความทรงจำของแต่ละบุคคล
- 9) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการถ่ายทอดส่งผลต่อการพัฒนาการทางภูมิทัศน์
- 10) ลักษณะของการรองรับกิจกรรมทางกายภาพ
- 11) ความสัมพันธ์เชื่อมต่อกับพื้นที่ที่มีคุณค่า เช่น การตั้งอนุสาวรีย์

Saundra Neale (2011: 5) กล่าวถึงคุณค่าความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยแบ่งกลุ่มออกเป็น ประวัติศาสตร์ กิจกรรมทางวัฒนธรรม ลักษณะทางกายภาพและความงามของภูมิทัศน์ โดยทั้ง 3 กลุ่มจะพิจารณาประกอบกับความสัมพันธ์ของประวัติศาสตร์ในอดีต (ความสมบูรณ์) มีรายละเอียดดังนี้

- 1) ประวัติศาสตร์ เป็นเรื่องราว และเป็นพื้นที่ที่มีความหมาย ในลักษณะของประวัติศาสตร์ หรือการอ้างอิง (เช่น อนุสาวรีย์ หรืออนุสรณ์) อาจมีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญหรือบุคคล

2) วัฒนธรรม เป็นความรู้สึกที่เด่นชัดของสถานที่ ในลักษณะของความเป็นชุมชน ลักษณะของการตั้งถิ่นฐาน หรือรูปแบบของการใช้ที่ดิน กิจกรรมที่แสดงถึงความต่อเนื่องกับอดีตที่ผ่านมา หรือยังมีการอนุรักษ์สืบต่อกันอยู่

3) กายภาพหรือความงาม เป็นลักษณะของการเปิดกว้าง มุมมอง พื้นผิว หรืออื่นๆ ทั้งเป็นคุณลักษณะทางธรรมชาติที่ได้รับการออกแบบ จัดการ และการจัดตั้ง (ของโครงสร้าง ภูมิทัศน์) หรือพื้นฐานของธรณีสัณฐานในพื้นที่

ความสมบูรณ์ (Integrity) คือ ความสมบูรณ์ของรูปร่างทางมรดกทางวัฒนธรรมของภูมิทัศน์ หรือเป็นการระบุดีของลักษณะทางภูมิทัศน์ และเกี่ยวข้องกับคุณค่าที่ได้กล่าวไปแล้วในข้างต้น (ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และกายภาพ) ซึ่งในขณะเดียวกันก็มีความเกี่ยวข้องกับช่วงเวลาในอดีต การใช้ที่ดินและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติจะมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลาต่างๆ ซึ่งภูมิทัศน์ไม่ได้อยู่ในสภาพเดิมตลอดไป แต่จะมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ อย่างไรก็ตามลักษณะบทบาทของประวัติศาสตร์ในภูมิทัศน์จะยังคงคุณค่าสูง หากความสมบูรณ์ยังคงอยู่ ทั้งนี้องค์ประกอบในการประเมินความสมบูรณ์ของภูมิทัศน์ ได้แก่

- การออกแบบ โครงสร้างขององค์ประกอบทางธรรมชาติและวัฒนธรรม และการจัดการพื้นที่ มีลักษณะของการใช้วัสดุก่อสร้าง และวิธีการที่ยังคงพึ่งพาธรรมชาติเป็นแบบสมัยเก่า

- การก่อตั้ง สภาพแวดล้อมทางกายภาพภายใน และโดยรอบพื้นที่ มีลักษณะที่สอดคล้องกับลักษณะพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ ซึ่งกำหนดไว้ในภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์

- ความรู้สึก เป็นคุณลักษณะที่ไม่สามารถจับต้องได้ แต่ปรากฏออกมาในลักษณะทางกายภาพ หรือประวัติศาสตร์

- ความสัมพันธ์ เป็นการเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น หรือบุคคล ซึ่งสามารถส่งเสริมการปฏิบัติตามประเพณีอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมทางวัฒนธรรม การปฏิบัติตามประเพณีดั้งเดิมในการก่อสร้าง หรือการรับรู้ได้โดยจากอนุสรณ์สถาน และอนุสาวรีย์

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร (2549: 64) กล่าวว่า การประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรม สามารถแบ่งเป็นคุณค่าด้านต่างๆ ที่แตกต่างกันไปของแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้สามารถแบ่งคุณค่าออกเป็นประเภทได้ดังต่อไปนี้

- 1) คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ หรือความงดงาม (Aesthetic Value)
- 2) คุณค่าด้านเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น (Rarity and Uniqueness Value)
- 3) คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน (Spiritual Value)
- 4) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value)

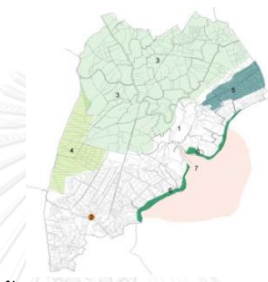

- 5) คุณค่าด้านวิทยาศาสตร์ (Scientific Value)
- 6) คุณค่าทางสังคม (Social Value)
- 7) คุณค่าด้านเศรษฐกิจ (Economic Value)
- 8) คุณค่าด้านอรรถประโยชน์ใช้สอยในปัจจุบัน (Contemporary Functional Value)
- 9) คุณค่าด้านการศึกษา (Education Value)
- 10) คุณค่าด้านอื่นๆ (Others)

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2548) กล่าวถึงระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Cultural Environment Conservation System : CECS) เป็นผลจากการดำเนินงานตามโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม (Thailand Cultural Environment Project : TCEP) ภายใต้โครงการความช่วยเหลือด้านการพัฒนาระหว่างประเทศแห่งเดนมาร์ก พ.ศ. 2545-2548 โดยนำระบบการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมประเทศเดนมาร์ก ซึ่งมีการศึกษาและเก็บข้อมูลสิ่งแวดล้อมที่อยู่โดยรอบแหล่งที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม ทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ระบบนิเวศ รวมไปถึงวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้คนในสังคมนั้นๆ มาพัฒนาและประยุกต์ใช้ในประเทศไทย โดยนำระบบดังกล่าวมาดำเนินการในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ คลองอ้อมนนท์ จังหวัดนนทบุรี และชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

ในการระบุพื้นที่ที่มีความสำคัญเบื้องต้นตามสาระสำคัญที่ได้กำหนดไว้ (คุณค่าและองค์ประกอบ) โดยได้จากข้อมูลที่ได้จากการนำรายชื่อสาระสำคัญด้านต่างๆ ของพื้นที่มาจัดทำเป็นแผนที่ที่มีการระบุสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ก่อนที่จะนำมาวิเคราะห์หาพื้นที่สำคัญ โดยการนำเอาแผนที่ที่มีการระบุสาระสำคัญในแต่ละด้านมาวางซ้อนทับกัน แล้วจากนั้นระบุหาบริเวณพื้นที่ที่มีความสำคัญ โดยการพิจารณาเบื้องต้นตามจำนวนของการซ้อนทับกันของสาระสำคัญในหลายเรื่อง แต่อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่าพื้นที่ที่มีสาระสำคัญเพียงด้านเดียวจะไม่อยู่ในการระบุ เนื่องจากอาจเป็นกรณีที่เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะพิเศษหายาก จึงสมควรให้มีการพิจารณาอย่างรอบครอบแล้วแต่กรณีไป

กรณีศึกษา: จังหวัดสมุทรสงครามได้รับการคัดเลือกให้เป็นพื้นที่หนึ่งในการดำเนิน “โครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม (Thailand cultural Environment) โดยมีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นที่ปรึกษาทางวิชาการในประเทศ โดยการระบุแหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม จะมีการจัดทำผังกายภาพจังหวัดมาตราส่วน 1: 50,000 ลงในตำแหน่งบริเวณตามสาระสำคัญที่กำหนด โดยจังหวัดสมุทรสงครามมีสาระสำคัญประกอบด้วยโบราณสถานและศาสนสถานยุคต้นรัตนโกสินทร์ พื้นที่กลุ่มสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นโดดเด่น ประวัติศาสตร์เกี่ยวเนื่องกับการเสด็จประพาสของรัชกาลที่ 5 ชุมชนตลาดน้ำและย่านการค้าริมน้ำเก่า และพื้นที่ทางธรรมชาติและภูมินิเวศ และนำผัง (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 ตัวอย่างแสดงการวิเคราะห์สาระสำคัญของพื้นที่

 <p>โบราณสถานและศาสนา ยุครัตนโกสินทร์</p>	 <p>พื้นที่กลุ่มสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น โดดเด่น</p>	 <p>ประวัติศาสตร์เกี่ยวเนื่องกับ การเสด็จประพาสของรัชกาลที่ 5</p>
 <p>ชุมชนตลาดน้ำและย่านการค้า ริมน้ำเก่า</p>	 <p>พื้นที่ทางธรรมชาติและภูมินิเวศ</p>	 <p>แผนผังการซ้อนทับของสาระ ทุกด้าน</p>

ที่มา: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2548)

Julian Smith (2004) กล่าวถึงการประเมินภูมิทัศน์วัฒนธรรมโดยมีการแบ่งคุณค่าออกเป็น 3 ด้านคือ คุณค่าความสำคัญของการออกแบบ ประวัติศาสตร์ และสังคม

1) คุณค่าความสำคัญของการออกแบบ พิจารณาถึงหลักฐานทางกายภาพ ที่มีการแสดงออกทางวัฒนธรรมหรือความเกี่ยวข้องกับการออกแบบที่มีการพัฒนาผ่านช่วงเวลาต่างๆ ซึ่งเกณฑ์การประเมินด้านการออกแบบในภูมิทัศน์วัฒนธรรมจะพิจารณาถึงความงามในธรรมชาติ โดยมีการแทรกแซงจากสิ่งก่อสร้างของมนุษย์

2) คุณค่าความสำคัญของประวัติศาสตร์ เป็นลักษณะของการปรากฏหลักฐานที่มีอยู่ในพื้นที่ ได้แก่ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ของพื้นที่มีเหตุการณ์ปรากฏ แต่ทั้งนี้ยังมีการแสดงถึงภูมิทัศน์และรูปแบบที่มีคุณค่าปรากฏอยู่ในภูมิทัศน์ และสะท้อนถึงการป้องกันภัยคุกคามต่างๆ

3) คุณค่าความสำคัญทางสังคม เป็นการประเมินจากเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม รวมถึงประวัติศาสตร์ ประเพณีวัฒนธรรมในอดีตที่ถ่ายทอดออกมาเป็นเอกลักษณ์ในปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับความเข้าใจในค่านิยมของสังคมและสภาพแวดล้อมมากกว่ารูปแบบทางกายภาพ และประวัติศาสตร์ ซึ่งสถานที่นั้นสามารถที่จะเป็นศูนย์กลางทางความคิดและอุดมการณ์ โดยสามารถให้ความหมายกับสถานที่เหล่านั้นได้ด้วยการระบุความหมายให้เป็นที่รู้จักของประชาชนและชุมชน ทั้งนี้ต้องเป็นการ

ร่วมประชุมและประเมินผลจากผู้เชี่ยวชาญ อย่างไรก็ตามต้องอาศัยเครื่องมือที่หลากหลายเช่น แผนที่ แผนที่ความคิด การบรรยาย การสอบถามถึงประสบการณ์ร่วม เพื่อให้ได้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และค่านิยมของสังคม

เมื่อพิจารณาจากเกณฑ์คุณค่าของคณะกรรมการมรดกโลก (UNESCO) ซึ่งเป็นการระบุคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เน้นความโดดเด่นในระดับที่เป็นสากล ซึ่งไม่เหมาะสมกับพื้นที่ศึกษาในขณะที่เกณฑ์การพิจารณาคุณค่าของ Sandra Neale ซึ่งมีการจัดกลุ่มประเภทคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เป็นระบบ 3 กลุ่ม คือ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และกายภาพ มีความสอดคล้องในรายละเอียดกับเกณฑ์คุณค่าของสภากาชาดโบราณสถานระหว่างประเทศ (ICOMOS) และสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร เพียงแต่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากรมีการกล่าวถึงเกณฑ์คุณค่าด้านเศรษฐกิจและการศึกษา ซึ่งนอกเหนือไปจากการจัดกลุ่มของ Sandra Neale ดังนั้นจึงเลือกใช้เกณฑ์ของ Sandra Neale ที่มีการจัดกลุ่มคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมไว้อย่างเป็นระบบ ประกอบกับการประยุกต์เกณฑ์คุณค่าด้านเศรษฐกิจของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร เพื่อให้เกิดความครอบคลุมการระบุคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ศึกษาในทุกด้าน

สำหรับวิธีการประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม เมื่อพิจารณาจากวิธีการประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของ Julian Smith ซึ่งต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญในการประเมินและต้องอาศัยเครื่องมือในการประเมินที่หลากหลาย ทำให้อาจมีข้อจำกัดในการประเมิน ดังนั้นจึงเลือกใช้วิธีการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งใช้หลักการซ้อนทับแผนที่เพื่อระบุพื้นที่ที่มีคุณค่าทางภูมิทัศน์ที่โดดเด่นตามเกณฑ์การจำแนกองค์ประกอบที่กำหนดไว้ เนื่องจากเป็นวิธีการประเมินที่ไม่ซับซ้อนและมีความเหมาะสมกับพื้นที่

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

2.3.1 ความหมายของนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

พรรณงาม ชพานนท์ (2535: 32) ให้ความหมายของนิเวศวิทยาวัฒนธรรมว่า เป็นการศึกษาถึงระบบความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมธรรมชาติกับวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการศึกษาถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อวัฒนธรรมและมนุษย์ในฐานะที่เป็นกลุ่มวัฒนธรรม

Steward (อ้างถึงในพรณงาม ขพานนท์, 2535: 46-47) กล่าวว่า การศึกษานิเวศวิทยาวัฒนธรรม คือ การศึกษากระบวนการที่สังคมวัฒนธรรมปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมุ่งเป้าหมายสำคัญไปที่วิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการปรับตัว (Adaptation) ของสังคมวัฒนธรรม ซึ่งการปรับตัวของสังคมวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับพื้นฐานที่สำคัญ คือ เทคโนโลยี โครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติเป็นหลัก

จากการให้ความหมายของนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) พบว่า มีความใกล้เคียงกับความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) กล่าวคือ เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นในพื้นที่หนึ่ง ซึ่งนิเวศวิทยาวัฒนธรรมจะเน้นวิวัฒนาการการปรับตัวของสังคมวัฒนธรรมภายใต้พื้นฐานทางเทคโนโลยี โครงสร้างทางสังคม และสภาพแวดล้อม ในขณะที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรม จะเน้นรูปลักษณะต่างๆ ที่ปรากฏในสภาพแวดล้อมกายภาพอันเนื่องมาจากการกระทำของมนุษย์

2.3.2 แนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมกายภาพ

1) คตินิยมสภาวะแวดล้อม (Environmental Determinism) แนวคิดนี้เชื่อว่าสภาพแวดล้อมธรรมชาติเป็นตัวกระทำสำคัญที่มีบทบาทต่อการกำหนดรูปแบบ และลักษณะวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่หนึ่งๆ ตัวมนุษย์เป็นเพียงผลผลิตของธรรมชาติ

2) คตินิยมที่อาจเป็นไปได้ (Possibilism) เป็นแนวคิดที่เน้นให้ความสำคัญมนุษย์ในฐานะที่เป็นตัวกำหนดพื้นฐานสำคัญที่สุดในการสร้างวัฒนธรรม แต่ก็ได้ละเลยอิทธิพลของธรรมชาติไปเสียทีเดียว สภาพธรรมชาติเป็นเพียงแค่เสนอแนวทาง เปิดโอกาสให้มนุษย์เข้าไปเลือกสรร ใช้ประโยชน์เพื่อการใดๆ ตามความต้องการ ตามขีดความสามารถของคน ดังนั้นวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่หนึ่งๆ จึงเป็นผลจากการเลือกของมนุษย์ภายใต้ของเขตที่อาจเป็นไปได้

3) การรับรู้สภาวะแวดล้อม (Environmental Perception) ใช้อธิบายความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ นักภูมิศาสตร์เชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงสภาพธรรมชาติในบริเวณใดๆ ก็ตามจะขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของมนุษย์ว่ามีความเข้าใจและตีความหมายของสภาพแวดล้อมกว้างไกลและลึกซึ้งเพียงไหน

มนุษย์ผู้เปลี่ยนแปลงโลก (Human as Modifiers of the Earth) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ตรงกันข้ามกับคตินิยมสภาวะแวดล้อมที่อ้างถึงสภาพธรรมชาติว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการกำหนดรูปแบบต่างๆ ของมนุษย์ บุคคลต่างกลุ่มกันจะมีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของมนุษย์ในการเปลี่ยนแปลงพื้นผิวโลกต่างกันไปด้วย แนวการศึกษาในเรื่องนี้ยังครอบคลุมถึงผลกระทบที่เกิดแก่มนุษย์อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ อีกด้วย และกำลังได้รับความสนใจเพิ่มขึ้น เนื่องจากปัจจุบันสภาพแวดล้อม

ธรรมชาติได้เสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว เพราะการกระทำของมนุษย์ และผลสะท้อนอันเกิดจากการแทรกแซงสภาพธรรมชาตินี้ได้เริ่มมีผลร้ายต่อสังคมมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม

2.3.3 นิเวศวิทยาทางการเกษตร

พรรณงาม ชพานนท์ (2535) กล่าวว่า การเกษตรกรรม เป็นกิจกรรมที่มนุษย์ต้องพึ่งพาสภาพธรรมชาติโดยรอบเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะการเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เกี่ยวข้องกับการผลิตวัตถุดิบจากธรรมชาติ ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับสภาพธรรมชาติ อิทธิพลของธรรมชาติที่มีต่อการเกษตรปรากฏอย่างชัดเจน ทั้งในเรื่องของแหล่งกิจกรรม รูปแบบของกิจกรรม และชนิดของพืชที่ปลูกหรือสัตว์ที่เลี้ยง จากแนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมกายภาพที่กล่าวมาสามารถอธิบายนิเวศวิทยาทางการเกษตร โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) สภาพแวดล้อมธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อการเกษตรกรรม ประกอบด้วย

- ภูมิอากาศ ภูมิอากาศมีอิทธิพลมากต่อที่ตั้งและการเกิดเกษตรกรรมชนิดต่างๆ เช่น การปลูกพืชที่อ่อนไหวต่อน้ำแข็งนอกเขตร้อนและกึ่งเมืองร้อน จะทำให้เสียค่าใช้จ่ายมาก หรือการทำสวนขนาดใหญ่ในภูมิอากาศร้อนสามารถผลิตพืชเศรษฐกิจสนองความต้องการคนในเขตละติจูดกลาง ซึ่งปลูกพืชดังกล่าวไม่ได้ ความต้องการน้ำเพื่อปล่อยขังในที่นา ทำให้การปลูกข้าวเจ้าส่วนใหญ่จำกัดอยู่ในเขตรมสุมเอเชีย

- ดิน อาจมีบทบาทมากในการตัดสินใจทางการเกษตร การทำไร่เลื่อนลอยสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวต่อสภาพดินเขตร้อนที่สูญเสียความอุดมสมบูรณ์ไปรวดเร็วหลังจากการเริ่มเพาะปลูก พวกที่ทำเกษตรกรรมอยู่กับที่บริเวณดินภูเขาไฟอุดมสมบูรณ์และไม่เสื่อมเร็ว จะมีสถานภาพทางการเกษตรดีกว่า

- ภูมิประเทศ อาจมีอิทธิพลต่อการพัฒนาทางการเกษตร เกษตรปลูกพืชในบริเวณที่ราบต่ำเป็นส่วนใหญ่ ไม่ปลูกในเขตเนินเขาหรือภูเขาใกล้เคียง

2) เกษตรกรในฐานะผู้เปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม

3) หลังจากมนุษย์ได้เริ่มเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์แล้ว มนุษย์ได้เปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมไปมาก เห็นได้ชัดจากการปฏิบัติต่อพืชพรรณธรรมชาติ พวกเก็บของป่าล่าสัตว์ก่อนสมัยเกษตรกรรมเห็นป่าเป็นเพื่อนซึ่งเก็บรักษาสัตว์และพืชป่าที่มีค่า แต่สำหรับเกษตรกร ป่าเป็นศัตรูที่ต้องถูกทำลาย นอกจากนี้การชลประทานเป็นการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมโดยเกษตรกรอีกอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นบ่อย การให้น้ำชลประทานอาจมีผลที่เกิดขึ้นต่อที่ดินอย่างตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้ ผลที่ตั้งใจจะเกิดขึ้นคือ การลดการขาดแคลนหยาดน้ำฟ้า โดยการนำน้ำมาจากบริเวณอื่น สร้างเขื่อน คลอง หรือใช้บ่อลึกและสูบน้ำใต้ดินที่สะสมมาเป็นเวลานานมาใช้ แต่การชลประทานอาจเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมโดยไม่ตั้งใจ การ

ชุดร่องและคลองชลประทานอาจทำให้ระดับน้ำใต้ดินในท้องถิ่นสูงขึ้น น้ำซึ่งอยู่ในดินและส่วนผสมของแร่ธาตุในน้ำทำให้ดินเป็นเกลือ ปัจจัยทางเกษตรกรรมที่มีผลต่อการรับรู้สภาวะแวดล้อม

มนุษย์รับรู้สภาวะแวดล้อมธรรมชาติได้ไม่เหมือนกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับมนุษย์เข้าใจสภาพแวดล้อมไปในลักษณะใด เปรียบได้กับการที่มนุษย์มองผ่านเลนส์ไปยังสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เลนส์เปรียบได้กับวัฒนธรรมที่แต่ละกลุ่มชนกำหนดขึ้น ดังนั้นมรดกตกทอดทางการเกษตรและประสบการณ์ทางการเกษตรในสภาพแวดล้อมหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้สภาพแวดล้อมของเกษตรกรและพฤติกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมอื่นๆ เช่น เกษตรกรที่ย้ายถิ่นจากเขตชุ่มชื้นทางตะวันออกเข้าไปเขตอากาศกึ่งแห้งแล้ง มักจะประมาณค่าความชุ่มชื้นของบริเวณที่ราบใหญ่ในสหรัฐอเมริกาจนเกินไป ด้วยความเคยชินกับการทำเกษตรกรรมในเขตชุ่มชื้นมานาน

การศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร สามารถนำแนวความคิดเกี่ยวกับนิเวศวิทยาทางการเกษตรมาประยุกต์ในการวิเคราะห์รูปแบบภูมิทัศน์ที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงวิถีการดำรงชีวิต และการปรับตัว ตลอดจนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของชุมชน จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน

การศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งมีบริบทเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีการตั้งถิ่นฐานในรูปแบบชุมชนริมน้ำภาคกลางของไทย ผสมผสานกับรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนมอญ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษาจำนวนมาก จึงมีความจำเป็นต้องศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนริมน้ำ และแนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนมอญ โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.4.1 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนริมน้ำ

เท็ดคักดี เตชะกิจจจร (2542: 8-10) ได้กล่าวถึงชุมชนริมน้ำว่าเป็นชุมชนที่มีองค์ประกอบ คือ

- 1) วัด ซึ่งเป็นที่รวมจิตใจของชาวพุทธ หรือโรงเจ (ชาวจีน) ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งคลอง สิ่งที่ยังบอกถึงจุดเริ่มต้นของการก่อกำเนิดของชุมชนริมน้ำ
- 2) ท่าเรือร่วม บ้านริมคลองส่วนใหญ่ จะมีที่ขึ้นลงเรือประจำบ้านอยู่ แต่กรณีที่บ้านอยู่เข้าไปข้างในคลองสายรอง ต้องอาศัยเรือแท็กซี่ในบริเวณหนึ่งมาส่งที่ท่าเรือร่วมหน้าวัด แล้วบริเวณที่เป็นท่าเรื่อนั้นถูกกำหนดโดยตำแหน่งก็เป็นจุดศูนย์รวมชุมชน

3) ตลิ่งหรือเขื่อน เป็นตัวกำหนดแนวเขตของลำน้ำธรรมชาติเพื่อกันคลื่นซัด เติมเริ่มจากตลิ่งดิน ต่อมาทำเขื่อนไม้และเปลี่ยนมาทำเขื่อนหิน เพื่อรักษาหน้าดินและนำหินมาก่อเป็นกำแพงล้อมบ้านตนเอง นำไปสู่การเทศอนกริตที่รวมกันเป็นเขื่อนคอนกรีตเสริมเหล็กแบบถาวรในที่สุด

องค์ประกอบเหล่านี้ นอกจากจะก่อให้เกิดลักษณะเฉพาะของพื้นที่แล้วยังสะท้อนถึงพื้นที่ที่เป็น ศูนย์กลางของชุมชนด้วย ซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนริมน้ำ คือ รูปแบบของโครงสร้างเครือข่ายลำน้ำ ซึ่งมีรูปแบบแตกสาขาในลักษณะที่เรียกว่า Creek อันเป็น ลักษณะเฉพาะที่พบเห็นได้ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ จากลักษณะที่แตกแขนงออกนี้ สามารถแยก หน่วยของลำน้ำจากขนาดกายภาพ ประเภท และจำนวนเรือสัญจร การใช้ประโยชน์ ดังนี้

1) คลองสายหลัก ถือได้ว่าเป็นหน่วยของลำน้ำซึ่งแตกแขนงออกจากแม่น้ำที่มีขนาดใหญ่ที่สุด เป็นเส้นทางสายหลักของเรือโดยสารและมีปริมาณเรือสัญจรมากที่สุด ภายในเครือข่าย การใช้ประโยชน์เพื่อสนับสนุนการดำรงชีวิตโดยเฉพาะ เช่น อาบ ซักผ้า ล้างภาชนะ ฯลฯ

2) คลองสายรอง เป็นลำน้ำที่เชื่อมต่อระหว่างคลองสายหลักด้วยกัน มีความกว้างและระดับน้ำ ลึกลดทอนลง ประเภทของเรือสัญจรจะเป็นเรือที่มีขนาดเล็กกว่า การใช้ประโยชน์นอกจากเพื่อการดำรงชีพแล้วยังเป็นคลองส่งน้ำเพื่อการเกษตร

3) คลองสวน เป็นลำน้ำกิ่งปลายตันเชื่อมหลายๆ ทอดระหว่างคลองสายหลักปละคลองสายรอง เป็นลำน้ำเพื่อเชื่อมต่อสำหรับผู้อยู่อาศัยในสวนกับคลอง เพื่อขนถ่ายผลผลิตจากในสวน นอกเหนือจากเพื่อการเกษตร การสัญจรภายในมีความเป็นส่วนตัวสูง การขึ้นลงของน้ำมีอิทธิพลต่อระดับน้ำเพื่อการสัญจร มาก

4) ลำประโดง ลำน้ำปลายตันหน่วยสุดท้ายในการส่งผ่านน้ำเพื่อการเกษตรในเครือข่ายลำน้ำ ทั้งหมด บางแห่งมีการถมปากลำประโดงฝั่งท่อดส่งน้ำเพื่อการควบคุมระดับน้ำในสวน

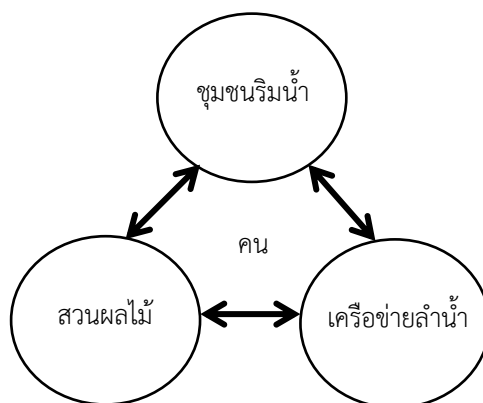
5) ร่องสวน พื้นที่เก็บน้ำเพื่อการเกษตรด้านสุดท้ายภายในสวน

นอกจากนี้เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร ยังกล่าวถึงแนวความคิดโครงสร้างพื้นฐานไม่ว่าจะเป็นที่อยู่อาศัย ริมน้ำแบบใดก็ตามก็ไม่ขาดกับ“น้ำ” แต่จะอยู่ใกล้ชิดกับ“น้ำ” ภายในขอบเขตและระยะคงที่อยู่เสมอ ใน ส่วนของโครงสร้างต่างถูกพัฒนาขึ้นเพื่อการถอดประกอบ ปรับเปลี่ยนเคลื่อนย้ายได้ทุกสถานการณ์ สุดท้ายในส่วนของลำดับปริภูมิต่างก็มีการแบ่งลำดับปริภูมิเป็นหน้า กลาง หลัง โดยสันนิษฐานว่าส่วน หลังเป็นส่วนที่ถูกพัฒนาขึ้นมาเป็นลำดับสุดท้าย ประกอบด้วย

1) ชุมชนริมน้ำ ซึ่งมีชาวบ้านอาศัยอยู่ที่ได้รับประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการอุปโภค บริโภคจากเครือข่ายลำน้ำหลักและรอง

2) โครงสร้างเครือข่ายลำน้ำ ทั้งในส่วนลำน้ำใหญ่ที่มีบทบาททางการคมนาคมและเครือข่ายลำน้ำย่อย

3) สวนผลไม้ ภายในบริเวณชุมชนทั้งริมน้ำหลักและผืนสวนที่อยู่ลึกเข้าไป

รูปที่ 3 โครงสร้างความสัมพันธ์ของชุมชนริมน้ำ

ที่มา: เทิดศักดิ์ เตชะกิจจจร (2542)

เทิดศักดิ์ ภาณุวรรณ (2543: 42-43) กล่าวว่า ลักษณะของความเป็นชุมชนริมน้ำควรมีองค์ประกอบหลักที่สำคัญ ประกอบด้วย

- 1) สถานที่ที่เป็นที่ตั้งอาคารบ้านเรือนหรือที่พักอาศัย
- 2) แหล่งทำมาหากินหรือสร้างผลผลิตและเลี้ยงดูบุตรหลาน
- 3) โครงข่ายลำน้ำและลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยต่อการตั้งถิ่นฐานและการดำรงชีวิต
- 4) บริเวณที่เป็นย่านการค้าหรือแหล่งในการแลกเปลี่ยนสินค้า
- 5) มีการปะทะสัมพันธ์กันหรือความผูกพันร่วมกันทางสังคม
- 6) วัด ซึ่งเป็นศูนย์รวมของผู้คนในชุมชนและมีความเชื่อทางศาสนา

ทั้งนี้องค์ประกอบทั้งหมดมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกัน และปรากฏให้เห็นทางรูปแบบกายภาพที่ชัดเจน

Chaweewan Denpaiboon (2004: 241-257) กล่าวว่า ชุมชนริมน้ำดั้งเดิม โดยเฉพาะชุมชนที่อยู่บริเวณลุ่มภาคกลาง จะมีโครงสร้างทางกายภาพหลักด้วยกัน 4 อย่าง คือ

1) ระบบโครงข่ายคลอง (Canal network system) เกิดจากการมีแม่น้ำสายหลักและคลองจำนวนมากเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายกระจายทั่วพื้นที่ ถือเป็นหัวใจสำคัญต่อระบบนิเวศที่มีคุณค่า เกิดองค์ประกอบอื่นๆ ของชุมชน และสร้างความสัมพันธ์ต่างๆ ให้เกิดขึ้น รวมถึงมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของผู้คน ซึ่งลักษณะคลองในพื้นที่ลุ่มน้ำ แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ คลองหลักหรือคลองนอก คลองรอง คลองสวน ลำประโดง

2) พื้นที่ทางการเกษตร (Agricultural area) มีทั้งที่เป็นพื้นที่สวนและที่นา สำหรับพื้นที่สวนจะอาศัยระบบคลองเพื่อการเพาะปลูก และเป็นเส้นทางการขนส่งผลผลิต พื้นที่สวนส่วนใหญ่จะตั้งอยู่

ด้านหลังเรือนที่อยู่อาศัย มีการแบ่งแปลงคล้ายตารางหมากรุก ทุกแปลงมีคลองผ่านและสามารถเชื่อมกับคลองหลัก คลองรอง หรือคลองสวน หรือเชื่อมพื้นที่ข้างเคียงในเขตที่ไกลกว่า

3) วัด (Temple) ถือเป็นศูนย์รวมของชุมชนที่ส่วนใหญ่มักตั้งอยู่ใกล้สวน เนื่องจากผู้ที่อยู่ในชุมชนบริจาคที่สวนให้วัด ในอดีตความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับผู้อยู่อาศัยมีค่อนข้างสูง วัดจึงได้รับการสร้างให้มีความโดดเด่น มีลักษณะที่ปรากฏชัดทั้งทางกายภาพ และเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านและชุมชน

4) ตลาดน้ำ หรือตลาดเรือ (Floating market) เป็นตลาดที่ใช้เรือในการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า มักตั้งอยู่บริเวณปากคลองที่เป็นจุดเชื่อมระหว่างคลองสำคัญๆ หรือจุดที่แม่น้ำและคลองมาบรรจบกัน หรืออยู่ใกล้วัดซึ่งเป็นที่ตั้งชุมชน ตลาดน้ำ เป็นเครื่องชี้วัดทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของผู้คนในท้องถิ่น

2.4.2 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนมอญ

1) การตั้งถิ่นฐานและลักษณะบ้านเรือน

อรศิริ ปาณินท์ (2538: 18-19) กล่าวถึงวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอยู่อาศัยของชาวมอญว่า ส่วนใหญ่จะเป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับโชคลาภที่สัมพันธ์กับการดำรงชีวิต และความเชื่อที่เกี่ยวกับผีและคนตาย ในความเชื่อทั้งสองประเภทมีสื่อกลางที่เกี่ยวข้องกับ “ทิศ” ด้วยกันทั้งสิ้น ดังนี้

- การวางทิศทางของจั่วบ้าน

ความเชื่อในการวางทิศทางของจั่วบ้านผูกพันกับทิศทางของเสาเอกหรือเสาผีของบ้าน รวมทั้งห้องผีของบรรพบุรุษและห้องนอน เสาเอกของเรือนมอญคือเสาต้นแรกทางด้านตะวันออก เป็นเสาที่รับแป้วเสาของจั่วบ้านด้านตะวันออกนั่นเอง เสาเอกถือเป็นเสาผีบรรพบุรุษและใช้เป็นห้องนอนเฉพาะของเจ้าของบ้าน ถือว่าเป็นอาณาเขตที่ผีตายายซึ่งปกป้องคุ้มครองลูกหลานสิ่งสถิตอยู่ สัญลักษณ์แทนผีบรรพบุรุษหรือผีประจำตระกูลมักเป็นผ้า แหวน หรือดาบตามความสำคัญของตระกูล ในสังคมเกษตรกรรมพบว่า มีแต่สัญลักษณ์ผ้า

สัญลักษณ์ผีบรรพบุรุษนี้จะเก็บไว้ในภาชนะปิดมิดชิด เช่น หีบ กระบุง ตะกร้า และแขวนหรือวางไว้ที่สูงตรงเสาผีของบ้าน ผีประจำตระกูลหรือผีตายายนี้ต้องมีการเซ่นเลี้ยงผีทุกปี ปีละ 1 ครั้ง และเมื่อมีพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับชีวิตของคนในบ้านต้องมีพิธีเซ่นเลี้ยงผีบรรพบุรุษทุกครั้ง ห้องผีบรรพบุรุษถือเป็นส่วนตัวอย่างเคร่งครัด ผู้ที่ไม่ได้อยู่บ้านหรือผีต่างตระกูลกันจะไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าห้องนี้ ดังนั้น ห้องผีจึงเป็นห้องที่เฉพาะเจ้าของบ้านเท่านั้นปกติใช้เป็นห้องนอนเจ้าของบ้าน

- การวางทิศทางของห้องในบ้าน

ตำแหน่งห้องนอนสำคัญของบ้านจะอยู่ในทิศตะวันออก ส่วนทิศทางการหันหัวนอนจะหันหัวนอนไปด้านทิศตะวันออกและทิศใต้ ซึ่งมีความเชื่อว่าทิศตะวันออก(ทิศที่ให้ชีวิต) และทิศใต้(ทิศเหนือลม) เป็นทิศมงคล ส่วนตำแหน่งของห้องหรือกิจกรรมอื่นๆ จะตามการใช้สอยสำคัญคือทิศหัวนอนมา

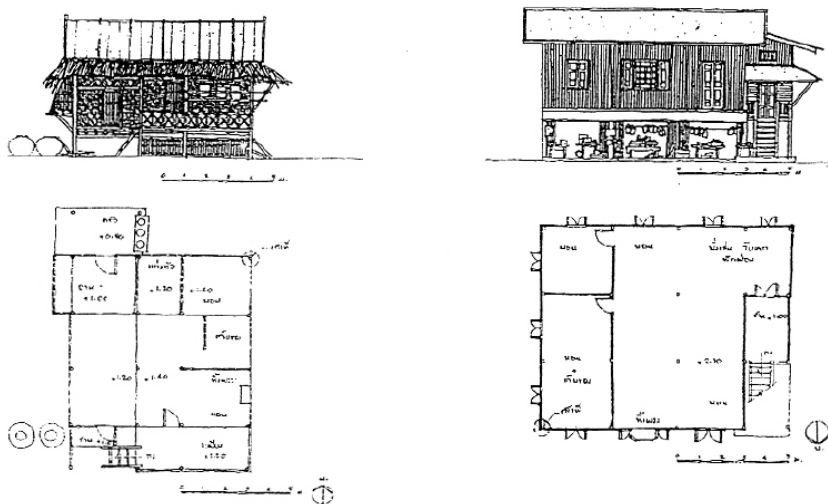
ตามลำดับ ได้แก่ ขานหรือระเบียงจะอยู่ที่คตินอน คือทิศเหนือและทิศตะวันตก เช่นเดียวกับตำแหน่งของครัว ส่วนครกตำข้าวต้องวางไว้ทิศใต้ลม (ทิศเหนือ)

- การวางตำแหน่งศาลผี และศาลพระภูมิเจ้าที่

ความเชื่อที่เกี่ยวกับผีเรือน มักตั้งศาล 6 เสาหรือ 4 เสา ไว้เป็นที่สิงสถิตของผีใหญ่ แต่ปัจจุบันบางบ้านได้เชิญผีตาฝายซึ่งเคยสถิตอยู่ในห้องผีให้ไปอยู่ในศาลผีใหญ่ เนื่องจากลูกหลานในยุคปัจจุบันกลัว นอกจากศาลผีใหญ่แล้วยังมีศาลพระภูมิเจ้าที่ที่เป็นศาลเสาเดียวถือเป็นที่ยึดของพระภูมิที่คุ้มครองที่ๆ อยู่ ศาลทั้งสองศาลมักตั้งเคียงกันในทิศห้วนอนคือทิศใต้หรือทิศตะวันออก

- การวางตำแหน่งเรือนที่ปลูกใหม่

ครอบครัวชาวมอญมักนิยมอยู่กันแบบครอบครัวขยาย โดยมีความเชื่อว่า “เรือนใหม่ห้ามปลูกทางทิศห้วนอนของเรือนใหญ่” ซึ่งจากข้อห้ามทำให้มีผลต่อเนื่องมาอย่างเห็นได้ชัดคือในขณะที่มีบริเวณไม่มาก การเลือกปลูกตามข้อบัญญัติโบราณอาจทำได้ไม่สะดวก ดังนั้นแทนที่จะปลูกเรือนหลังใหม่ ชาวมอญจึงนิยมต่อเติมบ้านออกไปมากกว่าจะปลูกเป็นเรือนใหม่ ทำให้เรือนบางหลังต่อเติมหลายครั้งตามการเพิ่มปริมาณของสมาชิกในครอบครัว จนมีพื้นที่ใช้งานใหญ่มาก และในการต่อเติมแต่ละครั้งจะไม่นิยมใช้โครงสร้างหลักยึดติดต่อกัน จะทำเป็นขานหรือระเบียงให้เกิดความต่อเนื่อง ทำให้พบว่ามีขานระเบียง และความต่างระดับมาก

รูปที่ 4 การวางตำแหน่งเรือนมอญ

ที่มา: อรศิริ ปาณินท์ (2541-2542)

สุภรณ์ โอเจริญ (2541: 80) การตั้งบ้านเรือนของชาวมอญส่วนใหญ่ทุกชุมชนจะต้องมีวัดในพระพุทธศาสนาอย่างน้อยหนึ่งวัด แต่เดิมเรือนของชาวมอญในประเทศไทยมีลักษณะคล้ายคลึงกับกระเบื้อง การปลูกบ้านชาวมอญต้องมีเกณฑ์ โฉลกตามที่สืบต่อกันมา เริ่มตั้งแต่การเลือกเวลาที่จะปลูกตำแหน่งที่จะปลูก การขุดเสาเรือน การตั้งเสาเรือน ให้ต้องตามขนาดและสัดส่วนที่กำหนด บ้านมัก

ประกอบด้วยนอกชาน ระเบียง ที่สำคัญที่สุดคือจะตั้งเสาเรือน ซึ่งเป็นเสาหลักต้นหนึ่งเป็นที่ตั้งหิ้งบูชาของผีเรือน และการปลูกสร้างบ้านของชาวมอญมักจะหันหน้าเรือนไปทางทิศเหนือ ทั้งนี้กล่าวกันว่า เพราะในสมัยโบราณชาวมอญอพยพถิ่นฐานมาทางทิศเหนือ และเพราะเหตุที่แม่น้ำสายต่างๆ ในประเทศไทยส่วนใหญ่ก็จะมีแนวจากเหนือไปได้ เมื่อเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ชาวมอญนิยมปลูกบ้านอยู่ริมแม่น้ำลำคลองและหันหน้าไปทางทิศเหนือ จึงกลายเป็นต้องปลูกบ้านขวางแม่น้ำ อันเป็นที่มาของคำเรียก “มอญขวาง” นอกจากนี้การปลูกบ้านลักษณะเช่นนี้ยังเกี่ยวข้องกับการนำเอาศพออกจากบ้าน ซึ่งคนมอญจะตั้งเอาศีรษะของศพไปทางทิศใต้ และจะให้เอาศพออกจากบ้านทางทิศเหนือ ดังนั้นหากบ้านใครไม่ได้หันมาทางทิศเหนือในลักษณะของมอญขวาง จะต้องนำศพออกข้างฝาบ้าน ซึ่งอาจต้องมีการรื้อฝาบ้านไป

R. Halliday (1917: 22-23) กล่าวว่า วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างบ้านเรือนของชาวมอญจะคล้ายกับการก่อสร้างบ้านเรือนของชาวไทยในสมัยเดียวกัน คือ จะใช้ไม้หรือไม้ไผ่และมุงด้วยหลังคาจาก สิ่งสำคัญคือจะต้องมีเสาเรือนซึ่งเป็นเสาหลักในบ้านและเป็นที่ประดิษฐานผีบ้านผีเรือน ตัวบ้านมักจะเป็นบ้านยกพื้น เครื่องเรือนที่สำคัญ ได้แก่ เสื่อ ซึ่งทอเองภายในหมู่บ้าน และหมอน ไม่ค่อยมีโต๊ะหรือเก้าอี้ โดยทั่วไปมักจะนั่งรับรองแขกบนเสื่อ

จวน เครือวิชมยาจารย์ (2537: 56) ยังกล่าวถึงความเชื่อในเรื่องของการปลูกต้นไม้ตามทิศชาวมอญเชื่อว่าการปลูกต้นไม้ในบ้านนั้น มีผลกับการดำรงชีวิตของเจ้าของบ้าน ดังข้อบัญญัติไว้ดังนี้

ทิศตะวันออก ให้ปลูก กล้วย มะพร้าว

ทิศอีสาน ให้ปลูก มะตูม

ทิศตะวันตก ให้ปลูก พุทรา

ทิศเหนือลม (ใต้) ให้ปลูก มะม่วง

ทิศใต้ลม (เหนือ) ให้ปลูก มะขามป้อม

ทิศพายัพ ให้ปลูก บุนนาค

ทิศอาคเนย์ ให้ปลูก ดอกกรัก

ทิศหริดี ให้ปลูก ขนุน

2) อาชีพ

สุภรณ์ โอเจริญ (2541: 84-90) กล่าวว่า อาชีพสำคัญของชาวมอญ ได้แก่ การทำนา เช่นเดียวกับคนไทยในพื้นที่ไร่นาบางแห่งยังมีการปลูกพืชผลไม้อื่นๆ ในบางแห่งเช่นที่อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี จะมีการทำอุตสาหกรรมในครัวเรือนประเภทเครื่องปั้นดินเผา ส่วนยามว่างจากฤดูทำนาก็มีการทำงานฝีมือต่างๆ ไว้ใช้สอยตามความจำเป็น เช่น ทอผ้า ทอเสื่อ สานตะกร้า กระจุง ถบายุธยา สมุทรสาคร ราชบุรี และกาญจนบุรี มีการเย็บและค้าจากซึ่งใช้มุงหลังคา ส่วนแถบสามโคก

ปากเกร็ด นครปฐม ก็มีการทำอิฐมอญ นอกจากนี้ยังมีมอญบางพวกได้หันมายึดอาชีพการค้าทางเรือ ควบคู่ไปกับการต่อเรือ เช่น ที่สามโคกมอญชาวเรือจะใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในเรือ ล่องไปตามลำน้ำเพื่อขนส่งสินค้า เช่น ตุ่ม ไห โอ่ง จาก ดิน ทวาย ฯลฯ ไปขายตามที่ต่างๆ อาชีพอีกอย่างหนึ่งที่มอญหันมาให้ความสนใจในระยะหลัง คือ การรับราชการ

3) การแต่งกาย

สุภรณ์ โอเจริญ (2541: 92) ได้กล่าวถึงการแต่งกายของชาวมอญว่า โดยทั่วไปคนมอญมีรูปร่างลักษณะคล้ายคนไทย แต่สูงล่ำสันกว่า และมีผิวคล้ำกว่า ลักษณะการแต่งกายคล้ายกับพม่า คือ ชอบนุ่งผ้าที่เป็นลายตาหมากรุก ผ้านุ่งของผู้ชายในภาษามอญเรียกว่า “สะล่ง” หรือ “สลวง” (Saluing) หรือ “โสร่ง” ในภาษาไทย ส่วนเสื้อก็คล้ายกับพม่า คือ เป็นเสื้อคอกลมผ่าอกตลอด แขนทรงกระบอก และมีเสื้อตัวสั้นแบบแจ็กเก็ตสวมทับอยู่ข้างนอก และในชั้นต้นคงจะนิยมโพกผ้าที่ศีรษะด้วย แต่พออยู่นานไปก็เลิกและหันมาใช้ผมแบบไทย ส่วนผู้หญิงนิยมนุ่งผ้า “กานิน” (Ganin) ซึ่งคล้ายกับ “สะล่ง” ของชายแต่ขนาดเล็กกว่าและมักเป็นสีพื้นหรือตาเล็กๆ ผ้านุ่งแบบนี้บางทีก็เรียกว่า “ผ้าตาโลง” และนิยมนุ่งกรอมสั้น ส่วนผมนั้นหญิงมอญนิยมไว้ผมยาวเช่นเดียวกับพม่าและเกล้าทำเป็นมวย ซึ่งจะเกล้าต่ำค่อนไปข้างหลังต่างกับพม่าซึ่งเกล้าสูงขึ้นไปข้างบน ส่วนรองเท้ามอญทั้งชายและหญิงนิยมสวมรองเท้าแตะ

4) ประเพณีและความเชื่อ

ประเพณีของมอญเป็นสิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่งที่น่าทึ่งไปจากภาษาที่แสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะของมอญซึ่งแตกต่างไปจากไทย ประเพณีต่างๆ ของมอญ ยกเว้นประเพณีทางศาสนา มักจะมีเรื่องของความเชื่อและการนับถือผีปะปนอยู่ด้วย และแม้ว่ามอญจะนับถือพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด แต่ก็ให้ความสำคัญกับการนับถือผีเป็นพิเศษควบคู่กันไป ผีที่มอญนับถือมีหลายชนิด แต่ที่สำคัญที่สุดมี 2 ประเภท คือ

1) ผีประจำหมู่บ้าน หรือที่เรียกว่า Pea cu มักประดิษฐานไว้ในศาลที่ชายทุ่งและมีการทำพิธีบูชาเช่นสรวงปีละครั้งโดยมี “คนทรง” เป็นผู้ประกอบพิธี ในพิธีจะมีการเข้าทรงทำนายความเป็นไปและความอุดมสมบูรณ์ของอนาคต

2) ผีบ้านผีเรือน หรือที่เรียกว่า Kalok hei เป็นผีประจำตระกูล ซึ่งนับญาติเฉพาะทางฝ่ายชาย การรับผีจะตกทอดไปยังบุตรชายคนหัวปีของตระกูลเรื่อยไป ถ้าบิดามารดาไม่มีบุตรชายหัวปี ผีนั้นก็ขาดจากสกุลวงศ์นั้นไป ดังนั้นชาวมอญจึงให้ความสำคัญกับบุตรชายหัวปีมาก เพราะผู้ที่รับผีมีหน้าที่เก็บรักษาสมบัติประจำตัวผี ซึ่งแตกต่างกันไปตามผีที่มอญแต่ละกลุ่มนับถือ เช่น ผีผ้า ผีมะพร้าว ผีเต่า ผีงู ผีไก่ ผีข้าวเหนียว ผีหมู ผีวัว ฯลฯ หน้าที่อีกอย่างของผู้รับผีคือ “การรำผี” ซึ่งจะกระทำเมื่อมี

เหตุอย่างใดอย่างหนึ่งคือ เมื่อคนในครอบครัวล้มเจ็บหรือเกิดการ “ผิดผี” คือมีคนที่น่ากลัวผีอื่นมานอนค้ำที่ข้างของตน เป็นต้น การรำผีมีข้อจำกัดคือ ต้องไม่ทำในระหว่างเข้าพรรษา หรือวันพระ และต้องไม่ทำในระยะที่สมาชิกฝ่ายหญิงในครอบครัวตั้งครรรค์ โดยทั่วไปมักทำในฤดูแล้งประมาณเดือน 4 ถึงเดือน 6

สำหรับประเพณีต่างๆ ของมอญโดยทั่วไป เช่น ประเพณีการเกิด แต่งงาน การบวช ฯลฯ นั้น ถ้าแยกส่วนที่เกี่ยวกับการนับถือผีออกไปก็คล้ายกับของไทย ยกเว้นประเพณีการทำศพ ซึ่งแตกต่างไปจากไทยมาก ธรรมเนียมการทำศพมอญถ้าเป็นการตายดี คือตายแบบธรรมดาเพราะโรคชราหรือป่วยมานาน นิยมใช้การเผาเช่นเดียวกับไทย แต่ถ้าเป็นการตายแบบไม่ดี คือ ตายเพราะอุบัติเหตุ ฆ่าตัวตาย และโรคติดต่อร้ายแรง รวมทั้งศพเด็กที่มีอายุไม่เกิน 12 ปี เหล่านี้ต้องนำไปฝังอย่างเดี่ยวและไม่มี การประกอบพิธีกรรมแต่อย่างใด ธรรมเนียมมอญยังห้ามนำโลงศพเข้าบ้านอย่างเด็ดขาด ดังนั้นเวลายกศพไปวัดก็ให้นำโลงมารอรับศพที่เชิงบันได ประเพณีการทำศพมอญนับว่าเป็นงานใหญ่ขึ้นอยู่กัฐานะของผู้ตาย และบุตรหลาน โดยเฉพาะถ้าผู้ตายเป็นพระสงฆ์ มีข้อห้ามอยู่อย่างหนึ่งคือ ห้ามจุดไฟเผาด้วยมือ ต้องจุดด้วยดอกไม้เพลิงที่เรียกว่า “ลูกหนู” แทน นอกจากนี้ในพิธีศพยังมีการแสดงหน้าศพ ได้แก่ การรำมอญ และการเล่นตะแยมมอญ

ส่วนประเพณีทางศาสนาที่สำคัญซึ่งจะต้องปฏิบัติเป็นประจำทุกปี ได้แก่ สงกรานต์และออกพรรษา

1) ประเพณีสงกรานต์ถือเป็นประเพณีที่สำคัญที่สุดของชาวมอญเพราะเป็นวันขึ้นปีใหม่ ตรงกับกลางเดือนเมษายน ราวๆ วันที่ 13-15 จะมีการทำบุญและการละเล่นติดต่อกันถึง 3 วัน ของที่ใช้ทำบุญได้แก่ ข้าวสงกรานต์หรือข้าวแช่ จะมีการหอนกแห่ปลาไปปล่อยที่วัดโดยจัดเป็นขบวนสวยงาม บรรดาหนุ่มสาวจะพิถีพิถันในการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีสดใสสวยงาม มีการเล่นสาดน้ำสงกรานต์และอาบให้ ผู้เฒ่าผู้แก่ที่น่ารัก ที่สำคัญคือในเวลาเย็นจะมีการเล่นสะบ้า ซึ่งเป็นการละเล่นที่นิยมในบรรดาหนุ่มสาวมอญที่ยังเป็นโสด ประกอบด้วยกลุ่มผู้เล่นฝ่ายชายและฝ่ายหญิงในจำนวนที่เท่าๆ กัน อุปกรณ์ที่ใช้คือ ลูกสะบ้า ทำด้วยไม้ มีลักษณะกลมๆ แบนๆ ซึ่งเป็นฝ่ายชาย ส่วนลูกสะบ้าของฝ่ายหญิงมักทำด้วย งาช้างหรือเขาควายเป็นหรือทองเหลือง และมีขนาดเล็กกว่าฝ่ายชาย ใช้สำหรับทอยหรือเขย่งเตะหรือโยนด้วย หลังเท้าแล้วแต่โอกาส

เอกลักษณ์อีกอย่างหนึ่งของการสงกรานต์ชาวมอญ ในเทศกาลสงกรานต์ คือ การสงกรานต์น้ำผ่านรางกระบอกไม้ไผ่ เนื่องมาจากความเคร่งครัดของพระพุทธศาสนาที่ผู้หญิงไม่ควรจะถวายของแด่พระภิกษุโดยตรง จึงทำให้จำเป็นต้องมีฉากกั้นและใช้รางกระบอกไม้ไผ่เข้ามากั้นกลาง ซึ่งรางกระบอกไม้ไผ่ที่ใช้จะถูกนำมาต่อเรียงราย ที่สำคัญการใช้รางกระบอกไม้ไผ่ยังช่วยให้พุทธศาสนิกชนได้สงกรานต์น้ำพระกันอย่างทั่วถึง ถึงแม้จะมีคนมหาศาลแต่ก็จะได้สงกรานต์น้ำกันครบทุกคนกันโดยไม่ต้องเบียดเสียดกัน (ประเทศไทยดอทคอม, 2559: ออนไลน์)

2) ประเพณีออกพรรษา เป็นประเพณีที่สำคัญรองลงมาจากสงกรานต์ มีการแห่พระภิกษุสงฆ์ โดยทางเรือไปรวมปวารณาออกพรรษาที่วัดที่นิยมนับถือมากที่สุดเพียงวัดเดียว หลังจากเสร็จพิธีทางศาสนาจะมีการแข่งขันเรือ นอกจากนี้ยังมีประเพณีตักบาตรน้ำผึ้งซึ่งถือว่าเป็นประเพณีของชาวมอญ โดยเฉพาะ มักจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ซึ่งเป็นวันพระ

3) ประเพณีตักบาตรดอกไม้และล้างเท้าพระ เป็นประเพณีที่จัดขึ้นในวันออกพรรษาของทุกปี ประเพณีนี้เริ่มด้วยตอนเช้าชาวบ้านจะเข้าวัดทำบุญตักบาตรฟุ้งเทศน์ มหาชาติ และในเวลาบ่ายก็จะนำขันใส่น้ำและดอกไม้หลากชนิดไปวัด เพื่อรอเวลาที่พระสงฆ์จะเดินลงไปยังพระอุโบสถ เมื่อได้เวลาพระสงฆ์จะเดินเป็นแถวจากศาลา เพื่อไปยังพระอุโบสถ ระหว่างทางจะมีชาวบ้านเตรียมขันใส่น้ำเพื่อล้างเท้าปูผ้าให้พระสงฆ์เดินย่ำ และดอกไม้ที่เตรียมมาถวายพระ โดยใส่ลงไปเ็นยามที่พระสงฆ์ถืออยู่จนครบ เมื่อพระภิกษุรับดอกไม้จากชาวบ้านแล้วนำไปยังพระอุโบสถ กองรวมกัน จนครบ เจ้าอาวาสก็จะเป็นผู้นำทำสังฆกรรมปวารณาออกพรรษา จุดมุงหมาย ของการล้างเท้าพระ ตักบาตรดอกไม้ของชาวไทยรามัญ เป็นการชำระล้างก่อน ที่จะเข้าไปยังพระอุโบสถ

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมอยู่หลายแห่งดังต่อไปนี้

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร (2549: 130-147) ได้ศึกษา ชุมชนคลองรางจระเข้: การปรับตัวอย่างสอดคล้องกับบริบทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนคลองรางจระเข้เป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีวิถีชีวิตผูกพันภูมิอากาศและสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งคลองรางจระเข้ ซึ่งจะอำนวยประโยชน์ต่อการทำนา และการทำสวนผลไม้ ทำให้ต้องดำรงชีวิตอย่างสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมดังกล่าว อาศัยการปรับเปลี่ยนและสร้างสรรค์ตามปัจจัยสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมของตน ก่อให้เกิดเป็นคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณค่าด้านการดำรงชีพอย่างพอเพียง คุณค่าทางสังคม และคุณค่าของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ยั่งยืน ปัจจุบันปัจจัยการท่องเที่ยว ทำให้ชุมชนแห่งนี้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ส่งผลให้เกิดการปรับตัวและภูมิทัศน์ต่างๆ โดยเฉพาะการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีที่มีความสัมพันธ์กับน้ำ ซึ่งเป็นผลมาจากแนวความคิดที่ต้องการจะฟื้นฟูสภาพคลองรางจระเข้ให้กลับมามีสภาพแวดล้อมที่ดีดังเช่นในอดีตของกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์คลองรางจระเข้ การฟื้นฟูลำคลองนี้ได้ประโยชน์โดยตรงในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และยังส่งผลให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมการดำรงชีวิตริมแม่น้ำของชุมชนแห่งนี้กลับคืนมาด้วย ซึ่งเป็นทรัพยากรในการท่องเที่ยวให้กับพื้นที่

ศศิ ลิมทองสกุล (2549: 143-154) ได้ศึกษา ภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นของหมู่บ้านชนบทในชุมชนชาวมุสลิมในประเทศไทยและประเทศมาเลเซีย พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดลักษณะเฉพาะของภูมิทัศน์

พื้นถิ่น คือ ลักษณะทางภูมิศาสตร์และวิถีของชุมชนเกษตรกรรมในพื้นที่สะท้อนออกมาในรูปของพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างสมาชิกในชุมชน ในขณะที่อิทธิพลของวัฒนธรรมอิสลามจะแสดงออกมาอย่างชัดเจนผ่านลักษณะสถาปัตยกรรมประเพณี และหลักการดำเนินชีวิตของชุมชน กิจกรรมที่เกิดขึ้นจึงมีลักษณะเด่น คือ “การผสมผสาน” อย่างเคารพต่อข้อจำกัดของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ส่งผลให้เกิดลักษณะของภูมิทัศน์พื้นถิ่นที่ภูมิทัศน์สรรค์สร้างผสมผสานกลมกลืนไปกับภูมิทัศน์ธรรมชาติ เช่น ลักษณะการตั้งกลุ่มบ้านเรือนที่ผสมกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติโดยแทรกไปกับกลุ่มต้นไม้ที่ให้ร่มเงาร่วมกับรักษาต้นไม้ใหญ่ดั้งเดิมในพื้นที่ เว้นพื้นที่เปิดโล่งโดยรอบบริเวณสิ่งปลูกสร้างเท่าที่จำเป็น การเลือกทิศทางการวางตัวเรือนที่สอดคล้องต่อแรงน้ำและแรงลม ส่วนของภูมิทัศน์ที่อยู่ถัดออกมาจากชุมชนจะเป็นภูมิทัศน์ที่เกิดจากการทำเกษตรกรรม ซึ่งมีลักษณะการซ้อนทับของการใช้พื้นที่เปิดโล่งระหว่างบ้านในการทำกิจกรรมที่หลากหลาย

วรุณ จำปานิล (2552) ได้ศึกษา ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำหนองบัว บ้านวังหลุมพอง และบ้านปทุมทอง จังหวัดสุพรรณบุรี จากผลการศึกษาพบว่าพัฒนาการตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป โดยมีการตั้งถิ่นฐานอยู่ริมลำน้ำจระเข้สามพัน มาเป็นระยะเวลาช้านาน ภายใต้ความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์และสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ก่อให้เกิดเป็นองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์คือ การตั้งถิ่นฐานที่เกาะกลุ่มบริเวณริมน้ำจระเข้สามพัน และกลุ่มบ้านที่กระจายตัวไปตามเส้นทางคมนาคมซึ่งพัฒนามาจากทางเกวียน มีพื้นที่เกษตรอันกว้างขวางโอบล้อมกลุ่มบ้านอยู่ โดยมีเขาไผ่ล้อมซึ่งเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมศักดิ์สิทธิ์เป็นองค์ประกอบ ตลอดจนวัดปทุมวนารามซึ่งเป็นศูนย์รวมด้านจิตใจและเป็นพื้นที่ส่วนกลางในการทำกิจกรรมของคนในชุมชน ทั้งหมดนี้ก่อให้เกิดเป็นคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตามปัจจุบันปัจจัยภายนอก เริ่มเข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งหากไม่ระมัดระวังอาจส่งผลให้เกิดการสูญเสียคุณค่าและเอกลักษณ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน

นิธิกาญจน์ จินใจตรง (2555) ได้ศึกษา ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนริมคลองแควอ้อม จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเป็นชุมชนริมน้ำในบริบทสวนยกร่อง โดยการศึกษาได้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 กลุ่มย่อยตามลักษณะของพื้นที่ ได้แก่ บริบทพื้นที่การค้าทางน้ำเก่าแก่ บริบทพื้นที่เกษตรกรรมและอุตสาหกรรมในครัวเรือน บริบทการระจุกตัวของบ้านเรือนพื้นถิ่นเก่าแก่ และบริบทการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว จากการประเมินคุณค่าความสำคัญตามเกณฑ์ประเมินภูมิทัศน์วัฒนธรรมในรัฐวิศตอเรีย ประเทศออสเตรเลีย ประกอบกับการซ้อนทับแผนที่ พบว่า มีคุณค่าความสำคัญทางด้านสุนทรียภาพในระดับสูงซึ่งปรากฏให้เห็นเป็นองค์ประกอบทางกายภาพที่ชัดเจน เช่น โครงข่ายลำน้ำ พื้นที่เกษตรกรรม อาคาร

สถาปัตยกรรม ระบบสวนกร่อง เป็นต้น รองลงมาคือ คุณค่าความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในระดับปานกลาง เนื่องจากเป็นเส้นทางการเสด็จประพาสต้นของรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และคุณค่าความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจสังคมในระดับต่ำ สิ่งเหล่านี้ส่งผลชุมชนริมคลองแควอ้อม จังหวัดสมุทรสงคราม มีภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ปรากฏให้เห็นระบบสวนกร่องเป็นขนาดใหญ่ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ อันเป็นผลมาจากการปรับตัวให้สอดคล้องกับระบบธรรมชาติของพื้นที่ และยังคงดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน

2.6 สรุปแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่นำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างกรอบแนวความคิดในการวิจัยที่มีลักษณะเหมาะสมกับพื้นที่ศึกษา ซึ่งเป็นชุมชนเกษตรกรรมริมน้ำที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทยมอญอาศัยอยู่ในพื้นที่ ส่งผลให้เกิดการผสมผสานระหว่างคติความเชื่อ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นระหว่างเชื้อชาติ เกิดรูปแบบการจัดการพื้นที่ที่มีข้อจำกัดทางสภาพภูมิศาสตร์ สะท้อนออกมาเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน อาคารสิ่งปลูกสร้าง พื้นที่เกษตรกรรม โครงข่ายการเข้าถึง การจัดการน้ำ และภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น ประเพณีวัฒนธรรม คติความเชื่อ ที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญและไทยที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ทั้งนี้สามารถสรุปแนวความคิดที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย 4 ส่วน ดังนี้

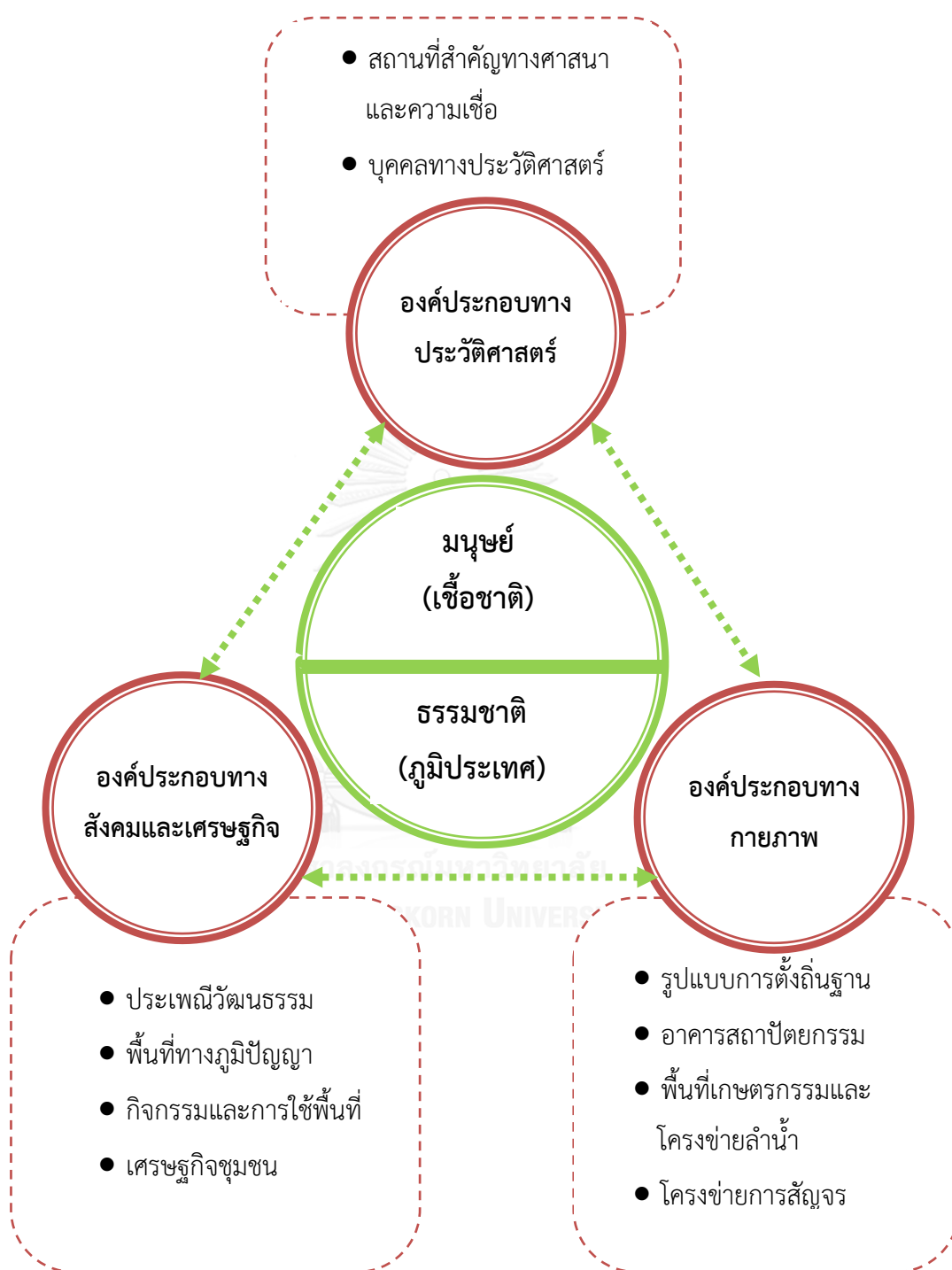
การให้ความหมาย ประเภท องค์ประกอบ และการระบุคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ในส่วนของการให้ความหมาย มีประเด็นร่วมของ Carl Sauer, Peter Folwer, De Blij, Harm, สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร และทัพยา คือ ปฏิสัมพันธ์ของการกระทำมนุษย์ (People) ที่มีต่อธรรมชาติ (Nature) มีการเปลี่ยนแปลงตามระยะเวลา และการแสดงออกทั้งทางรูปธรรม และนามธรรม ดังนั้น ภูมิทัศน์วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างทั้งรูปธรรม (รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำ อาคารสถาปัตยกรรมไทยมอญ ระบบโครงข่ายลำน้ำ พื้นที่เกษตรกรรม) และนามธรรม (วิถีชีวิต คติความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรมของชาวไทยมอญ) อันเป็นสิ่งที่ผู้คนในพื้นที่ถือร่วมกัน และกระทำต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เกิดเป็นพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

ส่วนการแบ่งประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม เลือกใช้แนวความคิดของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร (2549: 32-35) เนื่องจากมีความสอดคล้องกับพื้นที่ศึกษา โดยภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร เป็นภูมิทัศน์ที่พัฒนาโดยสัมพันธ์กับธรรมชาติ (Organically evolved landscape) ซึ่งเกิดจากการ

เปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติโดยกิจกรรมมนุษย์ กระบวนการเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไปจากปัจจัยหลายประการ โดยแต่ละช่วงมีระดับการจัดการที่แตกต่างกัน

สำหรับการแบ่งหมวดหมู่องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม เลือกใช้ของการอุทยานแห่งชาติ สหรัฐอเมริกาและคณะกรรมการมรดกโลกโดย เนื่องจากมีความครอบคลุมองค์ประกอบด้านกายภาพ และองค์ประกอบด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต นอกจากนี้ยังพิจารณาถึงองค์ประกอบภูมิทัศน์พื้นถิ่นร่วมด้วย นอกจากการศึกษาแนวความคิดที่เกี่ยวข้องของการแบ่งหมวดหมู่องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมแล้ว ยังได้มีการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนริมน้ำ และแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนมอญ ซึ่งเป็นรูปแบบของชุมชนที่พบในพื้นที่ศึกษา โดยภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ จำเป็นต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ ซึ่งเป็นตัวแปรที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือคงอยู่ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ศึกษา จากการวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา พบว่าเป็นบริบทของชุมชนเกษตรกรรมริมน้ำซึ่งมีความสัมพันธ์กับรูปแบบของโครงสร้างเครือข่ายลำน้ำ นอกจากนี้ยังมีชุมชนมอญ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมการอยู่อาศัย ภูมิปัญญา คติความเชื่อเกี่ยวกับโชคลาภ และคนตายที่สัมพันธ์กับการดำรงชีวิต รวมถึงประเพณีที่เป็นแสดงถึงเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์มอญที่ยังปรากฏในพื้นที่ เช่น ประเพณีตักบาตรดอกไม้และล้างเท้าพระ ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง ประเพณีรำผี เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นรายละเอียดองค์ประกอบเฉพาะของพื้นที่ศึกษา

วิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบและประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม เลือกใช้เกณฑ์การจำแนกองค์ประกอบที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้นให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับพื้นที่ศึกษา โดยปรับปรุงมาจากการประเมินคุณค่าของ Sandra Neale ก็กับการประยุกต์เกณฑ์ของคุณค่าด้านเศรษฐกิจของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยเลือกใช้หลักการซ้อนทับแผนที่เพื่อระบุพื้นที่ที่มีคุณค่าทางภูมิทัศน์ที่โดดเด่นตามของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ปัญหา และแนวโน้มนการเปลี่ยนแปลงทางด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ศึกษาต่อไป

แผนภูมิที่ 2 กรอบแนวคิดการศึกษาองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ที่มา: ผู้วิจัย, 2557

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษา เรื่อง ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ และความเป็นมาของพื้นที่ เพื่ออธิบายถึงพัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร นำมาวิเคราะห์องค์ประกอบและประเมินของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ยังคงปรากฏในพื้นที่ โดยรวบรวมแนวความคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผลงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 กรอบแนวความคิดในการวิจัย

การศึกษาแนวความคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในบทที่ 2 นำมาสู่การสร้างกรอบแนวความคิดในการวิจัย ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลัก คือ การศึกษาพัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรม การวิเคราะห์องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม และการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.1.1 การศึกษาพัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การศึกษาพัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยใช้หลักฐานอ้างอิงจาก แผนที่โบราณพ.ศ. 2495 และพ.ศ. 2504 และภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ. 2495 พ.ศ.2539 และพ.ศ.2557 ประกอบกับข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ บันทึกเหตุการณ์ในอดีต งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์จากบุคคลในพื้นที่ศึกษา นำมาวิเคราะห์เพื่อแบ่งยุคสมัยของพัฒนาการพื้นที่ เพื่อวิเคราะห์หาองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมต่อไป

3.1.2 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การวิเคราะห์องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร เลือกใช้แนวความคิดของการอุทยานแห่งชาติสหรัฐอเมริกา ร่วมกับคณะกรรมการมรดกโลกโตเรีย ซึ่งอธิบายได้อย่างครอบคลุมถึงองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม 3 กลุ่มหลัก ได้แก่

1) **องค์ประกอบทางกายภาพ** ประกอบด้วย รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน โครงข่ายการสัญจร พื้นที่เกษตรกรรมและโครงข่ายลำน้ำ สถาปัตยกรรม ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นสถาปัตยกรรมประเภทบ้านเรือน สถาปัตยกรรมทางความเชื่อ และสถาปัตยกรรมรูปแบบอื่น

2) **องค์ประกอบทางสังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ** ประกอบด้วย ประเพณีและวัฒนธรรม พื้นที่ทางภูมิปัญญา ซึ่งสามารถแบ่งย่อยเป็น ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับ

วิถีชีวิตและคติความเชื่อ พื้นที่ทางภูมิปัญญาด้านอาหาร พื้นที่ทางภูมิปัญญาด้านศิลปะและวัฒนธรรม กิจกรรมการใช้พื้นที่ และเศรษฐกิจชุมชน

3) องค์ประกอบทางประวัติศาสตร์ ประกอบด้วยเหตุการณ์สำคัญ สถานที่ หรือบุคคลทางประวัติศาสตร์

3.1.3 การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ผู้วิจัยได้สร้างเกณฑ์การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่ศึกษา โดยปรับปรุงมาจากการประเมินคุณค่าของ Sandra Neale กับการประยุกต์เกณฑ์ของคุณค่าด้านเศรษฐกิจของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากรแบ่งเกณฑ์การประเมิน 3 ระดับ คือ คุณค่าสูง คุณค่าปานกลาง และคุณค่าน้อย แบ่งออกเป็น

1) คุณค่าทางสุนทรียภาพ ประกอบด้วย การแสดงถึงความงามในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่ได้รับการออกแบบ และการจัดการสภาพแวดล้อมโดยรอบพื้นที่ ซึ่งมีความสอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ และวิถีชีวิต

2) คุณค่าทางสังคมและเศรษฐกิจ ประกอบด้วย การแสดงถึงวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อที่เป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่ รวมถึงเทคนิคที่เกิดจากการเรียนรู้ ปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม สะท้อนออกมาเป็นภูมิปัญญาในด้านต่างๆและการใช้ทรัพยากรในพื้นที่เพื่อสร้างเศรษฐกิจ

3) คุณค่าทางประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย การแสดงถึงเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ สถานที่ หรือบุคคลที่มีความสำคัญ รวมถึงการแสดงจุดกำเนิดหรือพัฒนาการของพื้นที่

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ได้เลือกใช้เครื่องมือในการวิจัยที่มีความเหมาะสมเพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ ประกอบด้วย

1. โปรแกรมที่ใช้จัดทำแผนที่ และแสดงองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ได้แก่ โปรแกรม Google earth, Google map, ArcGis, Adobe Photoshop CS5 และ Adobe Illustrator CS5

2. แบบฟอร์มการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย แบบสำรวจภาคสนาม แบบสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลสำคัญ แบบสอบถาม และแบบประเมินระดับคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

3.3 ข้อมูลและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.3.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)

ข้อมูลปฐมภูมิที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นข้อมูลเกี่ยวกับสภาพพื้นที่โดยทั่วไปของพื้นที่ศึกษา สถานการณ์ของพื้นที่ในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รวมถึงสภาพปัญหาที่ปรากฏในพื้นที่ศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

1) การสำรวจภาคสนาม (Field Survey) เป็นการสำรวจสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน เนื่องจากสภาพของพื้นที่ศึกษาเป็นชุมชนริมน้ำ จึงแบ่งการสำรวจเป็น 2 เส้นทาง คือ การสำรวจทางน้ำโดยเรือ และการสำรวจทางบกโดยการเดินเท้าและยานพาหนะ ซึ่งลักษณะการสำรวจเป็นการสำรวจร่วมกับคนในชุมชน เพื่อทำการสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมจากคนในชุมชน ทั้งนี้การสำรวจภาคสนามแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ การสำรวจภาคสนามเบื้องต้นเพื่อดูภาพรวมของพื้นที่ศึกษา และการสำรวจภาคสนามเชิงลึก หลังจากสอบถามผู้คนในพื้นที่เพื่อระบุตำแหน่งสถานที่สำคัญที่เป็นองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ศึกษา โดยบันทึกข้อมูลลงในแบบสำรวจภาคสนาม เพื่อรวบรวมข้อมูลและระบุลงในแผนที่ การบันทึกภาพเพื่อเป็นหลักฐานทางรูปธรรม และนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยเทคนิคการซ้อนทับแผนที่ (Overlay) เพื่อหาองค์ประกอบที่สำคัญ และทราบถึงพัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ในแต่ละช่วงเวลา โดยขอบเขตการสำรวจภาคสนามจะครอบคลุมประเด็น ดังนี้

- ขอบเขตของพื้นที่ชุมชน สภาพภูมิประเทศ ระบบนิเวศ ระบบโครงข่ายลำน้ำ
- ลักษณะของชุมชน การตั้งถิ่นฐาน
- การใช้ประโยชน์ที่ดิน เช่น พื้นที่เกษตรกรรม ระบบที่ว่าง
- รูปแบบของอาคารสถาปัตยกรรม เช่น ศาสนสถาน อาคารบ้านเรือน อาคารที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม
- โครงข่ายการสัญจร
- พื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์

2) การสังเกตการณ์ (Observation) เป็นวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลจากระบบกิจกรรม วิถีชีวิตของผู้คนที่มีความสัมพันธ์กับลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ โดยแบ่งการสังเกตการณ์ออกเป็น 2 ช่วงเวลา เพื่อให้เห็นความแตกต่างของกิจกรรมที่เกิดขึ้น คือ ช่วงวันธรรมดาและวันหยุด เป็นการสังเกตเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวสวน ความสัมพันธ์ของคน การใช้พื้นที่ชุมชน ระบบกิจกรรม รวมถึงการใช้พื้นที่

เกษตรกรรม และช่วงเทศกาล เป็นการสังเกตเกี่ยวกับงานประเพณีวัฒนธรรม กิจกรรมทางศาสนา การใช้พื้นที่ในวัดหรือหน่วยงานท้องถิ่น เป็นต้น

3) การสัมภาษณ์ (Interview) เป็นวิธีการที่จะทำให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่มีรายละเอียดและตรงประเด็น เนื่องจากวิธีนี้เป็น การถ่ายทอดประสบการณ์โดยตรงจากผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญ (Key Information) ในพื้นที่ศึกษาจำนวน 10 คน ทั้งนี้การสัมภาษณ์จะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 ประเด็นการสัมภาษณ์ทั่วไป ซึ่งจะรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคน ในรายละเอียดเกี่ยวกับวิถีชีวิต การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม ที่เกิดขึ้น ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เหตุการณ์สำคัญในอดีต สภาพปัญหา ทิศทางการพัฒนาและทัศนคติที่มีต่อพื้นที่ และส่วนที่ 2 ประเด็นการสัมภาษณ์เฉพาะกลุ่มบุคคล ซึ่งเป็นประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับบุคคลที่ให้สัมภาษณ์โดยตรง มีรายละเอียดดังนี้

- เจ้าอาวาสวัด จำนวน 2 คน ได้แก่ เจ้าอาวาสเจ็ดริ้ว และเจ้าอาวาสวัดอุทธายาราม เป็นผู้รู้ในท้องถิ่นที่ทราบถึงประวัติความเป็นมาของวัดเจ็ดริ้ว และวัดอุทธายาราม ซึ่งเป็นวัดสำคัญที่อยู่ในพื้นที่ศึกษา รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมทางศาสนา และวัฒนธรรมป็นขบวนการที่เกิดขึ้นจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

- ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 3 คน ซึ่งเป็นผู้รู้ท้องถิ่นในสาขาต่างๆ ประกอบด้วย ปราชญ์ชาวบ้านสาขาเกษตรกรรม ข้อมูลเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรมและการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรมของพื้นที่ศึกษา ปราชญ์ชาวบ้านสาขาการเล่นสะบ้า และที่ปรึกษาสภาวัฒนธรรมตำบลเจ็ดริ้ว เป็นผู้รู้เกี่ยวกับข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการละเล่น ประเพณี ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ และแนวโน้มการคงอยู่ของวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์มอญ

- เจ้าหน้าที่ของรัฐ จำนวน 2 คน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเจ็ดริ้ว เป็นผู้รู้เกี่ยวกับผลกระทบของแผน นโยบาย หรือโครงการพัฒนาในพื้นที่ทั้งที่ดำเนินการแล้วเสร็จ และอยู่ระหว่างการดำเนินการ และข้าราชการครูของโรงเรียนวัดเจ็ดริ้ว เป็นผู้รู้เกี่ยวกับหลักสูตรและกิจกรรมที่ส่งเสริมด้านคติความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตชาวมอญ และการทำเกษตรกรรมในพื้นที่ศึกษา

- เกษตรกร จำนวน 3 คน ซึ่งมีความแตกต่างกันในรูปแบบการทำเกษตรกรรม ประกอบด้วย เกษตรกรที่ทำนา เกษตรกรที่ทำสวนยกร่อง และเกษตรกรที่ทำนาทุ่งหรือบ่อเลี้ยงปลา

4) การใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) มีวัตถุประสงค์เพื่อระบุถึงองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมทั้งด้านกายภาพ สังคมวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ รวมถึงทัศนคติของผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนที่มีต่อพื้นที่ศึกษา (รูปที่ 3.1) ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจำนวน 91 คน เพื่อเป็นตัวแทนของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างประชากรแบบง่าย (Simple

Random) ซึ่งการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างในกรณีที่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน (Finite Population) ใช้สูตร ทาโร ยามาเน (Taro Yamane) ในการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่าง จากข้อมูลสถิติจำนวนประชากรและครัวเรือนในตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย พบว่าใน พ.ศ. 2558 พื้นที่ศึกษามีประชากรรวมทั้งหมด 3,883 คน โดยแบ่งเป็นประชากรชาย 1,843 คน ประชากรหญิง 2,040 คน และมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 952 ครัวเรือน โดยมีรายละเอียดดังนี้

$$\text{สูตร } n = N / (1 + Ne^2)$$

เมื่อ n คือ ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N คือ ขนาดของประชากร

e คือ ความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่าง

(กำหนดให้ค่าความคลาดเคลื่อนเท่ากับ 10% หรือ 0.1)

จากสูตร

$$n = 952 / (1 + 952 * 0.1^2)$$

$$= 91 \text{ ครัวเรือน}$$

ดังนั้นขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เท่ากับ 91 ครัวเรือน

รูปที่ 5 การเก็บข้อมูลของผู้วิจัย

ที่มา: ผู้วิจัย, 2556

3.3.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data)

ข้อมูลทุติยภูมิที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา หนังสือ บทความ วิชาการ วิทยานิพนธ์ แผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศ และสถิติที่เกี่ยวข้อง โดยแหล่งที่มาข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร สำนักงานโยธาธิการและผังเมือง จังหวัดสมุทรสาคร กรมแผนที่ทหาร สำนักงานวิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และห้องสมุดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และการสืบค้นเอกสารทางอินเทอร์เน็ต

3.4 การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลสามารถแบ่งข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน คือ ข้อมูลทุติยภูมิ และข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการสำรวจภาคสนาม การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ และการใช้แบบสอบถาม เมื่อทำการรวบรวมข้อมูลแล้วเสร็จ จะทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ ดังนี้

1) พัฒนาการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ศึกษา วิเคราะห์จากข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ ทั้งเอกสาร หนังสือ บทสัมภาษณ์ ภาพถ่ายทางอากาศพ.ศ. 2495 พ.ศ. 2539 และพ.ศ.2557 แผนที่โบราณ พ.ศ. 2495 และพ.ศ. 2504 และภาพถ่ายทางประวัติศาสตร์ นำมาสู่การวิเคราะห์พัฒนาการของพื้นที่ศึกษาทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ เพื่อแบ่งยุคสมัยของพัฒนาการที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และนำเสนอในรูปแบบการเปรียบเทียบแผนที่

2) องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ศึกษา วิเคราะห์จากการใช้แบบสอบถามบุคคลทั่วไปในพื้นที่ศึกษา การสำรวจภาคสนาม และการสังเกตการณ์ นำมาจำแนกองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยแบ่งเป็น 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ องค์ประกอบทางกายภาพ องค์ประกอบทางสังคม และเศรษฐกิจ และองค์ประกอบทางประวัติศาสตร์ จากนั้นนำมาระบุตำแหน่งองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมในแต่ละด้านลงในแผนที่ แล้วใช้เทคนิคซ้อนทับเชิงแผนที่ เพื่อจัดทำเป็นแผนที่ที่แสดงถึงการกระจุกตัวขององค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

3) การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม แบ่งเกณฑ์การประเมินออกเป็น 3 ระดับ คือ คุณค่าสูง คุณค่าปานกลาง และคุณค่าน้อย โดยนำองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ประเมินคุณค่าแล้วมาใช้เทคนิคซ้อนทับเชิงแผนที่ เพื่อจัดทำเป็นแผนที่ที่แสดงถึงระดับคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

4) การวิเคราะห์สภาพปัญหาและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ศึกษา เมื่อทราบระดับคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ศึกษาแต่ละบริเวณ ประกอบกับข้อมูลสภาพปัญหาและทัศนคติที่มีต่อพื้นที่ จากการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลสำคัญ และการใช้แบบสอบถามบุคคลทั่วไป นำมาวิเคราะห์สภาพปัญหาและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร เพื่อนำเสนอแนวทางในรูปแบบมาตรการทางผังเมืองต่อไป

บทที่ 4

สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

การศึกษาเรื่อง ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาถึงภาพรวมของสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษาทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สภาพแวดล้อมทางกายภาพ สภาพเศรษฐกิจ และลักษณะทางสังคม ซึ่งประกอบเป็นลักษณะของ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

4.1 ประวัติความเป็นมาของอำเภอบ้านแพ้ว และชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

อำเภอบ้านแพ้วเป็นอำเภอลำดับที่สามของจังหวัดสมุทรสาคร รองจากอำเภอเมืองสมุทรสาคร และอำเภอกระทุ่มแบน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัด และอยู่ห่างจากเขต กรุงเทพมหานคร เป็นระยะทางประมาณ 36 กิโลเมตร โดยที่มาของคำว่า “บ้านแพ้ว” มาจากการทำสัญลักษณ์หรือเรียกว่า "แพ้ว" เพื่อป้องกันการหลงป่าของชาวบ้านจากจังหวัดนครปฐมและชุมชนใกล้เคียงเข้ามาล่าสัตว์และหาของป่าในพื้นที่อำเภอบ้านแพ้ว เช่น การใช้ไม้เป็นเสาธงมาผูกผ้าไว้ที่ปลายไม้ (เรียกว่า แพ้วธง) (สำนักงานโยธาธิการและผังเมือง จังหวัดสมุทรสาคร, 2556: 42) ต่อมาใน พ.ศ. 2409 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการขุดคลองดำเนินสะดวกเพื่อเชื่อมแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำแม่กลอง เพื่อประโยชน์ในการขนส่งอ้อยเพื่อนำไปผลิตน้ำตาล อันเป็นผลมาจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงของไทยกับประเทศอังกฤษ โดยเริ่มขุดจากตำบลสวนส้ม อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ไปบรรจบกับแม่น้ำแม่กลอง ตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม (พระครูสิริวรรณวิวัฒน์, 2544 :22-25) การขุดคลองดำเนินสะดวกทำให้พื้นที่อำเภอบ้านแพ้วถูกแบ่งออกเป็นสองส่วนโดยมีคลองดำเนินสะดวกไหลผ่านกลางตอนกลางของพื้นที่จากด้านทิศตะวันตกไหลลงสู่แม่น้ำท่าจีนด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือพื้นที่ คือ ส่วนที่อยู่ทางด้านเหนือคลองดำเนินสะดวก และส่วนที่อยู่ด้านใต้คลองดำเนินสะดวก ผลจากการขุดคลองดำเนินสะดวกเสร็จ พื้นที่สองฝั่งคลองถูกบุกเบิกและจับจองโดยเจ้านายและแรงงานที่ทำการขุดคลองทั้งคนไทย คนจีน และคนมอญ ปรากฏให้เห็นเป็นรูปแบบการตั้งถิ่นฐานบริเวณริมคลองดำเนินสะดวก ด้วยสภาพพื้นที่เป็นที่ลุ่มมีคลองสายย่อยจำนวนมาก ประกอบกับการที่มีประชาชนเข้ามาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมากขึ้น ทำให้เกิดความพยายามในการเชื่อมต่อคลองสายย่อยกับคลองดำเนินสะดวกซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมสายสำคัญเสมือนเส้นเลือดใหญ่ของพื้นที่ มีทั้งคลองตามธรรมชาติ และคลองที่เกิดจากการขุด เช่น คลองเขื่อนขันธุ์ คลองตาปลั่ง คลองจางวาง คลองเจ็ดริ้ว คลองตัน เป็นต้น(สำนักงานโยธาธิการและผังเมือง จังหวัดสมุทรสาคร, 2556: 63-67) เกิดการตั้งถิ่นฐานบริเวณริมสองฝั่งคลอง

สายย่อยต่างๆ ในบรรดาชุมชนริมน้ำที่เกิดขึ้นมีชุมชนที่น่าสนใจหลายชุมชน โดยเฉพาะชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว

ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร มีบรรพบุรุษเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญ กลุ่มเดียวกับชาวมอญในยุคแรกที่อพยพเข้ามาอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งกระจายตัวอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำท่าจีน ในตำบลมหาชัย ตำบลบ้านเกาะ และตำบลท่าทราย ชาวมอญกลุ่มนี้ประกอบอาชีพตัดฟันเย็บจาก จับปลา จึงเรียกตัวเองว่า “มอญน้ำเค็ม” (คลังเอกสารสาธารณะ, 2556: ออนไลน์) การอพยพของชาวมอญที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดสมุทรสาครนั้น ไม่มีหลักฐานบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรดังเช่นการอพยพเข้ามาของชาวมอญในจังหวัดอื่นๆ ของประเทศไทย เช่น ชาวมอญจังหวัดสมุทรปราการ ปทุมธานี นนทบุรี เป็นต้น เนื่องจากลักษณะการอพยพของชาวมอญที่เข้ามาในจังหวัดสมุทรสาครนั้น มีจำนวนคนไม่มากในการอพยพแต่ละครั้ง แล้วจึงค่อยๆ รวมตัวกันในภายหลัง ทั้งนี้สันนิษฐานว่าบรรพบุรุษของชาวมอญในจังหวัดสมุทรสาคร อพยพมาจากบ้านกะมาวก เมืองมะละแหม่ง ประเทศพม่า (Thaigoodview, 2558: ออนไลน์) เมื่อประมาณ พ.ศ. 2362 ซึ่งตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ต่อมาชุมชนในตำบลบ้านเกาะและตำบลท่าทรายมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดปัญหาความแออัด ประกอบกับความต้องการบุกเบิกพื้นที่ทำกินที่มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมของชาวมอญเมื่อครั้งอาศัยอยู่ในประเทศพม่า จึงได้มีการขยับออกไปทางด้านทิศตะวันออก คือ ตำบลอัมพาง และตำบลเจ็ดริ้ว ในพ.ศ. 2423 ชาวมอญกลุ่มแรกได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้ว (องค์การบริหารส่วนตำบลเจ็ดริ้ว, 2558: ออนไลน์) ซึ่งในขณะนั้นมีสภาพเป็นป่าอ้อ ภายหลังจากการเปิดพื้นที่แผ้วถางให้โล่งเตียนแล้ว ด้วยสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของชุดดินที่เหมาะสมแก่การทำเกษตรกรรม ประกอบความถนัดในการประกอบอาชีพทำนาซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวมอญ ทำให้ในระยะแรกอาชีพหลักของชาวชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว คือ การปลูกข้าว โดยเรียกตัวเองว่า “มอญน้ำจืด” แห่งแรกของจังหวัดสมุทรสาคร

4.2 สภาพทั่วไปของตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

4.2.1 ลักษณะทางกายภาพ

4.2.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

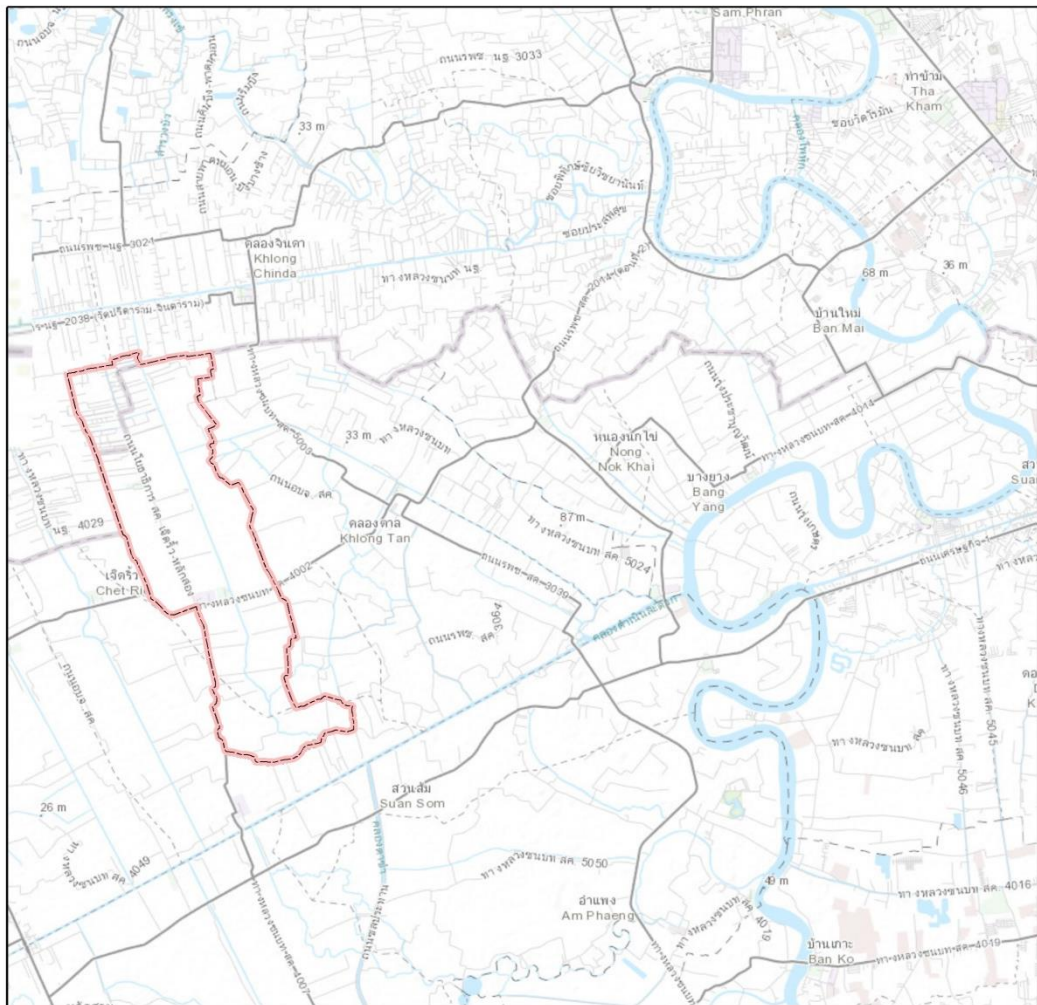
ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร เป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานตามแนวเส้นทางการคมนาคม (linear settlement) โดยในระยะแรกของการตั้งถิ่นฐานจะอยู่ริมฝั่งคลองเจ็ดริ้ว และคลองพาดหมอน ซึ่งเป็นคลองสายย่อยที่ขุดขึ้นเพื่อเชื่อมต่อคลองสายหลัก ได้แก่ คลองดำเนินสะดวกใน ส่วนที่ไหลผ่านจังหวัดสมุทรสาคร และคลองจินดา จังหวัดนครปฐม ปรากฏเป็นแนวยาวติดต่อกันตลอดทั้งสองฝั่งคลอง มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 12 ตารางกิโลเมตร โดยมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับตำบลตลาดจินดา อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
ทิศใต้	ติดต่อกับตำบลหลักสอง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลเกษตรพัฒนา อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับตำบลหลักสอง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร (แผนที่ 3)

4.2.1.2 ลักษณะทางภูมิศาสตร์

ลักษณะภูมิประเทศของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร เป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีความอุดมสมบูรณ์ของชุดดินและมีโครงข่ายลำน้ำทั้งคลองธรรมชาติและคลองขุดเชื่อมต่อกันเป็นเครือข่ายกับพื้นที่โดยรอบ เพื่อประโยชน์ในการอุปโภคบริโภค พื้นที่ศึกษาเป็นตัวอย่งของการตั้งถิ่นฐานที่มีความสัมพันธ์กับน้ำ โดยใช้ประโยชน์จากคลองธรรมชาติที่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้อย่างเต็มที่เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่อยู่ระหว่างคลองสายหลัก ประกอบด้วย คลองดำเนินสะดวกทางทิศใต้ และคลองจินดาทางทิศเหนือ ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องขุดคลองสายย่อย คือ คลองเจ็ดริ้ว และคลองพาดหมอน ขึ้นเพื่อเชื่อมต่อแหล่งน้ำจากคลองธรรมชาติในทิศเหนือและทิศใต้ เกิดเป็นพื้นที่ชุมชนที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรกรรม ที่มีวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนเกษตรกรรมริมน้ำ

ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร มีสภาพอากาศเป็นแบบฝนเมืองร้อน เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากลมบก ลมทะเล และมีลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดผ่านในช่วงฤดูร้อน จึงทำให้มีความชื้นในอากาศสูง มีฝนตกปานกลาง โดยมีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,120 มิลลิเมตรต่อปี อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 26 – 28 องศาเซลเซียส และมีความชื้นสัมพัทธ์ต่ำสุด 50 ความชื้นสัมพัทธ์สูงสุด 95 ตามปกติฝนจะเริ่มตกในเดือนพฤษภาคมจนถึงเดือนตุลาคม ปริมาณและความถี่ของฝนในตอนต้นฤดูจนถึงเดือนกันยายน จะมีความถี่สูงสุดและลดต่ำลงในเดือนต่อมา ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการทำเกษตรกรรม มากกว่าฝนที่เกิดจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีปริมาณน้ำฝนน้อยและไม่มีผลต่อการทำเกษตรกรรมมากนัก (สำนักงานโยธาธิการและผังเมือง จังหวัดสมุทรสาคร, 2556: 31)

<p>วิทยานิพนธ์ : ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร</p>	
<p>แผนที่ 4.1 ที่ตั้ง อาณาเขตและการเข้าถึงของพื้นที่ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร</p>	
<p>สัญลักษณ์</p> <ul style="list-style-type: none"> ขอบเขตตำบลเจ็ดริ้ว แม่น้ำและคลอง ถนน 	 <p>ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>
	 <p>กิโลเมตร</p>
<p>ที่มา: ปรับปรุงจาก กรมแผนที่ทหารและ สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสมุทรสาคร</p>	
<p>นางสาวกาญจนา แก้วพึ้ง</p>	

แผนที่ 3 ที่ตั้ง อาณาเขตและการเข้าถึงของพื้นที่ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

4.2.1.3 ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สำคัญของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งเป็นชุมชนริมน้ำที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ประกอบด้วย ทรัพยากรดิน และทรัพยากรน้ำ ในส่วนของทรัพยากรดินนั้น ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร มีกลุ่มชุดดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ คือ กลุ่มชุดดินดำนินสะดวก ซึ่งเป็นชุดดินที่พบในที่ราบห่างจากชายฝั่งทะเล มีสภาพพื้นที่ราบเรียบ ลักษณะเป็นดินเหนียวหรือดินเหนียวปนซิลต์ ชุดดินดำนินสะดวกเป็นชุดดินที่มีความอุดมสมบูรณ์สูง มีความเป็นกรดไม่มาก เป็นบริเวณที่ผ่านการปรับปรุงดิน ยกคันร่องน้ำ และใช้น้ำจืดจากบริเวณอื่น เหมาะที่จะใช้ปลูกผักและทำสวนผลไม้

ในส่วนของทรัพยากรน้ำของพื้นที่ศึกษานั้น รูปแบบของโครงสร้างเครือข่ายลำน้ำของพื้นที่ศึกษาประกอบด้วย ทางน้ำธรรมชาติและทางน้ำที่เกิดจากการขุด ซึ่งมีรูปแบบแตกสาขาในลักษณะที่เรียกว่า Creek อันเป็นลักษณะของพื้นที่ (แผนที่ 4) จากลักษณะที่แตกแขนงออกนี้ หากพิจารณาในเรื่องของขนาดทางกายภาพ และการใช้ประโยชน์ ตามเกณฑ์ของเท็ดคักดี เตชะกิจจจร สามารถจำแนกหน่วยของลำน้ำในพื้นที่ศึกษาได้ (รูปที่ 6) ดังนี้

1) **คลองสายหลัก** คือลำคลองที่มีสถานะเทียบเท่ากับแม่น้ำ หรือเคยเป็นแม่น้ำเดิม มีขนาดความกว้างและลึกมากพอแก่การสัญจรทางน้ำที่หนาแน่นมาก มีอัตราส่วนการใช้งานสูง ไม่ว่าจะเป็นอุปโภค บริโภค และการคมนาคมขนส่ง ซึ่งอาจมีระบบขนส่งมวลขนอยู่ด้วย ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วจังหวัดสมุทรสาคร คือ คลองดำนินสะดวก ในเขตจังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งถูกขุดแตกแขนงออกมาจากแม่น้ำท่าจีนและแม่น้ำแม่กลอง มีความยาวประมาณ 32 กิโลเมตร และคลองจินดา จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นคลองสายหลักที่ถูกขุดแตกแขนงออกมาจากแม่น้ำท่าจีนและทำหน้าที่เป็นคลองส่งน้ำในโครงการชลประทานนครปฐมตอนเจดีย์บูชา มีความยาวประมาณ 14 กิโลเมตร

2) **คลองสายรอง** คือลำคลองที่มีขนาดความกว้างและลึกมากพอแก่การสัญจรที่หนาแน่นปานกลาง มีอัตราส่วนการใช้งานสูงในส่วนอุปโภคและบริโภค แต่การคมนาคมขนส่งจะเป็นไปในระดับครัวเรือนในพื้นที่ ส่วนใหญ่เป็นคลองเชื่อมต่อระหว่างคลองสายหลัก หรือคลองสายรองอื่นๆ สันนิษฐานได้ว่าเคยเป็นเพียงลำรางลำน้ำที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติก่อนและมีชุมชนทางการเกษตรขึ้น จึงต้องทำการขุดแต่งขยาย หรือใช้ความดันน้ำ เพื่อการชลประทาน และความสะดวกในการคมนาคมขนส่ง ทั้งนี้สามารถจำแนกคลองสายรองเป็นสองประเภท คือ คลองสายรองที่เชื่อมต่อมีทางออกสู่คลองสายหลักหรือคลองสายรองในบริเวณโดยรอบ และคลองสายรองที่อาจเคยหรือไม่เคยเชื่อมต่อกับคลองสายหลักหรือคลองสายรองอื่นๆ แต่ปัจจุบันมีสภาพเป็นคลองปลายตัน โดยส่วนใหญ่

มักจะเป็นคลองที่ตัดเข้าสู่วัดที่อยู่ลึกเข้าไปในสวน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วจังหวัดสมุทรสาคร ได้แก่

- คลองเจ็ดริ้ว เป็นคลองที่รับน้ำจากคลองจินดาไหลลงสู่คลองดำเนินสะดวก มีความยาวประมาณ 9,700 เมตร โดยทุกพื้นที่ของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วได้รับประโยชน์จากคลองเจ็ดริ้ว

- คลองพาดหมอน รับน้ำจากคลองจินดาไหลลงสู่คลองเจ็ดริ้วด้านล่าง โดยมีความยาวประมาณ 4,700 เมตร ซึ่งพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์จากคลองพาดหมอน คือ ชุมชนบ้านต้นคลองพาดหมอน และชุมชนบ้านปลายคลองพาดหมอน

- คลองลัด เป็นคลองที่เชื่อมระหว่างคลองพาดหมอนและคลองเจ็ดริ้ว ซึ่งอยู่ในเขตชุมชนบ้านปลายคลองพาดหมอน มีความยาวประมาณ 660 เมตร

- คลองลัดคลองตัน เป็นคลองที่เชื่อมระหว่างคลองเจ็ดริ้วไปพื้นที่ตำบลคลองตัน มีความยาวประมาณ 500 เมตร พื้นที่ที่ใช้ประโยชน์จากคลองดังกล่าว คือ ชุมชนบ้านปลายคลองเจ็ดริ้ว

- คลองรางสายบัว เป็นคลองธรรมชาติที่อยู่ทางทิศใต้ของตำบลเจ็ดริ้ว เชื่อมระหว่างพื้นที่ตำบลคลองตันกับตำบลเจ็ดริ้ว โดยรับน้ำจากคลองดำเนินสะดวก มีความยาวประมาณ 2,480 เมตร พื้นที่ที่ใช้ประโยชน์ คือ ชุมชนบ้านกลางคลองเจ็ดริ้ว และชุมชนบ้านต้นคลองเจ็ดริ้ว

- คลองหลวง เป็นคลองที่อยู่ทางทิศใต้ของโรงเรียนวัดเจ็ดริ้ว โดยเชื่อมระหว่างคลองพาดหมอนและคลองเจ็ดริ้ว มีความยาวประมาณ 560 เมตร พื้นที่ที่ใช้ประโยชน์ คือ ชุมชนบ้านต้นคลองพาดหมอน และชุมชนบ้านต้นคลองเจ็ดริ้ว

3) คลองสวน คือลำคลองสายที่มีขนาดกว้างและลึกเพียงพอแก่การสัญจรเพื่อเข้าออกสวน การผ่านเข้าออกได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับช่วงเวลาขึ้นลงของน้ำและขนาดบรรทุกของเรือ มีการใช้งานทางการอุปโภคบริโภคบ้าง ส่วนใหญ่เป็นคลองตัน แต่ภายในมีการแตกแขนงเชื่อมต่อกับคลองสวนอื่นภายใน โดยมากมักตั้งชื่อตามบุคคลที่คาดว่าเคยอยู่หรือมีส่วนร่วมในการขุดคลองดังกล่าว

4) ลำประโดง คือลำน้ำสายเล็กกว่าคลองสวน มีขนาดเพียงพอเพื่อการกระจายน้ำเข้าสู่พื้นที่ชลประทานอื่นๆ ในสวน มีบ้างที่สามารถใช้ในการสัญจรเพื่อเข้าออกสวน และยังเป็นแนวแบ่งเขตที่ดินด้วย ส่วนใหญ่เป็นลำน้ำสายตัน

5) ร่องสวน พื้นที่หน่วยเก็บกักน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร จะไม่เชื่อมต่อกับลำน้ำสายใดๆ โดยตรง แต่จะต้องผ่านท่อน้ำที่เดินลอดคันดินเข้าไป เพื่อการบังคับระดับน้ำตามจังหวะน้ำขึ้นลง

คลองดำเนินสะดวก

คลองจินดา

คลองเจ็ดริ้ว

คลองพาดหมอน

ร่องสวน

รูปที่ 6 แหล่งน้ำของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

4.2.1.4 ระบบบริการพื้นฐาน

1) ระบบคมนาคมขนส่ง

เส้นทางการคมนาคมที่เข้าสู่พื้นที่ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ปัจจุบัน มี 3 รูปแบบ ประกอบด้วย การสัญจรทางถนน การสัญจรทางน้ำ และการสัญจรทางเท้า (รูปที่ 7) มีรายละเอียดดังนี้

- การสัญจรทางถนน การเข้าถึงพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร สามารถเดินทางเข้าสู่พื้นที่ได้ ซึ่งสามารถแบ่งตามลำดับคําศักย์ของถนนได้ ดังนี้

ถนนสายหลัก ได้แก่

ทางหลวงชนบท สค.4002 (ถนนบ้านแพ้ว – คลองตัน) เป็นเส้นทางหลักที่ใช้ในการคมนาคมและขนส่งระหว่างตำบลเจ็ดริ้วกับตำบลเกษตรพัฒนาและตำบลคลองตัน ไปสิ้นสุดที่อำเภอ นครชัยศรี จังหวัดนครปฐม นอกจากนี้ทางหลวงชนบท สค.4002 (ถนนบ้านแพ้ว – คลองตัน) ยังสามารถเชื่อมต่อไปยังทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3097 (บ้านแพ้ว-พระประโทน) เพื่อเข้าสู่อำเภอ เมืองนครปฐม ทางทิศเหนือ และอำเภอบ้านแพ้ว ทางทิศใต้ ได้อีกด้วย

ถนนสายรอง ได้แก่

ถนนปลายนา - พาดหมอน เป็นถนนสายรองภายในตำบลที่เชื่อมกับตำบลหลักสองจังหวัดสมุทรสาคร และทางหลวงชนบท สค.4002 (ถนนบ้านแพ้ว - คลองตัน) มีความยาวประมาณ 4,240 เมตร

ถนนปลายนา - เจ็ดริ้ว เป็นถนนสายรองที่เชื่อมต่อพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วกับตำบลเกษตรพัฒนา และยังเชื่อมต่อกับถนนรางสายบัวเพื่อเข้าถึงพื้นที่ตำบลคลองตัน

ถนนพาดหมอน เป็นถนนสร้างขึ้นจากการถมคลองพาดหมอนเดิม จึงปรากฏเป็นลักษณะแนวขนานระหว่างถนนและคลองพาดหมอน ถนนพาดหมอนนี้เป็นถนนสายสำคัญของพื้นที่ เนื่องจากสามารถเชื่อมต่อไปยังทางหลวงชนบท สค.4007 ซึ่งเป็นถนนสายหลักที่เชื่อมระหว่างพื้นที่ทางทิศเหนือและทิศใต้ของฝั่งคลองดำเนินสะดวก

ถนนรางสายบัว อยู่ทางทิศตะวันออกของตำบลเจ็ดริ้ว ระหว่างตำบลเจ็ดริ้วกับตำบลเกษตรพัฒนาและตำบลคลองตัน มีความยาวประมาณ 5,450 เมตร

ถนนสายย่อย

ถนนสายย่อยที่ปรากฏในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วส่วนใหญ่เป็นลักษณะของถนนที่สร้างขึ้นเพื่อเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมของชาวชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว ซึ่งใช้ประโยชน์ในการขนส่งผลผลิตทางการเกษตรจากพื้นที่เกษตรกรรมไปยังภายนอก มีทั้งที่เป็นลักษณะคอนกรีต ลูกรัง หรือคันดิน ส่วนใหญ่ไม่มีชื่อที่เป็นทางการ แต่มักตั้งชื่อตามบุคคลที่เป็นผู้สละที่ดินหรือผู้สร้างถนน เช่น ซอยนายเกษม มอญใต้ ซอยนายชื่น สมตน ซอยนายไพรัตน์ ชาวบ้านเกาะ เป็นต้น

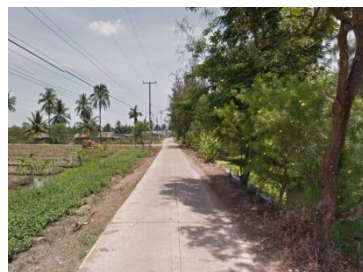
ทั้งนี้การเดินทางเข้าสู่พื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วด้วยระบบขนส่งมวลชนสาธารณะมีรูปแบบเดียวคือ รถเม็ลระหว่างอำเภอ โดยมีจุดเริ่มต้นที่ตลาดมหาชัย อำเภอเมือง สิ้นสุดที่ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว มีท่าจอดรถอยู่บริเวณลานวัดเจ็ดริ้ว ให้บริการตั้งแต่เวลา 5.00 น.- 18.00 น. เฉลี่ยทุกครึ่งชั่วโมง

- **การสัญจรทางน้ำ** ในอดีตการติดต่อคมนาคมของชาวชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วอาศัยโครงข่ายลำน้ำ โดยมีคลองเจ็ดริ้ว ซึ่งเป็นคลองขุดที่เชื่อมต่อกับคลองสายหลักของพื้นที่ คือ ทิศเหนือเชื่อมต่อกับคลองจินดา ในจังหวัดนครปฐม และทิศใต้เชื่อมต่อกับคลองดำเนินสะดวก ในจังหวัดสมุทรสาคร ทำให้ชาวชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วสามารถเดินทางไปมาหาสู่ และเข้ามาใช้บริการต่างๆ ทั้งในจังหวัดนครปฐมและจังหวัดสมุทรสาครได้โดยสะดวก ตลอดจนใช้ประโยชน์ในการขนส่งผลผลิตทางการเกษตรออกจากพื้นที่ ปัจจุบันคลองเจ็ดริ้วลดบทบาทลงมากเมื่อเปรียบเทียบกับในอดีต แต่ยังคงใช้เป็นเส้นทางสัญจรภายในพื้นที่ของชาวชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วและการบิณฑบาตทางน้ำของพระสงฆ์วัดเจ็ดริ้ว

- การสัญจรทางเท้า ตำบลเจ็ดริ้วไม่มีทางเท้าบริเวณริมถนน เนื่องจากถนนส่วนใหญ่ที่เข้าสู่พื้นที่เป็นถนนขนาดเล็กที่มีขนาดช่องจราจร 1-2 ช่อง ส่วนเส้นทางการสัญจรทางเท้าบริเวณริมคลองมีเฉพาะบางช่วงของคลองเจ็ดริ้วเท่านั้น ขนาดกว้างประมาณ 1 เมตร ปัจจุบันองค์การบริหารส่วนตำบลเจ็ดริ้วกำลังก่อสร้างทางเดินเท้าเพิ่มเติมเพื่อให้สามารถเชื่อมต่อกันตลอดแนวคลองเจ็ดริ้ว

ทางหลวงชนบท สค.4002

ถนนพาดหมอน

ถนนปลายนา - พาดหมอน

ถนนปลายนา - เจ็ดริ้ว

ถนนสายย่อยเข้าพื้นที่เกษตร

การสัญจรทางน้ำในคลองเจ็ดริ้ว

ทางเดินเท้าริมคลองเจ็ดริ้ว

รถเมล์สายมหาชัย-เจ็ดริ้ว

รูปที่ 7 ระบบคมนาคมขนส่งของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

2) ระบบสาธารณูปโภค

ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วได้รับบริการจากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัดสมุทรสาคร โดยสามารถจำหน่ายกระแสไฟฟ้าให้กับประชาชนในพื้นที่ศึกษาได้อย่างทั่วถึง ส่วนระบบการประปาเป็นระบบประปาหมู่บ้าน ดำเนินการโดยท้องถิ่น คือ องค์การบริหารส่วนตำบลเจ็ดริ้ว มีจำนวน 5 แห่ง ตามเขตพื้นที่ของชุมชนย่อย การกำจัดขยะมูลฝอยในพื้นที่ประชาชนยังคงใช้การกำจัดเองภายในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ โดยวิธีเผาหรือฝังกลบ เนื่องจากขยะส่วนใหญ่เป็นขยะจากครัวเรือนและขยะที่มาจาก

การเกษตร ซึ่งสามารถกำจัดได้ง่ายและไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามในพื้นที่ศึกษามีการจัดเก็บขยะโดยองค์การบริหารส่วนตำบลเจ็ดริ้ว ซึ่งจะทำการจัดเก็บขยะสัปดาห์ละ 2 ครั้ง มีอัตราค่าบริการครัวเรือนละ 30 บาทต่อเดือน

3) ระบบสาธารณูปการ

ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร มีสถาบันการศึกษาในพื้นที่จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลเจ็ดริ้ว ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลเจ็ดริ้ว โรงเรียนวัดเจ็ดริ้ว เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสาคร วิทยาลัยการอาชีพบ้านแพ้ว สังกัดกองการศึกษาอาชีพ กรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเปิดสอน 2 ภาควิชา คือ ภาควิชาอุตสาหกรรม และภาควิชาพาณิชยกรรม โดยมีบทบาทในการเป็นศูนย์กลางของแหล่งวิทยาการต่างๆ ให้กับนักเรียนในโรงเรียนใกล้เคียงทั้งในและนอกพื้นที่ ทั้งนี้สถาบันการศึกษาทั้ง 3 แห่ง ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่หมู่ 3 ชุมชนบ้านต้นคลองเจ็ดริ้ว และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน 1 แห่ง ซึ่งตั้งอยู่ภายในเขตพื้นที่วัดอุทยานราม หมู่ 4 ชุมชนบ้านต้นคลองพาดหมอนนอกจากนี้ประชาชนในตำบลเจ็ดริ้วบางส่วนยังนิยมส่งลูกหลานไปเรียนในพื้นที่ข้างเคียง เช่น โรงเรียนบ้านรางสายบัว และโรงเรียนบ้านคลองจินดา เป็นต้น (รูปที่ 8)

การบริการด้านสาธารณสุข ตำบลเจ็ดริ้วมีสถานีอนามัยประจำตำบล 1 แห่ง และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล 1 แห่ง ซึ่งการบริการด้านสาธารณสุขทั้ง 2 แห่ง ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่หมู่ 3 ชุมชนบ้านต้นคลองเจ็ดริ้ว นอกจากนี้ประชาชนบางส่วนยังเดินทางไปรับบริการด้านสาธารณสุขจากโรงพยาบาลบ้านแพ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

สถาบันศาสนา ประชาชนส่วนใหญ่ของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว เป็นชาวมุสลิมซึ่งนับถือศาสนาพุทธ มีวัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งในพื้นที่ศึกษามีวัด 2 แห่ง คือ วัดเจ็ดริ้ว และวัดอุทยาน นอกจากนี้ยังมีศาสนสถานประเภทอื่นๆ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนในพื้นที่ คือ ศาลเจ้าพ่อล่องหน ศาลเจ้าพ่อเขาเขียว และศาลหลวงปู่เอี่ยม (แผนที่ 5)

องค์การบริหารส่วนตำบลเจ็ดริ้ว

โรงเรียนวัดเจ็ดริ้ว

วิทยาลัยการอาชีพบ้านแพ้ว

รูปที่ 8 ระบบสาธารณูปการของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

<p>วิทยานิพนธ์: ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร</p>		 <p>ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>
<p>แผนที่ 4.3 ระบบบริการพื้นฐานของพื้นที่ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร</p>		
<p>สัญลักษณ์</p> <ul style="list-style-type: none"> ขอบเขตตำบลเจ็ดริ้ว แม่น้ำ คลองสายหลัก คลองสายย่อย บริการสาธารณะ ถนนสายหลัก ถนนสายรอง ถนนสายย่อย 		<p>กิโลเมตร</p> <p>0 .5 1 1.5 2</p>
<p>ที่มา: ปรับปรุงจาก กรมแผนที่ทหารและสำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสมุทรสาคร</p>		<p>นางสาวกาญจนา แก้วพึ้ง</p>

แผนที่ 5 ระบบบริการพื้นฐานของพื้นที่ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

4.2.1.5 การใช้ประโยชน์ที่ดินและการถือครองที่ดิน

1) การใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน

การสำรวจภาคสนามและการสังเกตการณ์ สามารถจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ได้ดังนี้

- การใช้ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย มีลักษณะกระจายตัวอยู่บริเวณเส้นทางการคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณริมคลองเจ็ดริ้วและคลองพาดหมอน ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย คือ อาคารประเภทบ้านเดี่ยว มีความสูงประมาณ 1-2 ชั้น โดยมีรูปแบบของสถาปัตยกรรมทั้งเรือนมอญดั้งเดิม เรือนมอญผสมเรือนไทย และอาคารสมัยใหม่

- การใช้ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยกึ่งพาณิชยกรรม เป็นรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ปรากฏในบริเวณถนนสายหลักของพื้นที่ คือ ทางหลวงชนบท สค. 4002 โดยส่วนใหญ่เป็นการประกอบกิจการค้าขาย ร่วมกับการใช้ประโยชน์ในด้านการอยู่อาศัย ส่วนใหญ่เป็นร้านขายของชำ และสินค้าในชีวิตประจำวัน

- การใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม เป็นรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ปรากฏน้อยในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพาณิชยกรรมขนาดเล็กประเภทกิจการร้านสะดวกซื้อ ซึ่งมักอยู่ในรูปแบบอาคารพาณิชย์ที่มีความสูง 1-3 ชั้น ที่ตั้งอยู่บริเวณทางหลวงชนบท สค. 4002 ซึ่งมีการกระจุกตัวของสถาบันการศึกษา สถาบันราชการ และศาสนสถาน

- การใช้ที่ดินประเภทสถาบันราชการ สถาบันราชการที่ตั้งอยู่ในตำบลเจ็ดริ้ว มีเพียงองค์การบริหารส่วนตำบลเจ็ดริ้ว โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และสถานีอนามัยประจำตำบล เนื่องจากคนในชุมชนตำบลเจ็ดริ้วส่วนใหญ่จะเดินทางเข้าไปใช้บริการในพื้นที่ตัวเมืองของอำเภอบ้านแพ้ว สำหรับการ ใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษาจะกระจุกตัวอยู่ในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงกัน และบางส่วนมีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา เช่น โรงเรียนวัดเจ็ดริ้วมีพื้นที่ติดกับวัดเจ็ดริ้ว ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และวิทยาลัยการอาชีพบ้านแพ้ว

- การใช้ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา ศาสนาถือเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยในตำบลเจ็ดริ้วมีวัดอยู่ 2 แห่ง คือ วัดเจ็ดริ้ว และวัดอุทัยาราม ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมมอญ ด้วยขนาดพื้นที่และประชากรที่มีจำนวนไม่มากของตำบลเจ็ดริ้ว การที่มีสร้างวัดถึง 2 แห่งปรากฏในพื้นที่ แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของชาวมอญในตำบลเจ็ดริ้ว

- การใช้ที่ดินประเภทเกษตรกรรม การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทนี้มีสัดส่วนมากที่สุดในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้ว เนื่องจากสภาพพื้นที่ที่มีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูก มีโครงข่ายลำน้ำไหลผ่านเข้าสู่พื้นที่เกษตร ประเภทของพื้นที่เกษตรกรรมในตำบลเจ็ดริ้วมีความหลากหลาย เช่น พื้นที่นา สวนยกร่อง และพื้นที่นาทุ่งหรือบ่อเลี้ยงปลา ซึ่งการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทดังกล่าว ถือเป็นแหล่งรายได้หลักของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (แผนที่ 6)

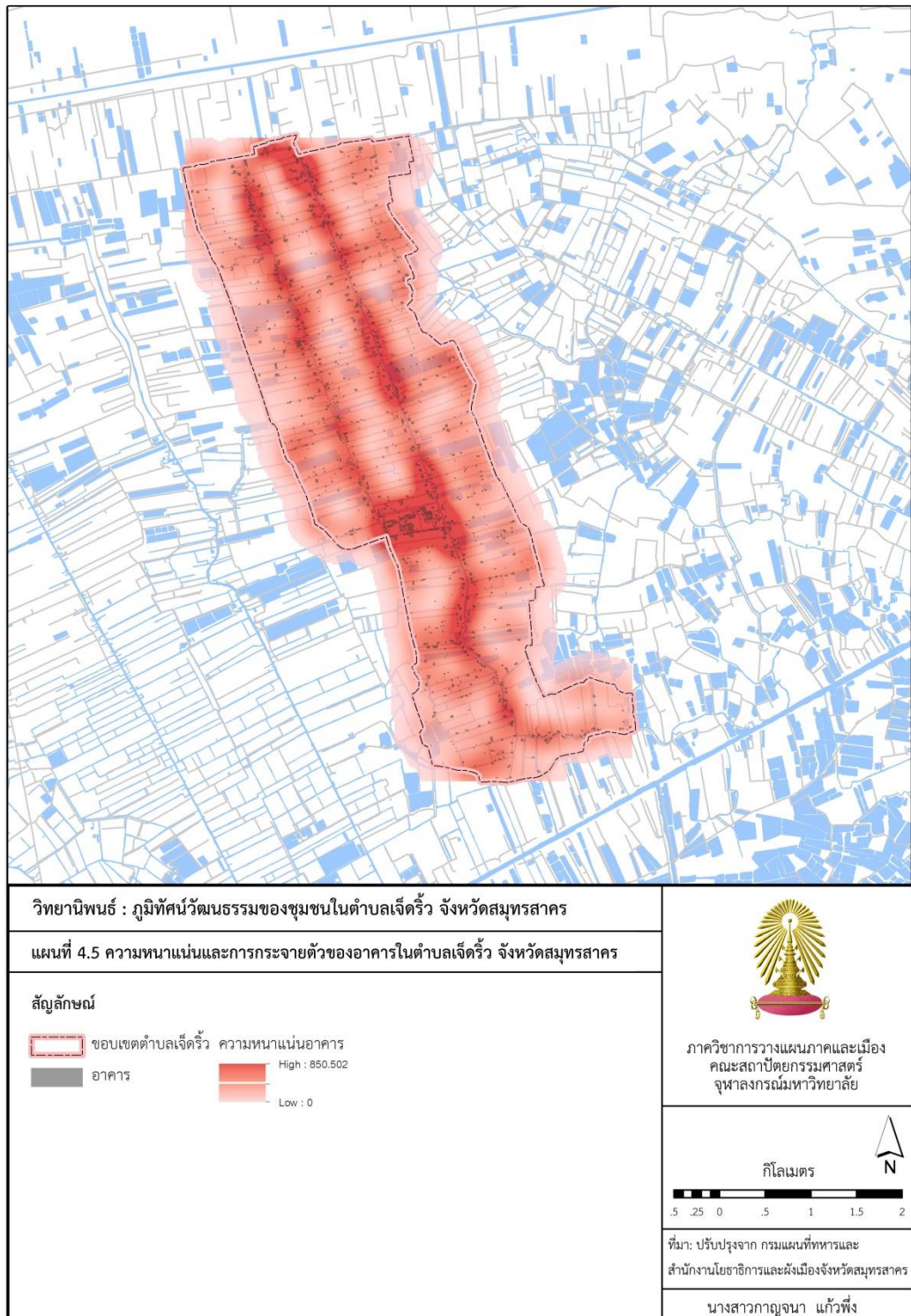
2) การถือครองและกรรมสิทธิ์ที่ดิน

ประชาชนของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วส่วนใหญ่เป็นเจ้าของที่ดินประมาณร้อยละ 90 ของพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม มีเพียงร้อยละ 10 ที่เช่าที่ดินทำกินของพื้นที่เกษตรกรรมทั้งหมด

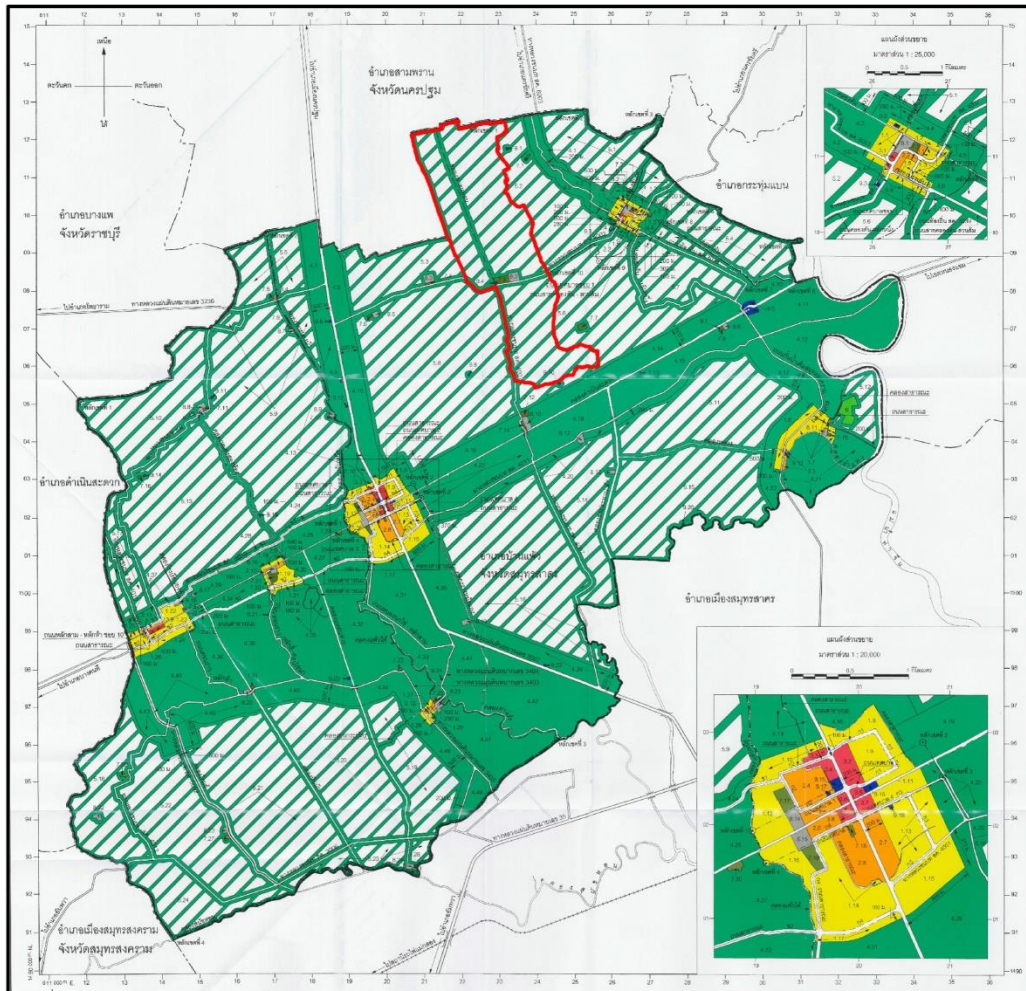
3) การใช้ประโยชน์ที่ดินตามผังเมืองรวม

ผังเมืองรวมชุมชนบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร พ.ศ. 2556(สำนักงานโยธาธิการและผังเมือง จังหวัดสมุทรสาคร, 2556: 128-152) ครอบคลุมพื้นที่ทั้งอำเภอบ้านแพ้ว กำหนดให้พื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วมีการใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนใหญ่เป็นที่ดินประเภทอนุรักษ์ชนบทและเกษตรกรรม (สีเขามีกกรอบและเส้นทแยงสีเขียว) ยกเว้นบริเวณหมายเลข 7.1 คือ โรงเรียนวัดเจ็ดริ้ว ที่กำหนดไว้ให้เป็นที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา (สีเขียวมะกอก) บริเวณหมายเลข 8.2 คือ วัดเจ็ดริ้ว ที่กำหนดไว้ให้เป็นที่ดินประเภทสถาบันศาสนา (สีเทาอ่อน) และบริเวณหมายเลข 9.4 คือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเจ็ดริ้ว ที่กำหนดไว้ให้เป็นที่ดินประเภทสถาบันราชการ (สีน้ำเงิน)

แนวคิดในการกำหนดประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินในผังเมืองรวมชุมชนบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร พ.ศ. 2556 มีความสอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรกรรมถึง 135,746 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 88.64 ของพื้นที่อำเภอบ้านแพ้ว ประกอบกับปัจจุบันมีการขยายตัวของอุตสาหกรรมหนักเข้ามาในพื้นที่อำเภอบ้านแพ้ว ซึ่งสร้างปัญหาด้านมลภาวะให้กับพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดีเป็นอย่างมาก เนื่องจากยังไม่มีมาตรการควบคุมด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างจริงจังส่งผลให้พื้นที่เกษตรกรรมชั้นดีของประเทศเสี่ยงต่อการสูญหายไป ด้วยเหตุนี้จึงมีการกำหนดนโยบายและมาตรการในการส่งเสริมและรักษาพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดี ให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ โดยมีการลงทุนด้านระบบชลประทานอย่างทั่งถึง ตลอดจนรักษาสภาพแวดล้อมของเมือง โดยเฉพาะสองฝั่งแม่น้ำท่าจีนและคลองดำเนินสะดวก มีระยะถอยร่นจากริมฝั่งแม่น้ำลำคลอง เพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบต่อแหล่งน้ำที่สำคัญของจังหวัด เป็นการรักษาทัศนียภาพและใช้เป็นเส้นทางทางท่องเที่ยวในการชมธรรมชาติทางน้ำ ทำให้มีการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม (สีเขียว) ไว้บริเวณโดยรอบพื้นที่ชุมชนเพื่อป้องกันการขยายตัวของพื้นที่ ส่วนพื้นที่ทางฝั่งใต้คลองดำเนินสะดวก ยังคงทำการเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนาข้าว ปลูกผัก เลี้ยงปลา เลี้ยงกุ้ง เป็นต้น เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีระบบชลประทานทั่วถึง และมีดินที่อุดมสมบูรณ์เหมาะกับการทำการเกษตรกรรม ในส่วนบริเวณพื้นที่ทางฝั่งเหนือของคลองดำเนินสะดวก ซึ่งเป็นบริเวณพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดีของจังหวัด ได้กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอนุรักษ์ชนบทและเกษตรกรรม (สีเขามีกกรอบและเส้นทแยงสีเขียว) เพื่อรักษาพื้นที่ดังกล่าวให้มีสภาพทางธรรมชาติที่เหมาะสมกับการปลูกพืชให้คงอยู่ไว้อย่างยั่งยืน (แผนที่ 7 และแผนที่ 8)

แผนที่ 7 ความหนาแน่นและการกระจายตัวของอาคารในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

วิทยานิพนธ์ : ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

แผนที่ 4.6 ผังเมืองรวมชุมชนบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร พ.ศ. 2556

- สัญลักษณ์**
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
 - ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย
 - ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง
 - ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก
 - ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม
 - ที่ดินประเภทอนุรักษ์ชนบทและเกษตรกรรม
 - ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
 - ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา
 - ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา
 - ที่ดินประเภทสถาบันราชการ การสาธารณสุขและสาธารณูปการ

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิโลเมตร

2.5 1.25 0 2.5 5 7.5 10

ที่มา: กรมโยธาธิการและผังเมือง

นางสาวกาญจนา แก้วพึ้ง

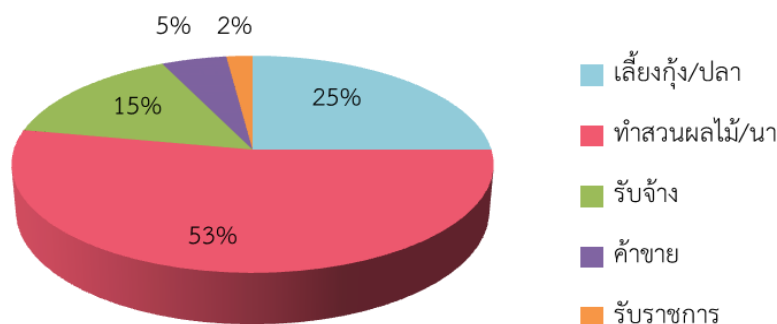
แผนที่ 8 ผังเมืองรวมชุมชนบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

4.2.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร เป็นผลมาจากสภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่ที่มีความเหมาะสมกับการทำการเกษตร ประชาชนส่วนใหญ่ยังประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก คิดเป็นร้อยละ 78 ของประชากรทั้งหมดในพื้นที่ ทั้งนี้พื้นที่เกษตรกรรมในตำบลเจ็ดริ้วมีความหลากหลาย ประกอบด้วย การทำนาซึ่งเป็นรูปแบบเกษตรกรรมดั้งเดิมที่ปรากฏในพื้นที่ศึกษา การทำสวนผลไม้ในรูปแบบสวนยกร่องประเภทองุ่น มะพร้าว มะนาว ฝรั่ง แก้วมังกร เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำสวนองุ่น ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของพื้นที่ศึกษา โดยองุ่นพันธุ์ที่นิยมปลูกในพื้นที่ คือ พันธุ์ปักดำ ซึ่งเป็นองุ่นที่มีผลสีดำ และ พันธุ์คาร์ดินัล เป็นองุ่นที่มีผลสีเขียว แต่ปัจจุบันนี้พื้นที่สวนองุ่นในตำบลเจ็ดริ้วมีจำนวนลดลง เนื่องจากราคาดินทุนที่เพิ่มสูงขึ้นจากการกำจัดโรคระบาดที่เกิดขึ้น และการทำบ่อเลี้ยงปลา เลี้ยงกุ้ง ซึ่งเป็นรูปแบบเกษตรกรรมที่เกิดขึ้นในระยะหลัง ส่วนผลผลิตทางการเกษตรในพื้นที่จะมีพ่อค้าคนกลางนำรถกระบะมารับสินค้าออกไปจากพื้นที่เพื่อจำหน่ายไปยังแหล่งรับซื้อ โดยตลาดที่ทำการรับซื้อผลผลิตทางการเกษตรของชุมชน ได้แก่ ตลาดนครปฐม ตลาดบ้านแพ้ว ตลาดไทและตลาดสี่มุมเมือง จังหวัดปทุมธานี เป็นต้น (วิจิต แซ่ตัน, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2557)

อาชีพรับจ้าง เป็นอาชีพที่มีสัดส่วนรองลงมาจากอาชีพเกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 15 ของประชากรทั้งหมดในพื้นที่ ส่วนใหญ่เป็นการรับจ้างที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตรกรรม เช่น การรับจ้างเก็บผลผลิต ดายหญ้า ใส่ปุ๋ย ฉีดพ่นยาฆ่าแมลง และการรับจ้างก่อสร้าง ซึ่งผู้รับจ้างประเภทนี้ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มวัยกลางคนขึ้นไปและปัจจุบันลดจำนวนลงอย่างต่อเนื่อง โดยมีอัตราค่าจ้างคนละ 300 บาท ต่อวัน นอกจากนี้ประชาชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ยังประกอบอาชีพอื่นๆ เช่น อาชีพค้าขาย คิดเป็นร้อยละ 5 ของประชากรทั้งหมดในพื้นที่ ส่วนใหญ่เป็นลักษณะการค้าปลีก โดยสินค้าส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่ใช้อุปโภคและบริโภคในชีวิตประจำวัน เช่น อาหาร ผลผลิตทางการเกษตร อุปกรณ์หรือสารเคมีที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เป็นต้น และอาชีพรับราชการ ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 2 ของประชากรทั้งหมดในพื้นที่ (แผนภูมิที่ 3 และรูปที่ 9)

แผนภูมิที่ 3 สัดส่วนการประกอบอาชีพของประชากรในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

ที่มา: http://www.nfebanphaeo.net/jedrew/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid

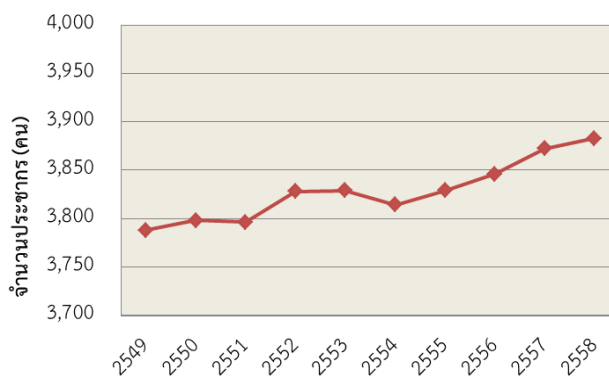
รูปที่ 9 กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร
ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

4.2.3 ลักษณะทางสังคม

4.2.3.1 ด้านประชากร

จากข้อมูลสถิติการบริการด้านทะเบียนของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย พบว่าเมื่อพิจารณาข้อมูลจำนวนประชากรที่ผ่านมาในช่วง พ.ศ. 2549-2558 พบว่า จำนวนประชากรในตำบลเจ็ดริ้วมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก คือ เพิ่มขึ้นจากเดิม 95 คน คิดเป็นอัตราการเปลี่ยนแปลงร้อยละ 0.32 โดยปัจจุบัน (พ.ศ. 2558) ตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 3,883 คน เป็นชาย 1,843 คน เป็นหญิง 2,040 คน มีจำนวนบ้าน 952 หลังคาเรือน ความหนาแน่น 324 คน ต่อตารางกิโลเมตร (แผนภูมิที่ 4 และตารางที่ 5)

แผนภูมิที่ 4 การเปลี่ยนแปลงของประชากรในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร พ.ศ. 2549 - 2558

ที่มา: จากการวิเคราะห์

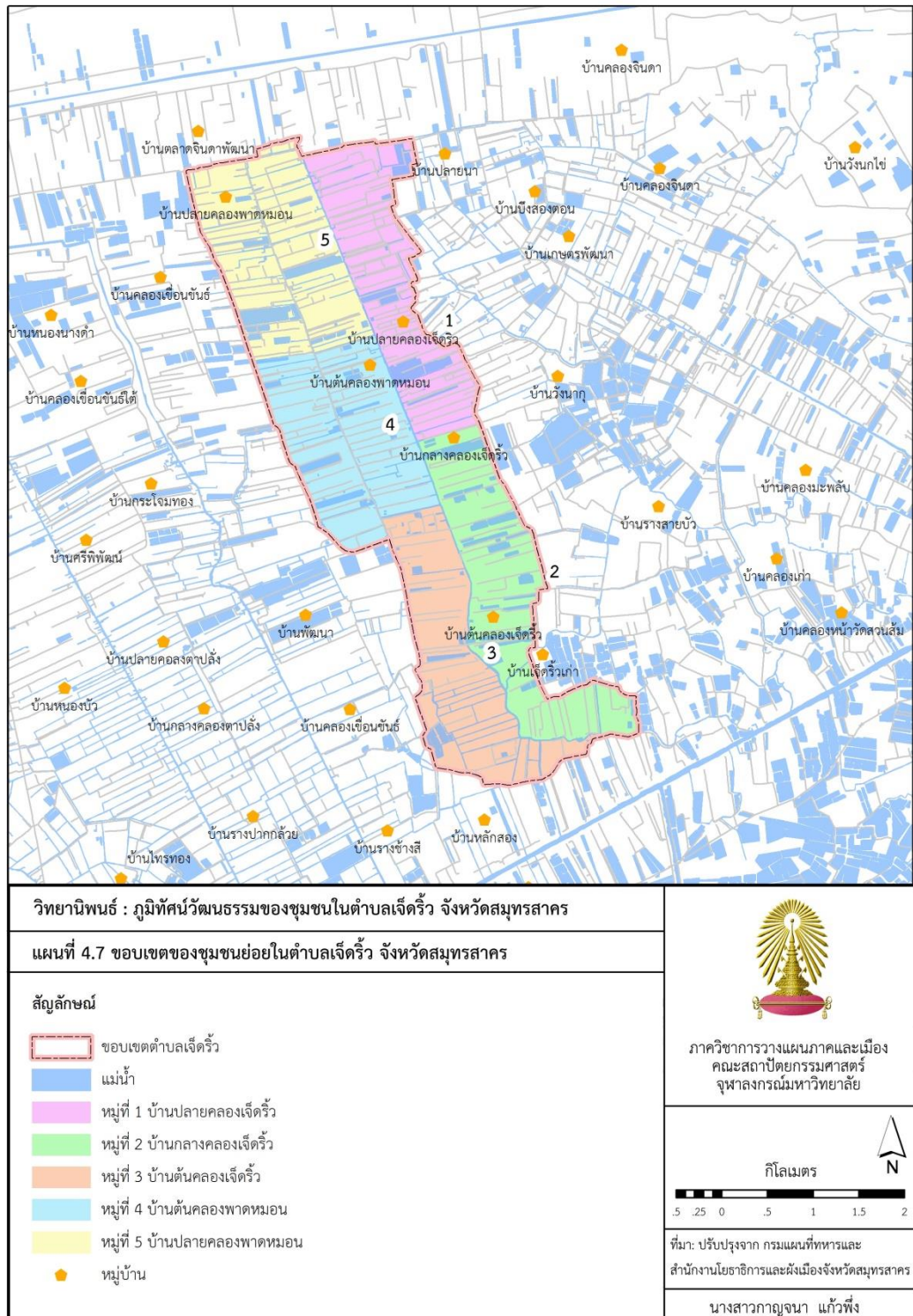
ตารางที่ 5 จำนวนประชากร จำนวนครัวเรือน และความหนาแน่นของประชากรในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้ว
จังหวัดสมุทรสาคร พ.ศ. 2549 - 2558

พ.ศ.	จำนวนประชากร (คน)			จำนวน ครัวเรือน (หลัง)	ความหนาแน่น (คน/ตร.กม.)
	ชาย	หญิง	รวม		
2549	1,816	1,972	3,788	844	316
2550	1,821	1,977	3,798	853	317
2551	1,815	1,981	3,796	862	317
2552	1,833	1,995	3,828	872	319
2553	1,832	1,997	3,829	888	319
2554	1,821	1,993	3,814	898	318
2555	1,829	2,000	3,829	905	319
2556	1,840	2,006	3,846	924	321
2557	1,847	2,025	3,872	935	323
2558	1,843	2,040	3,883	952	324

ที่มา: สำนักบริหารทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (คำนวณจากขนาดพื้นที่ 12 ตารางกิโลเมตร)

พื้นที่ตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ประกอบด้วยพื้นที่ชุมชนย่อย 5 ชุมชน คือ หมู่ที่ 1 บ้านปลายคลองเจ็ดริ้ว หมู่ที่ 2 บ้านกลางคลองเจ็ดริ้ว หมู่ที่ 3 บ้านต้นคลองเจ็ดริ้ว หมู่ที่ 4 บ้านต้นคลองพาดหมอน และหมู่ที่ 5 บ้านปลายคลองพาดหมอน (แผนที่ 9) เมื่อพิจารณาจำนวนประชากรจำแนกตามรายหมู่บ้าน พบว่า แต่ละชุมชนมีจำนวนประชากรไม่แตกต่างกันมากนัก มีเพียงหมู่ที่ 3 ชุมชนบ้านต้นคลองเจ็ดริ้วที่มีสัดส่วนของจำนวนประชากรอาศัยอยู่ในพื้นที่มากที่สุด คือ 972 คน เมื่อพิจารณาจากการใช้ประโยชน์ที่ดินของตำบลเจ็ดริ้ว พบว่า ชุมชนบ้านต้นคลองเจ็ดริ้วมีการกระจุกตัวของสถานที่ราชการและศาสนสถาน ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลเจ็ดริ้ว โรงเรียนวัดเจ็ดริ้ว วิทยาลัยการอาชีพบ้านแพ้ว วัดเจ็ดริ้ว เป็นต้น ทำให้ชุมชนดังกล่าวมีบทบาทในการเป็นศูนย์กลางเมืองของตำบลเจ็ดริ้ว (ตารางที่ 6) ตารางที่ 6 จำนวนประชากรในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร จำแนกตามรายหมู่บ้าน พ.ศ. 2558

หมู่ที่	ชื่อชุมชน	จำนวนประชากร (คน)		
		ชาย	หญิง	รวม
1	บ้านปลายคลองเจ็ดริ้ว	359	411	714
2	บ้านกลางคลองเจ็ดริ้ว	323	354	621
3	บ้านต้นคลองเจ็ดริ้ว	529	499	972
4	บ้านต้นคลองพาดหมอน	417	426	787
5	บ้านปลายคลองพาดหมอน	379	412	735

แผนที่ 9 ขอบเขตของชุมชนย่อยในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

4.2.3.2 ด้านสังคมและวัฒนธรรม

1) **วิถีชีวิตและกลุ่มชาติพันธุ์ของชุมชน** ประชาชนของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ซึ่งเป็นกลุ่มแรกที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ แต่ปัจจุบันเนื่องจากกลุ่มคนเหล่านี้ได้แต่งงานกับชาวไทยและชาวจีน ทำให้เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมและความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ 3 กลุ่ม ได้แก่ มอญ ไทย และจีน โดยลักษณะสังคมยังเป็นสังคมเกษตรกรรม ดังเช่นในอดีต แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่มีความหลากหลายมากขึ้น แต่ก็ยังดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ปัจจุบันมีบางส่วนที่แต่งงานและย้ายออกไปอยู่นอกพื้นที่ ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ในตำบลใกล้เคียง เช่น ตำบลเกษตรพัฒนา ตำบลหลักสอง จังหวัดสมุทรสาคร ตำบลจินดา จังหวัดนครปฐม ทำให้ยังมีการไปมาหาสู่กับครอบครัวในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วอย่างสม่ำเสมอ

2) **ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน** มีลักษณะเหมือนกับชุมชนภาคกลางที่นับถือศาสนาพุทธโดยทั่วไป คือ ประเพณีวันเข้าพรรษา การทอดกฐิน วันลอยกระทง การทำบุญสงกรานต์ วันสารทไทย แต่เนื่องจากประชาชนที่อาศัยในตำบลเจ็ดริ้วส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญซึ่งมีความเคร่งครัดและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ทำให้มีประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรมในชีวิตประจำวันที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชาวมอญปรากฏให้เห็นในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้ว เช่น ประเพณีตักบาตรดอกไม้และล้างเท้าพระ ประเพณีแห่ทางหงส์ ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง ประเพณีงานศพและงานบวชแบบมอญ รวมถึงประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในการดำรงชีวิต เช่น ประเพณีรำผี เป็นต้น

4.2.3.3 ความสัมพันธ์ของชุมชนกับพื้นที่โดยรอบ

ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาครเป็นชุมชนที่เกิดจากการขุดคลองสายย่อยเพื่อเชื่อมต่อกับคลองดำเนินสะดวกซึ่งเป็นคลองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่เชื่อมระหว่างแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำแม่กลอง ตั้งแต่ปากคลองบางยาง ตำบลสวนส้ม อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ถึงปากคลองบางนกแขวก ตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม บทบาทความสัมพันธ์ของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วที่มีต่อชุมชนโดยรอบ มีปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ร่วมกัน คือ รูปแบบชุมชนเกษตรกรรมที่มีความสัมพันธ์กับระบบโครงข่ายลำน้ำในระดับเมือง เมื่อพิจารณาถึงสภาพภูมิศาสตร์พบว่าชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วกับชุมชนโดยรอบเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีความสัมพันธ์กันของโครงข่ายลำน้ำในระดับมหภาคโดยมีคลองดำเนินสะดวกเป็นแกนหลักของโครงข่ายที่เชื่อมต่อกับคลองสายย่อยทั้งคลองธรรมชาติและคลองที่เกิดจากการขุดเพื่อระบายลงสู่แม่น้ำท่าจีนและแม่น้ำแม่กลองไหลลงสู่อ่าวไทย ความสมบูรณ์ของโครงข่ายลำน้ำที่เกิดขึ้น ส่งผลให้บริเวณดังกล่าวมีความเหมาะสมในการเป็นพื้นที่เพาะปลูก เกิดการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในรูปแบบชุมชนริมน้ำซึ่งเป็นบริบทที่สามารถพบได้ทั่วไปในภาคกลางของประเทศไทย เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในการทำ

เกษตรกรรมระหว่างชุมชนใกล้เคียง ตลอดจนเกิดขึ้นที่ในการแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลผลิตทางการเกษตรรูปแบบของตลาดในบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนหนาแน่น

นอกจากนี้สังคมชาวพุทธยังเป็นรูปแบบของสังคมส่วนใหญ่ของประเทศ เนื่องจากในระดับมหภาคของพื้นที่ที่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ ประกอบด้วย ไทย จีน มอญ ไทยทรงดำ เป็นต้น ซึ่งแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะมีคติความเชื่อและวัฒนธรรมแตกต่างกัน สะท้อนออกมาในรูปแบบของศาสนสถานและประเพณีต่างๆ เช่น กลุ่มชาวจีนนิยมสร้างศาลเจ้า กลุ่มชาวไทยและชาวมอญนิยมสร้างวัดในพระพุทธศาสนา แต่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่แตกต่างกัน ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาครเป็นชุมชนชาวมอญที่มีคติความเชื่อและประเพณีที่ถือปฏิบัติร่วมกัน จะเห็นได้ว่าในพื้นที่อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร มีการกระจุกตัววัดที่มีสถาปัตยกรรมแบบมอญ สันนิษฐานว่าวัดที่อยู่บริเวณริมคลองดำเนินสะดวกส่วนใหญ่จะมีอายุเก่าแก่กว่าวัดที่อยู่ลึกเข้าไปในพื้นที่คลองสายย่อย เนื่องจากปีที่สร้างวัดจะเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเก่าแก่ของชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วถือเป็นชุมชนที่มีบทบาทอย่างมากในการสืบสานวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นตามคติความเชื่อชาวมอญ เนื่องจากพื้นที่ชุมชนเข้าถึงจากภายนอกได้ไม่สะดวกเมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนมอญในพื้นที่อื่นๆ ส่งผลให้ปัจจุบันชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วยังคงสามารถรักษาวัฒนธรรมประเพณีเหล่านี้ได้อย่างเคร่งครัด

จากการพัฒนาโครงข่ายการคมนาคมขนส่งทางบกที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดการติดต่อสื่อสารกับพื้นที่ชุมชนโดยรอบได้สะดวกมากกว่าในอดีต ทำให้เกิดการให้บริการพื้นฐานของรัฐร่วมกันในพื้นที่ชุมชนโดยรอบ เช่น สถานศึกษา สถานรักษาพยาบาล รวมถึงแหล่งงานต่างๆ เป็นต้น

บทที่ 5

พัฒนาการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

การศึกษาพัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมจำเป็นต้องทำการศึกษาประวัติความเป็นมาของพื้นที่อย่างละเอียด โดยอาศัยข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ข้อมูลทั่วไป ภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่โบราณ จากกรมแผนที่ทหาร ประกอบกับข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม การสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ทั้งในอดีตและปัจจุบัน เพื่อนำมาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

ช่วงที่ 1: ยุคเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐานชุมชน (พ.ศ. 2423 – พ.ศ. 2480)

ช่วงที่ 2: ยุคเปลี่ยนผ่านรูปแบบเกษตรกรรม (พ.ศ. 2481 – พ.ศ.2521)

ช่วงที่ 3: ยุคเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางคมนาคม (พ.ศ.2522 – ปัจจุบัน)

5.1 ยุคเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐานชุมชน (พ.ศ. 2423 – พ.ศ. 2480)

ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง (พ.ศ. 2498) ประเทศไทยได้เปลี่ยนระบบเศรษฐกิจจากการผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อส่งออกไปยังต่างประเทศ และมีระบบการค้าเสรีพร้อมนำเงินตราเข้ามาใช้ การขยายตัวของการค้าระหว่างประเทศได้กระตุ้นให้เกิดการปรับปรุงด้านการคมนาคมขนส่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขุดคลอง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) มีการขุดคลองขึ้นหลายคลองเพื่อเปิดพื้นที่ที่รกร้างว่างเปล่าให้ราษฎรเข้าไปทำการเพาะปลูกและใช้เป็นเส้นทางลำเลียงผลผลิตมาสู่ตลาด ถือเป็นก้าวสำคัญในการขยายตัวของชุมชนบท เป็นที่น่าสังเกตว่าการขุดคลองในยุคนี้มีมักจะเป็นคลองขุดจากแม่น้ำเจ้าพระยาไปทางตะวันตกเพื่อเชื่อมกับแม่น้ำท่าจีน และแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำแม่กลองเพื่อใช้เป็นเส้นทางคมนาคมเพื่อการขนส่งอ้อยและน้ำตาล มิใช่เพื่อการเพาะปลูกข้าวเท่านั้นเพราะในช่วงปี พ.ศ. 2393 จนถึงปี พ.ศ. 2410 น้ำตาลและสินค้าที่ทำด้วยน้ำตาลเป็นสินค้าที่สำคัญที่สุดอีกอย่างหนึ่ง (กิตติ ตันไทย, 2527: 240) โดยคลองที่ขุดขึ้นภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงจนถึงที่สุดท้ายแห่งรัชกาลที่ 4 ในพ.ศ. 2411 มี 8 คลอง คือ คลองถนนตรง คลองสีลม คลองเจดีย์บูชา คลองมหาสวัสดิ์ คลองภาษีเจริญ คลองบางลี่ คลองลัดขุดเมืองสมุทรสาคร และคลองดำเนินสะดวก

คลองดำเนินสะดวกเป็นคลองเริ่มขุดเมื่อพ.ศ. 2409 มีเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นแม่กองขุดคลอง โดยขุดเชื่อมระหว่างแม่น้ำท่าจีนและแม่น้ำแม่กลอง ตั้งแต่ปากคลองบางยาง ตำบลสวนส้ม อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ขุดเป็นเส้นตรงถึงปากคลองบางนกแขวก ตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อลำเลียงอ้อยและน้ำตาลจากแหล่งปลูกทางหัวเมืองตะวันตกเข้าสู่ตลาดส่งออกในพระนคร ขุดเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2411 ระยะทางคลองยาวทั้งสิ้น

32 กิโลเมตร ตลอดลำคลองมีหลักหินบอกระยะทุก 4 กิโลเมตร รวมทั้งหมด 8 หลัก(สรารุณี ศรีธนานันท์, หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์: 20) หลังจากการขุดคลองดำเนินสะดวก เกิดการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบริเวณริมสองฝั่งคลองดำเนินสะดวก เมื่อมีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้มีการขุดคลองสายรองที่เชื่อมต่อกับคลองดำเนินสะดวกเพื่อให้เกิดการขยายพื้นที่ทางการเกษตรเพิ่มขึ้น ส่งผลให้ปรากฏการตั้งถิ่นฐานบริเวณริมสองฝั่งคลองสายรอง

● ด้านภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ

สภาพภูมิศาสตร์บริเวณคลองดำเนินสะดวก มีลักษณะเป็นพื้นที่ลุ่มชุ่มน้ำ มีลำน้ำธรรมชาติซึ่งแตกสาขาย่อยออกมาจากแม่น้ำแม่กลองและแม่น้ำท่าจีน เช่น คลองแพงพวย คลองสีหมื่น คลองหมูทอด คลองแพ้ว คลองเจ็ดริ้วเก่า เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีคลองขุดเพื่อเชื่อมโครงข่ายลำน้ำในพื้นที่ให้สมบูรณ์และเปิดพื้นที่เกษตรกรรมเพิ่มมากขึ้น เช่น คลองศรีพิพัฒน์ คลองจางวางเฉย คลองเขื่อนขันธุ์ เป็นต้น

คลองเจ็ดริ้วเป็นคลองขุดที่เชื่อมระหว่างคลองเจ็ดริ้วเก่าซึ่งเป็นคลองตามธรรมชาติที่เชื่อมต่อกับคลองดำเนินสะดวก จังหวัดสมุทรสาคร ทางทิศใต้ กับคลองจินดา จังหวัดนครปฐม ทางทิศเหนือ และไหลลงสู่แม่น้ำท่าจีน สภาพพื้นที่มีลักษณะเป็นป่าละเมาะ และป่าอ้อที่มีวัชพืชปกคลุมเป็นบริเวณกว้าง มีสัตว์ป่าชุกชุม และเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำท่วมถึงในฤดูน้ำหลาก ระบบนิเวศมีความอุดมสมบูรณ์ สิ่ง que แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ คือ คำกล่าวที่ปรากฏที่ว่า

“คราใดอยากรับประทานต้มยำกุ้งหรือปลาช่อนแป๊ะชะ ก่อนออกจากบ้านสั่งให้แม่ครัวปรุงเครื่องไว้ได้เลย เพราะหาได้อย่างง่ายดาย ถ้าเป็นเวลากลางวันเพียงถือไม้พลองขนาดพอเหมาะมือไปท่อนหนึ่งเดินไปที่ริมหนองริมบ่อก็สามารถเลือกตีหัวปลาตัวที่ตนต้องการได้ตามใจชอบ หากเป็นเวลากลางคืนก็ใช้ตะเกียงรั้วส่องแล้วก็ปฏิบัติได้เหมือนกลางวัน ส่วนกุ้งก้ามกรามขนาดตัวเชื่องๆ ก็หาไม่ยาก พอตกเวลาค่ำคืนเพียงลงไปที่หนองคลองบึงแล้วใช้มือคลำไปรอบๆ ขอบคลองหรือหนองบึง ก็จะได้กุ้งนำมาต้มยำได้” (องค์การบริหารส่วนตำบลเจ็ดริ้ว, 2557: ออนไลน์)

● ด้านการอพยพย้ายถิ่น

บรรพบุรุษของชาวมอญในตำบลเจ็ดริ้วอพยพมาจากตำบลบ้านเกาะ และตำบลท่าทราย อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งเป็นชุมชนมอญสมุทรสาครในยุคแรก ทั้งนี้การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวมอญในจังหวัดสมุทรสาครไม่มีการจดบันทึกวันเวลา และจำนวนผู้อพยพไว้เป็นลายลักษณ์อักษร คาดว่าเป็นการอพยพเข้ามาจำนวนไม่มากแล้วค่อยๆ รวมตัวกันภายหลัง ซึ่งแตกต่างกับการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่อื่น เช่น พระประแดง ปากเกร็ด และสามโคก ที่มีการจดบันทึกในประวัติศาสตร์ไทยระบุชัดว่าอพยพโดยมีใบบอกมาล่วงหน้า พระเจ้าแผ่นดินโปรดฯ ให้จัดกองทัพไปรับและจัด

สถานที่ให้อยู่อย่างเป็นทางการ จากผลการสำรวจของศาสตราจารย์ นายแพทย์สุเอ็ด คชเสนี เมื่อพ.ศ. 2518 พบว่า มอญในจังหวัดสมุทรสาครมีมากเป็นอันดับ 2 ของประเทศ รองจากจังหวัดปทุมธานี และการสืบลำดับวงศ์ญาติของชาวมอญในจังหวัดสมุทรสาครส่วนใหญ่ปรากฏว่าไม่มีใครมีบรรพบุรุษหรือญาติพี่น้องที่อยู่ในจังหวัดปทุมธานี นนทบุรี สมุทรปราการ จึงสันนิษฐานว่ามอญในสองตำบลนี้มาจากบ้านกะมาวกในเมืองมะละแหม่งโดยตรง(คลังเอกสารสาธารณะ, 2558: ออนไลน์)

หลักฐานที่สนับสนุนว่ามอญในตำบลบ้านเกาะและตำบลท่าทรายอพยพมาจากบ้านกะมาวกในเมืองมะละแหม่งโดยตรง คือ ความสัมพันธ์ในการไปมาหาสู่ระหว่างชาวมอญในตำบลท่าทรายและตำบลบ้านเกาะกับชาวมอญบ้านกะมาวกในเมืองมะละแหม่งที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับความเชื่อในการสืบทอดการนับถือผีผ่านลูกชายคนเล็กของครอบครัว ซึ่งในประเทศพม่ามีเพียงหมู่บ้านเดียวเท่านั้น คือ บ้านกะมาวก เมืองมะละแหม่ง สอดคล้องกับความเชื่อของชาวมอญในสองตำบลดังกล่าว นอกจากนี้ ข้อมูลของกรมศิลปากรระบุว่า อุโบสถวัดเกาะ ตำบลบ้านเกาะ สร้างในพ.ศ. 2318 มีรูปแบบสถาปัตยกรรม การตกแต่ง รวมทั้งพระพุทธรูปทรงเครื่องยืนในอุโบสถ ซึ่งเป็นลักษณะของศิลปะแบบมอญสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งมีความใกล้เคียงกับรูปแบบสถาปัตยกรรมในเมืองมะละแหม่ง(องค์ บรรจุน, 2558: ออนไลน์)

ด้วยเหตุนี้จึงสรุปว่า ชุมชนมอญที่สมุทรสาครในยุคแรกอพยพมาจากบ้านกะมาวก เมืองมะละแหม่งโดยตรง คาดว่าอพยพเข้ามาก่อน พ.ศ. 2362 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) พิจารณาจากหลักฐานการสร้างวัด ซึ่งชาวมอญมักสร้างวัดขึ้นภายในชุมชนของตนพื้นที่ที่ตั้งบ้านเรือนมั่นคงแล้ว เพื่อให้พระสงฆ์ที่อพยพพร้อมมาด้วยอยู่จำพรรษา เป็นที่ประกอบพิธีทางศาสนาและเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และจากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่อาศัยในตำบลเจ็ดริ้ว(ฉลาด ร้อยอำแพง, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2557) ได้เล่าให้ฟังว่า ในเริ่มแรกบรรพบุรุษของตนเองรวมกลุ่มอยู่ที่วัดเกาะ ตำบลบ้านเกาะและตำบลท่าทราย ได้แก่ บ้านบางปลา และบ้านเกาะ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร จำนวนมาก ด้วยปัญหาความแออัดของพื้นที่ในตำบลบ้านเกาะและตำบลท่าทราย ประกอบกับความต้องการแสวงหาพื้นที่ทำกินแห่งใหม่ โดยเฉพาะบริเวณที่สามารถทำนาซึ่งเป็นอาชีพเกษตรกรรมดั้งเดิมของชาวมอญตั้งแต่อยู่อาศัยในประเทศพม่า ภายหลังจากการขุดคลองดำเนินสะดวกแล้วเสร็จในพ.ศ. 2411 และเปิดให้จับจองพื้นที่ทำกินบริเวณริมคลองดำเนินสะดวกและพื้นที่ใกล้เคียง ด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ศึกษาในยุคแรกของการตั้งถิ่นฐานก่อนจะมีการขุดคลองเจ็ดริ้วซึ่งเป็นคลองสายหลักของพื้นที่ในปัจจุบัน เป็นพื้นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง มีพืชจำพวกป่าอ้อ ปากก มีลำคลองสายสั้นๆ และบ่อน้ำในพื้นที่ เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานของชุมชน จึงทำให้ชาวมอญจากตำบลบ้านเกาะอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณดังกล่าวประมาณ พ.ศ. 2423 โดยชาวมอญกลุ่มนี้เรียกตนเองว่า “มอญน้ำจืด” กลุ่มแรกของจังหวัดสมุทรสาคร (สุรจิต สงสกุล, 2530: 68-69)

ตามสภาพภูมิศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐาน ซึ่งแตกต่างจากชาวมอญในยุคแรกที่ตำบลบ้านเกาะ และตำบลท่าทรายที่มีการตั้งถิ่นฐานบริเวณลุ่มแม่น้ำท่าจีนและส่วนใหญ่มีอาชีพเย็บจากและตัดฟืนซึ่งจะเรียกตนเองว่า “มอญน้ำเค็ม”(สำเนา พุกผาสุก, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2557)

5.1.1 ลักษณะทางกายภาพ

ในยุคนี้ถือเป็นยุคแรกของการตั้งถิ่นฐานโดยกลุ่มชาวมอญที่อพยพมาจากตำบลบ้านเกาะและตำบลท่าทรายเริ่มมีการบุกเบิกพื้นที่ทำกินในรูปแบบการทำนา เนื่องจากมีความรู้และภูมิปัญญาเรื่องการทำนาติดตัวมาจากประเทศของตน ประกอบกับในช่วงเวลาดังกล่าวข้าวเป็นสินค้าที่มีความต้องการจากตลาดสูงอันเป็นมาจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง การตั้งถิ่นฐานในยุคนี้จะอยู่บริเวณถัดจากแนวคลองเจ็ดริ้วเก่าซึ่งเป็นคลองธรรมชาติที่เชื่อมต่อกับคลองดำเนินสะดวกเข้ามา เนื่องจากพื้นที่ริมคลองดำเนินสะดวกจนถึงตลอดแนวคลองเจ็ดริ้วเก่ามีชาวไทยและชาวจีนที่เป็นแรงงานในการขุดคลองดำเนินสะดวกในระยะแรกเข้ามาจับจองพื้นที่ทำกินเต็มพื้นที่(พระมหาสมญา ฐานทตโต, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2557) รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในยุคนี้มีลักษณะกระจุกตัวตามคลองสายสั้นๆ ซึ่งเป็นคลองธรรมชาติที่มีในพื้นที่ เช่น คลองรางนกเปิด คลองรางสายบัว คลองรางเงิน เพราะต้องอาศัยประโยชน์จากน้ำในการอุปโภคบริโภค การเกษตรกรรม และการคมนาคม

รูปแบบการใช้พื้นที่ในยุคนี้เป็นลักษณะของพื้นที่เกษตรกรรมอยู่ในพื้นที่เดียวกับที่อยู่อาศัย โดยรูปแบบที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่มีลักษณะยกพื้นสูง หลังคาทรงจั่ว ใต้ถุนไม้ไผ่และไม้เนื้อแข็ง มุงหลังคาด้วยจาก เนื่องจากชาวมอญมีคติความเชื่อเกี่ยวกับการเลือกตำแหน่งในการปลูกที่อยู่อาศัย การปลูกสร้างบ้านของชาวมอญมักจะหันหน้าเรือนไปทางทิศเหนือ ทั้งนี้ก็กล่าวกันว่าเพราะในสมัยโบราณชาวมอญอพยพถิ่นฐานมาทางทิศเหนือ และเพราะเหตุที่แม่น้ำสายต่างๆ ในประเทศไทยส่วนใหญ่ก็จะมีแนวจากเหนือไปได้ เมื่อเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ชาวมอญนิยมปลูกบ้านอยู่ริมแม่น้ำลำคลองและหันหน้าไปทางทิศเหนือ จึงกลายเป็นต้องปลูกบ้านขวางแม่น้ำ อันเป็นที่มาของคำเรียก “มอญขวาง” สิ่งสำคัญคือจะต้องมีเสาเรือนซึ่งเป็นเสาหลักในบ้านและเป็นที่ประดิษฐานผีบ้านผีเรือน(สุภรณ์ โอเจริญ, 2541: 42) นอกจากนี้ยังมีศาลาหรือบันไดทำน้ำ เพื่อความสะดวกในการใช้ทำในการอุปโภคบริโภค

การเดินทางติดต่อไปมาหาสู่มักใช้โครงข่ายการสัญจรทางน้ำเป็นหลัก เนื่องจากเป็นเส้นทางที่สามารถเชื่อมต่อกับพื้นที่ใกล้เคียงได้โดยผ่านคลองดำเนินสะดวกและคลองจินดา ประกอบกับการใช้เส้นทางเดินเท้าที่เป็นถนนดินตามแนวคันนาในฤดูแล้ง

5.1.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

อาชีพหลักของคนในชุมชนยุคนี้ คือ การทำนา เป็นระบบเศรษฐกิจเป็นแบบพึ่งพาตนเองเป็นหลักซึ่งเป็นลักษณะเกษตรกรรมเพื่อการดำรงชีพที่เป็นระบบที่พึ่งพาธรรมชาติสูง การทำนาในยุคนี้

เป็นการเพาะปลูกเฉพาะในช่วงฤดูฝน โดยเน้นการใช้แรงงานสมาชิกคนในครอบครัวและแรงงานจากสัตว์เป็นทรัพยากรหลัก ประกอบกับการลงแขกช่วยแรงงานในหมู่บ้าน โดยระหว่างที่รอฤดูกาลเก็บเกี่ยวข้าว นิยมทำงานหัตถกรรมหรือภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวมอญ เช่น การสานเสื่อกกหรือหมอกกไว้ใช้ภายในครัวเรือน การปักผ้าสไบมอญ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องแต่งกายที่ถือว่าขาดไม่ได้ของชาวมอญ หรือใช้เวลาว่างในการซ่อมแซมอุปกรณ์การทำนาที่ชำรุด เป็นต้น

ในด้านวิถีชีวิตบรรพบุรุษของคนในชุมชนเป็นลักษณะของชาวมอญที่นับถือพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด วัตถุประสงค์เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน มีการนำเอาหลักธรรมของศาสนามาเป็นวิถีหรือแนวทางในการดำรงชีวิต นอกจากนี้ยังมีความเชื่อต่อเรื่องเหนือธรรมชาติ เช่น การตั้งศาลปู่เจ้าเขาเขี้ยว ศาลเจ้าพ่อล่องหน เพื่อบนบานในเรื่องของผลผลิตทางการเกษตร ในยุคนี้สังคมที่เกิดขึ้นยังเป็นสังคมปิด กล่าวคือ จะพบปะติดต่อกันแต่เฉพาะพวกชาวมอญด้วยกันเท่านั้น และมีความเคร่งครัดในประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมที่พวกตนเคยเชื่อถือกันมา โดยเฉพาะเรื่องการแต่งงานจะจำกัดขอบเขตให้บุตรหลานของตนไปสู่ขอแต่งงานกับชาวมอญด้วยกันเท่านั้น แต่ต้องมีการสืบความเป็นเครือญาติหรือบรรพบุรุษจากการนับถือผีทั้งสองฝ่ายเสียก่อน *“ก่อนจะจับกันต้องถามก่อนว่าเธอผีอะไร เพราะถ้าผีเดียวกันก็จะจับไม่ได้ คือหมายถึงเป็นเครือญาติเดียวกัน คล้ายๆ กับที่เวลาคนจีนถามว่าแซ่อะไร”* (สำเนา พุกผาสูก, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2557)

5.1.3 ลักษณะการขยายตัวของชุมชน

การขยายตัวของชุมชนเริ่มจากปากคลองเจ็ดริ้วเก่าซึ่งเชื่อมต่อกับคลองดำเนินสะดวกกระจายเข้าสู่พื้นที่ด้านใน โดยอาศัยเส้นทางคมนาคมทางน้ำเป็นหลักในการสัญจร โดยทิศทางการขยายตัวเริ่มจากแนวคลองเจ็ดริ้วเก่าไปทางทิศตะวันตกของพื้นที่ ตามแนวคลองรางสายบัว และคลองรางนกเป็ด และคลองรางเขิน เมื่อมีการสร้างวัดเจ็ดริ้วและวัดกระโจมทองขึ้นทำให้มีการสร้างบ้านเรือนกระจายตัวอยู่บริเวณโดยรอบวัด ตามลักษณะของสังคมชาวพุทธ ต่อมาหลังจากการขุดคลองเจ็ดริ้วเพื่อเชื่อมต่อกับแนวคลองเจ็ดริ้วเก่าที่เชื่อมไปยังคลองดำเนินสะดวกทางทิศใต้กับคลองจินดาทางทิศเหนือ ทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานกระจายตัวไปตามแนวคลองเจ็ดริ้ว การขยายตัวของชุมชนในยุคนี้มีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป เนื่องจากการบุกเบิกพื้นที่ป่าให้เป็นพื้นที่ทำกินจำเป็นต้องใช้แรงงานคนเป็นกำลังสำคัญ ด้วยสภาพพื้นที่เดิมที่เป็นป่าอ้อ ทำให้ต้องใช้ระยะเวลาในการขยายพื้นที่ ดังนั้นในยุคนี้ชุมชนจึงขยายตัวเฉพาะบริเวณริมน้ำ

การใช้ประโยชน์ที่ดินในยุคนี้ไม่มีความหลากหลาย ส่วนใหญ่เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยกระจายตัวอยู่ตามริมคลองโดยมีคลองเจ็ดริ้วเป็นแนวแกนหลักของพื้นที่ ด้านหลังของพื้นที่อยู่อาศัยเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทเกษตรกรรมรูปแบบนาผสมกับพื้นที่ที่ร้างที่ยังไม่มีการใช้ประโยชน์ มีการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา คือ บริเวณวัดเจ็ดริ้ว และวัดกระโจมทอง

แม้จะมีการตั้งโรงเรียนวัดเจ็ดริ้วในชุมชนแล้ว แต่ยังไม่ปรากฏเป็นรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถานบันการศึกษา เนื่องจากเป็นลักษณะของการใช้ประโยชน์ที่แทรกตัวอยู่ในพื้นที่วัดเจ็ดริ้ว

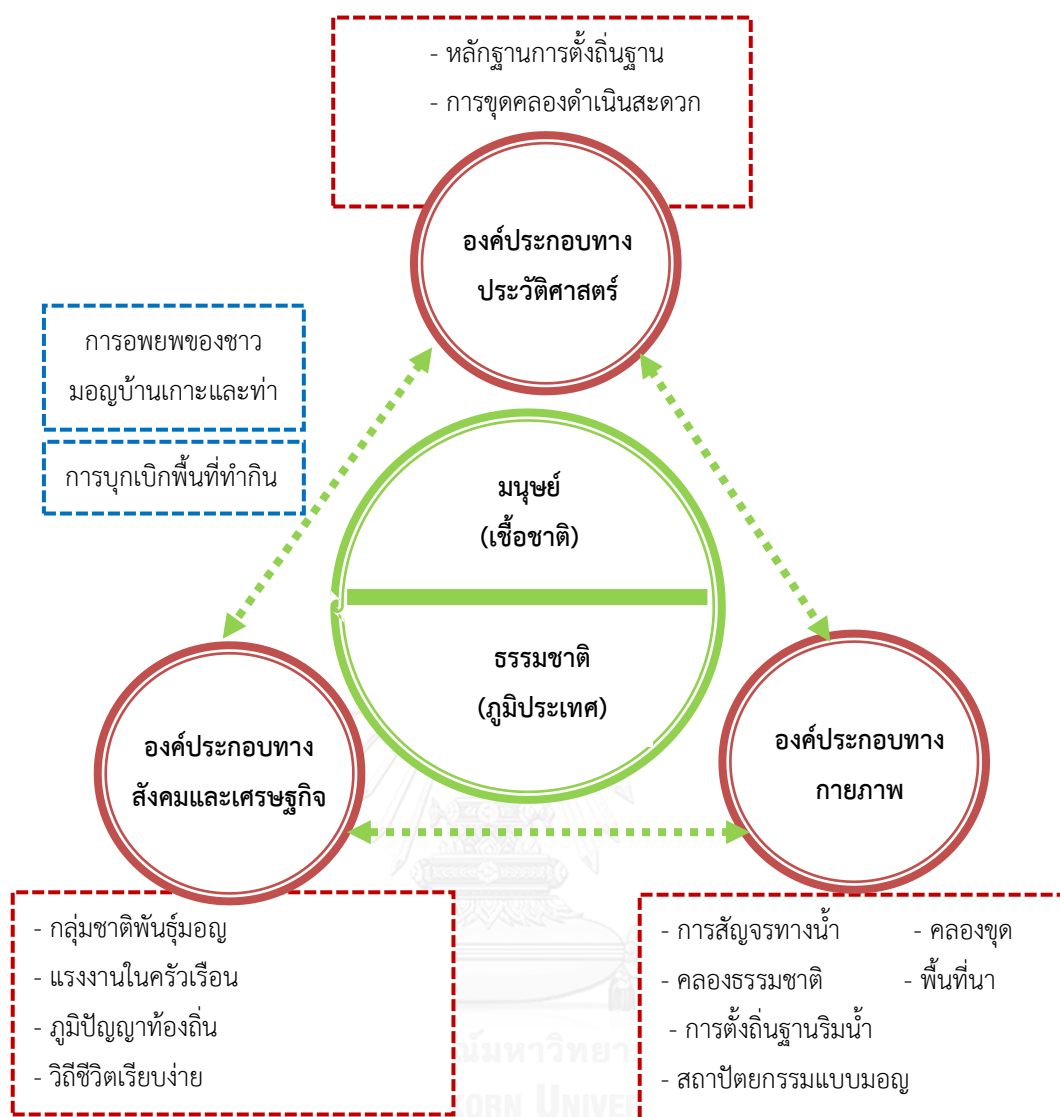
5.1.4 โครงสร้างของชุมชน

โครงสร้างชุมชนในยุคนี้ยังมีรูปแบบที่ไม่ซับซ้อนมากนัก เนื่องจากคนในชุมชนส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย เน้นการทำเกษตรแบบยังชีพ โครงสร้างชุมชนในยุคนี้จึงประกอบด้วย โครงข่ายลำน้ำ ซึ่งมีคลองเจ็ดริ้วและคลองสายย่อยซึ่งใช้ประโยชน์ในการอุปโภคบริโภคเป็นปัจจัยสำคัญในการเลือกตำแหน่งที่ตั้งถิ่นฐาน ถัดไปจากพื้นที่คลองเป็นพื้นที่รกร้างในลักษณะป่าอ้อ โดยศูนย์กลางหลักในการประกอบกิจกรรมทางศาสนาในยุคนี้ คือ วัดเจ็ดริ้ว ซึ่งมีโรงเรียนวัดเจ็ดริ้วอาศัยพื้นที่ของวัดเจ็ดริ้วในการเรียนการสอน

ความสัมพันธ์ของชุมชนกับพื้นที่โดยรอบในยุคนี้มีชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานเพียงไม่กี่ชุมชน โดยจะกระจายกันอยู่ตามแหล่งน้ำหรือคลองที่มีอยู่เดิมในพื้นที่ ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเป็นไปด้วยความเรียบง่ายในลักษณะสังคมเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพ และสังคมชาวมอญที่มีประเพณีและวัฒนธรรมรวมถึงคติความเชื่อในการนับถือสิ่งเหนือธรรมชาติร่วมกัน

5.1.5 การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วยุคที่ 1

การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์วัฒนธรรมในช่วงนี้(แผนภูมิที่ 5.1) อาจกล่าวได้ว่าสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อการเกษตรกรรม ส่วนใหญ่เป็นการพึ่งพาสีงแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นหลัก มีข้อจำกัดทางด้านการตั้งถิ่นฐาน เช่น ลักษณะภูมิศาสตร์ของพื้นที่ เทคโนโลยี องค์ความรู้ มนุษย์จึงจำเป็นต้องมีการปรับตัวให้สามารถอยู่ร่วมกับข้อจำกัดทางธรรมชาติที่มีอยู่ โดยในช่วงนี้ยังไม่มีการปรับเปลี่ยนลักษณะทางกายภาพของธรรมชาติที่ปรากฏในพื้นที่มากนัก มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ มีระบบเครือญาติที่เข้มแข็ง เศรษฐกิจพึ่งพิงธรรมชาติ โดยมีเครือข่ายลำน้ำเป็นปัจจัยหลักในการดำรงชีวิต เป็นรูปแบบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบ “ภูมิทัศน์นำวัฒนธรรม” (แผนภูมิที่ 5)

แผนภูมิที่ 5 การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วยุคที่ 1

ที่มา: จากการวิเคราะห์

5.2 ยุคเปลี่ยนผ่านรูปแบบเกษตรกรรม (พ.ศ. 2481 – พ.ศ. 2521)

ภายหลังจากการขุดคลองเจ็ดริ้วขึ้นเพื่อเชื่อมต่อคลองจินดาทางทิศเหนือ และคลองเจ็ดริ้วเดิมทางทิศใต้ซึ่งสามารถเชื่อมยังคลองสายหลักอย่างคลองดำเนินสะดวกในพ.ศ. 2480 ประกอบกับการขุดคลองพาดหมอนซึ่งเป็นแนวคลองที่เชื่อมต่อคลองจินดาไหลและคลองเจ็ดริ้ว เพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชนที่มีคนเข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้น จากการที่พื้นที่ศึกษามีการขุดคลองสายรองเพื่อเชื่อมต่อกับระบบคลองสายหลักจากพื้นที่ภายนอกในแนวเหนือใต้ ประกอบกับคลองธรรมชาติสายสั้นๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่เดิม ส่งผลให้เกิดความสมบูรณ์ของโครงข่ายลำน้ำในพื้นที่ ต่อมาเกิดปัญหาน้ำท่วมรุนแรงในพ.ศ. 2485 และพ.ศ. 2504 ซึ่งในปีพ.ศ. 2504 น้ำท่วมขังอยู่เป็นเวลาประมาณหนึ่งเดือน

ทำให้น้ำท่วมได้รับความเสียหายอย่างมากและยากที่จะฟื้นฟู น้ำท่วมในครั้งนี้จึงนับเป็นจุดเปลี่ยนของรูปแบบเกษตรกรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว เกษตรกรเริ่มหันมาสนใจรูปแบบเกษตรกรรมในระบบสวนยกร่อง เพราะเป็นการทำเกษตรกรรมที่มีภูมิปัญญาในการจัดการน้ำภายใต้ข้อจำกัดของธรรมชาติ เนื่องจากการทำนาต้องอาศัยน้ำจากแหล่งน้ำฝนและน้ำในลำคลอง ซึ่งยากต่อการควบคุมปริมาณน้ำให้มีความเหมาะสม(วิจิต แซ่ตัน, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2557) จากการเปลี่ยนรูปแบบพื้นที่เกษตรกรรมจากนาเป็นสวนยกร่องทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.2.1 ลักษณะทางกายภาพ

การตั้งถิ่นฐานมีความหนาแน่นและต่อเนื่องในบริเวณแนวคลองสายหลักของพื้นที่ โดยมีลักษณะขยายตัวตามแนวยาวของคลองเจ็ดริ้วดังเช่นในยุคแรก และขยายตัวไปยังคลองพาดหมอนซึ่งเป็นคลองขุดใหม่ที่เกิดจากการความต้องการในการขยายพื้นที่ทำกิน มีการปรับสภาพพื้นที่ป่าอ้อในบริเวณด้านหลังของคลอง เป็นพื้นที่เกษตรกรรมรูปแบบสวนยกร่อง ผลจากการขุดคลองเจ็ดริ้วและคลองพาดหมอน รวมถึงคลองสายย่อยอื่นๆ ในพื้นที่ ทำให้ระบบโครงข่ายลำน้ำของพื้นที่มีความสมบูรณ์เพิ่มมากขึ้น จากปัญหาน้ำท่วมที่เกิดขึ้น ประกอบกับปัญหาหาคาข้าวตกต่ำ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกษตรกรรมเป็นระบบสวนยกร่อง มีการขุดลำประโดงขนาดเล็กเพื่อกระจายน้ำจากพื้นที่คลองเข้าสู่พื้นที่สวน ลำประโดงนี้กว้างประมาณ 1.50-2.00 เมตร ซึ่งเป็นขนาดที่เรือสามารถผ่านเข้าออกได้ เพื่อใช้เป็นเส้นทางในการลำเลียงผลผลิต แสดงให้เห็นถึงวิธีการจัดการน้ำในสวนให้สอดคล้องระบบน้ำตามธรรมชาติ

รูปแบบการใช้พื้นที่ในยุคนี้คล้ายกับยุคเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐานชุมชน คือ เป็นลักษณะของพื้นที่เกษตรกรรมในพื้นที่เดียวกับที่อยู่อาศัย ทางด้านรูปแบบที่อยู่อาศัยยังคงเป็นลักษณะยกพื้นสูงหลังคาทรงจั่ว แม้ว่าจะมีการตั้งถิ่นฐานจะมีการขยายเข้าไปในพื้นที่ห่างจากแนวคลองเจ็ดริ้ว แต่ทิศทางการวางตัวของอาคารยังคงเป็นลักษณะของ “มอญขวาง” เหมือนชุมชนในยุคเริ่มต้น สำหรับวัสดุในการก่อสร้างส่วนใหญ่ยังเป็นไม้ แต่เริ่มมีการใช้กระเบื้องและสังกะสีในส่วนหลังคาแทนจากที่เริ่มหายากขึ้นและเพื่อประโยชน์ของความคงทนต่อสภาพแวดล้อม ศาลาพักผ่อน ทำน้ำ และโรงจอดเรือยังคงเป็นองค์ประกอบที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไปในชุมชน เนื่องจากการสัญจรทางน้ำยังคงเป็นรูปแบบการคมนาคมหลักของพื้นที่ โดยระบบโครงข่ายลำน้ำในยุคนี้มีสมบูรณ์เมื่อเปรียบเทียบกับในยุคเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐานชุมชน ทุกบ้านจะมีเรือแจวหรือเรือพายเป็นของตนเองเพื่อใช้ในการเดินทางไปมาหาสู่ทั้งในและนอกพื้นที่

5.2.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

ระบบเศรษฐกิจของชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงจากระบบการเกษตรเพื่อยังชีพเป็นระบบการทำเกษตรเพื่อการค้าเพิ่มมากขึ้น ในยุคนี้พืชเศรษฐกิจหลักของพื้นที่เปลี่ยนจากข้าวเป็นองุ่น ประมาณ พ.ศ. 2516 ชาวชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วได้เริ่มทดลองปลูกองุ่น โดยมีการเรียนรู้จากพื้นที่ตำบลคลองจินดา อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นพื้นที่ติดต่อกับอำเภอบ้านแพ้วทางทิศเหนือ เนื่องจากการปลูกองุ่นสามารถทำรายได้ให้กับเกษตรกรดีกว่าการทำนา ประกอบกับสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูก องุ่นที่มีชื่อเสียงในพื้นที่ศึกษา คือ องุ่นพันธุ์คาร์ดินัล และองุ่นพันธุ์ปอกดำ โดยในระยะแรกส่วนใหญ่จะเป็นพันธุ์คาร์ดินัล “พ่อของป่าเริ่มยกสวนประมาณ 2 ไร่ ลองปลูกองุ่นพันธุ์คาร์ดินัล แล้วได้ดี ก็เลยหันมาปลูกที่นาเป็นสวนทั้งหมด” (เทวี กลับบ้านเกาะ, สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2557) จนมีคำกล่าวที่ว่าสามอำเภอที่ปลูกองุ่นได้ร่อยที่สุด คือ อำเภอสามพราน อำเภอดำเนินสะดวก และอำเภอบ้านแพ้ว เนื่องจากผลผลิตที่ได้จะเนื้อแน่น และรสชาติหวาน กรอบ (สงวน แซ่ตัน, สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2557) นอกจากสวนองุ่นแล้วในยุคนี้ยังการทำสวนพุทรา ส้ม และมะนาว เป็นต้น ในยุคนี้ชาวชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วมีรายได้มั่นคงและมากกว่าในยุคเริ่มตั้งถิ่นฐาน จากราคาของพืชสวนที่สูงกว่าราคาข้าว ทำให้ระบบเศรษฐกิจภาพรวมของชุมชนดีขึ้น

การทำสวนเป็นงานที่ต้องทำทุกวันไม่มีวันหยุด ในยุคนี้ยังคงพึ่งพาแรงงานในครอบครัวเป็นหลัก อาชีพชาวสวนเป็นงานที่มีขั้นตอนในการทำงานที่ใช้แรงงานมาก เช่น การพินดิน การเก็บผลผลิต การลอกเลน เป็นต้น จึงเกิดระบบเอาแรงกันระหว่างชาวสวนด้วยกันผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนสลับกันไป ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนแน่นแฟ้นในกลุ่มของอาชีพเกษตรกรและวัฒนธรรมชาวมอญที่มีร่วมกันมาตั้งแต่ในอดีต เนื่องจากเป็นยุคที่มีการขยายตัวของชุมชน ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมประเพณีทางศาสนาซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเพณีที่เป็นวัฒนธรรมของชาวมอญ เช่น ประเพณีตักบาตรดอกไม้และล้างเท้าพระ ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง ประเพณีสงกรานต์ รวมถึงการจัดกิจกรรมเพื่อการนันทนาการซึ่งเป็นวัฒนธรรมการละเล่นของชาวมอญ เช่น การเล่นสะบ้ามอญ ทะแยมอญ ทั้งนี้เพื่อเป็นการให้หนุ่มสาวได้มีโอกาสพบปะและทำความรู้จักกัน โดยมีวัดเจ็ดริ้วเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรม สำหรับวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตที่สำคัญอย่างการรำผี ยังคงมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างเคร่งครัด โดยผีของชาวชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วส่วนใหญ่จะเป็นผีเต่า ผีงู และผีไก่ (บังอร หังเสวก, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2557) ซึ่งจะมีความเชื่อของแต่ละผีแตกต่างกัน เช่น ถ้านับถือผีไก่หรือผีเต่าต้องเช่นไหว้ผีด้วยไก่หรือเต่า ถ้านับถือผีงูห้ามตึง เป็นต้น จะต้องมีการเลี้ยงผีอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง การนับถือผีบรรพบุรุษเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งในการลูกหลานระลึกถึงบรรพบุรุษและแสดงออกถึงความกตัญญูและเป็นการให้คนในตระกูลเดียวกันได้กลับมาพบเจอกัน

5.2.3 ลักษณะการขยายตัวของชุมชน

ชุมชนริมน้ำยังคงวิถีชีวิตแบบเดิม การตั้งถิ่นฐานบริเวณริมคลองเจ็ดริ้วมีความหนาแน่นและขยายตัวมากขึ้น มีการขยายตัวของชุมชนไปยังแนวคลองพาดหมอนซึ่งเป็นคลองชุดใหม่ในยุคนี้นี้ เมื่อบริเวณริมคลองมีความหนาแน่นมากขึ้น ความต้องการพื้นที่ทำกินเพิ่มมากขึ้น มีการขยายตัวเข้าไปในพื้นที่เกษตรกรรมที่อยู่ลึกเข้าไปจากริมคลอง โดยจำเป็นต้องขยายทางน้ำให้เข้าถึงพื้นที่เกษตรกรรมของตนด้วยการขุดลำประโดง ปรากฏเป็นลำประโดงของพื้นที่เกษตรกรรมแปลงเดี่ยว และลำประโดงสาธารณะที่ใช้พื้นที่เกษตรกรรมหลายแปลงใช้ร่วมกัน แต่ยังคงเป็นลักษณะของชุมชนที่ขยายตัวอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามกาลเวลา

5.2.4 โครงสร้างของชุมชน

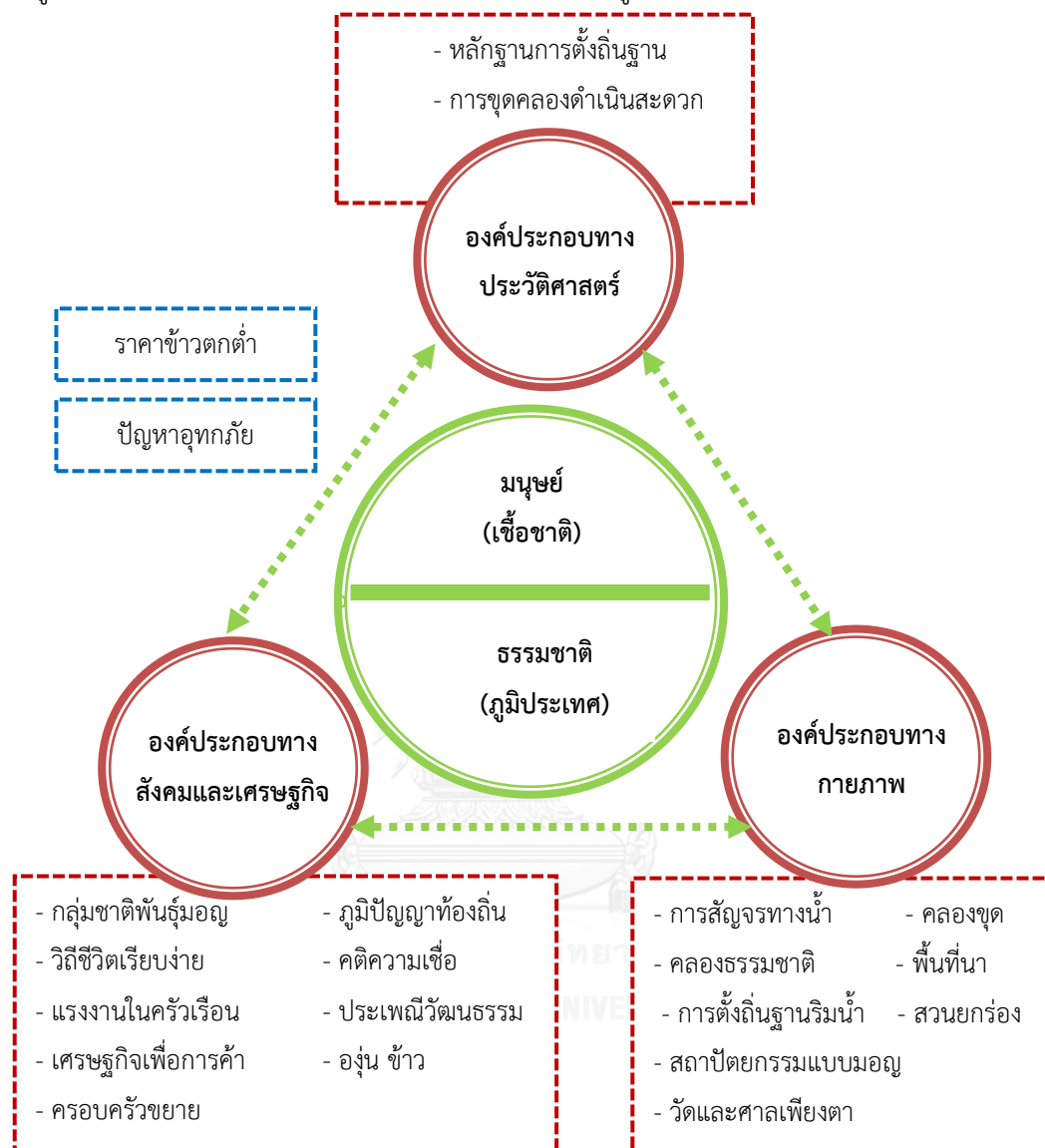
โครงสร้างของชุมชนในยุคนี้นี้ยังคงมีรูปแบบคล้ายกับในยุคเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐานชุมชนศาสนสถาน ยังเป็นพื้นที่ศูนย์กลางในการประกอบกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมอื่นๆ ของชุมชน มีพื้นที่เกษตรกรรมเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจ ระบบความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่แตกต่างกันในยุคแรกคือ ระบบโครงข่ายลำน้ำที่มีความสมบูรณ์มากขึ้น เนื่องจากการขุดคลองพาดหมอนซึ่งคลองสายหลักในพื้นที่ และขุดลำประโดงเพื่อนำน้ำเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมในรูปแบบสวนยกร่อง

ความสัมพันธ์ของชุมชนกับพื้นที่โดยรอบที่เกิดขึ้นเป็นรูปแบบของชุมชนเกษตรกรรมที่มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในด้านการทำเกษตร และการแลกเปลี่ยนผลผลิต ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเริ่มมีความเกี่ยวข้องด้านเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วกลายเป็นแหล่งผลิตงูที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ต้องการของชุมชนอื่นๆ จนมีพ่อค้าคนกลางมารับถึงสวน แค่เกษตรกรนำมาตั้งไว้ตามศาลาท่าน้ำ(สละ ฟังบ้านเกาะ, สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2557) แสดงให้เห็นความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของชุมชนที่เกิดขึ้นในยุคนี้นี้ แต่ยังคงมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย และเชื่อมโยงกันด้วยวัฒนธรรมและประเพณี รวมถึงคติความเชื่อในการนับถือสิ่งเหนือธรรมชาติร่วมกันของชาวมอญในอดีต

5.2.5 การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วยุคที่ 2

การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์วัฒนธรรมในช่วงนี้ ยังคงเป็นกระบวนการที่เกิดจากพึ่งพาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นหลัก แต่มีความพยายามในการปรับเปลี่ยนธรรมชาติสะท้อนออกมาในลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนเกษตรกรรมริมน้ำ อาจกล่าวได้ว่าเกษตรกรอยู่ในฐานะผู้เปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม เช่น การบริหารจัดการน้ำด้วยระบบสวนยกร่อง การขุดคลองเพื่อเชื่อมต่อโครงข่ายลำน้ำที่มีตามธรรมชาติ การทำคันดินเพื่อป้องกันน้ำท่วมพื้นที่เกษตร เป็นต้น เมื่อระบบเศรษฐกิจของชุมชนเริ่มมีความมั่นคง ทำให้คนในชุมชนเริ่มให้ความสำคัญเกี่ยวกับระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ สะท้อนออกมาในรูปแบบของการพัฒนาประเพณีและ

วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ทั้งประเพณีที่เกี่ยวกับศาสนาและประเพณีเกี่ยวกับวิถีชีวิต เป็นรูปแบบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบ “ลักษณะเด่นรวมกัน” (แผนภูมิที่ 6)

แผนภูมิที่ 6 การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วยุคที่ 2

ที่มา: จากการวิเคราะห์

5.3 ยุคเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางคมนาคม (พ.ศ.2522 – ปัจจุบัน)

การพัฒนาระบบโครงข่ายคมนาคมทางบกเข้ามามีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของพื้นที่ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วเป็นอย่างมาก ถนนเส้นแรกที่ตัดเข้ามาสู่พื้นที่ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว เป็นถนนลูกรังที่ตัดผ่านบริเวณหน้าวัดเจ็ดริ้ว ปัจจุบันคือ ถนนทางหลวงชนบท สค. 4002 ซึ่งกลายเป็นถนนสายหลักของพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีการตัดถนนสายย่อยอื่นๆ เช่น ถนนพาดหมอน ถนนรางสายบัว

ถนนบ้านปลายนา-พาดหมอน และถนนบ้านปลายนา-เจ็ดริ้ว ส่งผลให้รูปแบบการตั้งถิ่นฐานและพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง พัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของยุคเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางคมนาคม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.3.1 ลักษณะทางกายภาพ

จากการตั้งถิ่นฐานตามแนวริมคลองเจ็ดริ้วและคลองพาดหมอนเริ่มมีความหนาแน่นเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับมีการตัดถนนสายแรกเข้ามาในพื้นที่ คือ ทางหลวงชนบท สค. 4002 อันเป็นผลมาจากนโยบายการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 แนวถนนดังกล่าวเชื่อมโยงกับบริเวณพื้นที่ชุมชนใกล้เคียงทั้งในระดับอำเภอและระดับจังหวัด นอกจากนี้การถมคลองพาดหมอนเพื่อสร้างถนนพาดหมอนในพื้นที่แนวคลองเดิมนั้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพกับพื้นที่เป็นอย่างมาก ผลจากการสร้างถนนพาดหมอน ทำให้เกิดรูปแบบการตั้งถิ่นฐานแนวถนนขนานคลองตลอดแนวคลองพาดหมอน นอกจากนี้ยังมีการตั้งถิ่นฐานริมน้ำบริเวณคลองเจ็ดริ้วและคลองพาดหมอนซึ่งเป็นรูปแบบการตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมของพื้นที่ และรูปแบบการตั้งถิ่นฐานริมถนนที่ตัดเข้ามาในพื้นที่ทั้งถนนสายหลักและสายรอง นอกจากนี้การถมคลองพาดหมอนบางส่วนส่งผลให้คลองพาดหมอนมีขนาดเล็กไม่สามารถใช้ประโยชน์ในการสัญจรได้ดังเช่นในอดีต อีกทั้งยังเป็นการทำลายความสมบูรณ์ของโครงข่ายลำน้ำโดยรวมของพื้นที่อีกด้วย เมื่อโครงข่ายลำน้ำถูกทำลายทำให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเกษตรกรรมจากสวนยกร่องเป็นพื้นที่บ่อปลาหรือกึ่งแทน เนื่องจากเป็นรูปแบบพื้นที่เกษตรกรรมที่ไม่ได้ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นมากนัก ปรากฏเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินในลักษณะพื้นที่เกษตรกรรมบ่อเลี้ยงกุ้งหรือปลาระบายตัวบริเวณตลอดแนวคลองพาดหมอน

รูปแบบสถาปัตยกรรมในยุคนี้หากเป็นอาคารที่สร้างขึ้นใหม่ตามแนวโครงข่ายคมนาคมจะมีลักษณะเป็นอาคารสมัยใหม่ ประเภทบ้านเดี่ยว หรืออาคารพาณิชย์ความสูงไม่เกิน 1-2 ชั้น ปัจจุบันช่างที่มีความรู้และสามารถสร้างเรือนมอญดั้งเดิมนั้นหาได้ยาก ทำให้การต่อเติมบ้านหรือการสร้างใหม่นิยมสร้างแบบอาคารสมัยใหม่ อย่างไรก็ตามในพื้นที่การตั้งถิ่นฐานในยุคแรกยังคงเป็นรูปแบบอาคารที่สะท้อนความเชื่อของชาวมอญดั้งเดิม แม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนวัสดุหรือโครงสร้างองค์ประกอบตามยุคสมัย แต่ยังคงรักษาองค์ประกอบของสำคัญของที่อยู่อาศัยตามความเชื่อชาวมอญได้ดี เช่น การวางตัวของอาคาร เสาผีหรือห้องผี เป็นต้น ในยุคนี้โครงข่ายการสัญจรทางบกกลายเป็นเส้นทางหลักในการเดินทาง โครงข่ายการสัญจรทางน้ำลดบทบาทลงมากกลายเป็นเพียงการติดต่อระหว่างบ้านเรือนริมคลองในระยะใกล้ๆ และเป็นเส้นทางในการบิณฑบาตของพระสงฆ์วัดเจ็ดริ้วเท่านั้น เมื่อโครงข่ายลำน้ำขาดความสมบูรณ์และลดความสำคัญลง ส่งผลให้ความตระหนักในการดูแลรักษาคุณภาพของแหล่งน้ำลดลงตามไปด้วย เกิดปัญหาน้ำเสียตามมา ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนบริเวณริมคลองและทำลายทัศนียภาพของภูมิทัศน์วัฒนธรรมในรูปแบบชุมชนริมน้ำที่เคยมีมาแต่ในอดีต

5.3.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

อาชีพเกษตรกรรมยังคงเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชน แต่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำสวน จากเดิมปลูกพืชเชิงเดี่ยว ปัจจุบันนิยมปลูกพืชแบบผสมผสานเพื่อป้องกันปัญหาโรคผลผลิตตกต่ำ ปัจจุบันการทำสวนองุ่นลดลงจากพื้นที่มาก เนื่องจากองุ่นเป็นพืชที่มีความอ่อนไหวต่อปัจจัยภายนอกง่าย เช่น ปัญหาเชื้อรา แมลงระบาด อีกทั้งวัตถุดิบต่างๆ มีราคาสูง ทำให้ราคาต้นทุนในการผลิตสูง ผลกำไรน้อย อย่างไรก็ตามเกษตรกรบางกลุ่มได้ทดลองขยายพันธุ์โดยวิธีติดตา เป็นวิธีที่ทำให้กิ่งพันธุ์สามารถหาอาหารได้ดีกว่า เกิดเป็นภูมิปัญญาด้านการเกษตรในเรื่องวิธีการขยายพันธุ์และการคัดเลือกสายพันธุ์(สังวาลย์ มอญใต้, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2557) ปัจจุบันนอกจากการทำสวนองุ่นพื้นที่เกษตรที่พบในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นการปลูกไม้ยืนต้นและไม้ดอก เช่น มะนาว แก้วมังกร มะพร้าว มะม่วง ฝรั่ง กล้วยไม้ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบพื้นที่บ่อปลาหรือกึ่งซึ่งเป็นรูปแบบเกษตรกรรมที่เกิดขึ้นในระยะหลัง ทั้งนี้กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นมีการขยายตัว จากรูปแบบเกษตรกรรมเพื่อการบริโภคภาคในครัวเรือนถูกพัฒนาให้เป็นการผลิตเพื่อการส่งไปขายยังพื้นที่ภายนอกมากขึ้น โดยมีพ่อค้าคนกลางเข้ามารับผลผลิตทางการเกษตรเพื่อนำไปขายต่อในแหล่งรับซื้อภายนอกต่อไป จากการสัมภาษณ์เกษตรกรส่วนใหญ่มีความเห็นว่าผลกำไรส่วนใหญ่ของราคาผลผลิตที่สูงขึ้นจะอยู่ที่พ่อค้าคนกลาง แต่เนื่องจากความสะดวกจึงเลือกให้การขายให้พ่อค้าคนกลางแทนที่จะไปขายเองเหมือนดังในอดีต นอกจากนี้ยังมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าเกิดขึ้นตามพื้นที่โล่งของชุมชน เช่น ตลาดนัดบริเวณหน้าวัดเจ็ดริ้ว ตลาดนัดบริเวณหน้าองค์การบริหารส่วนตำบลเจ็ดริ้ว ซึ่งสินค้าที่นำมาขายส่วนใหญ่เป็นสินค้าอุปโภคบริโภค ผลผลิตทางการเกษตร

ด้านสภาพสังคมของคนในชุมชนยังคงเป็นวิถีชีวิตสังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมที่มีความเรียบง่าย และยึดมั่นในพระพุทธศาสนาตามลักษณะของชาวมอญ ในพ.ศ. 2526 ประชาชนในชุมชนได้ร่วมใจกันสร้างวัดอุทุมมารามเป็นวัดมอญแห่งที่สองในตำบลเจ็ดริ้ว (พระครูประกาศธรรมคุณ, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2557) รองจากวัดเจ็ดริ้วซึ่งสร้างมาตั้งแต่ยุคเริ่มตั้งชุมชน นับเป็นสิ่งที่สามารถยืนยันถึงแรงศรัทธาของชาวชุมชนที่มีต่อพระพุทธศาสนา กระแสการพัฒนาเมืองและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสมัยใหม่ที่มีเทคโนโลยีเป็นหัวใจหลัก ทำให้คนรุ่นใหม่ในพื้นที่ได้รับอิทธิพลตามค่านิยมของสังคมทั้งเรื่อง วัฒนธรรมการแต่งกายที่เปลี่ยนไป โดยการสวมใส่เสื้อผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวมอญจะใส่เฉพาะในงานประเพณีสำคัญหรือไปทำบุญที่วัด ไม่ใช่การใส่ในชีวิตประจำวันดังเช่นที่ผ่านมา วัฒนธรรมด้านภาษา เนื่องจากปัจจุบันมีการผสมผสานระหว่างเชื้อชาติลุ่มชาติพันธุ์ไทย จีน มอญ ในพื้นที่ ทำให้ส่วนใหญ่ใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวัน มีเพียงกลุ่มผู้สูงอายุเท่านั้นที่ยังคงพูดคุยกันด้วยภาษามอญ ประเพณีที่เกี่ยวกับการละเล่นเพื่อความบันเทิงเริ่มสูญหายไปจากชุมชน เนื่องจากมีกิจกรรมทางสังคมในรูปแบบสื่อออนไลน์อื่นๆเข้ามาทดแทน อย่างไรก็ตามการรักษาประเพณีความ

เชื่อที่เกี่ยวกับการนับถือผีบรรพบุรุษยังคงเป็นสิ่งที่กระทำสืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากเกี่ยวข้องกับความเชื่อในเรื่องการเจ็บป่วยและการทำมาหากิน

5.3.3 ลักษณะการขยายตัวของชุมชน

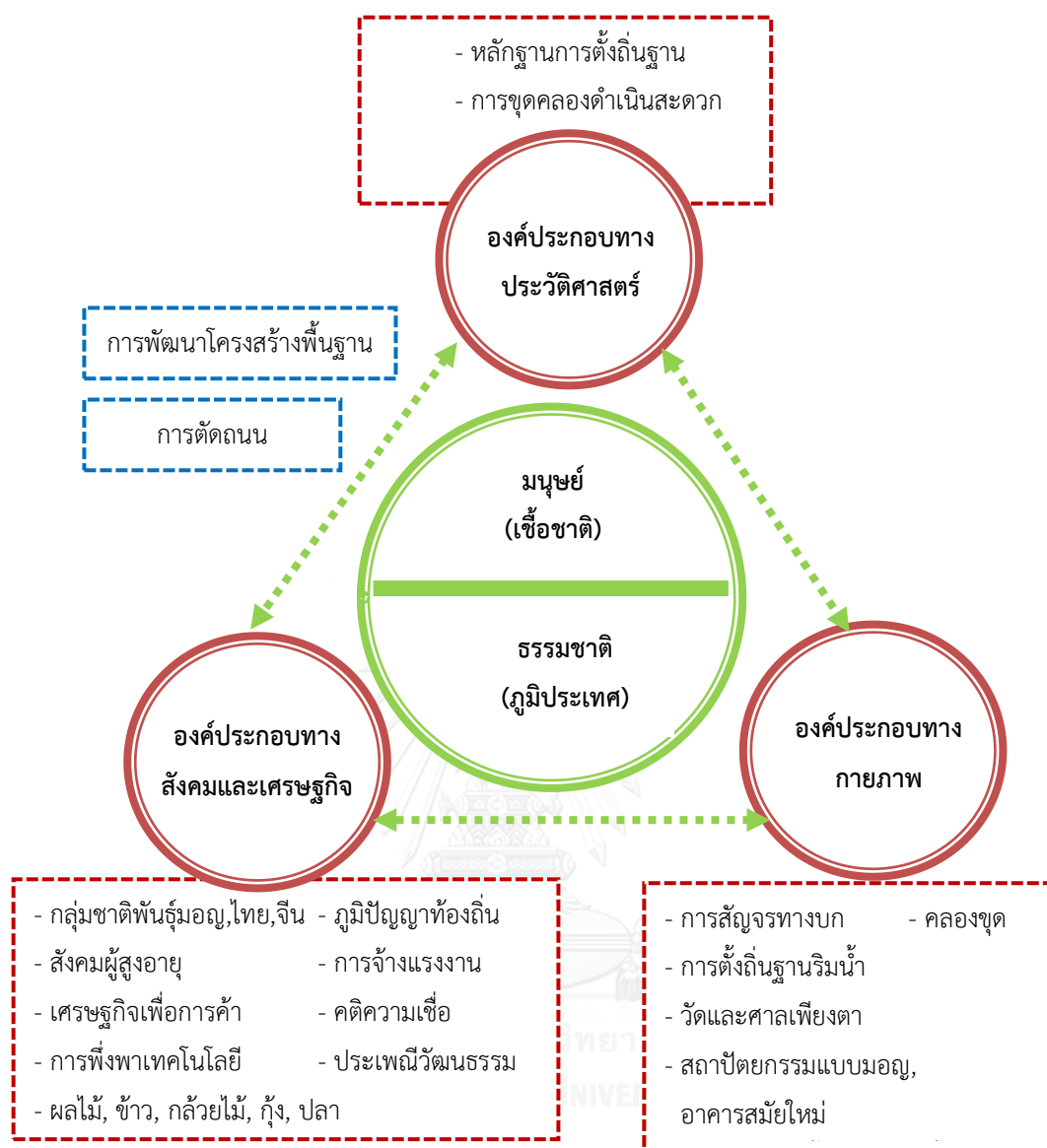
ผลจากการตัดถนนเข้าสู่พื้นที่ ทำให้ชุมชนเริ่มมีการขยายตัวตามแนวโครงข่ายการสัญจรทางบกที่เกิดขึ้น เกิดเป็นรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่มีแนวถนนเป็นแกนหลัก การนำเทคโนโลยีทางการเกษตรเข้ามาช่วยในกระบวนการผลิต ทำให้สามารถขยายพื้นที่เกษตรกรรมได้เพิ่มมากขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาแรงงานคนเพียงอย่างเดียวเหมือนเช่นในอดีต อย่างไรก็ตามการทำเกษตรกรรมยังคงเป็นอาชีพที่ต้องใช้แรงงานจากคนเป็นหลัก ปัจจุบันจึงเกิดการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาของแรงงานต่างด้าวซึ่งกลายมาเป็นแรงงานหลักในการทำเกษตรกรรมทดแทนลูกหลานเกษตรกรดั้งเช่นในอดีต

5.3.4 โครงสร้างของชุมชน

จากข้อสันนิษฐานพบว่าโครงสร้างชุมชนในยุคนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมในเรื่องโครงข่ายคมนาคมทางบกที่เข้ามาแทนที่โครงข่ายคมนาคมทางน้ำ โดยยังมีศาสนสถานเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชุมชน พื้นที่เกษตรกรรมที่เน้นการแลกเปลี่ยนมากกว่าการยังชีพ มีการขยายตัวของกลุ่มสถานศึกษาทั้งในระดับอนุบาลจนถึงอุดมศึกษาเพื่อรองรับกับจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น รวมถึงการจัดตั้งสถานที่ราชการสำคัญในพื้นที่เพื่อให้บริการประชาชน

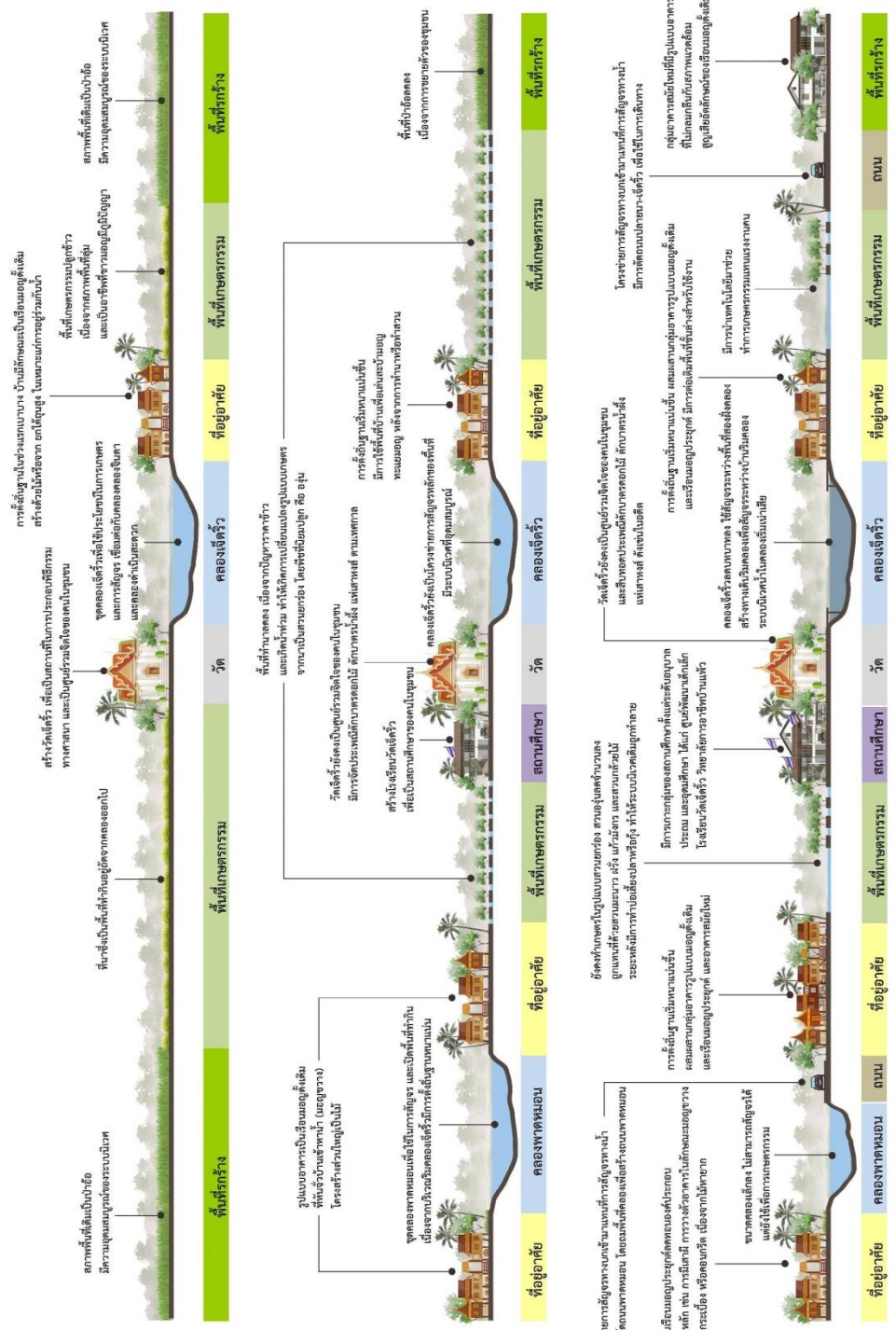
5.3.5 การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วยุคที่ 3

จากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติซึ่งเป็นนโยบายของภาครัฐ นับเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมในช่วงนี้ ผลจากการตัดถนนเข้ามาในพื้นที่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ มีการขยายตัวของชุมชนในรูปแบบชุมชนสมัยใหม่ พื้นที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติลดน้อยลง เป็นยุคที่มนุษย์มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีมาปรับเปลี่ยนรูปแบบธรรมชาติ ทำให้ความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติบางอย่างสูญหายไป องค์ประกอบของภูมิทัศน์เริ่มสูญหายไป เป็นรูปแบบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบ “วัฒนธรรมนำภูมิทัศน์” (แผนภูมิที่ 7)

แผนภูมิที่ 7 การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วยุคที่ 3

ที่มา: จากการวิเคราะห์

รูปที่ 10 ภาพตัดขวางแสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วในแต่ละช่วง

ที่มา: จากกรณีศึกษา

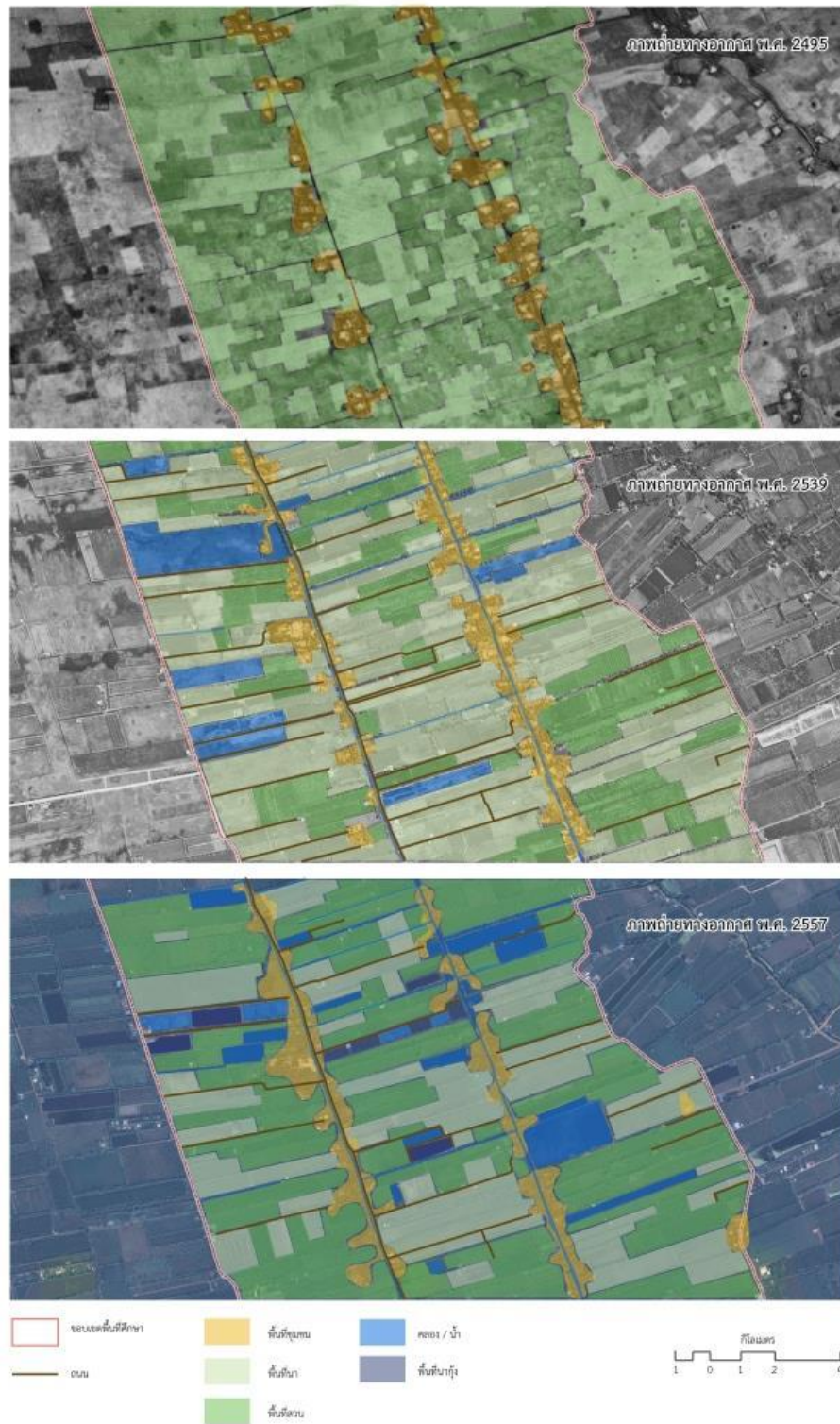
5.4 การเปรียบเทียบภาพถ่ายทางอากาศของกรมแผนที่ทหาร พ.ศ. 2495 พ.ศ.2539 และ พ.ศ. 2557

การศึกษาพัฒนาการของพื้นที่ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร สามารถอาศัยการวิเคราะห์จากภาพถ่ายทางอากาศในอดีตของกรมแผนที่ทหารนำมาเปรียบเทียบกับสภาพพื้นที่ในปัจจุบัน โดยคัดเลือกพื้นที่ในบริเวณที่เห็นการเปลี่ยนแปลงได้ชัด 2 บริเวณมาทำการเปรียบเทียบ คือ บริเวณตอนเหนือของพื้นที่ศึกษา (พื้นที่บางส่วนของหมู่ที่ 1 บ้านปลายคลองเจ็ดริ้ว และพื้นที่บางส่วนของหมู่ที่ 4 บ้านต้นคลองพาดหมอน) และบริเวณตอนกลางของพื้นที่ศึกษา (แนวถนนทางหลวงชนบท สค. 4002) มีรายละเอียดดังนี้

5.4.1 บริเวณตอนเหนือของพื้นที่ศึกษา

จากการศึกษาภาพถ่ายทางอากาศพ.ศ. 2495 พบว่า ยังไม่มีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางถนนเข้ามายังบริเวณชุมชน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นาที่มีอาณาบริเวณกว้าง การตั้งถิ่นฐานของชุมชนเกาะตัวไปตามแนวคลองเจ็ดริ้วและคลองพาดหมอน โดยบริเวณคลองเจ็ดริ้วจะมีการเกาะตัวของชุมชนหนาแน่นกว่า เนื่องจากเป็นบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานมาก่อน สภาพแวดล้อมโดยรอบพื้นที่ยังคงมีความเป็นธรรมชาติสูง เมื่อพิจารณาจากภาพถ่ายทางอากาศพ.ศ. 2539 พบว่ามีการตัดถนนเข้ามายังพื้นที่ศึกษา คือ ถนนพาดหมอน เป็นลักษณะของถนนที่ตัดขนานกับแนวคลองพาดหมอนเดิม ส่งผลให้ความกว้างของคลองพาดหมอนลดลง พื้นที่เกษตรส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สวนสลับกับพื้นที่นา มีการแบ่งซอยแปลงพื้นที่เกษตรให้มีขนาดเล็กลง การตั้งถิ่นฐานของชุมชนบริเวณริมคลองเจ็ดริ้วและคลองพาดหมอนมีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้น รวมถึงมีการสร้างถนนในลักษณะของคันดินเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมเพื่อประโยชน์ในการขนส่งผลผลิต

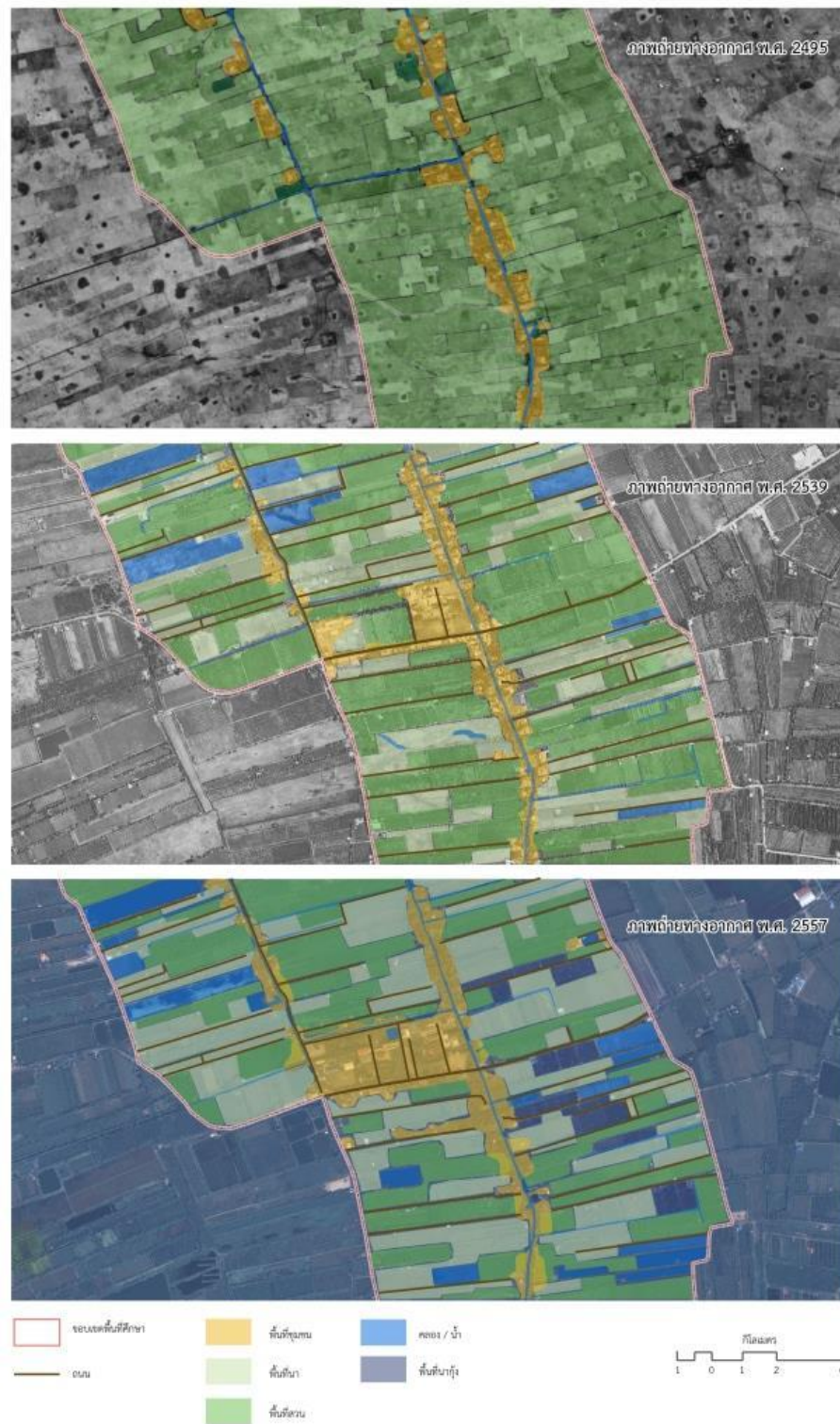
ปัจจุบันพื้นที่เกษตรกรรมส่วนใหญ่ยังคงเป็นพื้นที่สวน พื้นที่นาลดลงจากอดีตมาก และเริ่มปรากฏรูปแบบพื้นที่เกษตรกรรมแบบบ่อเลี้ยงสัตว์น้ำประเภทยูปลาหรือกึ่งกระจายตัวบริเวณตามแนวถนนพาดหมอน สันนิษฐานว่าเป็นผลมาจากโครงข่ายลำน้ำที่ถูกทำลายภายหลังจากการถมคลองพาดหมอนเพื่อตัดถนนพาดหมอนแทน มีการขยายตัวของการตั้งถิ่นฐานบริเวณริมถนนรางสายบัว ซึ่งเป็นรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานที่ไม่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมของการเป็นชุมชนริมน้ำในอดีต (รูปที่ 11)

รูปที่ 11 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณตอนเหนือของชุมชนในตำบลเจ็ดรีว จังหวัดสมุทรสาคร
ที่มา: จากการวิเคราะห์

5.4.2 บริเวณตอนกลางของพื้นที่ศึกษา

บริเวณตอนกลางของพื้นที่ศึกษามีบทบาทเสมือนศูนย์กลางของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว เนื่องจากมีการกระจุกตัวของศาสนสถาน หน่วยงานราชการ และแหล่งชุมชน จากการศึกษาภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ. 2495 พบว่า บริเวณดังกล่าวยังไม่มี การตัดถนนเข้ามายังพื้นที่ การตั้งถิ่นฐานกระจายตัวตามแนวคลองเจ็ดริ้วและคลองพาดหมอน โดยมีความหนาแน่นในตอนล่างของพื้นที่ศึกษา เนื่องจากเป็นบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานในยุคเริ่มแรกของชุมชน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นาที่มีอาณาบริเวณกว้าง จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเจ็ดริ้ว(เจริญ สุทธาอามาตย์, สัมภาษณ์, 14 กันยายน 2557) ได้ข้อมูลว่า ถนนทางหลวงชนบท สค.4002 สร้างประมาณ พ.ศ. 2530 ซึ่งสอดคล้องกับภาพถ่ายทางอากาศพ.ศ. 2539 ที่ปรากฏแนวถนนดังกล่าวในพื้นที่ มีการขยายตัวของชุมชนอย่างเห็นได้ชัดในบริเวณจุดตัดระหว่างแนวถนนทางหลวงชนบท สค.4002 กับคลองเจ็ดริ้ว เนื่องจากการตัดถนนทางหลวงชนบท สค.4002 ทำให้มีการตั้งหน่วยงานราชการในบริเวณดังกล่าว เช่น โรงเรียนวัดเจ็ดริ้วสร้างในพ.ศ. 2497 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสร้างในพ.ศ. 2518 สถานีอนามัยตำบลเจ็ดริ้วสร้างในพ.ศ. 2529 เป็นต้น ประชาชนเข้ามาตั้งถิ่นฐานตามแนวถนนทางหลวงชนบท สค.4002 ซึ่งเป็นถนนสายหลักของพื้นที่ พื้นที่เกษตรส่วนใหญ่ในบริเวณนี้เป็นพื้นที่สวนสลับกับพื้นที่นา เมื่อพิจารณาจากภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ. 2557 ซึ่งเป็นสภาพพื้นที่ในปัจจุบัน พบว่า การตั้งถิ่นฐานในบริเวณหน่วยงานราชการ และศาสนสถานยังคงมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง และมีชุมชนขยายเข้าไปยังพื้นที่เกษตรกรรมที่ห่างไกลจากแนวคลองเจ็ดริ้ว พื้นที่เกษตรส่วนใหญ่ยังคงเป็นพื้นที่สวน เป็นที่น่าสังเกตว่าพื้นที่แบบบ่อเลี้ยงสัตว์น้ำประเภทปลาหรือกุ้งมักจะปรากฏบริเวณที่มีการเข้าถึงของแนวถนนดังเช่นการเปรียบเทียบภาพถ่ายทางอากาศบริเวณตอนเหนือของพื้นที่ เป็นการสนับสนุนสมมติฐานที่ว่า การเปลี่ยนแปลงของระบบโครงข่ายลำน้ำมีผลต่อรูปแบบพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว (รูปที่ 12)

รูปที่ 12 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณตอนกลางของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร
ที่มา: จากการวิเคราะห์

ตารางที่ 7 สรุปพัฒนาการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

ประเด็น	ช่วงที่ 1: ยุคเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐานชุมชน (พ.ศ. 2423 – พ.ศ. 2480)	ช่วงที่ 2: ยุคเปลี่ยนผ่านรูปแบบเกษตรกรรม (พ.ศ. 2481 – พ.ศ.2521)	ช่วงที่ 3: ยุคเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางคมนาคม (พ.ศ.2522 – ปัจจุบัน)
1. ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	<ul style="list-style-type: none"> - ความหนาแน่นของชุมชนมอญในตำบลบ้านเกาะและตำบลท่าทราย ทำให้เกิดการแสวงหาพื้นที่ทำกินแห่งใหม่ 	<ul style="list-style-type: none"> - การขุดคลองพาดหมอน - ปัญหาอุทกภัย 	<ul style="list-style-type: none"> - การตัดถนนเข้าสู่ชุมชน - การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน
2. พัฒนาการด้านกายภาพ	<ul style="list-style-type: none"> - การตั้งถิ่นฐานริมคลองเจ็ดริ้วเก่าและคลองธรรมชาติ - การเปลี่ยนพื้นที่ป่าอ้อยเป็นพื้นที่เกษตรกรรมรูปแบบนา - ขุดคลองเจ็ดริ้วเพื่อเชื่อมคลองดำเนินสะดวกและคลองจินดา และเกิดการตั้งถิ่นฐานตามแนวคลอง - สถาปัตยกรรมเป็นเรือนมอญ ยกใต้ถุนสูง ไข้วสตุ ท้องถื่นในการก่อสร้าง เช่น จาก ไม้ไผ่ - มีการสร้างวัดเจ็ดริ้วและศาลเพียงตา - การสัญจรทางน้ำเป็นหลัก 	<ul style="list-style-type: none"> - ขุดคลองพาดหมอนเพื่อขยายโครงข่ายลำน้ำ - เกิดการตั้งถิ่นฐานริมคลองพาดหมอนและการขยายตัวของชุมชนริมคลองเจ็ดริ้ว - พื้นที่เกษตรกรรมเปลี่ยนจากพื้นที่นาเป็นสวนยกร่อง - ขุดลำประโดงเพื่อดึงน้ำไปใช้ในการทำสวนและลำเลียงผลผลิต - รูปแบบสถาปัตยกรรมมีลักษณะเช่นเดิมแต่มีความหนาแน่นมากขึ้น - ยังคงสัญจรทางน้ำเป็นหลัก 	<ul style="list-style-type: none"> - การถมคลองพาดหมอนบางส่วนเพื่อทำถนน - สถาปัตยกรรมเรือนมอญลดจำนวนลง เนื่องจากขาดช่างที่ ชำ น า ญ และ มีค่าใช้จ่ายในการซ่อมสูง - เกิดอาคารสมัยในพื้นที่ - มีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบกให้เชื่อมต่อกับภายนอกได้สะดวก - การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม - พื้นที่เกษตรส่วนใหญ่เป็นสวนยกร่อง แต่เริ่มมีบ่อเลี้ยงกุ้งปลา ปรากฏในพื้นที่
3. พัฒนาการด้านเศรษฐกิจ	<ul style="list-style-type: none"> - ระบบเศรษฐกิจเพื่อยังชีพที่พึ่งพาแรงงานคนเป็นหลัก - การทำนาเป็นอาชีพหลัก 	<ul style="list-style-type: none"> - ระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้ามากขึ้น เป็นยุครุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน - อาชีพเกษตรกรรมยังคงเป็นอาชีพหลัก แต่เปลี่ยนเป็นการทำสวน พืชเศรษฐกิจ คือ ฝรั่ง 	<ul style="list-style-type: none"> - ระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้าอย่างเต็มรูปแบบ - อาชีพเกษตรกรรมยังคงเป็นอาชีพหลัก แต่มีความหลากหลายของผลผลิต เช่น ผลไม้ ถั่วฝักยาว สัตว์น้ำ - มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการเกษตรกรรม

ที่มา: จากการวิเคราะห์

ตารางที่ 8 (ต่อ) สรุปพัฒนาการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

ประเด็น	ช่วงที่ 1: ยุคเริ่มต้นของ การตั้งถิ่นฐานชุมชน (พ.ศ. 2423 – พ.ศ. 2480)	ช่วงที่ 2: ยุคเปลี่ยนผ่าน รูปแบบเกษตรกรรม (พ.ศ. 2481 – พ.ศ.2521)	ช่วงที่ 3: ยุคเปลี่ยนแปลง จากเส้นทางคมนาคม (พ.ศ.2522 – ปัจจุบัน)
4. พัฒนาการด้าน สังคมและวัฒนธรรม	<ul style="list-style-type: none"> - สังคมเกษตรกรรมในรูปแบบชุมชนริมน้ำ มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ความสัมพันธ์ไม่ซับซ้อน - สังคมชาวมอญรูปแบบปิดที่สืบทอดคติความเชื่อ และเรื่องเหนือธรรมชาติอย่างเคร่งครัด - มีความศรัทธาต่อศาสนา โดยการบริจาคที่ดินและร่วมกันสร้างวัดเจ็ดริ้ว - มีภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำสิ่งของและเครื่องแต่งกายสำหรับใช้ในครัวเรือน 	<ul style="list-style-type: none"> - สังคมเกษตรกรรมที่มีความสัมพันธ์แบบเครือข่ายช่วยเหลือกันในการประกอบอาชีพ - มีความศรัทธาต่อศาสนา วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นพื้นที่ในการทำกิจกรรมต่างๆ - มีประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวมอญ เช่น ตักบาตรดอกไม้และล้างเท้าพระ ตักบาตรน้ำผึ้ง การเล่นสะบ้ามอญทะเลมอญ เป็นต้น - ยังคงสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีมา 	<ul style="list-style-type: none"> - สังคมเกษตรกรรมที่มีการผสมผสานระหว่างวิถีชีวิตดั้งเดิมของกลุ่มผู้สูงอายุและวิถีชีวิตสมัยใหม่ของกลุ่มวัยรุ่น แต่ยังคงมีความสัมพันธ์อันดี - ยังคงสืบทอดประเพณีสำคัญทางศาสนา เช่น ตักบาตรดอกไม้และล้างเท้าพระ ตักบาตรน้ำผึ้ง และ คติ ความ เชื่อ ที่เกี่ยวกับการนับถือผี - วัฒนธรรมการเล่นที่เป็นเอกลักษณ์เริ่มสูญหาย
5. พัฒนาการของ ภูมิทัศน์วัฒนธรรม	<ul style="list-style-type: none"> - การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชุมชนทำให้เกิดองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม เช่น ชุมชนริมน้ำ วัด ระบบโครงข่ายลำน้ำ พื้นที่เกษตรกรรม - เป็นช่วงที่สภาพแวดล้อมธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อการกระทำของมนุษย์ เรียกว่า “ภูมิทัศน์นำวัฒนธรรม” 	<ul style="list-style-type: none"> - องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมในช่วงแรกยังคงปรากฏให้เห็น ระบบโครงข่ายลำน้ำสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นจากการขุดคลองพาดหอนอน เกิดภูมิปัญญาในการจัดการพื้นที่เกษตร มีการพัฒนาประเพณีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและวิถีชีวิต - เป็นช่วงเวลาที่มนุษย์และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีอิทธิพลร่วมกัน เรียกว่ารูปแบบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบ “ลักษณะเด่นรวมกัน” 	<ul style="list-style-type: none"> - องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมในช่วงแรกยังคงปรากฏให้เห็น มีบางส่วนเปลี่ยนแปลง เช่น ระบบโครงข่ายลำน้ำลดบทบาทถูกแทนที่ด้วยโครงข่ายถนน แต่ยังคงปรากฏด้านประเพณีและวัฒนธรรมอย่างเห็นได้ชัด - เป็นช่วงเวลาที่มนุษย์มีอิทธิพลเหนือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เรียกว่ารูปแบบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบ “วัฒนธรรมนำภูมิทัศน์”

ที่มา: จากการวิเคราะห์

บทที่ 6

การวิเคราะห์องค์ประกอบและการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

จากการศึกษาพัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ในบทที่ 5 ทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นของพื้นที่ศึกษาในแต่ละยุคตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เนื้อหาในบทนี้เป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ ตามเกณฑ์การแบ่งองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของการอุทยานแห่งชาติสหรัฐอเมริกาและคณะกรรมการมรดกโลกโดยจำแนกออกเป็น 3 องค์ประกอบหลัก คือ องค์ประกอบทางกายภาพ ประกอบด้วยรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน อาคารสถาปัตยกรรม พื้นที่เกษตรกรรมและโครงข่ายลำน้ำ และโครงข่ายการสัญจร องค์ประกอบทางสังคมและเศรษฐกิจ ประกอบด้วย ประเพณีทางวัฒนธรรม พื้นที่ทางภูมิปัญญา กิจกรรมและการใช้พื้นที่ และเศรษฐกิจชุมชน องค์ประกอบทางประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย สถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ และนำองค์ประกอบแต่ละด้านมาประเมินคุณค่าความสำคัญภูมิทัศน์วัฒนธรรมตามเกณฑ์การประเมินที่ประยุกต์จาก Sandra Neale ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ คุณค่าทางด้านสุนทรียภาพ คุณค่าทางสังคมและเศรษฐกิจ และคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โดยใช้วิธีการซ้อนทับแผนที่ในแต่ละองค์ประกอบ ผู้วิจัยเป็นผู้ประเมินคุณค่าโดยมีผู้รู้เป็นผู้แนะนำ นำมาวิเคราะห์สภาพปัญหาและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาครต่อไป

6.1 องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

6.1.1 องค์ประกอบทางกายภาพ

6.1.1.1 รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ประกอบกับการลงสำรวจภาคสนาม สามารถแบ่งรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่ปรากฏในชุมชนตำบลเจ็ดริ้วออกเป็น 3 รูปแบบ คือ การตั้งถิ่นฐานแบบริมคลองผสวนพื้นที่เกษตรกรรม การตั้งถิ่นฐานแบบริมคลองที่วัดเป็นศูนย์กลางร่วมกับหน่วยงานราชการ การตั้งถิ่นฐานแบบริมถนน

1) การตั้งถิ่นฐานแบบริมคลองใกล้พื้นที่เกษตรกรรม เป็นรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เป็นลักษณะรูปแบบดั้งเดิมของพื้นที่ตั้งแต่สมัยอดีต โดยกระจายตัวอยู่ตามแนวคลองเจ็ดริ้ว และคลองพาดหมอน ซึ่งเชื่อมต่อกับคลองสายหลัก คือ คลองดำเนินสะดวกและคลองจินดา พื้นที่ด้านหลังบ้าน

ถูกจัดสรรเพื่อการทำเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชน มีการวางตัวร่วมกันในลักษณะ “บ้าน พื้นที่เกษตร คลอง” ซึ่งบ้านเรือนจะตั้งอยู่ริมคลอง และหันหน้าไปทางทิศเหนือ ตามคติความเชื่อและรูปแบบของชาวมอญ จึงมีลักษณะคล้ายการปลูกบ้านขวางแม่น้ำ เรียกว่า “มอญขวาง” สำหรับพื้นที่เกษตรกรรมจะอยู่ด้านหลังและด้านข้างของบ้าน มีลำประโดงหรือทางน้ำสำหรับการผันน้ำเข้าไปใช้ในพื้นที่เกษตรกรรม การตั้งบ้านเรือนลักษณะนี้มีปรับตัวที่สอดคล้องกลมกลืนกับพื้นที่ผสมกับคติความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์คนกับสภาพภูมิประเทศในพื้นที่รูปแบบการตั้งถิ่นฐานนี้เป็นลักษณะแนวยาว (Linear settlement) โดยจะกระจายตัวอยู่ในพื้นที่

2) การตั้งถิ่นฐานแบบริมคลองที่วัดเป็นศูนย์กลางร่วมกับหน่วยงานราชการ เนื่องจากในยุคเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐานประชาชนส่วนใหญ่ในตำบลเจ็ดริ้วเป็นชาวมอญ ซึ่งเป็นชนชาติที่มีความผูกพันกับศาสนา การตั้งบ้านเรือนของชาวมอญส่วนใหญ่จะต้องมีวัดในพระพุทธศาสนาอย่างน้อยหนึ่งวัด เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน เมื่อมีการสร้างวัดเจ็ดริ้วขึ้น ประชาชนส่วนใหญ่จึงเลือกตั้งถิ่นฐานใกล้วัด วัดเจ็ดริ้วจึงกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชนมาตั้งแต่อดีต เมื่อมีการกระจุกตัวของประชาชนจึงมีการเลือกพื้นที่ใกล้วัดเป็นศูนย์ราชการเพื่อให้บริการประชาชน เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล โรงเรียน สถานีอนามัย เป็นต้น บ้านเรือนและพื้นที่เกษตรกรรมจะอยู่โดยรอบ มีลักษณะเป็น “วัด หน่วยงานราชการ บ้าน สวน” การตั้งถิ่นฐานลักษณะดังกล่าว นอกจากจะปรากฏอยู่ในพื้นที่บริเวณรอบวัดเจ็ดริ้วแล้ว ยังพบอยู่ที่วัดอุทัยารามซึ่งการตั้งถิ่นฐานลักษณะนี้จะเป็นแบบกลุ่ม (Cluster Settlement)

3) การตั้งถิ่นฐานแบบริมถนน เป็นรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เกิดขึ้นในยุคที่มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การคมนาคมทางน้ำลดบทบาทลง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานตามแนวริมน้ำมาเป็นชุมชนริมถนนแทน สะท้อนให้เห็นรูปแบบสังคมเมืองกึ่งชนบท ที่ไม่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศเดิมของพื้นที่ มีการวางตัวบ้านกระจายตัวตามแนวถนน ด้านหลังเป็นพื้นที่เกษตรกรรม โดยแหล่งน้ำที่ใช้ในการทำเกษตรจะถูกชักเข้ามาจากทางด้านหลังหรือด้านข้างของสวน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นปลายคลองสายย่อย รูปแบบดังกล่าวจะเป็นลักษณะ “บ้าน สวน ถนน” การตั้งถิ่นฐานลักษณะนี้จะกระจายตัวอยู่ในพื้นที่

4) การตั้งถิ่นฐานแบบริมถนนขนานแนวคลอง การตั้งถิ่นฐานลักษณะนี้พัฒนามาจากรูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนริมคลองดังเช่นในอดีต แต่เมื่อมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางถนนเข้ามาในบริเวณพื้นที่การตั้งถิ่นฐานเดิม ทำให้เกิดการก่อสร้างถนนขนานคู่ไปกับแนวคลองเดิม โดยนำดินจากคลองมาใช้ในการถมถนน ส่งผลให้คลองมีขนาดแคบลงเมื่อเปรียบเทียบกับอดีต เมื่อขนาดคลองเล็กเล็กเส้นทางสัญจรทางน้ำจึงถูกลดบทบาทลงตามไปด้วย รูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากบ้านริมคลองจึงกลายเป็นบ้านริมถนน การตั้งถิ่นฐานลักษณะนี้จะกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ เช่น บริเวณตลอดแนวคลองพาดหมอน

6.1.1.2 อาคารสถาปัตยกรรม

ความสำคัญและน่าสนใจของรูปแบบอาคารสถาปัตยกรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร คือ การปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนที่สะท้อนถึงคติความเชื่อที่ผสมระหว่างเชื้อชาติในพื้นที่ประกอบด้วย มอญ ไทย และจีน จากการสำรวจภาคสนามสามารถแบ่งลักษณะของอาคารสถาปัตยกรรมในพื้นที่ ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มสถาปัตยกรรมประเภทบ้านเรือน และกลุ่มสถาปัตยกรรมทางศาสนาและรูปแบบอื่นๆ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) กลุ่มสถาปัตยกรรมประเภทบ้านเรือน

- **เรือนพื้นดิน** เป็นรูปแบบอาคารที่สร้างขึ้นเพื่อความสะดวกในการอยู่อาศัย เน้นประโยชน์ใช้สอยมากกว่าความสวยงามของตัวอาคาร รูปแบบอาคารจึงมีความเรียบง่ายและมีหลายลักษณะ มีทั้งชั้นเดียว หรือสองชั้น โครงสร้างหลังคาจั่ว ไข่ม่มเป็นโครงสร้างหลัก หลังคาเป็นกระเบื้องลอนคู่หรือสังกะสี แต่ยังคงสะท้อนถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมริมน้ำที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมด้วยการยกพื้นใต้ถุนสูง (รูปที่ 13)

รูปที่ 13 สถาปัตยกรรมของบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในลักษณะเรือนพื้นดิน

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

- **เรือนมอญดั้งเดิม** จากคติความเชื่อของชาวมอญในเรื่องปลูกสร้างบ้านเรือน ซึ่งจะหันด้านชื่อของเรือนไปทางแม่น้ำลำคลอง หรือหันหน้าบ้านไปทางทิศตะวันตก เนื่องจากสมัยโบราณชาวมอญอพยพถิ่นฐานมาจากทิศเหนือ และแม่น้ำสายต่างๆ ในประเทศไทยส่วนใหญ่ก็จะมีแนวจากเหนือไปได้ เมื่อเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ชาวมอญนิยมปลูกบ้านอยู่ริมแม่น้ำลำคลองและหันหน้าไปทางทิศเหนือ ส่งผลให้ทิศทางการวางตัวของอาคารกลายเป็นต้องปลูกบ้านขวางแม่น้ำ เรียกว่า “มอญขวาง” (สุภรณ์ โอเจริญ, 2541: 80)

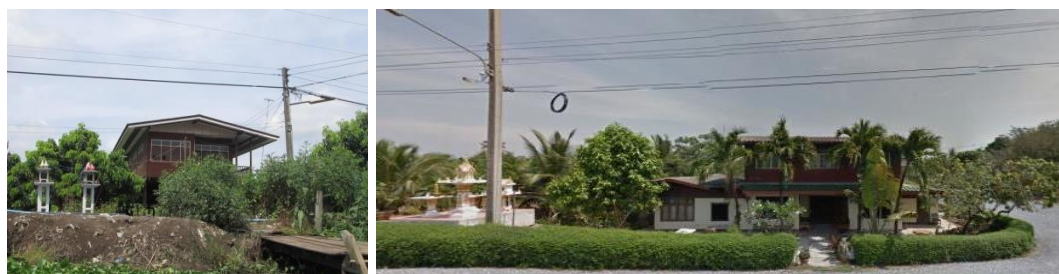
ลักษณะบ้านเรือนแบบเดิมจะใช้จากและไม้เป็นวัสดุในการก่อสร้าง ส่วนมากใช้ไม้เนื้อแข็งในการทำโครงสร้างของตัวบ้าน ยกพื้นสูง หลังคาทรงจั่ว ตัวบ้านประกอบด้วยตัวเรือนซึ่งจะมีเสาเอก (เสาผี) เป็นที่ประดิษฐานของผีบ้านผีเรือน มีระเบียงและนอกชาน ครีวจะอยู่ด้านข้าง ใต้ถุนบ้านโล่งเพื่อใช้เก็บเครื่องมือทำการเกษตร เก็บเรือ เก็บตุ่มน้ำดื่ม น้ำใช้ และนั่งพักผ่อน รูปแบบอาคารที่กล่าว

มาสะท้อนให้เห็นถึงคติความเชื่อในการนับถือผีของชาวมอญ คือ การหันด้านกว้างของเรือน (จั่ว) เพื่อห้องที่มีเสาคี (เสาเอก) ของบ้านตรงกับทิศตะวันออก ทำให้ห้องดังกล่าวเป็นจุดแรกที่รับแสงในตอนเช้า เพื่อป้องกันเงาของคนที่อาศัยอยู่ในบ้านไปทาบทับเข้ากับเสาคีที่ชาวมอญนับถือ นอกจากเรื่องคติความเชื่อแล้ว ยังสะท้อนถึงภูมิปัญญาของมนุษย์ในการปลูกสร้างบ้านเรือนให้มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ โดยคำนึงถึงทิศทางของแสงแดดและลม กล่าวคือ ห้องที่มีเสาคีนั้นเป็นห้องนอนของพ่อแม่ ซึ่งการที่รับแสงในช่วงเช้าจะทำให้ห้องไม่อับชื้น และมีอุณหภูมิที่เหมาะสมสำหรับนอนในเวลากลางคืน เนื่องจากไม่ได้รับแสงช่วงบ่าย ประกอบกับการปลูกเรือนขวางลำน้ำโดยหันหน้าเรือนไปทางทิศเหนือ เป็นการป้องกันการประทะของสถานที่อยู่จากลม แดด และพายุฝน เพื่อยืดอายุความทนทานของที่อยู่อาศัย(รูปที่ 14)

รูปที่ 14 สถาปัตยกรรมของบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในลักษณะเรือนมอญดั้งเดิม
ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

- เรือนมอญประยุกต์ เป็นรูปแบบของอาคารที่อยู่อาศัยที่พบมากในพื้นที่ เนื่องจากปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์มอญดั้งเดิมที่อพยพเข้ามาในพื้นที่ มีการแต่งงานกับกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน จึงทำให้เกิดการผสมผสานคติความเชื่อในการปลูกสร้างอาคารที่อยู่อาศัย แต่ยังคงรักษาคติความเชื่อที่สำคัญของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยชาวมอญจะนับถือผีบรรพบุรุษ ในขณะที่ชาวไทยเชื้อสายจีนจะนับถือพระภูมิ หรือเจ้าที่ ดังนั้นจึงพบเห็นอาคารบ้านเรือนที่มีโครงสร้างเป็นเรือนมอญดั้งเดิม แต่มีการตั้งศาลพระภูมิคติความเชื่อของคนไทย อยู่ภายในบริเวณโดยรอบของตัวบ้าน เป็นต้น รูปแบบอาคารดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวระหว่างคนกับสภาพแวดล้อม และการผสมผสานระหว่างเชื้อชาติที่มีคติความเชื่อที่แตกต่างกันอย่างลงตัว(รูปที่ 15)

รูปที่ 15 สถาปัตยกรรมของบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในลักษณะเรือนมอญประยุกต์
ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

- **อาคารสมัยใหม่** ส่วนใหญ่แทรกตัวอยู่ระหว่างอาคารรูปแบบอื่นๆ ปรากฏทั้งบริเวณริมน้ำและริมถนน เป็นลักษณะของอาคารที่สร้างขึ้นเพื่อทดแทนอาคารหลังเดิมที่ทรุดโทรมและต้องการเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ในรูปแบบอื่น มีโครงสร้างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กขนาดเล็ก ความสูงประมาณ 1-3 ชั้น ผนังก่ออิฐฉาบปูน ยกพื้นขึ้นมาเล็กน้อย ไม่มีใต้ถุนสูง เช่น บ้านเดี่ยว หรืออาคารพาณิชย์ อาคารของหน่วยงานราชการ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลเจ็ดริ้ว หรือ โรงเรียนวัดเจ็ดริ้ว เป็นต้น รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นการออกแบบที่ไม่ได้สะท้อนถึงความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมโดยรอบ ภูมิปัญญาหรือเอกลักษณ์ของพื้นที่(รูปที่ 16 และแผนที่ 6.1)

รูปที่ 16 สถาปัตยกรรมของบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในลักษณะอาคารสมัยใหม่

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

2) กลุ่มสถาปัตยกรรมทางความเชื่อ

- **วัดเจ็ดริ้ว** เป็นวัดแห่งแรกในชุมชนที่มีลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมแบบมอญ ทั้งพระอุโบสถที่มีสัญลักษณ์ของเสาหงส์เป็นองค์ประกอบ มีเจดีย์แบบมอญซึ่งเป็นรูปแบบเฉพาะตัว รูปแบบของกุฏิที่เดิมเป็นโครงสร้างไม้และมีทิศทางการวางตัวในลักษณะของ “มอญขวาง” รวมถึงมีศาลเจ้าประจำวัด ซึ่งเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของวัดมอญ เรียกว่า “ตะละพาน” คือ ศาลเจ้าพ่อล่องหน อยู่บริเวณด้านหน้าของวัด ริมคลองเจ็ดริ้ว

- **วัดอุทธาราม** เป็นวัดมอญแห่งใหม่ที่ก่อตั้งขึ้นในพ.ศ. 2531 โดยมีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบมอญ เช่นเดียวกับวัดเจ็ดริ้ว ทั้งรูปแบบพระอุโบสถ เจดีย์ และตะละพาน บริเวณด้านหน้าของวัด คือ ศาลหลวงปู่เอี่ยม

- **ศาลเพียงตา** นอกจากชาวมอญจะมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับผีหรือสิ่งเหนือธรรมชาติอีกด้วย ในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วจึงปรากฏสิ่งปลูกสร้างขนาดเล็กในรูปแบบของศาลเพียงตากระจายอยู่ในพื้นที่ เช่น ศาลหลวงปู่เอี่ยม ศาลเจ้าพ่อเขาเขียว ศาลเจ้าพ่อล่องหน (รูปที่ 17)

อุโบสถวัดเจ็ดริ้ว

กุฏิวัดเจ็ดริ้ว

เจดีย์วัดเจ็ดริ้ว

อุโบสถและเจดีย์วัดอุทธาราม

ศาลเจ้าพ่อล่องหน

ศาลหลวงปู่เอี่ยม

รูปที่ 17 สถาปัตยกรรมทางความเชื่อ

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

3) กลุ่มสถาปัตยกรรมรูปแบบอื่น

- **ทำน้ำ** เนื่องจากพื้นที่ศึกษาเป็นรูปแบบของชุมชนริมน้ำ ทำน้ำจึงเป็นองค์ประกอบทางกายภาพที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไป อาจเป็นลักษณะสะพานยื่นลงไปในลำคลองสำหรับขึ้นลงเรือ หรือมีทางเดินเชื่อมต่อมายังโครงสร้างที่เป็นศาลาสำหรับพักผ่อน(รูปที่ 18)

รูปที่ 18 ทำน้ำรูปแบบต่างๆ

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

- **สะพานข้ามคลองและทางเดินริมคลอง** สะพานข้ามคลองเป็นสถาปัตยกรรมที่ใช้ในการเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ริมสองฝั่งคลอง เพื่อประโยชน์ทางด้าน การเกษตร หรือเดินทางไปมาระหว่างประชาชนสองฝั่งคลองเข้าด้วยกัน รูปแบบ วัสดุ และขนาดของสะพานเป็นตัวกำหนดลักษณะการใช้งาน เช่น สะพานที่มีโครงสร้างง่ายๆ ใช้สำหรับระหว่างคลองสายรองและคลองสายย่อย หรืออาจเป็นลำต้นของไม้ไผ่ มะพร้าวท่อนเดียวซึ่งใช้สำหรับข้ามทางน้ำขนาดเล็ก ลำประโดง หรือร่องสวน ในขณะที่สะพานคอนกรีตใช้สำหรับขนส่งคนและสินค้าด้วยรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ เป็นต้น(รูปที่ 19)

รูปที่ 19 สะพานข้ามคลองหรือลำประโดงรูปแบบต่างๆ

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

สำหรับทางเดินริมคลองใช้ประโยชน์ในการเชื่อมต่อระหว่างบ้านริมคลองในฝั่งเดียวกัน มีทั้งรูปแบบง่ายๆ ที่ทำจากไม้ ซึ่งส่วนใหญ่ก่อสร้างโดยประชาชน และรูปแบบคอนกรีตขนาดกว้างประมาณ 1 เมตร ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลเจ็ดริ้วกำลังก่อสร้างให้สามารถเชื่อมต่อกันตลอดแนวคลองเจ็ดริ้ว(รูปที่ 20)

รูปที่ 20 ทางเดินริมคลองรูปแบบต่างๆ

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

- **โรงเก็บเรือ** เป็นสถาปัตยกรรมที่สะท้อนบริบทของชุมชนริมน้ำ เนื่องจากชุมชนริมน้ำส่วนใหญ่ใช้การสัญจรทางน้ำเป็นหลัก เรือจึงเป็นยานพาหนะที่สำคัญ รูปแบบโรงเก็บเรือที่ปรากฏในพื้นที่มีความแตกต่างกัน โรงเก็บเรือใช้สำหรับยกเรือไม่ให้แช่อยู่ในน้ำเพื่อยืดอายุการใช้งานของเรือ ส่วนใหญ่สามารถมองเห็นได้จากริมคลอง(รูปที่ 21)

รูปที่ 21 โรงเก็บเรือรูปแบบต่างๆ

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

- **เขื่อนกันตลิ่ง** ใช้ประโยชน์ในการป้องกันกระแสน้ำจากลำคลองกัดเซาะแนวตลิ่ง มีทั้งแนวตลิ่งที่เกิดจากธรรมชาติแต่มีการจัดการโดยมนุษย์ เช่น การปลูกต้นไม้ที่มีรากแขนงเพื่อยึดเกาะตลอดแนวตลิ่ง หรือการสร้างเขื่อนคอนกรีต เพื่อช่วยลดกระแสน้ำจากการสัญจรทางเรือ(รูปที่22)

รูปที่ 22 เขื่อนกันตลิ่งรูปแบบต่างๆ

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

6.1.1.3 พื้นที่เกษตรกรรมและโครงข่ายลำน้ำ

1) พื้นที่เกษตรกรรม

พื้นที่เกษตรกรรมเป็นผลลัพธ์ของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่กระทำต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยมีข้อจำกัดทางธรรมชาติ เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของชุดดิน ระบบโครงข่ายลำน้ำ ฤดูกาล และสภาพภูมิประเทศ พื้นที่เกษตรกรรมที่พบในตำบลเจ็ดริ้วส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สวนยกร่อง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรทั้งน้ำและดินให้มีประสิทธิภาพและเหมาะสมแก่การเพาะปลูก กล่าวคือ หากพื้นที่สวนยกร่องไม่ได้ยุดิริมคลอง จำเป็นต้องมีการขุดร่องน้ำเพื่อชักน้ำเข้าไปใช้ในสวน เรียกว่า ลำประโดง การขุดแนวร่องเพิ่มขึ้นในแปลงเกษตร เรียกว่า “ร่องสวน” เพื่อให้สามารถกักเก็บน้ำไว้สำหรับเป็นแหล่งน้ำในการเกษตร รวมถึงเพิ่มความสะดวกในการให้น้ำแก่พืช การขุดคันดินล้อมรอบแปลงเกษตรเป็นการป้องกันน้ำท่วม สวนยกร่องที่พบในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วส่วนใหญ่เป็นการยกร่องจากการขุดคันดินบริเวณรอบแปลงเกษตรทั้งสี่ด้านให้มีความสูงประมาณ 1-1.5 เมตร และขุดร่องรอบทั้งสี่ด้านให้ลึก 0.5-1 เมตร นำดินที่ขุดมาถมแปลง กว้างประมาณ 1-2 เมตร ยาวประมาณ 3-6 เมตร ตามความเหมาะสมของพื้นที่(รูปที่ 23)

รูปที่ 23 ลักษณะการเตรียมดินและสวนยกร่องในพื้นที่ศึกษา

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

การทำสวนยกร่องยังมีโครงสร้างอื่นเป็นองค์ประกอบร่วมด้วยขึ้นอยู่กับประเภทของพืชที่ปลูก เช่น ชนิดสวนองุ่นจะมีการทำ “ค้ำ” คร่อมร่องสวนเพื่อให้องุ่นเลื้อย รูปแบบของค้ำที่พบในพื้นที่ศึกษามี 2 รูปแบบ คือ การทำค้ำแบบร้านสูงหรือร้านเตี้ย ซึ่งทำได้ง่ายแต่มีข้อเสีย อ ยากต่อการตัดแต่งและการป้องกันโรค และการทำค้ำแบบรั้ว ซึ่งต้องปักเสาค้ำเป็นคู่ 2 ข้างในแปลงเดียวกัน ส่วนใหญ่เป็นเสาซีเมนต์เพื่อความคงทน และซึ่งลวดพาดไปตามคานแต่ละคู่ อาจมีการใช้ไม้รวกปักตามแนวเสาค้ำเพื่อช่วยรับน้ำหนัก มีข้อดีคือสะดวกต่อการตัดแต่ง การบำรุงรักษา การป้องกันโรคและศัตรูพืช(รูปที่ 24)

การทำค้ำแบบร้านสูงหรือร้านเตี้ย

การทำค้ำแบบรั้ว

ลักษณะองุ่นที่ออกพวง

รูปที่ 24 สวนองุ่น

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

การทำสวนกล้วยไม้ ต้องมีโรงเรือนสำหรับวางต้นกล้วยไม้ และปรับสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับการเจริญเติบโต กล้วยไม้เป็นพืชที่ไม่สามารถทนต่อความร้อนที่มากับแสงแดดได้จึงจำเป็นต้องมีการพรางแสง โดยใช้ซาแลนสีดำเป็นหลังคา เนื่องจากราคาถูกและน้ำหนักเบา การซึ่งจะเว้นช่องว่างเล็กน้อย และตรึงกับลวดเป็นระยะๆ เพื่อลดแรงปะทะของลม มีการวางระบบท่อเพื่อให้น้ำแก่กล้วยไม้ องค์ประกอบเหล่านี้ทำให้สวนกล้วยไม้หรือสวนกล้วยไม้มีเอกลักษณ์เฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับสวนยกร่องที่ปลูกไม้ยืนต้น เช่น ฝรั่ง มะนาว หรือมะม่วงในพื้นที่ (รูปที่ 25)

รูปที่ 25 สวนกล้วยไม้

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

นอกจากนี้ยังมีพื้นที่เกษตรในลักษณะของแปลงนา ซึ่งเป็นรูปแบบพื้นที่เกษตรกรรมดั้งเดิมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว ปัจจุบันลดจำนวนลงไปมาก เนื่องจากปัญหาการขาดผลผลิต ประกอบกับการทำนามีระยะเวลาในการเพาะปลูกนานกว่าการปลูกพืชสวน และพื้นที่บ่อเลี้ยงปลาหรือกึ่ง ซึ่งเป็นรูปแบบ

พื้นที่เกษตรกรรมที่เกิดขึ้นในระยะหลัง ส่วนใหญ่เป็นการปรับสภาพจากพื้นที่สวนยกร่องมาเป็นบ่อดิน โดยขุดบ่อความลึกประมาณ 1-2 เมตร เป็นรูปแบบเกษตรกรรมที่พึ่งพาเทคโนโลยีสูง เช่น การใช้เครื่องสูบน้ำในการควบคุมปริมาณน้ำภายในบ่อ การใช้ใบพัดในบ่อเลี้ยงปลาหรือกุ้งเพื่อเพิ่มจำนวนออกซิเจนให้กับน้ำในบ่อเลี้ยง พื้นที่เกษตรกรรมรูปแบบนี้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศในพื้นที่ เนื่องจากเป็นวิธีการทำเกษตรกรรมที่ไม่คำนึงถึงระบบธรรมชาติดั้งเดิมของพื้นที่ ปัจจุบันรูปแบบการทำเกษตรกรรมมีลักษณะพึ่งพาเทคโนโลยีในการผลิตแทนการใช้แรงงานคนดังเช่นในอดีต เช่น การรดน้ำหรือฉีดพ่นยาฆ่าแมลง การคัดแยกผลผลิต เป็นต้น ความทันสมัยของเทคโนโลยีทำให้มนุษย์พึ่งพาธรรมชาติน้อยลง ส่งผลให้เกิดการทำลายภูมิทัศน์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของบรรพบุรุษในการทำเกษตรที่เคยมีในพื้นที่ (รูปที่ 26 และแผนที่ 10)

รูปที่ 26 เทคโนโลยีที่ใช้ในการเกษตร

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

2) โครงข่ายลำน้ำ

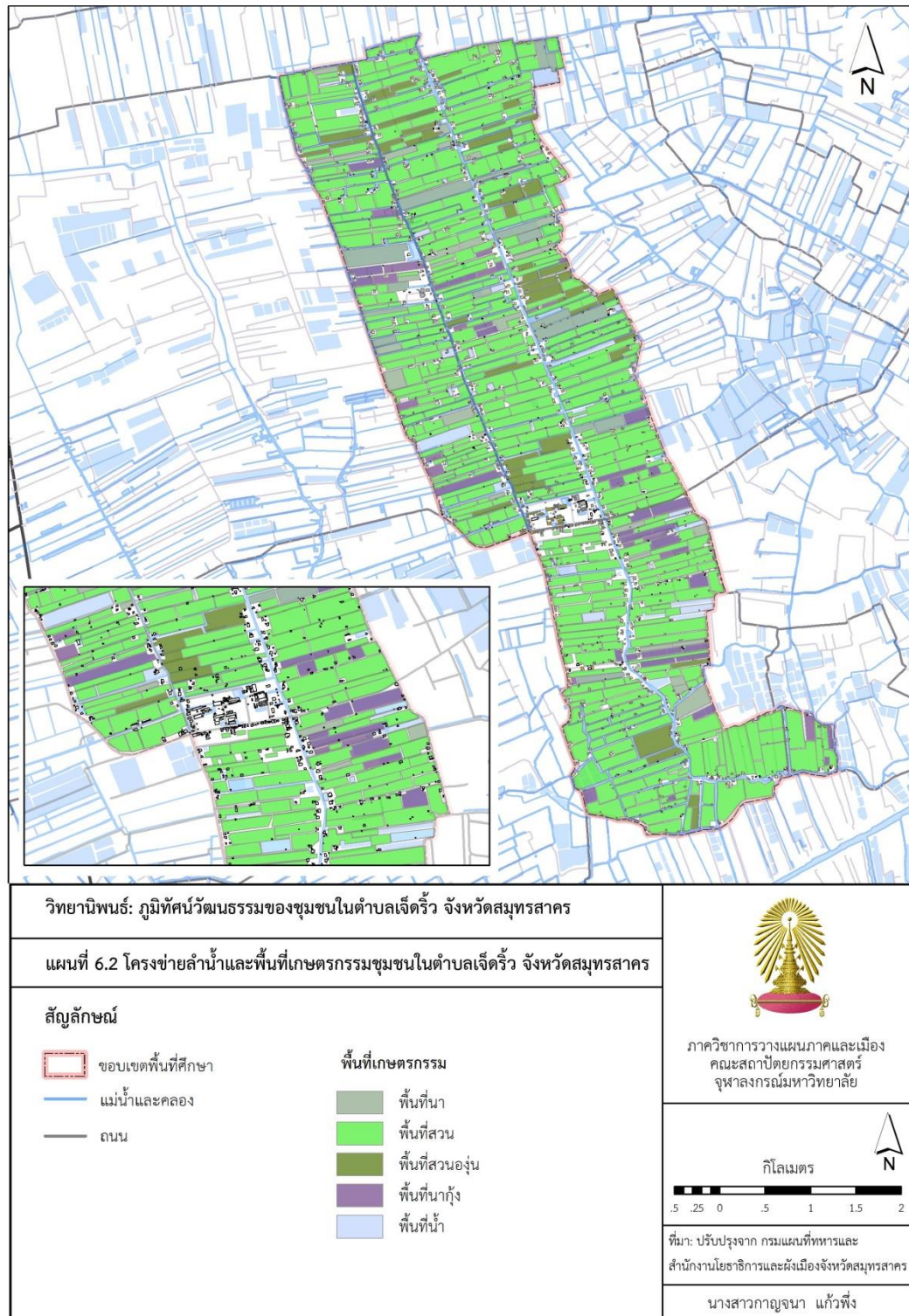
พื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วตั้งอยู่บริเวณลุ่มน้ำท่าจีนที่มีทั้งลำคลองธรรมชาติและคลองขุดที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ การขุดคลองถือเป็นภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรน้ำรูปแบบหนึ่งของมนุษย์ เพราะในบริเวณพื้นที่กว้างใหญ่ระหว่างแม่น้ำสายสำคัญจะมีคลองธรรมชาติที่สามารถใช้ประโยชน์ในการคมนาคมน้อย ดังนั้นการจะให้ผู้คนสามารถตั้งถิ่นฐานได้จำเป็นต้องมีการขุดคลองเพื่อเชื่อมระหว่างแม่น้ำที่ไหลจากทิศเหนือสู่ใต้ การขุดคลองจึงถือเป็นการเปิดพื้นที่ทำกินให้กับผู้คน (จารุบุตร เรื่องสุวรรณ , 2514: 564) จากการวิเคราะห์โครงข่ายลำน้ำของพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้ว พบว่า พื้นที่ศึกษาเป็นลักษณะของชุมชนที่เกิดจากการขุดคลองสายรอง คือ คลองเจ็ดริ้วและคลองพาดหมอน ซึ่งเชื่อมต่อกับคลองดำเนินสะดวกที่เป็นคลองสายหลักเชื่อมโยงระหว่างแม่น้ำท่าจีนและแม่น้ำแม่กลอง และคลองจินดาซึ่งเชื่อมระหว่างคลองเขื่อนขันธุ์และแม่น้ำท่าจีน ระบบโครงข่ายลำน้ำในพื้นที่ศึกษามีความเชื่อมโยงกับโครงสร้างพื้นที่เกษตรกรรม กล่าวคือ ความสมบูรณ์ของโครงข่ายลำน้ำมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเพาะปลูก ในอดีตก่อนพื้นที่เกษตรกรรมส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นา เนื่องจากเป็นรูปแบบเกษตรกรรมที่ใช้น้ำน้อยกว่าระบบสวนยกร่อง เมื่อมีการขุดคลองเจ็ดริ้วทำให้เกิดความสมบูรณ์ของระบบโครงข่ายลำน้ำมากขึ้น มีคลองสวนที่ขุดเชื่อมกับคลองเจ็ดริ้ว และใช้ลำประโดงในการควบคุมระดับของน้ำภายในสวน โดยมีร่องสวนเป็นหน่วยสุดท้ายในการกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการเกษตร ปัจจุบัน

โครงข่ายลำน้ำของพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากมีการถมคลองพาดหมอน ซึ่งเป็นคลองสายย่อยในระดับมหภาค และลำประโดง เพื่อสร้างถนน การขยายตัวของชุมชนทำให้เกิดการปล่อยปล่อยน้ำเสียจากบ้านเรือน และโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดนครปฐม ลงสู่คลองจินดาซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของพื้นที่ศึกษา ประกอบกับปัญหาน้ำทะเลหนุน ทำให้น้ำมีความเค็มในปริมาณที่สูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดซึ่งไม่เหมาะกับการใช้ในพื้นที่เกษตรกรรม ปัจจุบันกำลังดำเนินการสร้างประตูน้ำบริเวณปากคลองจินดาซึ่งเชื่อมกับแม่น้ำท่าจีน เพื่อป้องกันน้ำเค็มรุกล้ำ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อพื้นที่เกษตรกรรม จากปัญหาที่กล่าวมาทำให้ระบบโครงข่ายลำน้ำขาดความสมบูรณ์ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรมเป็นรูปแบบบ่อเลี้ยงปลาหรือกึ่ง เนื่องจากเป็นการทำเกษตรที่มีความสัมพันธ์กับโครงข่ายลำน้ำน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับการทำสวนยกร่องหรือการทำนา ซึ่งเป็นรูปแบบภูมิทัศน์ดั้งเดิมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงโครงข่ายลำน้ำที่เกิดขึ้นเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่

6.1.1.4 โครงข่ายการสัญจร

ในอดีตการติดต่อคมนาคมของชาวชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วอาศัยโครงข่ายลำน้ำ โดยมีคลองเจ็ดริ้วซึ่งเป็นคลองขุดที่เชื่อมต่อกับคลองสายหลักของพื้นที่ คือ ทิศเหนือเชื่อมต่อกับคลองจินดา ในจังหวัดนครปฐม และทิศใต้เชื่อมต่อกับคลองดำเนินสะดวก ในจังหวัดสมุทรสาคร ทำให้ชาวชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วสามารถเดินทางไปมาหาสู่ และเข้ามาใช้บริการต่างๆ ทั้งในจังหวัดนครปฐมและจังหวัดสมุทรสาครได้โดยสะดวก ตลอดจนถึงใช้ประโยชน์ในการขนส่งผลผลิตทางการเกษตรออกจากพื้นที่ ปัจจุบันคลองเจ็ดริ้วลดบทบาทลงมากเมื่อเปรียบเทียบกับในอดีต แต่ยังคงใช้เป็นเส้นทางสัญจรภายในพื้นที่ของชาวชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วและการบิณฑบาตทางน้ำของพระสงฆ์วัดเจ็ดริ้ว นอกจากนี้ในพื้นที่ศึกษายังปรากฏเส้นทางสัญจรทางเท้าบริเวณริมคลองสำหรับเดินทางไปหาสู่ระหว่างบ้านเรือนในฝั่งคลองเดียวกัน มีเฉพาะบางช่วงของคลองเจ็ดริ้วเท่านั้น

สำหรับโครงข่ายการสัญจรทางบกมีทางหลวงชนบท สค.4002 (ถนนบ้านแพ้ว – คลองตัน) ซึ่งเชื่อมต่อไปยังทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3097 (บ้านแพ้ว-พระประโทน) เพื่อเข้าสู่อำเภอเมืองนครปฐม ทางทิศเหนือ และอำเภอบ้านแพ้ว ทางทิศใต้ เป็นถนนสายหลัก เมื่อพิจารณาจากลักษณะทางกายภาพ พบว่า ถนนเส้นนี้ตัดผ่านกลางพื้นที่ศึกษา ทำให้พื้นที่ริมฝั่งถนนมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบภูมิทัศน์วัฒนธรรมอย่างรวดเร็วอันเป็นผลมาจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคม

แผนที่ 10 โครงข่ายลำน้ำและพื้นที่เกษตรกรรมชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

6.1.2 องค์ประกอบทางสังคมและเศรษฐกิจ

6.1.2.1 ประเพณีวัฒนธรรม

1) กลุ่มประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

- **ประเพณีตักบาตรดอกไม้และล้างเท้าพระ** จัดขึ้นในวันออกพรรษา ตรงกับแรม 15 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี เป็นประเพณีที่สืบทอดมาจากเกร็ดความเชื่อทางพระพุทธศาสนา คือ เชื่อว่าในช่วงเข้าพรรษาพระพุทธเจ้าได้เสด็จขึ้นไปบนสวรรค์ เมื่อครบ 3 เดือน จึงได้เสด็จลงมาบนโลกมนุษย์ ประชาชนได้นำดอกไม้ต่าง ๆ มาถวายเพื่อแสดงถึงความยินดี จุดมุ่งหมายของการล้างเท้าพระ ตักบาตรดอกไม้ของชาวมอญ เป็นการชำระล้างก่อนที่จะเข้าไปยังพระอุโบสถ ประเพณีนี้ถือเป็นเอกลักษณ์ของชาวมอญในตำบลเจ็ดริ้วที่ปฏิบัติสืบทอดมาทุกปี

- **ประเพณีแห่ทางหงส์** เป็นประเพณีหนึ่งที่ชาวมอญตำบลเจ็ดริ้วจัดเป็นประจำทุกปีในช่วงเทศกาลสงกรานต์ โดยจะเริ่มตั้งแต่เจ้าภาพหรือผู้สร้างทางหงส์ จะเตรียมผ้าสีมาตัดเย็บตกแต่งลายให้สวยงาม ด้านปลายหางหงส์จะนำเอาเส้นผมของตนเย็บติดไว้เพื่อความเป็นสิริมงคล เมื่อถึงวันสงกรานต์เจ้าภาพและญาติพี่น้องจะนำทางหงส์ดังกล่าวแห่ไปที่วัด เพื่อนำไปแขวนไว้ที่เสาหงส์หน้าวัด

- **ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง** เป็นประเพณีที่จัดขึ้น ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปี ประเพณีดังกล่าวเกิดจากความเชื่อที่ว่าน้ำผึ้ง ซึ่งเป็น 1 ใน 5 ของยารักษาโรค ประกอบด้วย น้ำผึ้ง น้ำอ้อย น้ำตาลสด เนยใส และน้ำมันงา เพื่อให้พระภิกษุได้พิจารณาเป็นยารักษา ปัจจุบันเนื่องจากน้ำผึ้งเป็นสิ่งที่หายาก ชาวมอญในตำบลเจ็ดริ้วบางส่วนจึงนำน้ำตาลทรายมารวมพิธีแทน

- **ประเพณีบิณฑบาตทางน้ำ** เป็นประเพณีที่สะท้อนเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตของชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานริมน้ำทั้งทางกายภาพและจิตวิญญาณได้เป็นอย่างดี ในอดีตการคมนาคมทางน้ำถือได้ว่าเป็นเส้นทางหลักของชาวมอญในตำบลเจ็ดริ้ว ประกอบการตำแหน่งที่ตั้งของวัดเจ็ดริ้วและบ้านเรือนที่กระจายตัวอยู่ริมคลองเจ็ดริ้ว ทำให้พระสงฆ์วัดเจ็ดริ้วนิยมใช้การพายเรือบิณฑบาตไปตามคลองเจ็ดริ้ว โดยจะเริ่มออกจากวัดเจ็ดริ้วเวลาประมาณตีห้าของทุกวัน แม้ว่าการคมนาคมทางบกจะมีบทบาทในพื้นที่มากขึ้น แต่ประเพณีการบิณฑบาตทางน้ำก็ยังคงปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน(รูปที่ 27)

ตักบาตรดอกไม้และล้างเท้าพระ

แห่ทางหงส์

ตักบาตรน้ำผึ้ง

รูปที่ 27 กลุ่มประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

2) กลุ่มประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและคติความเชื่อ

- **ประเพณีรำผี** ชาวมอญมีความเชื่อเรื่องการนับถือผีประจำตระกูล ซึ่งแตกต่างกันไปตามผีที่มอญแต่ละกลุ่มนับถือ จากการสัมภาษณ์พบว่า ชาวชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วส่วนใหญ่ นับถือผีเต่า ผีงู และผีไก่ ซึ่งการรับผีจะตกทอดไปยังบุตรชายคนเล็กของตระกูลเรื่อยไป ในประเทศพม่ามีเพียงบ้านกะมาวกเมืองมะละแหม่งเท่านั้นที่สืบทอดการนับถือผีผ่านลูกชายคนเล็ก การรำผีจะเริ่มโดยการเชิญผีของตระกูลเข้ามาในโรงพิธีก่อน ทุกคนในพิธีจะเวียนรอบโรงพิธี และเริ่มทำการรำถวายแต่ละผีในโรงพิธี ส่วนมากเริ่มด้วยบทแก้บน บทประมุขของข้าว บูชาผ้าผี เจ้าพ่อหลักเมือง ไปรยข้าวตอก อาบน้ำแก้ต้นผี บวชเณร แล้วออกบิณฑบาต พายเรือส่งชันหมาก ออกศึก ชนไก่ ขณะรำผีแต่ละผีแต่ละบท ผู้อำนวยการรำผีจะนำอ่างบรรจุเครื่องเซ่นให้แขก ที่มาเพื่อเอาไปกิน การรำผีมีข้อจำกัดคือ ต้องไม่ทำในระหว่างเข้าพรรษา หรือวันพระ และต้องไม่ทำในระยะที่สมาชิกฝ่ายหญิงในครอบครัวตั้งครรภ์ โดยทั่วไปมักทำในฤดูแล้งประมาณเดือน 4 ถึงเดือน 6

- **ประเพณีงานศพแบบมอญ** ธรรมเนียมการทำศพมอญถ้าเป็นการตายดี คือตายแบบธรรมดา เพราะโรคชราหรือป่วยมานาน นิยมใช้การเผาเช่นเดียวกับไทย แต่ถ้าเป็นการตายแบบไม่ดี คือ ตายเพราะอุบัติเหตุ ฆ่าตัวตาย และโรคติดต่อร้ายแรง รวมทั้งศพเด็กที่มีอายุไม่เกิน 12 ปี เหล่านี้ต้องนำไปฝังอย่างเดียวและไม่มีพิธีกรรมแต่อย่างใด ธรรมเนียมมอญยังห้ามนำโลงศพเข้าบ้าน ดังนั้นเวลายกศพไปวัดก็ให้นำโลงมารอรับศพที่เชิงบันได ประเพณีการทำศพมอญนับว่าเป็นงานใหญ่ขึ้นอยู่กับฐานะของผู้ตายและบุตรหลาน ในปัจจุบันจะไม่ทำกันทุกศพที่ตาย เนื่องจากมีค่าใช้จ่ายมาก ผู้ที่จะจัดงานศพแบบมอญจะต้องเป็นผู้มีฐานะดี และมีหน้ามีตาในชุมชน ส่วนชาวบ้านทั่วไปนั้นการจัดงานศพเป็นแบบชาวพุทธ

- **ประเพณีงานบวชพระแบบมอญ** โดยทั่วไปคล้ายกับงานบวชพระแบบไทย แต่การแต่งกายของนาคในวันสุกดิบก่อนวันบวช จะต้องแต่งกายด้วยผ้าถุงไหมสีสดโดยมีผ้าสไบหม่มที่บ่า แต่งหน้า ทาปาก ทัดดอกไม้ที่หูด้านขวา พร้อมเครื่องประดับสร้อยคอ ข้อมือ แหวน เข็มขัด อย่างสวยงาม ปัจจุบันประเพณีดังกล่าวยังคงได้รับการสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องในชุมชน

- **ประเพณีการแข่งขันเรือต๋นน้ำเกษตร** เป็นกีฬาท้องถิ่นของชาวตำบลเจ็ดริ้วที่จัดขึ้นโดยองค์การบริหารส่วนตำบลเจ็ดริ้ว ในเทศกาลเฉลิมฉลององค์กฐินประจำปีของวัดเจ็ดริ้ว เริ่มจัดขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2552 และจัดต่อเนื่องติดต่อกันมาทุกปี โดยเป็นการนำเรือต๋นน้ำในสวนมาทำการแข่งขัน ใช้คลองเจ็ดริ้วเป็นเส้นทางในการแข่งขัน แนวคิดดังกล่าวสะท้อนภูมิปัญญาของชาวชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว ที่นำเครื่องมือทางการเกษตรที่เป็นวิถีชีวิตของเกษตรกรมาใช้เป็นอุปกรณ์เพื่อสร้างความนันทนาการ (รูปที่ 28)

รูปที่ 28 กลุ่มประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและคติความเชื่อ

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

6.1.2.2 พื้นที่ทางภูมิปัญญา

1) พื้นที่ทางภูมิปัญญาด้านอาหาร

- **การกวนกะละแม** กะละแมเป็นขนมของชาวมอญมาแต่โบราณ โดยนิยมทำกันในช่วงสงกรานต์ เพื่อนำไปถวายพระ ตลอดจนแจกให้กับญาติพี่น้องทั่วไป ส่วนประสมของกะละแมจะประกอบด้วย กะทิ แป้งข้าวเหนียว และน้ำตาลปีบ จะกวนในกระทะใบบัว เอกลักษณะของการกวนกะละแมของชาวมอญชนในตำบลเจ็ดริ้วนี้จะใช้เวลาในการกวนถึง 4-6 ชั่วโมง เพื่อให้กะละแมแห้งพอเหมาะ และมีความนุ่มเหนียว โดยมีการรวมกลุ่มกันทำของกลุ่มมอญตำบลเจ็ดริ้ว ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 4 บ้านต้นคลองพาดหมอน และจัดจำหน่ายเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน และในช่วงเทศกาลชาวบ้านจะร่วมกันทำกะละแมเพื่อใช้ในการประกอบพิธีทำบุญที่วัด

- **การทำแกงบอน** เป็นภูมิปัญญาในการทำให้พืชที่มีพิษอย่างต้นบอน มาทำเป็นอาหารให้สามารถรับประทานได้ ในแกงบอนยังมีส่วนผสมของผักสมุนไพรอีกหลายชนิด เช่น ยอดส้มป่อย มะเขือพวง มะกอก เป็นต้น ปัจจุบันภูมิปัญญาในการทำแกงบอนยังคงได้รับการสืบทอดกันมาในชุมชน (รูปที่ 29)

ประเพณีกวนกะละแม

กะละแม

แกงบอน

รูปที่ 29 ภูมิปัญญาทางด้านอาหาร

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

1) พื้นที่ทางภูมิปัญญาด้านศิลปะและวัฒนธรรม

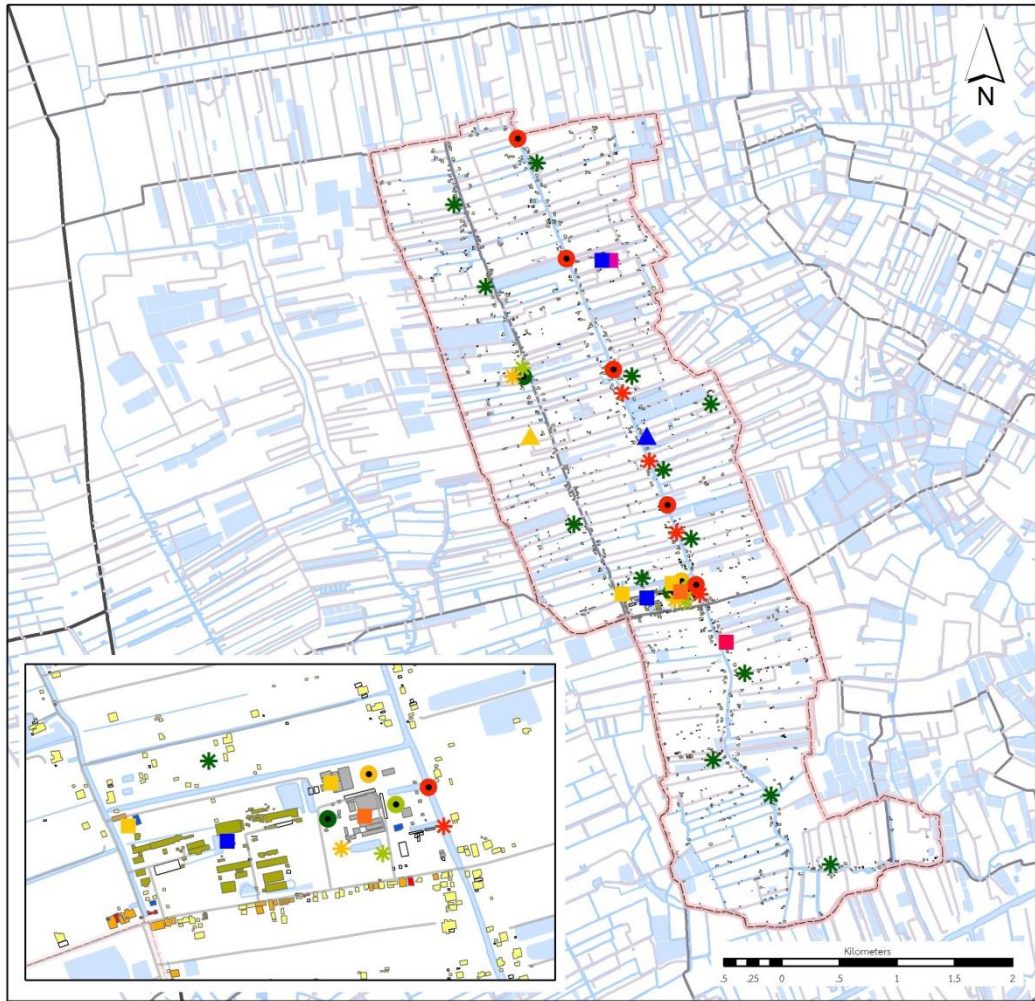
- **การเล่นสะบ้ามอญ** มักจัดขึ้นในช่วงเทศกาล ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วมักนิยมเล่นสะบ้าบ่อน โดยชาวบ้านจะตกลงกันว่าเล่นที่บ้านของผู้ใดก็จะให้ผู้นั้นเป็นเจ้าของบ่อน ส่วนชาวบ้านคนอื่นๆ ก็จะช่วยกันออกเงินตามกำลัง เพื่อเป็นเงินกองกลางให้กับเจ้าของบ่อนเป็นค่าตกแต่งบ่อนและค่าอาหารเลี้ยงคนที่มา ในอดีตการเล่นสะบ้า นิยมเล่นในหมู่หนุ่มสาวเพื่อทำความรู้จักกันหลังจากเสร็จงาน จะมีการนัดเล่นบริเวณลานบ้านของคนที่ เป็นเจ้าของบ่อนพร้อมกับแบ่งผู้เล่นชายหญิง เป็นคู่เท่ากันใช้ลูกสะบ้าทอยไปยังแป้นที่มีหญิงคู่ของตนนั่ง ถ้า ทอยผิดฝ่ายหญิงจะยึดลูกสะบ้าไว้ต่อรองให้ฝ่ายชายทำในสิ่งที่ฝ่ายหญิงต้องการ เช่น ร้องเพลง เป็นต้น

- **การเล่นทะเลมอญ** เป็นการละเล่น ที่มีลักษณะเป็นการร้องเพลงโต้ตอบกัน โดยจะมีนักร้องฝ่ายชาย และนักร้อง ฝ่ายหญิง ร้องโต้ตอบกันเป็นคู่ๆ พร้อมกับการร่ายรำประกอบ สำหรับคำร้องแต่เดิมเป็นภาษามอญ แต่ในปัจจุบันมีการประยุกต์คำร้อง มีทั้งที่เป็นภาษามอญ และที่เป็นภาษามอญปนไทย มักใช้กับทำนองเพลง สมัยใหม่ เช่น เพลงลูกทุ่ง เป็นต้น

- **วงดนตรีเครื่องสายมอญ** ในอดีตวงดนตรีที่ชื่อได้ว่าเป็นวงดนตรีประจำตำบลเจ็ดริ้ว คือ “วงมิตรโชน” ต่อมาเมื่อนักดนตรีมีอายุมากขึ้น ประกอบกับไม่มีนักดนตรีรุ่นหลังสืบทอด ทำให้วงดนตรีมิตรโชนเลิกการแสดง ไป ต่อมาประมาณ พ.ศ.2545 พระอาจารย์ต่วน แสงไข (ลูกชายของนักดนตรีในวงมิตรโชน) ได้รวบรวมคนเพื่อ ฟันฟุงวงดนตรีเครื่องสายมอญให้กลับมาอีกครั้ง โดยใช้ชื่อว่า “วงเครื่องสายมอญตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร”

- **การสานเสื่อกก และหมอนกก** ในวิถีชีวิตชุมชนมอญแต่ละครอบครัวจะมีเสื่อกกประจำตัว เพื่อ จัดเตรียมไว้ใช้ห่อศพของตนเอง เสื่อกมอญจึงไม่ใช่แค่ผลงานทางภูมิปัญญา แต่เป็นสัญลักษณ์ที่ทำให้เข้าใจใน สัจธรรมชีวิต ส่วนหมอนกกนั้นชาวมอญนิยมใช้หมอนกกเพราะมีความแข็งและคุณสมบัติของต้นกกจะมีสารที่ เคลือบเส้นผมและสามารถดูดซับน้ำมันจากเส้นผม ทำให้ผมมีความชุ่มและเงางาม นับเป็นภูมิปัญญาของบรรพ บุรุษชาวมอญที่สืบทอดกันมาแต่ในอดีต ขั้นตอนการทำจะนำต้นกกมาตากแดดให้แห้งเพียง 1 วัน นำมารีดด้วย ไม้ให้แบนและไปตากแดดให้แห้ง นำย้อมสีและตากให้แห้งอีกครั้งหนึ่ง และนำมาสานเป็นผลิตภัณฑ์ ปัจจุบันมี การจัดตั้งกลุ่มสตรีเจ็ดริ้ว ตั้งอยู่บริเวณหมู่ที่ 1 บ้านปลายคลองเจ็ดริ้ว เพื่อพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน

- **การปักสไบมอญ** ผ้าสไบของชาวมอญเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องแต่งกายที่ขาดไม่ได้ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ บรรพบุรุษ เอกลักษณ์ของผ้าสไบมอญของตำบลเจ็ดริ้ว คือ ลายดาวล้อมเดือน ซึ่งเป็นลวดลายดั้งเดิม ปัจจุบัน กลุ่มสตรีเจ็ดริ้วรุ่งเรือง ได้ร่วมกับอาจารย์โรงเรียนวัดเจ็ดริ้ว เพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เป็นของที่ระลึก และ ของใช้ต่างๆ เป็นการสร้างคุณค่าและมูลค่าทางเศรษฐกิจสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน และถ่ายทอดภูมิ ปัญญาดังกล่าวให้กับนักเรียนในโรงเรียนวัดเจ็ดริ้ว แสดงถึงการร่วมมือระหว่างชุมชนและสถาบันการศึกษาใน การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น(รูปที่ 30 และแผนที่ 11)

วิทยานิพนธ์: ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร		ที่มา: ปรับปรุงจาก กรมแผนที่ทหารและสำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสมุทรสาคร	
แผนที่ 6.3 ประเพณีและพื้นที่ทางภูมิปัญญาชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร		นางสาวกาญจนา แก้วเที่ยง	
สัญลักษณ์			
[Red dashed box] ขอบเขตพื้นที่ศึกษา [Green circle] ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา [Green circle with dot] ตักบาตรดอกไม้และล้างเท้าพระ [Green circle with dot] ตักบาตรน้ำผึ้ง [Yellow circle] แห่งทางหงส์ [Red circle] บิดชบาตทางน้ำ	[Blue line] แม่น้ำและคลอง [Green star] ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและศรัทธา [Green star] รำผี [Green star] งานศพแบบมอญ [Yellow star] งานบวชแบบมอญ [Red star] แข่งขันเรือร่อนน้ำเกษตร	[Grey line] ถนน [Yellow square] พื้นที่ทางภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรม [Yellow square] สะบ้ามอญ [Orange square] ทะแยมอญ [Red square] วงดนตรีเครื่องสายมอญ [Pink square] สานเสื่อก/หมอนกก [Blue square] ปักสไบมอญ	[Yellow triangle] พื้นที่ทางภูมิปัญญาด้านอาหาร [Yellow triangle] กวนกะละแม [Blue triangle] แกงบอน

แผนที่ 11 ประเพณีและพื้นที่ทางภูมิปัญญาของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

การเล่นสะบ้ามอญ

การเล่นทะเลมอญ

วงเครื่องสายมอญ ตำบลเจ็ดริ้ว

การสานผลิตภัณฑ์จากต้นกก

หมอนกก

สไบมอญ

การทำสไบมอญ

รูปที่ 30 ภูมิปัญญาด้านศิลปะและวัฒนธรรม

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

6.1.2.3 เศรษฐกิจชุมชน

ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร เป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยมีรูปแบบของพื้นที่เกษตรที่หลากหลาย พื้นที่บริเวณนี้มีในอดีตมีการทำนาและทำสวนกร่องมาเป็นเวลานาน โดยพืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้และมีชื่อเสียงให้ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว ได้แก่ องุ่น โดยองุ่นพันธุ์ที่นิยมปลูกในพื้นที่ คือ พันธุ์ปอกดำ ซึ่งเป็นองุ่นที่มีผลสีดำ และ พันธุ์คาร์ดินัล เป็นองุ่นที่มีผลสีเขียว ปัจจุบันพื้นที่สวนองุ่นในตำบลเจ็ดริ้วมีจำนวนลดลง เนื่องจากราคาต้นทุนที่เพิ่มสูงขึ้นจากการกำจัดโรคระบาดที่เกิดขึ้น ทำให้มีการปลูกพืชชนิดอื่นๆ ในพื้นที่เพื่อทดแทน เช่น มะนาว ฝรั่ง แก้วมังกร มะพร้าว พลู นอกจากนี้ยังมีการปลูกไม้ดอก เช่น กล้วยไม้ ในพื้นที่อีกด้วย อย่างไรก็ตามรูปแบบเกษตรกรรมที่เกิดขึ้นในระยะหลังและมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ ได้แก่ การทำบ่อเลี้ยงปลา เลี้ยงกุ้ง เนื่องจากน้ำทิ้งจากบ่อที่ปล่อยลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติมีค่าความเป็นด่างมากกว่าน้ำในธรรมชาติ ส่งผลให้คุณภาพของน้ำไม่เหมาะสมต่อการนำไปใช้ในการเพาะปลูกพืชสวน ซึ่งการทำบ่อเลี้ยงปลา เลี้ยงกุ้ง ส่วนใหญ่มักพบบริเวณที่มีพื้นที่ติดต่อกับการคมนาคมทางบก เนื่องจากความสะดวกในการขนถ่ายน้ำจากแหล่งน้ำอื่นเข้ามาใช้ในการเลี้ยงปลา เลี้ยงกุ้ง อาชีพเกษตรกรรมยังส่งผลให้เกิดการจ้างงานในพื้นที่ เช่น การรับจ้างเก็บผลผลิต ดายหญ้า ใส่ปุ๋ย ฉีดพ่นยาฆ่าแมลง และการรับจ้างก่อสร้าง เป็นต้น(รูปที่ 31)

อ่งุ่นพันธุ์ปอกดำ

อ่งุ่นพันธุ์คาร์ดินัล

ฝรั่ง

สัตว์น้ำ

อาชีพรับจ้างที่เกี่ยวข้องกับเกษตร

รูปที่ 31 เศรษฐกิจชุมชน

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

6.1.2.4 กิจกรรมและการใช้พื้นที่

1) **กลุ่มวัยเด็กและวัยรุ่น** อายุไม่เกิน 20 ปี เป็นวัยที่กำลังศึกษา โดยในวันธรรมดาค่าจะใช้พื้นที่ของโรงเรียนในการทำกิจกรรมด้านการศึกษา นันทนาการและทำกิจกรรมทั่วไปที่เหมาะสมตามช่วงวัย ส่วนช่วงเวลาก่อนหรือหลังกลับจากการไปโรงเรียนและวันหยุดมีการใช้พื้นที่เพื่อทำกิจกรรมทางนันทนาการ โดยใช้พื้นที่ประเภทลานโล่ง ลานวัด สนามเด็กเล่น พื้นที่ริมน้ำ รวมถึงลานหน้าบ้าน นอกจากนี้ยังมีการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาในวันพระหรืองานเทศกาลต่างๆ พร้อมกับคนในครอบครัว ปัจจุบันปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มนี้กับสภาพแวดล้อมของพื้นที่ลดลง เนื่องจากเทคโนโลยีการติดต่อสื่อสารที่มีรูปแบบการพูดคุยผ่านระบบอินเทอร์เน็ตเข้ามาแทนที่การพูดคุยหรือทำกิจกรรมร่วมกันเมื่อเช่นในอดีต

2) **กลุ่มวัยทำงาน** ช่วงอายุ 20-60 ปี เป็นกลุ่มที่มีรูปแบบการใช้พื้นที่หลากหลายซึ่งมีความสัมพันธ์กับอาชีพ สามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มอาชีพหลัก ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มข้าราชการ และพนักงานบริษัท กลุ่มพ่อค้าแม่ค้า โดยกลุ่มเกษตรกรเป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุดในพื้นที่ศึกษา กิจกรรมการใช้พื้นที่ของคนกลุ่มนี้จะอยู่ในพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งถือเป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมเป็นอย่างมาก สะท้อนภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีในท้องถิ่น มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มที่แน่นแฟ้นกว่ากลุ่มวัยทำงานอื่น เนื่องจากในอดีตใช้วิธีการเอาแรงกันในการเพาะปลูก แม้ว่าปัจจุบันจะมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเพาะปลูก แต่ยังคงมีการพบปะพูดคุยกันในวันระหว่างวัน

กลุ่มข้าราชการและพนักงานบริษัท ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มของลูกหลานกลุ่มเกษตรกรที่ได้รับการศึกษา กลุ่มคนเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมน้อย เนื่องจากต้องการเดินทางไปทำงานยังแหล่งงานทั้งในและนอกพื้นที่ ซึ่งจะได้กลับมาช่วยทำเกษตรในช่วงวันหยุด การใช้พื้นที่ของคนกลุ่มนี้มักจะอยู่บริเวณบ้าน จากค่านิยมเรื่องการศึกษาและรายได้ กลุ่มข้าราชการและพนักงานบริษัทเป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มจะทำให้เกิดการแปลงของพื้นที่อย่างรวดเร็วโดยการเลิกทำอาชีพเกษตรกรรม

กลุ่มพ่อค้าแม่ค้า เป็นกลุ่มที่ใช้พื้นที่บริเวณบ้านในการทำกิจกรรมค้าขาย หรืออาจใช้พื้นที่ลานวัด ลานสาธารณะเพื่อวางขายสินค้าในรูปแบบตลาดนัด กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าเป็นกลุ่มคนที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในทุกกลุ่มเป็นอย่างดี

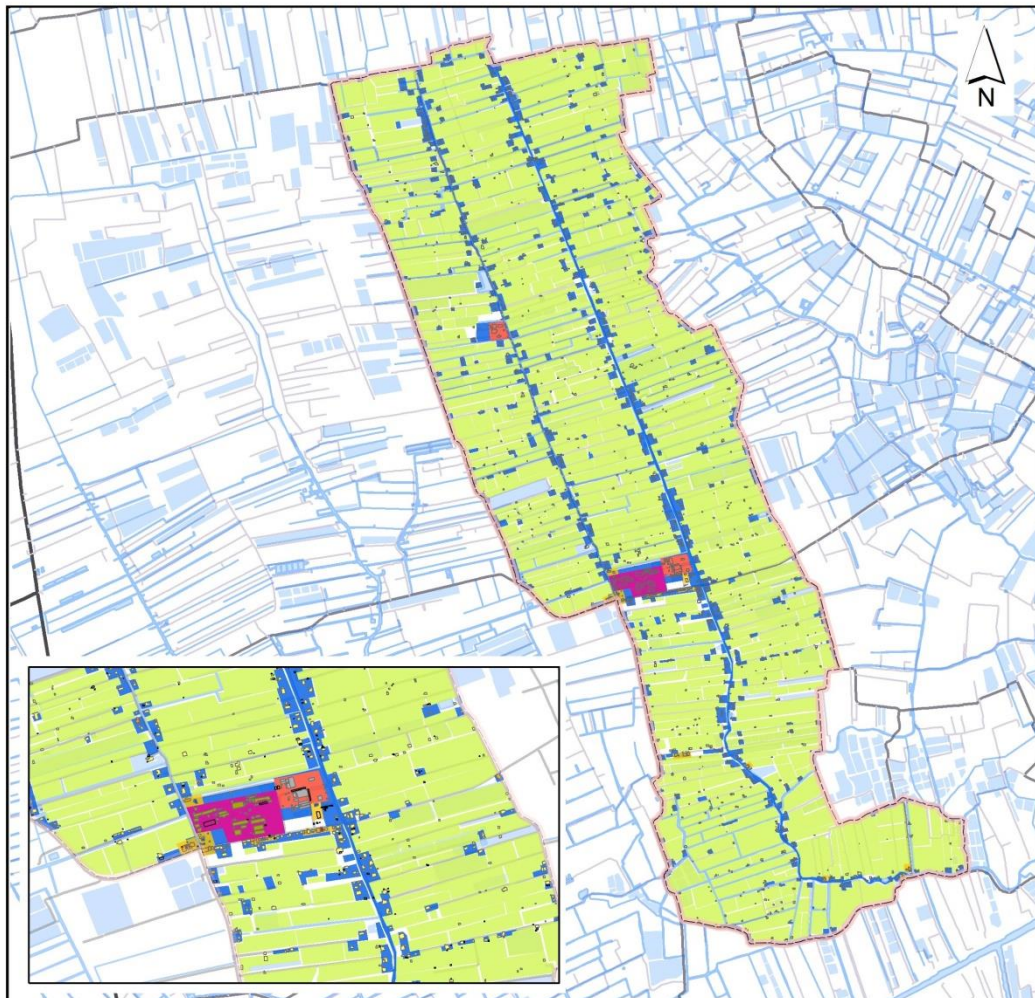
2) กลุ่มผู้สูงอายุ อายุเกิน 60 ปี กิจกรรมส่วนใหญ่ของผู้สูงอายุจะอยู่บริเวณละแวกบ้าน เช่น การตายหูก้า การปลูกผักสวนครัว อ่านหนังสือ นอนพักใต้ถุนบ้านหรือลานหน้าบ้านเลี้ยงหลาน นอกจากนี้กลุ่มผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะใช้พื้นที่วัดในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นกลุ่มคนที่ถ่ายทอดวัฒนธรรม คติความเชื่อ ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมให้แก่คนกลุ่มอื่นๆ (แผนที่ 12)

6.1.3 องค์ประกอบทางประวัติศาสตร์

6.1.3.1 สถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ

1) วัดเจ็ดริ้ว เป็นวัดแห่งแรกในชุมชน ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 บ้านต้นคลองเจ็ดริ้ว สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2436 ต่อมาเมื่อประมาณ พ.ศ. 2480 ชาวชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วได้ร่วมมือกับทางราชการขุดคลองเจ็ดริ้วขึ้นตามแนวร่องน้ำซึ่งมีอยู่เดิม โดยคลองดังกล่าวผ่านหน้าวัด จึงทำให้มองเห็นวัดเจ็ดริ้วตั้งอยู่ริมคลองฝั่งตะวันตก แต่เดิมวัดนี้มีชื่อว่า “วัดรามัญวงศ์วราราม” ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นวัดเจ็ดริ้วรามัญวงศ์ และในปัจจุบันนี้ชื่อว่า วัดเจ็ดริ้ว มีหลวงพ่อดำเป็นพระประธานในอุโบสถเป็นที่เคารพสักการบูชาของประชาชน นอกจากนี้ยังมี หลวงพ่อเขาตะเครา หลวงพ่อศิลาขาว เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน

2) วัดอุทธาราม ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 บ้านต้นคลองพาดหมอน เป็นวัดมอญแห่งใหม่ที่ก่อตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2531 ด้วยความศรัทธาของชาวชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว ปัจจุบันกลายเป็นพื้นที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนาแห่งใหม่สำหรับประชาชนที่อาศัยในละแวกใกล้เคียง

วิทยานิพนธ์: ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดรีว จังหวัดสมุทรสาคร		 <p>ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>
แผนที่ 6.4 การใช้พื้นที่ประกอบกิจกรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดรีว จังหวัดสมุทรสาคร		
สัญลักษณ์		
 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา	 แม่น้ำและคลอง	 ถนน
การใช้พื้นที่ประกอบกิจกรรม		
 พื้นที่ถูกใช้จากกลุ่มวัยสูงอายุเป็นหลัก		
 พื้นที่ถูกใช้จากกลุ่มเด็กและวัยรุ่นเป็นหลัก		
 พื้นที่ถูกใช้จากทุกกลุ่มวัย		
 พื้นที่ถูกใช้จากกลุ่มวัยทำงานเป็นหลัก (เกษตรกร)		
 พื้นที่ถูกใช้จากกลุ่มวัยทำงานเป็นหลัก (อาชีพอื่นๆ)		
		กิโลเมตร
		ที่มา: ปรับปรุงจาก กรมแผนที่ทหารและ สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสมุทรสาคร
		นางสาวกาญจนา แก้วพิง

แผนที่ 12 การใช้พื้นที่ประกอบกิจกรรมของในตำบลเจ็ดรีว จังหวัดสมุทรสาคร

3) **ศาลเจ้าพ่อล่องหน** ไม่ปรากฏปีที่ก่อสร้างแน่ชัด จากการสัมภาษณ์ชาวชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว ส่วนใหญ่กล่าวว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่คู่กับชุมชนมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชน เมื่อมีคนมากราบไหว้ขอพรสิ่งใดก็มักจะสมปรารถนา และเนื่องจากอยู่ใกล้กับวัดเจ็ดริ้ว เมื่อมีผู้ใดจะมาอุปสมบทที่วัดเจ็ดริ้วต้องมีการมาไหว้เพื่อบอกกล่าวเจ้าพ่อล่องหนให้รับรู้ มีการจัดงานบวงสรวงเจ้าพ่อทุกปีในช่วงเดือนมกราคม การขนานในเรื่องการทำมาหากิน สะท้อนถึงศรัทธาและความเชื่อของชาวชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วที่เคารพสิ่งเหนือธรรมชาติ และเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ชาวชุมชนสืบต่อกันมา

4) **ศาลหลวงปู่เอี่ยม** ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 บ้านต้นคลองพาดหมอน บริเวณด้านหน้าวัดอุทุมพร ศาลแห่งนี้แตกต่างจากศาลอื่นๆ ในตำบลเจ็ดริ้ว คือ การขอพรจะต้องทำพิธีผ่านร่างทรงซึ่งมักเป็นคนในพื้นที่ ส่วนใหญ่จะสอบถามเรื่องอาการเจ็บป่วย หรือดูฤกษ์ยามในการประกอบพิธีกรรม รวมถึงทำนายเกี่ยวกับผลผลิตทางการเกษตรในอนาคต

5) **ศาลปู่เจ้าเขาเขียว** ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 บ้านปลายคลองเจ็ดริ้ว เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว หากมีการขนานศาลกล่าวแล้วได้สมความปรารถนา มักจะมีการนำวงดนตรีมาแสดงหน้าศาลเพื่อเป็นการแก้บน

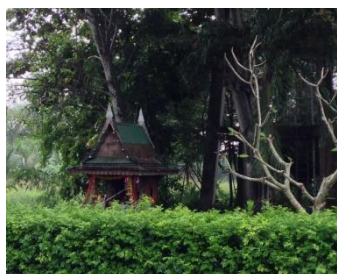
6) **ต้นไม้ใหญ่** ตั้งอยู่บริเวณริมคลองเจ็ดริ้ว อยู่บริเวณเดียวกับศาลเจ้าพ่อล่องหน ด้วยตำแหน่งที่ตั้งซึ่งอยู่ริมทางหลวงชนบท สด. 4002 ซึ่งเป็นถนนสายหลักของพื้นที่ ประกอบกับลักษณะของต้นไม้ที่เป็นต้นไม้ขนาดใหญ่ จึงเป็นศักดิ์สิทธิ์ทางธรรมชาติที่มีคนมากราบไหว้เป็นประจำ (รูปที่ 32 และแผนที่ 6.5)

วัดเจ็ดริ้ว

วัดอุทุมพร

ศาลหลวงปู่เอี่ยม

ศาลเจ้าพ่อล่องหน และต้นไม้ใหญ่

ศาลปู่เจ้าเขาเขียว

รูปที่ 32 สถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

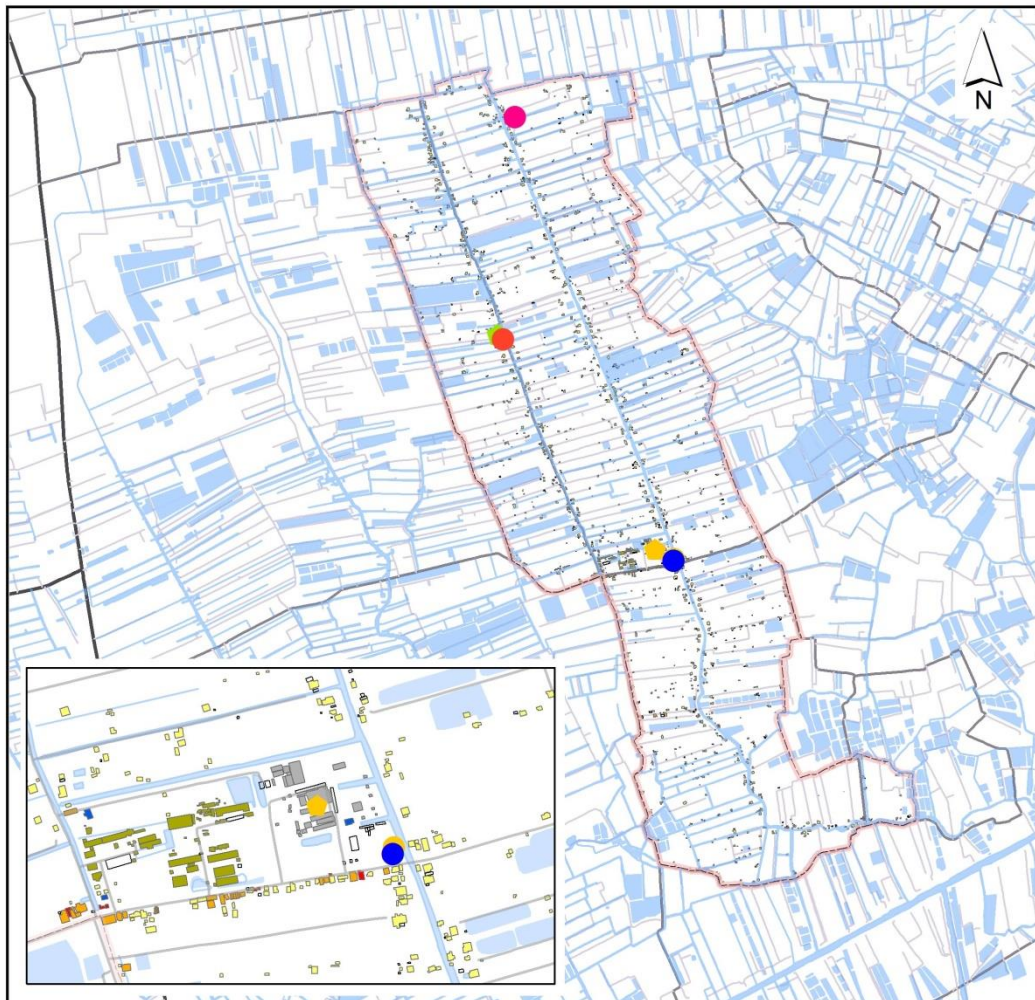
6.1.3.2 บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์

พระครูสาครกิจโกศล หรืออาจารย์จ๋อน อดีตเจ้าอาวาสวัดเจ็ดริ้ว เป็นบุคคลที่มีอุปการคุณต่อชาวตำบลเจ็ดริ้ว และตำบลใกล้เคียงเป็นอย่างสูง ตลอดช่วงชีวิตของท่านได้สร้างความเจริญด้านสาธารณูปโภคในด้านต่างๆ ตลอดจนให้การสนับสนุนในการที่จะอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมของชาวไทยเชื้อสายมอญไว้เพื่ออนุชนรุ่นหลังได้รู้ได้ทราบและได้เห็นวัฒนธรรม จนถือว่าเป็นยุคทองของชาวตำบลเจ็ดริ้ว นอกจากนี้ท่านยังเป็นบุคคลที่มีอุปการคุณต่อชาวมอญในประเทศไทยและชาวมอญในประเทศพม่า เมื่อท่านมรณภาพชาวมอญในเมืองมะละแหม่งได้ร่วมใจกันสร้างเมรุลอยปราสาทเผาศพทิ้งดงามตามแบบศิลปะมอญถวายให้ในประเทศไทย(รูปที่ 33 และแผนที่13)

รูปที่ 33 พระครูสาครกิจโกศล

ที่มา: <http://jedriew.freevar.com/John.htm>

<p>วิทยานิพนธ์: ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร</p>		 <p>ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>										
<p>แผนที่ 6.5 สถานที่ทางศาสนาและความเชื่อของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร</p>												
<p>สัญลักษณ์</p> <table border="0"> <tr> <td> ขอบเขตพื้นที่ศึกษา</td> <td> แม่น้ำและคลอง</td> </tr> <tr> <td> วัดเจ็ดริ้ว</td> <td> ศาลเจ้าพ่อล่องหน</td> </tr> <tr> <td> วัดอุทธาราม</td> <td> ศาลหลวงปู่เอี่ยม</td> </tr> <tr> <td></td> <td> ศาลเจ้าพ่อเขาเขียว</td> </tr> <tr> <td></td> <td> ต้นไทรใหญ่</td> </tr> </table>		 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา	 แม่น้ำและคลอง	 วัดเจ็ดริ้ว	 ศาลเจ้าพ่อล่องหน	 วัดอุทธาราม	 ศาลหลวงปู่เอี่ยม		 ศาลเจ้าพ่อเขาเขียว		 ต้นไทรใหญ่	<p>กิโลเมตร</p> <p>.5 .25 0 .5 1 1.5 2</p>
 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา	 แม่น้ำและคลอง											
 วัดเจ็ดริ้ว	 ศาลเจ้าพ่อล่องหน											
 วัดอุทธาราม	 ศาลหลวงปู่เอี่ยม											
	 ศาลเจ้าพ่อเขาเขียว											
	 ต้นไทรใหญ่											
		<p>ที่มา: ปรับปรุงจาก กรมแผนที่ทหารและ สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสมุทรสาคร</p> <p>นางสาวกาญจนา แก้วพิง</p>										

แผนที่ 13 สถานที่ทางศาสนาและความเชื่อของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

6.2 การประเมินพื้นที่ที่มีคุณค่าความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

จากการวิเคราะห์องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร โดยจำแนกออกเป็นองค์ประกอบทางกายภาพ องค์ประกอบทางสังคมและเศรษฐกิจ และองค์ประกอบทางประวัติศาสตร์ และทำการระบุตำแหน่งองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทั้ง 3 ด้านลงในแผนที่ เพื่อนำมาใช้ในการประเมินคุณค่าและความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยประยุกต์ตามหลักเกณฑ์การประเมินภูมิทัศน์วัฒนธรรมของ Sandra Neale ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ คุณค่าทางด้านสุนทรียภาพ คุณค่าทางสังคมและเศรษฐกิจ และคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ซึ่งผู้วิจัยได้มีการปรับหลักเกณฑ์การประเมินให้มีความเหมาะสมกับพื้นที่ศึกษา(ตารางที่ 6.1) เพื่อวิเคราะห์หาว่าพื้นที่ใดมีคุณค่าอยู่ในระดับสูง ปานกลาง และน้อย โดยใช้วิธีการซ้อนทับภาพรวมคุณค่าความสำคัญในแต่ละด้าน

6.2.1 พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพ

6.2.1.1 พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพสูง

พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพสูงเป็นบริเวณที่มีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนดั้งเดิมที่เรียงตัวไปตามริมคลองเจ็ดริ้ว ซึ่งเป็นโครงข่ายการสัญจรสายหลักของพื้นที่ในอดีต มีองค์ประกอบของชุมชนริมน้ำ เช่น พื้นที่เกษตรกรรมบริเวณหลังบ้าน ทำน้ำที่ยังมีการใช้งาน และแนวตลิ่งธรรมชาติ แสดงถึงการตั้งถิ่นฐานที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม มีกลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมเรือนมอญดั้งเดิมที่สะท้อนถึงคติความเชื่อของการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยของชาวมอญ เช่น มีใต้ถุนสูง การวางตัวของอาคารหันหน้าสู่แม่น้ำลำคลอง (มอญขวาง) วัสดุและสีอาคารมีความกลมกลืนกับธรรมชาติ จากการวิเคราะห์พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพสูงจะกระจายตัวอยู่บริเวณริมคลองเจ็ดริ้ว โดยเฉพาะบริเวณแนวคลองเจ็ดริ้วเก่าซึ่งเป็นพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมของพื้นที่ศึกษา (แผนที่ 14 และรูปที่ 34)

6.2.1.2 พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพปานกลาง

พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพปานกลางเป็นพื้นที่ที่ยังคงแสดงถึงร่องรอยของบริบทชุมชนริมน้ำ มีพื้นที่เกษตรกรรมที่ยังคงสภาพสมบูรณ์ แต่เริ่มมีการตัดโครงข่ายถนนเข้ามายังพื้นที่สวน ทำให้เครือข่ายลำน้ำที่เชื่อมต่อกับพื้นที่เกษตรกรรมหายไปบางส่วน แต่ยังปรากฏให้เห็นถึงการสัญจรทางน้ำ กลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมยังปรากฏหลักคติความเชื่อของชาวมอญในการก่อสร้าง แต่มีการลดทอนองค์ประกอบบางส่วน เป็นรูปแบบเรือนมอญประยุกต์ หรือเรือนพื้นถิ่นที่อาจมีการใช้วัสดุที่ทนทานมากขึ้น ทั้งนี้พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพปานกลางส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณที่ลึกเข้าไปจากริมคลองเจ็ดริ้ว และบริเวณริมคลองพาดหมอนเลียบบนแนวถนนพาดหมอน

6.2.1.3 พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพน้อย

พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพน้อยเป็นพื้นที่ที่สูญเสียองค์ประกอบของชุมชนริมน้ำซึ่งเป็นรูปแบบชุมชนดั้งเดิมของพื้นที่ มีการตั้งถิ่นฐานตามแนวโครงข่ายการสัญจรทางบก เป็นอาคารสมัยใหม่ที่มีรูปแบบที่ไม่สามารถสะท้อนการออกแบบที่แสดงถึงคติความเชื่อและความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม รูปแบบพื้นที่เกษตรกรรมเป็นบ่อเลี้ยงกุ้งหรือปลา ซึ่งเป็นรูปแบบเกษตรกรรมที่เน้นการใช้เทคโนโลยี โดยมีฟาร์มระบบเครือข่ายลำน้ำโดยรอบน้อย ส่งผลให้โครงข่ายลำน้ำขาดการดูแล พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพน้อยส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณที่ลึกเข้าไปจากริมคลองพาดหมอนในแนวขนานถนนพาดหมอน และบริเวณจุดตัดระหว่างทางหลวงชนบท สค.4002 ตัดกับถนนรางสายบัว (แผนที่ และรูปที่ 6.22)

6.2.2 พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ

6.2.2.1 พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสังคมและเศรษฐกิจสูง

พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสังคมและเศรษฐกิจสูงเป็นบริเวณที่สามารถสะท้อนรูปแบบของกิจกรรมการใช้พื้นที่ที่แสดงถึงการใช้ทรัพยากรในการสร้างเศรษฐกิจให้กับชุมชน นั่นคือ บริเวณพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชนที่สืบทอดภูมิปัญญามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงพื้นที่เป็นศูนย์กลางของการจัดกิจกรรมและประเพณีที่สำคัญทางศาสนาที่มีความสัมพันธ์ต่อคติความเชื่อ และยังคงมีความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์เหนือธรรมชาติโดยปรากฏให้เห็นในรูปแบบการสร้างศาลเพียงตา นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่ที่มีภูมิปัญญาทางศิลปวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ยังคงสืบทอดกันมาและมีแนวโน้มว่าจะมีการรักษาให้คงอยู่กับพื้นที่ต่อไปในอนาคต จากการวิเคราะห์พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสังคมและเศรษฐกิจสูง คือ บริเวณวัดเจ็ดริ้ว และวัดอุทัยาราม ซึ่งแม้ว่าจะมีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่ได้รับผลกระทบจากแนวถนนที่ตัดเข้ามา แต่ยังคงเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาและวิถีชีวิตความเชื่อ

6.2.2.2 พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสังคมและเศรษฐกิจปานกลาง

พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสังคมและเศรษฐกิจปานกลางเป็นบริเวณที่ยังคงมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาในการทำการเกษตรกรรม แต่เริ่มมีการพึ่งพาเทคโนโลยีเพิ่มมากขึ้น เช่น การใช้เครื่องจักรเข้ามาทดแทนแรงงานคน พื้นที่ถูกใช้ทำกิจกรรมและใช้ประโยชน์ของกลุ่มคนในชุมชนมากกว่าหนึ่งกลุ่ม ตลอดจนเป็นพื้นที่ที่ยังคงรักษารูปแบบประเพณีและวิถีชีวิตทางความเชื่อที่สืบทอดกันมาแม้ว่าจะอาจมีประเพณีบางอย่างสูญหายไปบ้าง พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสังคมและเศรษฐกิจปานกลาง ได้แก่ บริเวณริมคลองเจ็ดริ้ว และริมคลองพาดหมอน

6.2.2.3 พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสังคมและเศรษฐกิจน้อย

พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสังคมและเศรษฐกิจน้อยเป็นบริเวณที่มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมในรูปแบบที่ไม่คำนึงถึงทรัพยากรเดิมของพื้นที่ แต่หันไปพึ่งพาการใช้เทคโนโลยีและนำทรัพยากรจากนอกพื้นที่ใช้แทน เช่น พื้นที่บ่อเลี้ยงปลาหรือกุ้งที่ต้องส่งขี้จากภายนอกมาเป็นทรัพยากรในการประกอบอาชีพ หรืออาชีพค้าขายบริเวณริมถนนซึ่งเป็นรูปแบบอาชีพที่ขาดความสัมพันธ์กับทรัพยากรในพื้นที่ ภูมิปัญญาในด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาทางด้านอาหารขาดการสืบทอด อาจคงเหลือแต่ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตที่สำคัญเท่านั้น พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสังคมและเศรษฐกิจน้อยกระจายตัวตามบ้านเรือนของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วในบริเวณที่ลึกเข้าไปจากริมคลองเจ็ดริ้วและคลองพาดหมอน (แผนที่ 15 และรูปที่ 35)

6.2.3 พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์

6.2.3.1 พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์สูง

พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์สูงเป็นบริเวณที่มีการความสำคัญในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในระยะแรก รวมถึงเป็นบริเวณที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์โดยมีการบันทึกข้อมูลเหล่านี้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์สูง คือ บริเวณวัดเจ็ดริ้ว

6.2.3.2 พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ปานกลาง

พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ปานกลางเป็นบริเวณที่มียังคงหลงเหลือหลักฐานความสำคัญในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในระยะแรก แต่ไม่มีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ปานกลางส่วนใหญ่จะเป็นบริเวณที่มีสถานที่สำคัญทางความเชื่อเหนือธรรมชาติที่ยังคงปรากฏในพื้นที่ และกระจายตัวตามบริเวณการตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมของชุมชนคือบริเวณริมคลองเจ็ดริ้วและคลองพาดหมอน

6.2.3.3 พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์น้อย

พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์น้อย ส่วนใหญ่ไม่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในระยะเริ่มต้น ซึ่งพื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์น้อยส่วนใหญ่ไม่มีความสัมพันธ์กับรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในบริบทชุมชนริมน้ำเดิม ได้แก่ บริเวณพื้นที่ตลอดแนวถนนปลายนาเจ็ดริ้ว และบางส่วนของบริเวณที่ถัดเข้าไปจากริมคลองพาดหมอน (แผนที่ 16 และรูปที่ 36)

ตารางที่ 9 แสดงเกณฑ์การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม	ระดับ	เกณฑ์การประเมิน
รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน	H	กลุ่มการตั้งถิ่นฐานของชุมชนดั้งเดิมบริเวณริมคลองที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและพื้นที่เกษตรกรรม ปรากฏองค์ประกอบของชุมชนริมน้ำครบถ้วนในบริเวณเดียวกัน เช่น วัด พื้นที่เกษตรกรรม ดั้งหรือเขื่อนกันน้ำท่าเรือ
	M	กลุ่มการตั้งถิ่นฐานของชุมชนดั้งเดิมบริเวณริมคลองที่ยังมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและพื้นที่เกษตรกรรม แต่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง เช่น มีการตัดถนนเข้ามายังพื้นที่เกษตรกรรม ปรากฏองค์ประกอบของชุมชนริมน้ำ 3-4 องค์ประกอบในบริเวณเดียวกัน
	L	กลุ่มการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบริเวณริมถนน ซึ่งไม่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและพื้นที่เกษตรกรรม ปรากฏองค์ประกอบของชุมชนริมน้ำน้อยกว่า 3 องค์ประกอบในบริเวณเดียวกัน
คุณค่าทางด้านสุนทรียภาพ	H	พื้นที่ที่ปรากฏรูปแบบเฉพาะในการเข้าถึง เป็นโครงข่ายดั้งเดิมคือการสัญจรทางน้ำ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและพื้นที่เกษตรกรรม
	M	พื้นที่ที่ยังปรากฏโครงข่ายดั้งเดิมคือการสัญจรทางน้ำ แต่เริ่มมีโครงข่ายการสัญจรรูปแบบใหม่ ซึ่งเป็นโครงข่ายขนาดเล็กเข้ามาผสม เช่น โครงข่ายทางเดินริมคลอง โครงข่ายถนนสำหรับรถจักรยานหรือรถจักรยานยนต์
	L	พื้นที่ที่ไม่ปรากฏโครงข่ายดั้งเดิมคือการสัญจรทางน้ำ มีการเข้าถึงพื้นที่โดยโครงข่ายการสัญจรรูปแบบใหม่ทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ เช่น โครงข่ายถนนสำหรับรถยนต์
พื้นที่เกษตรกรรมและโครงข่ายลำน้ำ	H	พื้นที่ที่เกิดจากการปรับพื้นที่ป่าร้างให้เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทเกษตรกรรมที่มีรูปแบบเฉพาะตั้งแต่สมัยอดีต มีความสอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ และเครือข่ายลำน้ำ เป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่สะท้อนภูมิปัญญาทางการเกษตร
	M	พื้นที่ที่เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทเกษตรกรรม โดยยังคงสภาพสมบูรณ์ แต่เริ่มมีความไม่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศดั้งเดิม เช่น ปรากฏโครงข่ายถนนเข้ามายังพื้นที่สวน เครือข่ายลำน้ำที่เชื่อมต่อกับพื้นที่เกษตรกรรมหายไปบางลำดับ เนื่องจากพื้นที่ถูกถมเพื่อใช้ประโยชน์ด้านอื่น เช่น ถนน ที่อยู่อาศัย เพิ่มพื้นที่เกษตรกรรม
	L	พื้นที่ที่เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทเกษตรกรรมซึ่งไม่มีความสอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศดั้งเดิม ขาดความเชื่อมโยงกับเครือข่ายลำน้ำโดยรอบ เช่น บ่อเลี้ยงกุ้งหรือปลา และพื้นที่เกษตรกรรมที่เป็นถูกปล่อยให้พื้นที่รกร้าง

ที่มา: ผู้วิจัย, 2557

ตารางที่ 10 แสดงเกณฑ์การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม	ระดับ	เกณฑ์การประเมิน
สถาปัตยกรรมบ้านเรือน	H	กลุ่มอาคารบ้านเรือนที่มีการออกแบบเฉพาะตัวที่เกิดจากการปรับใช้ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และหลักความเชื่อเกี่ยวกับการก่อสร้างในลักษณะของเรือนพื้นถิ่นไทย และเรือนพื้นถิ่นมอญ มีได้สูง เลือกใช้วัสดุและสีที่มีความกลมกลืนกับธรรมชาติ การวางตัวของอาคารหันหน้าสู่แม่น้ำลำคลอง (เรือนพื้นถิ่นมอญวางทิศทางของจั่วบ้านในแนวเหนือ-ใต้)
	M	กลุ่มอาคารบ้านเรือนที่ยังคงสะท้อนการออกแบบเฉพาะตัวที่เกิดจากการปรับใช้ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และยังปรากฏหลักความเชื่อในการก่อสร้าง เกี่ยวกับเรือนพื้นถิ่นไทย และเรือนพื้นถิ่นมอญ การเลือกใช้วัสดุและสีของอาคารเริ่มปรับเปลี่ยนเป็นวัสดุที่ทนทาน รูปแบบอาคารผสมผสานระหว่างเรือนพื้นถิ่นดั้งเดิม และอาคารสมัยใหม่ แต่ยังคงบริบทของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอยู่
	L	กลุ่มอาคารบ้านเรือนที่เป็นอาคารสมัยใหม่ที่มีรูปแบบไม่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม และไม่สามารถสะท้อนการออกแบบเฉพาะตัวดั้งเดิมได้
สถาปัตยกรรมที่เกิดจากความเชื่อ	H	สถาปัตยกรรมที่ชุมชนให้ความเคารพ และเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีสภาพสมบูรณ์ ปรากฏให้เห็นถึงการได้รับการดูแล
	M	สถาปัตยกรรมที่ชุมชนยังให้ความเคารพ อาจมีสภาพที่ไม่สมบูรณ์เหมือนในอดีต แต่ยังปรากฏให้เห็นถึงการได้รับการดูแล
	L	สถาปัตยกรรมที่ชุมชนเคยให้ความเคารพในอดีต แต่ปัจจุบันถูกปล่อยทิ้งร้าง
สถาปัตยกรรมรูปแบบอื่น	H	สถาปัตยกรรมที่มีความกลมกลืนกับธรรมชาติ สะท้อนถึงภูมิปัญญาในการเลือกใช้วัสดุที่หาง่าย มีสภาพสมบูรณ์ ปรากฏให้เห็นถึงการใช้งานในปัจจุบัน
	M	สถาปัตยกรรมที่ขาดความกลมกลืนกับธรรมชาติ ทั้งในเรื่องรูปแบบ สี และวัสดุที่ใช้ หรือมีสภาพไม่สมบูรณ์ แต่ยังคงแสดงถึงการใช้งานในปัจจุบัน
	L	สถาปัตยกรรมที่ถูกปล่อยทิ้งร้าง หรือไม่ปรากฏการใช้งานในปัจจุบัน

ที่มา: ผู้วิจัย, 2557

ตารางที่ 11 แสดงเกณฑ์การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

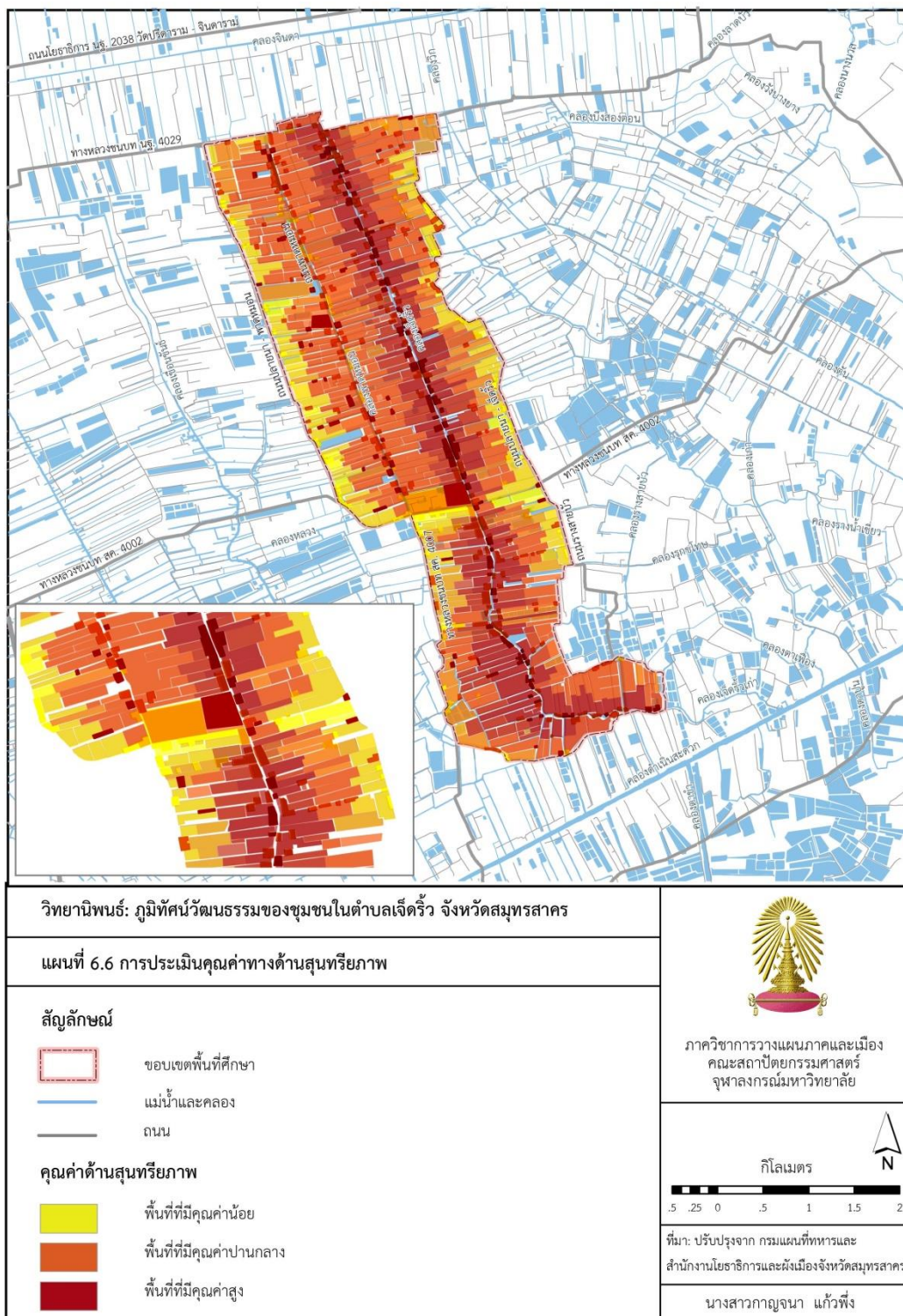
องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม	ระดับ	เกณฑ์การประเมิน
ประเพณีวัฒนธรรมชุมชน	H	พื้นที่ที่มีประเพณีวัฒนธรรมอันเป็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่ เป็นประเพณีวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์กับสภาพธรรมชาติ หรือเกิดจากความเชื่อของคนในชุมชน มีรูปแบบที่ถือปฏิบัติและสืบทอดกันมาดังเช่นในอดีต ปรากฏ 5-8 ประเพณีวัฒนธรรม จากทั้งหมดประเพณีทั้งหมดในพื้นที่ศึกษา
	M	พื้นที่ที่มีประเพณีวัฒนธรรมอันเป็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่ โดยเป็นประเพณีวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์กับสภาพธรรมชาติ หรือเกิดจากความเชื่อของคนในชุมชน เริ่มมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบที่ถือปฏิบัติและสืบทอดมาจากอดีต ปรากฏ 3-6 ประเพณีวัฒนธรรม จากทั้งหมดในพื้นที่ศึกษา
	L	พื้นที่ที่มีประเพณีวัฒนธรรมอันเป็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่ โดยเป็นประเพณีวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์กับสภาพธรรมชาติ หรือเกิดจากความเชื่อของคนในชุมชน ปรากฏน้อยกว่า 3 ประเพณีวัฒนธรรม จากทั้งหมดในพื้นที่ศึกษา
พื้นที่ทางภูมิปัญญาด้านศิลปะและวัฒนธรรม	H	พื้นที่ที่แสดงถึงคติความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรม หรือแบบแผนของการดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาของกลุ่มคนเชื้อสายไทยมอญ สะท้อนถึงพื้นฐานองค์ความรู้เฉพาะของท้องถิ่นที่ปรากฏในพื้นที่ เช่น ภูมิปัญญาด้านอาหาร ดนตรี หัตถกรรมงานฝีมือ ปรากฏ 5 รายการ จากทั้งหมดในพื้นที่ศึกษา
	M	พื้นที่ที่แสดงถึงคติความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรม หรือแบบแผนของการดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาของกลุ่มคนเชื้อสายไทยมอญ สะท้อนถึงพื้นฐานองค์ความรู้เฉพาะของท้องถิ่นที่ปรากฏในพื้นที่ เช่น ภูมิปัญญาด้านอาหาร ดนตรี หัตถกรรมงานฝีมือ ปรากฏ 3-4 รายการ จากทั้งหมดในพื้นที่ศึกษา
	L	พื้นที่ที่แสดงถึงคติความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรม หรือแบบแผนของการดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาของกลุ่มคนเชื้อสายไทยมอญ สะท้อนถึงพื้นฐานองค์ความรู้เฉพาะของท้องถิ่นที่ปรากฏในพื้นที่ เช่น ภูมิปัญญาด้านอาหาร ดนตรี หัตถกรรมงานฝีมือ ปรากฏน้อยกว่า 3 รายการ จากทั้งหมดในพื้นที่ศึกษา

ที่มา: ผู้วิจัย, 2557

ตารางที่ 12 แสดงเกณฑ์การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม	ระดับ	เกณฑ์การประเมิน	
คุณค่าทางสังคมและเศรษฐกิจ (ต่อ) กิจกรรมและการใช้พื้นที่	H	พื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชนในแต่ละกลุ่มวัย เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ และคนกับคน ปรากฏการใช้พื้นที่ร่วมกันทุกกลุ่มวัย ได้แก่ วัยเด็กหรือวัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และวัยชรา	
	M	พื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชนในแต่ละกลุ่มวัย เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ และคนกับคน ปรากฏการใช้พื้นที่ร่วมกันเพียง 2 กลุ่มวัย	
	L	พื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชนในแต่ละกลุ่มวัย เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ และคนกับคน ปรากฏการใช้พื้นที่ร่วมกันเพียงกลุ่มวัยเดียว	
เศรษฐกิจชุมชน	H	พื้นที่ที่มีเศรษฐกิจระดับชุมชนที่แสดงถึงการใช้ทรัพยากรในพื้นที่เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนปรากฏอยู่ แสดงถึงเอกลักษณ์ระบบเศรษฐกิจดั้งเดิมของพื้นที่ เช่น การทำเกษตรกรรม การค้าขายผลผลิตหรือสิ่งที่แปรรูปจากการเกษตร	
	M	พื้นที่ที่มีเศรษฐกิจระดับชุมชนที่แสดงถึงการใช้ทรัพยากรในพื้นที่เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนปรากฏอยู่ ยังปรากฏเอกลักษณ์ระบบเศรษฐกิจดั้งเดิมของพื้นที่ แต่เริ่มมีเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ เช่น การค้าขายสินค้าทั่วไป	
	L	พื้นที่ที่ไม่มีมีเศรษฐกิจระดับชุมชนที่แสดงถึงการใช้ทรัพยากรในพื้นที่เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนปรากฏอยู่	
คุณค่าทางประวัติศาสตร์	เหตุการณ์สำคัญ สถานที่ หรือบุคคลทางประวัติศาสตร์	H	ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญ สถานที่ หรือบุคคลทางประวัติศาสตร์อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ เช่น การจดบันทึก หรือร่องรอยที่เชื่อมโยงถึงประวัติศาสตร์ของพื้นที่
		H	ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญ สถานที่ หรือบุคคลทางประวัติศาสตร์หลงเหลือเพียงบางส่วน เช่น คำบอกเล่าของคนในชุมชน
		H	ไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญ สถานที่ หรือบุคคลทางประวัติศาสตร์
	จุดกำเนิดหรือพัฒนาการพื้นที่	H	การค้นพบจุดกำเนิดหรือพัฒนาการของพื้นที่ด้วยสถานที่และวัตถุ
		H	การจดบันทึกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่
		H	ไม่พบจุดกำเนิดและการบันทึกประวัติศาสตร์ของพื้นที่

ที่มา: ผู้วิจัย, 2557

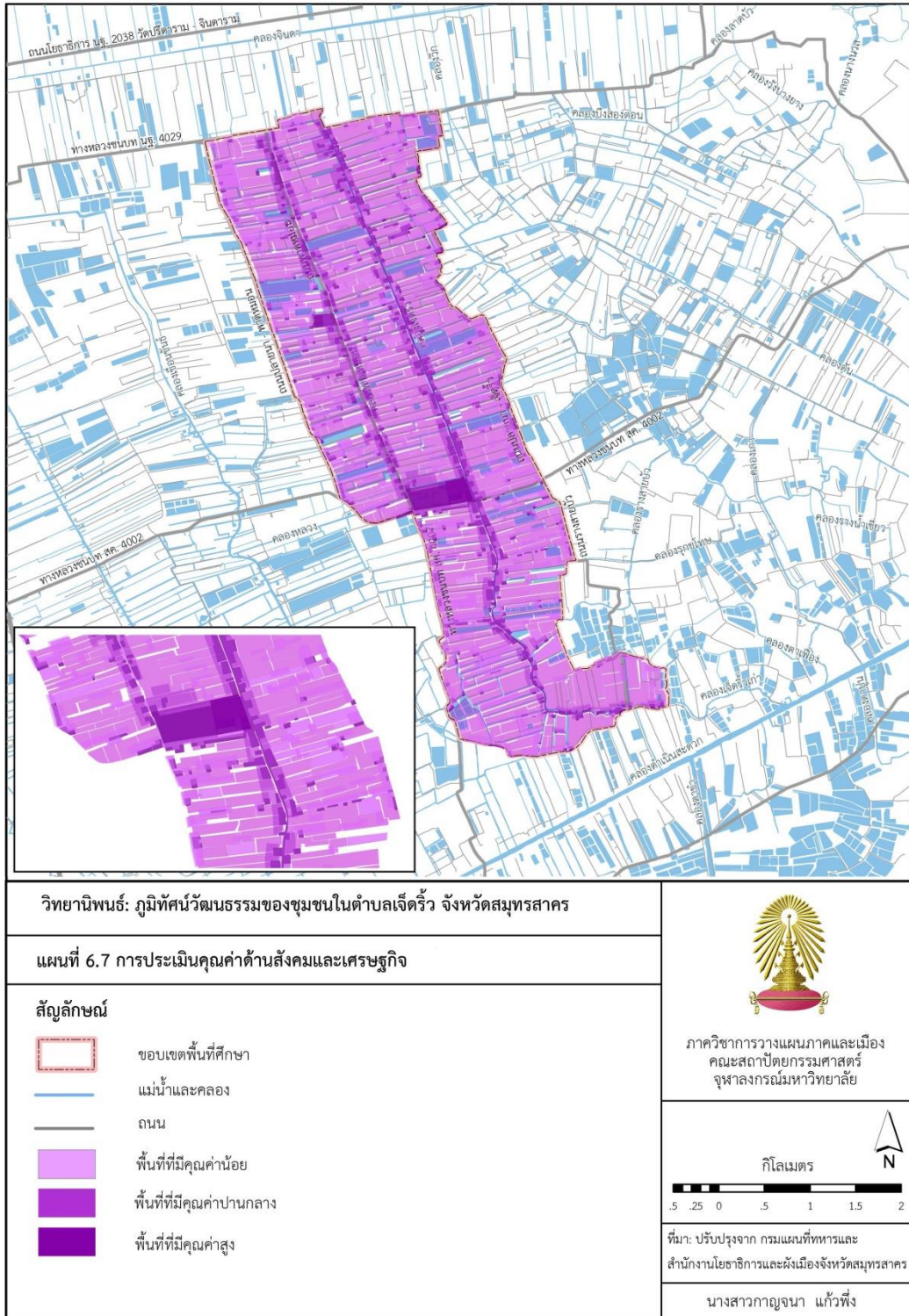

แผนที่ 14 การประเมินคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพ

รูปที่ 34 ภาพตัดขวางแสดงคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านสุนทรียภาพของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว

ที่มา: จากการวิเคราะห์

แผนที่ 15 การประเมินคุณค่าทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ

จัดตั้งขึ้นเป็นสถานจัดกิจกรรมทางประเพณี และความเชื่อของชุมชน

สถานศึกษาร่วมกับชุมชนในการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรม

ศาลเจ้าพ่อองค์เทพและวัดแม่ใหญ่

สะท้อนความเชื่อในเรื่องการนับถือสิ่งเหนือธรรมชาติ

พื้นที่ริมน้ำเป็นบริเวณที่ทุกกลุ่มได้ทำกิจกรรม เป็นแหล่งพักผ่อน เล่นสันทนาการสัญจร และทำวิทยากรประกอบไปกับการประกอบอาชีพ

สถาปัตยกรรมบ้านเรือนลักษณะกึ่งใต้ถุนสูง

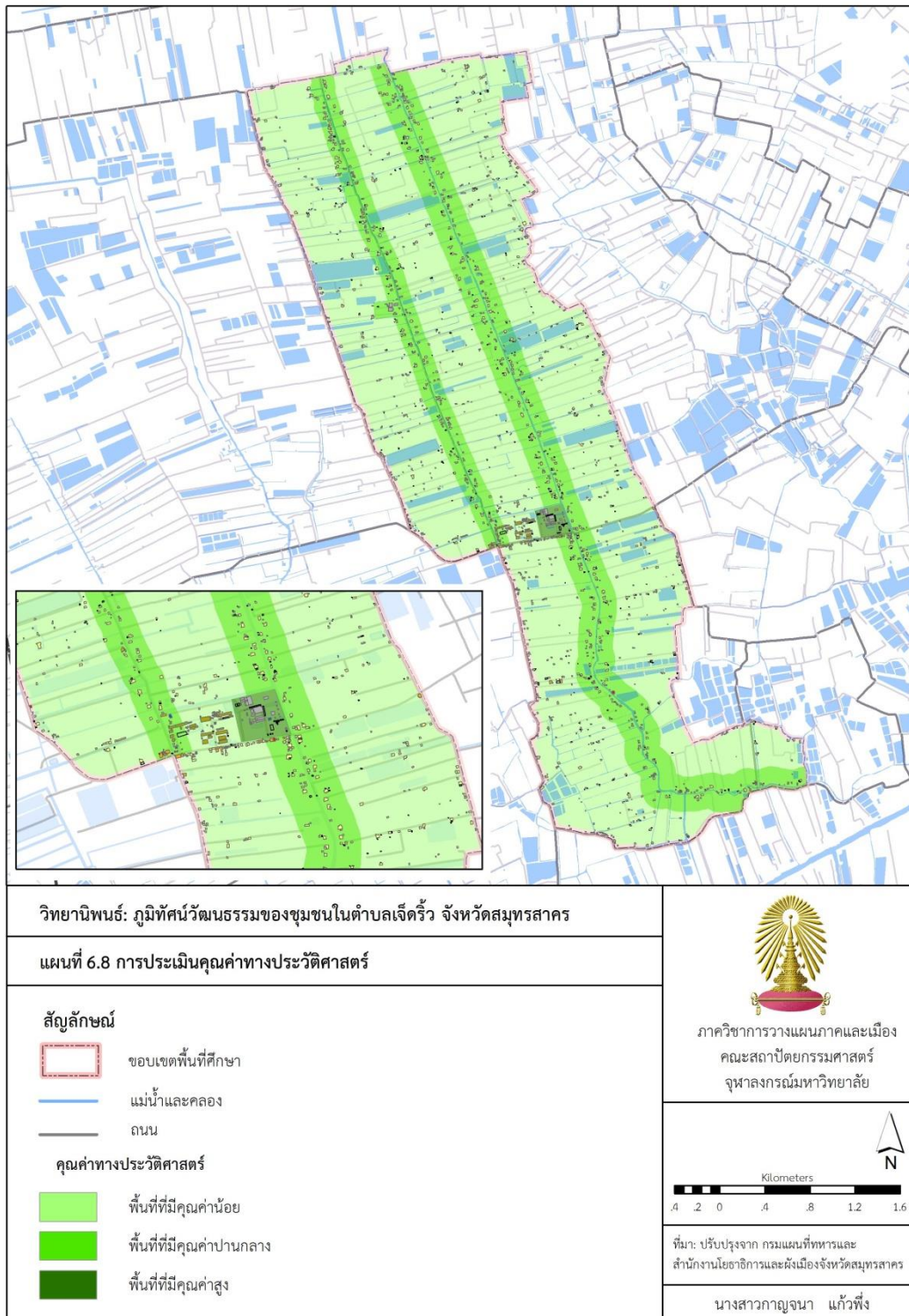
เพื่อใช้พื้นที่ในการประกอบกิจกรรม สะท้อนเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมชุมชนนี้

พื้นที่เกษตรกรรมสวนรวมกันคือ เป็นเศรษฐกิจเล็กของชุมชนที่สะท้อน การใช้ทรัพยากรในพื้นที่

รูปที่ 35 ภาพตัดขวางแสดงคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว

ที่มา: จากการวิเคราะห์

แผนที่ 16 การประเมินคุณค่าทางประวัติศาสตร์

6.3 สรุปคุณค่าความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

จากการศึกษาองค์ประกอบและประเมินคุณค่าความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร พบว่า พื้นที่ที่มีคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมโดยรวมสูงจะอยู่บริเวณแนวคลองเจ็ดริ้ว ซึ่งเป็นบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานในยุคแรกๆของพื้นที่ศึกษาที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สะท้อนออกมาในรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานในบริบทชุมชนริมน้ำผสมผสานกับชุมชนมอญซึ่งมีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เฉพาะตัว มีกลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมรูปแบบเรือนมอญดั้งเดิมกระจายตัวอยู่ตามแนวคลอง วิถีชีวิตที่ผูกพันกับสายน้ำ มีพื้นที่เกษตรกรรมซึ่งส่วนใหญ่เป็นสวนยกร่องที่ยังมีโครงข่ายลำน้ำค่อนข้างสมบูรณ์ เป็นระบบเศรษฐกิจหลักของพื้นที่ที่มีรูปแบบประเพณีวัฒนธรรมของชาวมอญที่สะท้อนความเชื่อและศรัทธาที่มีในพระพุทธศาสนาและสิ่งเหนือธรรมชาติ แสดงถึงรากเหง้าและวิถีชีวิตของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณวัดเจ็ดริ้วเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าโดยรวมของภูมิทัศน์วัฒนธรรมในทุกๆด้านระดับสูง เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนและยังเป็นศูนย์รวมจิตใจและทำกิจกรรมทางศาสนาของคนในชุมชน ทั้งนี้ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วเป็นชุมชนริมน้ำในคลองสายย่อย จึงทำให้สามารถรักษารูปแบบขนบธรรมเนียมประเพณี คติความเชื่อ และวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี สิ่งเหล่านี้กลายเป็นองค์ประกอบทางกายภาพ สังคมและเศรษฐกิจ รวมถึงประวัติศาสตร์ที่มีความเกี่ยวโยงกันอย่างแยกไม่ออก สะท้อนออกมาในรูปแบบพื้นที่ชุมชนมอญริมน้ำที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี(แผนที่ 17)

6.4 สภาพปัญหาและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

6.4.1 สภาพปัญหาที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

6.4.1.1 ปัญหาทางด้านกายภาพ

1) การสูญเสียคุณค่าด้านอัตลักษณ์ของชุมชนมอญริมน้ำ

อัตลักษณ์ของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วที่น่าสนใจ คือ บริบทของชุมชนริมน้ำซึ่งเป็นรูปแบบของชุมชนที่พบได้ทั่วไปในภาคกลางของประเทศไทยผสมกับคติความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาและสิ่งเหนือธรรมชาติของชุมชนมอญ เกิดเป็นรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เป็นรูปแบบเฉพาะที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม สามารถปรับตัวให้อยู่กับน้ำได้ ปัจจุบันการพัฒนาโครงข่ายคมนาคมทางบกเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ เมื่อการคมนาคมทางน้ำลดบทบาทลง รูปแบบการตั้งถิ่นฐานเปลี่ยนจากการชุมชนริมน้ำมาเป็นชุมชนริมถนน โครงสร้างสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นไม่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมเดิมทั้งวัสดุ สี หรือรูปแบบ สูญเสียองค์ประกอบที่สำคัญของชุมชนริมน้ำเนื่องจากไม่ได้ใช้งาน เช่น ศาลาท่าน้ำ โรงจอดเรือ เรือนยกพื้นสูง รวมถึงองค์ประกอบที่แสดงถึงความเชื่อต่างๆ ของชาวมอญ เช่น การมีห้องผีหรือเสาผี ทิศทางการวางตัวของอาคารในลักษณะมอญขวาง การปลูกต้นไม้ตามทิศ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทำให้ชุมชนสูญเสียคุณค่าด้านอัตลักษณ์ของชุมชนมอญริมน้ำในอดีตไป (รูปที่ 37)

รูปที่ 37 อาคารสถาปัตยกรรมที่สูญเสียอัตลักษณ์ชุมชนมอญริมน้ำ

ที่มา: ผู้วิจัย, 2557

2) สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเสื่อมโทรม จากการสอบถามประชาชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่พบว่า คุณภาพน้ำในคลองเจ็ดริ้วและคลองพาดหมอนมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมาก เป็นผลมาจากการถมคลองและลำประโดง โดยเฉพาะคลองพาดหมอนซึ่งเป็นคลองสายหลักในพื้นที่ ทำให้ระบบโครงข่ายลำน้ำที่เคยสมบูรณ์ไม่สามารถไหลเวียนตามธรรมชาติ น้ำในคลองเน่าเสีย ระบบนิเวศเปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับการปล่อยน้ำทิ้งจากครัวเรือน และโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดนครปฐม โดยไหลผ่านคลองจินดาเข้าสู่พื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วทางทิศเหนือ รวมถึงน้ำจากการเกษตรที่มีการปนเปื้อนของสารเคมีที่ใช้ลงในแหล่งน้ำ ผักตบชวาซึ่งเป็นปัญหาในการกีดขวางทางน้ำ ส่งผลให้

เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพของสิ่งมีชีวิตในคลอง คุณภาพน้ำไม่สามารถใช้ประโยชน์ในการอุปโภคบริโภคได้ดังเช่นในอดีต (รูปที่ 38)

รูปที่ 38 สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เสื่อมโทรม

ที่มา: ผู้วิจัย, 2557

6.4.1.2 ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ

อาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่รายได้ไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับราคาผลผลิตตามท้องตลาด และการรับซื้อจากพ่อค้าคนกลาง ประกอบกับความสมดุลทางธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ปัจจุบันการทำเกษตรกรรมจำเป็นต้องพึ่งพาเทคโนโลยีทั้งการผลิต การเก็บเกี่ยว และการขนส่งผลผลิต ทำให้มีต้นทุนในการประกอบอาชีพสูง ผลกำไรที่ได้อาจไม่คุ้มค่างกับระยะเวลาที่เพาะปลูก

6.4.1.3 ปัญหาทางด้านสังคม

1) การสูญเสียภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเกษตรกรรม จากค่านิยมของเกษตรกรปัจจุบันที่นิยมให้บุตรหลานได้รับการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ซึ่งส่วนใหญ่ต้องเดินทางไปศึกษาภายนอกพื้นที่ จากการสอบถามคนในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว พบว่า บุตรหลานของเกษตรกรส่วนใหญ่มีทัศนคติต่ออาชีพเกษตรกรรมในแง่ลบ เช่น เป็นอาชีพที่เหนื่อยและรายได้ไม่คงที่ ซึ่งแตกต่างจากบุตรหลานของเกษตรกรในสมัยก่อนที่ไม่ได้รับการศึกษาทำให้ไม่มีทางเลือกในการประกอบอาชีพมากนัก และได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาในด้านเกษตรกรรม เพื่อนำไปสร้างรายได้และเลี้ยงตัวเองในอนาคต จากทัศนคติดังกล่าวทำให้รูปแบบภูมิปัญญาและวิถีชีวิตเกษตรกรของคนในชุมชนตำบลเจ็ดริ้วขาดการสืบทอดไปยังคนรุ่นหลัง

2) การสูญเสียภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปวัฒนธรรม

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปวัฒนธรรมที่พบในพื้นที่ศึกษาส่วนใหญ่เกี่ยวกับรูปแบบวิถีชีวิตของชาวมอญ เช่น การสานเสื่อกกหรือหมอนกก ศิลปะของดนตรี ซึ่งเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมหรือการเล่นต่างๆ ประเพณีการเล่นสะบ้ามอญ ทะแยมอญ การทำอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวมอญ หรือการปักผ้าสไบมอญซึ่งเป็นส่วนประกอบของเครื่องแต่งกายของชาวมอญ สิ่งเหล่านี้ผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวมอญดั้งเดิม แต่จากกระแสการพัฒนาเมืองที่เข้ามาในชุมชน ประกอบกับการผสมผสานทางเชื้อชาติ ส่งผลให้วัฒนธรรมเหล่านี้ถูกปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย การแต่งกายด้วย

เสื้อผ้าสมัยใหม่ที่ขาดความเป็นเอกลักษณ์ การละเล่นที่เคยสร้างความบันเทิงและทำให้ผู้คนได้พบกัน ถูกแทนที่ด้วยสังคมของเทคโนโลยีที่เข้ามา ในอนาคตอาจสูญเสียสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านศิลปวัฒนธรรมของพื้นที่

6.4.2 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

6.4.2.1 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพ

1) รูปแบบสถาปัตยกรรมเรือนมอญดั้งเดิมมีแนวโน้มลดลง

เนื่องจากค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างหรือซ่อมแซมเรือนมอญดั้งเดิมมีอัตราเพิ่มสูงมากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับอาคารสมัยใหม่ ประกอบกับความไม่ทนทานของรูปแบบวัสดุและโครงสร้างที่เป็นไม้ หรือจากของเรือนมอญดั้งเดิม อีกทั้งขาดช่างท้องถิ่นที่มีความรู้และความชำนาญเกี่ยวกับการก่อสร้างที่อยู่อาศัยตามหลักความเชื่อของชาวมอญ ทำให้แนวโน้มในอนาคตรูปแบบอาคารที่จะปรากฏในพื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นอาคารสมัยใหม่ที่ไม่แสดงถึงความสัมพันธ์ของสภาพภูมิศาสตร์ในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำในอดีตและคติความเชื่อของชาวมอญ

2) การคมนาคมทางบกขยายตัวเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมเพิ่มมากขึ้น

ปัจจุบันการขนส่งผลผลิตทางการเกษตรส่วนใหญ่มีรถยนต์ในการลำเลียงผลผลิตออกนอกพื้นที่แทนที่การใช้เรือในการขนส่งอย่างเช่นในอดีต เกษตรกรจึงเล็งเห็นความสำคัญในการตัดถนนเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมเพื่อความสะดวกในการขนส่ง จากการสำรวจพื้นที่ศึกษาพบว่าเริ่มมีการพัฒนาจากถนนดินเป็นถนนลูกรังแทน และทุกบ้านจะมีรถจักรยานยนต์หรือรถยนต์จอดอยู่ภายในพื้นที่บริเวณบ้าน จากการสอบถามเกษตรกรส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่าถ้าเป็นถนนดินจะไม่สามารถเข้าออกได้เวลาที่เกิดฝนตก การตัดถนนเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมที่เกิดขึ้นทำให้ต้องถมลำประโดงบางส่วนเพื่อเป็นพื้นที่ถนน ส่งผลให้โครงข่ายลำน้ำขาดความสมบูรณ์(รูปที่ 39)

รูปที่ 39 การคมนาคมทางบกขยายตัวเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรม

ที่มา: ผู้วิจัย, 2557

3) พื้นที่เกษตรกรรมยังคงอยู่ในพื้นที่แต่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ

การทำเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบเกษตรกรรมไปจากเดิม ปัจจุบันพื้นที่เกษตรกรรมในรูปแบบสวนยกร่องซึ่งเป็นที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพมีจำนวนมากที่สุด แต่เริ่มมีการนำเทคโนโลยีทางการเกษตรเข้ามาใช้ในการผลิตเพิ่มมากขึ้น การสืบต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นทางเกษตรเริ่มลดน้อยลง ประกอบกับพื้นที่สวนยกร่องเริ่มมีการเปลี่ยนเป็นบ่อเลี้ยงปลาหรือกุ้ง เนื่องจากเป็นการเกษตรที่ไม่พึ่งพาระบบธรรมชาติที่มีแนวโน้มจะเสื่อมลงไปทุกวัน หากเป็นเช่นนี้ต่อไปภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระบบสวนยกร่องอาจมีความเสี่ยงที่จะสูญหายได้ในอนาคต

6.4.2.2 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ

ระบบเศรษฐกิจของคนในชุมชนยังคงเป็นอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำเกษตรกรรม แต่ยังคงเป็นสังคมเกษตรกรรมดังเช่นในอดีต จากการสอบถามคนในชุมชนพบว่า ลูกหลานของเกษตรส่วนใหญ่ยังคงมีแนวโน้มจะรับช่วงต่อการทำเกษตรกรรม แต่อาจมีการเปลี่ยนไปในลักษณะของการให้เช่าพื้นที่เพื่อทำเกษตรกรรมหรือการนำเทคโนโลยีและองค์ความรู้เข้ามาพัฒนาการเกษตร

6.4.2.3 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม

การเปลี่ยนแปลงค่านิยมการใช้ชีวิตตามกระแสการพัฒนาเมือง ส่งผลให้วัฒนธรรมท้องถิ่นในด้านภูมิปัญญาทางศิลปวัฒนธรรมมีความเสี่ยงต่อการสูญหาย เนื่องจากเป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบวิถีชีวิตของชาวมอญดั้งเดิม เช่น กรณีของวงดนตรีเครื่องสายมอญที่ปัจจุบันเสี่ยงต่อการไม่มีผู้สืบทอด แต่ในด้านทัศนคติความเชื่อหลักที่เกี่ยวกับการนับถือผี หรือความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวมอญยังคงมีการสืบทอดกันมา ดังนั้นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้มีแนวโน้มจะได้รับการสืบทอดต่อไปในอนาคต เช่น ประเพณีรำผี ประเพณีตัดบาตรดอกไม้และล้างเท้าพระ หรืออาจมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบประเพณีแต่ยังคงปฏิบัติสืบทอดกันมา เช่น การใช้น้ำตาลในประเพณีตัดบาตรน้ำผึ้งเนื่องจากมีราคาถูกและหาง่ายกว่าน้ำผึ้ง เป็นต้น (รูปที่ 40)

รูปที่ 40 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว

ที่มา: ผู้วิจัย, 2557

บทที่ 7

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

ในบทนี้จะกล่าวถึงบทสรุปที่ได้จากการศึกษาพัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาครตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การวิเคราะห์โครงสร้างองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมและการประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม เนื่องจากภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบที่แสดงถึงอัตลักษณ์เฉพาะของชุมชนและมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของชุมชนต่อไป

7.1 สรุปผลการศึกษา

จากคำถามการวิจัย

“ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร มีพัฒนาการตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอย่างไร มีองค์ประกอบ และมีคุณค่าในด้านใดบ้าง”

7.1.1 สรุปพัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน

ช่วงที่ 1: ยุคเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐานชุมชน (พ.ศ. 2423 – พ.ศ. 2480) การตั้งถิ่นฐานชุมชนเกิดขึ้นบริเวณพื้นที่ริมคลองธรรมชาติที่มีอยู่เดิมทั้งสองฝั่ง และขยายตัวไปตามแนวคลองที่ขุดขึ้นใหม่ซึ่งเชื่อมต่อกลองสายหลักที่มีในพื้นที่ในแนวเหนือใต้ เกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นที่รกร้างให้เป็นพื้นที่เกษตรกรรมในรูปแบบการทำนาซึ่งมีความเหมาะสมต่อสภาพภูมิศาสตร์และภูมิปัญญาทางการเกษตรที่ติดตัวมาของชุมชน โครงข่ายลำน้ำจึงถือเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานและรูปแบบพื้นที่เกษตรกรรม มีสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรมริมน้ำและคติความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ปรากฏในรูปแบบอาคารบ้านเรือน ศาสนสถานทั้งวัดและสิ่งก่อสร้างที่แสดงถึงการนับถือสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน รูปแบบสังคมเกษตรกรรมตามวิถีชาวพุทธที่เคร่งครัดในศาสนาและคติความเชื่อ มีความสัมพันธ์เครือญาติที่ไม่ซับซ้อน จึงเป็นพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในรูปแบบของสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อการกระทำของมนุษย์ เรียกว่า “ภูมิทัศน์นำวัฒนธรรม”

ช่วงที่ 2: ยุคเปลี่ยนผ่านรูปแบบเกษตรกรรม (พ.ศ. 2481 – พ.ศ. 2521) เกิดการขยายตัวของการตั้งถิ่นฐานบริเวณริมคลองที่ปรากฏในยุคเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐาน ส่งผลให้เกิดการขุดคลองสายย่อยในพื้นที่เพิ่มขึ้นเพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชนและเปิดพื้นที่เกษตรกรรมแห่งใหม่ จากการที่โครงข่ายลำน้ำมีความสมบูรณ์เพิ่มมากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับในยุคเริ่มต้นการตั้งถิ่นฐาน ประกอบกับปัญหาอุทกภัยที่เกิดขึ้น จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรมจากนากลายเป็นสวนยกร่อง อันแสดงถึงภูมิ

ปัญหาในการจัดการทรัพยากรน้ำอันเป็นปัจจัยสำคัญในการทำการเกษตร มีการขุดลำประโดงเพื่อเชื่อมต่อบริเวณชลประทานในพื้นที่ที่มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น สถาปัตยกรรมยังคงรูปแบบตามคติความเชื่อเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญผสมผสานกับบริบทธรรมชาติของพื้นที่ ศาสนาสถานยังทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน มีประเพณีกิจกรรมทางศาสนา การละเล่น และคติความเชื่อที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ปรากฏ รูปแบบสังคมยังคงเป็นสังคมเกษตรกรรมที่ใช้แรงงานคนในครอบครัวเป็นหลัก กิจกรรมทางเศรษฐกิจเกิดการขยายตัว เป็นช่วงเวลาที่มนุษย์มีความพยายามในการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น การควบคุมทรัพยากรน้ำในการทำเกษตรกรรมแบบสวนยกร่อง การขุดลำประโดงเพื่อประโยชน์ในการชักน้ำเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรม แต่ยังคงอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติที่มีในพื้นที่ เรียกว่า รูปแบบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบ “ลักษณะเด่นรวมกัน”

ช่วงที่ 3: ยุคเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางคมนาคม (พ.ศ.2522 – ปัจจุบัน) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่ ทั้งรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เปลี่ยนแปลงจากชุมชนริมน้ำเดิม เป็นชุมชนที่ขยายตัวตามแนวถนนที่ตัดเข้าสู่พื้นที่ ระบบชลประทานที่ขาดความสมบูรณ์อันเป็นผลมาจากการถมพื้นที่คลองเพื่อตัดถนน รูปแบบเกษตรกรรมเป็นการพึ่งพาเทคโนโลยีทางเกษตรสะท้อนให้เห็นถึงเศรษฐกิจชุมชนที่มีพึ่งพาทรัพยากรดั้งเดิมของพื้นที่ในระดับต่ำ เกิดรูปแบบอาคารสถาปัตยกรรมที่ลดทอนองค์ประกอบหรืออาคารสมัยใหม่เนื่องจากการกลืนกลายของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ ครอบครัวมีขนาดเล็กลงเหลือเพียงกลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มวัยทำงานที่ยังคงใช้พื้นที่เกษตรกรรมและมีความสัมพันธ์กับพื้นที่ริมคลองซึ่งเป็นการสืบทอดรูปแบบเดิมของพื้นที่ แต่ยังคงมีการสืบทอดประเพณีสำคัญทางศาสนา โดยเฉพาะคติความเชื่อที่เกี่ยวกับการนับถือผีบรรพบุรุษเพราะถือเป็นความเชื่อหลักของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและความสามารถในการนำเอาเทคโนโลยีเข้ามาจัดการรูปแบบเกษตรกรรมในพื้นที่ แสดงให้เห็นถึงช่วงเวลาที่มนุษย์มีอิทธิพลเหนือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เรียกว่า รูปแบบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบ “วัฒนธรรมนำภูมิทัศน์”

7.1.2 สรุปองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน

จากการวิเคราะห์พัฒนาการภูมิทัศน์วัฒนธรรมในแต่ละยุคของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร พบว่า องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สำคัญที่เป็นตัวแปรสำคัญ ได้แก่ รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน อาคารสถาปัตยกรรม โครงข่ายการสัญจร พื้นที่เกษตรกรรมและโครงข่ายลำน้ำ ประเพณีวัฒนธรรม พื้นที่ทางภูมิปัญญา เศรษฐกิจชุมชน กิจกรรมการใช้พื้นที่ สถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ ล้วนเป็นองค์ประกอบที่มีความเชื่อมโยงกับและส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมอันเป็นผลมาจากการกระทำของมนุษย์ที่ส่งผลต่อสภาพแวดล้อมของพื้นที่ สอดคล้องกับสมมุติฐานที่ว่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร มีความสัมพันธ์กับ

เครือข่ายลำน้ำและพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบทางกายภาพ องค์ประกอบทางสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ และองค์ประกอบทางประวัติศาสตร์

องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านกายภาพ ได้แก่ รูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่ปรากฏในพื้นที่ จำแนกออกเป็น การตั้งถิ่นฐานแบบริมคลองใกล้พื้นที่เกษตรกรรม การตั้งถิ่นฐานแบบริมคลองที่วัด เป็นศูนย์กลางร่วมกับหน่วยงานราชการ การตั้งถิ่นฐานแบบริมถนน และการตั้งถิ่นฐานแบบริมถนน ขนาบแนวคลอง การปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนที่สะท้อนถึงคติความเชื่อที่ผสมระหว่างเชื้อชาติในพื้นที่ ประกอบด้วย มอญ ไทย และจีน จำแนกออกเป็นเรือนพื้นถิ่น เรือนมอญดั้งเดิม เรือนมอญประยุกต์ และอาคารสมัยใหม่ สถาปัตยกรรมทางความเชื่อ ประกอบด้วยวัดเจ็ดริ้ว วัดอุทธาราม และศาลเพียงตาต่างๆ นอกจากนี้ยังมีสถาปัตยกรรมรูปแบบอื่นซึ่งส่วนใหญ่เป็นองค์ประกอบของชุมชนริมน้ำ สำหรับพื้นที่เกษตรกรรมและโครงข่ายลำน้ำ จำแนกออกเป็นพื้นที่สวนยกร่องซึ่งมีทังไม้ยืนต้น สวนองุ่น และสวนกล้วยไม้ พื้นที่นา และพื้นที่บ่อเลี้ยงปลาหรือกุ้ง ด้านโครงข่ายการสัญจรในพื้นที่ ประกอบด้วยโครงข่ายการสัญจรทางน้ำ โครงข่ายการสัญจรทางบก และทางเดินเท้าริมคลอง

องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ ประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการสะท้อนถึงเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญในบริบทของสังคมชาวพุทธ จำแนกออกเป็น ประเพณีวัฒนธรรมทางศาสนา เช่น ประเพณีแห่หางหงส์ ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง ประเพณีตักบาตรดอกไม้และล้างเท้าพระ พิณทบาตทางน้ำ และประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับคติความเชื่อ เช่น ประเพณีรำผี งานบวชการศพบแบบมอญ และการแข่งขันเรือรตนน้ำเกษตร นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ทางภูมิปัญญาซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์สำคัญของพื้นที่ศึกษา ส่วนใหญ่เป็นภูมิปัญญาทางด้านศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ เช่น การละเล่นสะบ้ามอญ ทะแยมอญ วงดนตรีเครื่องสายมอญ การปักผ้า สไบมอญ การสานเสื่อกกหรือหมอนกก และภูมิปัญญาในการทำอาหารพื้นถิ่นของชาวมอญ เช่น แกงบอนและกะละแม สำหรับกิจกรรมการใช้พื้นที่ พื้นที่ริมน้ำและวัดเป็นพื้นที่ที่กลุ่มคนทุกช่วงวัยใช้ในการประกอบกิจกรรมมากที่สุด

องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ ได้แก่ เหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ หรือสถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อที่สำคัญในพื้นที่ วัดเจ็ดริ้ว วัดอุทธาราม รวมถึงศาสนสถานลักษณะศาลเพียงตา เช่น ศาลเจ้าพ่อล่องหน ศาลปู่เจ้าเขาเขียว ศาลหลวงปู่เอี่ยม เป็นต้น รวมถึงบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏบันทึกในพื้นที่ คือ พระครูสาครกิจโกศล หรือ อดีตเจ้าอาวาสวัดเจ็ดริ้ว บุคคลที่มีอุปการคุณต่อชาวมอญในประเทศไทยและชาวมอญในประเทศพม่า

7.1.3 สรุปลักษณะและความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน

พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพ จะกระจายตัวอยู่บริเวณแนวคลองเจ็ดริ้ว มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานในบริบทชุมชนริมน้ำ มีรูปแบบอาคารสถาปัตยกรรมผสมผสานระหว่างคติความเชื่อของการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยของชาวมอญและสถาปัตยกรรมริมน้ำ เช่น ใต้ถุนสูง การวางตัวของอาคารหันหน้าสู่แม่น้ำลำคลอง (มอญขวาง) วัสดุและสีอาคารมีความกลมกลืนกับธรรมชาติ มีพื้นที่เกษตรกรรมที่สัมพันธ์กับโครงข่ายลำน้ำในรูปแบบสวนยกร่องที่มีความสมบูรณ์ของลำประโดงที่ใช้ประโยชน์ในการเกษตรตลอดจนปรากฏให้เห็นการเข้าถึงพื้นที่ด้วยโครงข่ายการสัญจรทางน้ำซึ่งสะท้อนลักษณะของชุมชนเกษตรกรรมริมน้ำ

พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ จะปรากฏเด่นชัดในบริเวณศาสนสถาน เช่น วัดเจ็ดริ้วและวัดอุทัยาราม เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ใช้ในการประกอบกิจกรรมทางศาสนา นอกจากนี้กระจายตัวตามบ้านชุมชนมอญดั้งเดิมตลอดแนวคลองเจ็ดริ้วและแนวคลองพาดหมอน เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เคร่งครัดของชาวมอญ ประกอบกับระบบเศรษฐกิจของชุมชนยังเป็นการทำเกษตรกรรมในระบบสวนยกร่องซึ่งเป็นรูปแบบการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร สื่อให้เห็นถึงความเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมเกษตรกรรมเป็นอย่างดี

พื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ บริเวณวัดเจ็ดริ้วและชุมชนริมน้ำคลองเจ็ดริ้ว เนื่องจากเป็นบริเวณที่มีการมีความสำคัญในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในระยะแรก รวมถึงเป็นบริเวณที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์โดยมีการบันทึกข้อมูลเหล่านี้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ทั้งนี้คลองเจ็ดริ้วถือเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้กระทำต่อธรรมชาติจนเกิดรูปแบบองค์ประกอบอื่นๆ ตามมา เช่น การตั้งถิ่นฐาน พื้นที่เกษตรกรรม ประเพณีวัฒนธรรม เศรษฐกิจชุมชน เป็นต้น

7.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) การกำหนดรูปแบบของสิ่งปลูกสร้างที่องค์ประกอบของชุมชนริมน้ำ

การสร้างเขื่อนกันตลิ่งหรือสะพานข้ามคลองที่มีโครงสร้างเป็นคอนกรีตอาจส่งผลกระทบต่อทัศนียภาพโดยรวมของชุมชนริมน้ำ(รูปที่ 41) ดังนั้นควรมีการกำหนดรูปแบบของโครงสร้างเหล่านี้ให้สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและไม่ทำลายเอกลักษณ์เดิมของพื้นที่ เช่น การทำเขื่อนสองชั้นซึ่งเป็นรูปแบบเขื่อนที่มีรักษาทัศนียภาพบริเวณริมน้ำและมีประสิทธิภาพในการป้องกันการกัดเซาะของแนวตลิ่ง(รูปที่ 42)ปัจจุบันองค์การบริหารส่วนตำบลเจ็ดริ้วกำลังดำเนินการสร้างทางเดินเท้าบริเวณตลอดแนวคลองเจ็ดริ้ว ซึ่งเป็นส่วนต่อขยายจากบริเวณหน้าวัดเจ็ดริ้วที่ดำเนินการก่อสร้างเสร็จแล้ว อีกทั้งมีโครงการ

ก่อสร้างแนวเขื่อนกันตลิ่งบริเวณคลองพาดหมอน ซึ่งเป็นลักษณะเขื่อนคอนกรีต ทั้งนี้ควรหลีกเลี่ยงการสร้างเขื่อนกันตลิ่งในบริเวณที่ไม่มีการกัดเซาะของน้ำ แต่เปลี่ยนเป็นการปลูกพืชที่มีรากในการยึดเกาะตลิ่งได้ดี เช่น มะพร้าว เพื่อเป็นการรักษาระบบนิเวศของธรรมชาติ หรือ

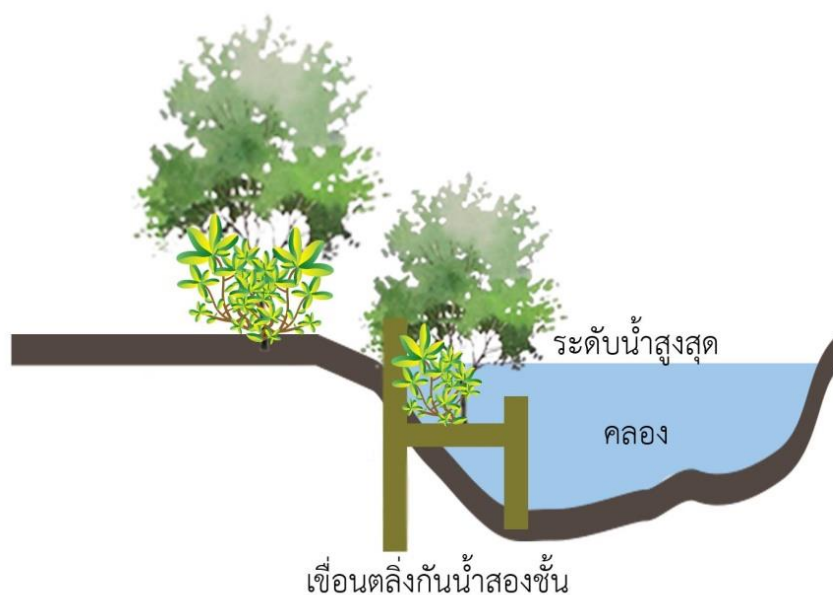

ทางเดินทางบริเวณริมคลองเจ็ดริ้ว

เขื่อนบริเวณริมคลองพาดหมอน

รูปที่ 41 การก่อสร้างเขื่อนและทางเดินเท้าที่ทำลายทัศนียภาพของชุมชนริมน้ำ

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

รูปที่ 42 รูปแบบเขื่อนกันตลิ่งที่มีความเหมาะสมกับชุมชนริมน้ำ

ที่มา: ปรับปรุงจากเอกสารประกอบการประชุมผังเมืองรวมอัมพวา โดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

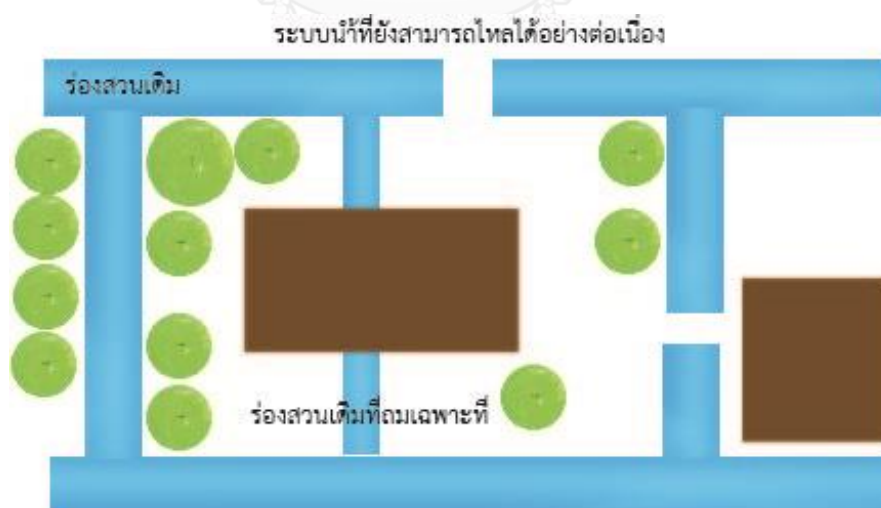
2) เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนถือเป็นกระบวนการหลักของการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน ดังนั้นการสร้างรู้และความตระหนักถึงคุณค่าของชุมชนในบริบทของชุมชนมอญที่มีการตั้งถิ่นฐานริมน้ำ และมีวัฒนธรรมภูมิปัญญาในการอยู่อาศัยและการทำเกษตรกรรมในกับประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ จะเป็นวิธีการที่สามารถรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างยั่งยืน จากการสอบถามในชุมชนมีกลุ่มอาสาสมัครชุมชน และกลุ่มแม่บ้านสตรีชุมชนเจ็ดริ้ว โรงเรียนวัดเจ็ดริ้ว เป็นแกนหลัก

ในการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน หากมีการส่งเสริมศักยภาพของกลุ่มแกนนำเหล่านี้ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีบทบาทต่อคนในชุมชนให้สามารถเผยแพร่องค์ความรู้โดยการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ จะทำให้การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนประสบความสำเร็จได้ง่ายขึ้น

3) การปรับปรุงพัฒนาสภาพแวดล้อมภายในชุมชน

สภาพแวดล้อมของชุมชนที่เป็นสิ่งสำคัญที่มีผลต่อการรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพแวดล้อมของแหล่งน้ำ ปัจจุบันคลองเจ็ดริ้วและคลองพาดหมอนประสบปัญหาคุณภาพของแหล่งน้ำเป็นอย่างมาก เนื่องจากโครงข่ายลำน้ำที่ขาดการถ่ายเทของน้ำ ปัจจุบันมีการถมร่องสวนเพื่อทำถนนหรือสร้างที่อยู่อาศัยโดยไม่คำนึงถึงการไหลเวียนของลำน้ำ ดังนั้นควรหลีกเลี่ยงการถมร่องสวนหรือควรเลือกถมเฉพาะร่องสวนที่มีความจำเป็นเท่านั้น(รูปที่ 43) ประกอบกับปัจจุบันมีผักตบชวาที่กีดขวางเส้นทางน้ำ อีกทั้งยังมีปัญหาน้ำเน่าเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมจากบริเวณคลองจินดาที่ปล่อยลงสู่คลองเจ็ดริ้ว แม้ว่าองค์การบริหารส่วนตำบลเจ็ดริ้วจะมีการจัดเก็บผักตบชวาอยู่เป็นระยะ ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับงบประมาณในการจัดเก็บ แต่หากเป็นความร่วมมือกันของชาวบ้านจะสามารถทำได้ตลอด นอกจากนี้การปล่อยน้ำทิ้งจากภาคครัวเรือนและภาคเกษตรบริเวณริมน้ำยังเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คุณภาพน้ำเสีย ควรมีการสร้างความรู้เรื่องการจัดทำบ่อหรือถังดักไขมันก่อนระบายลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ(รูปที่ 44) ตลอดจนเสริมสร้างภูมิปัญญาในการทำเกษตรกรรมรูปแบบเดิมที่ไม่พึ่งพาสารเคมี

รูปที่ 43 การถมร่องสวนเฉพาะที่จำเป็นเพื่อรักษาระบบนิเวศของพื้นที่

ที่มา: ปรับปรุงจากเอกสารประกอบการประชุมผังเมืองรวมอัมพวา โดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปที่ 44 แนวคิดการติดตั้งบ่อดักไขมันและถังบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยลงสู่คลอง
ที่มา: ปรับปรุงจากเอกสารประกอบการประชุมผังเมืองรวมอัมพวา โดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4) จัดทำมาตรการในการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน

การจัดทำมาตรการที่เป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน ควบคู่ไปกับการบังคับใช้กฎหมายของทางภาครัฐ โดยการสร้างแรงจูงใจของประชาชนให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนอาจเป็นการให้รางวัลชมเชยหรือยกย่องจากคนในชุมชนสำหรับผู้ที่มีส่วนร่วมในการรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนทั้งด้านประเพณีวัฒนธรรมและการรักษารูปแบบสถาปัตยกรรมมอญที่เป็นอัตลักษณ์ดั้งเดิมของพื้นที่

7.3 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

จากการศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร มีข้อเสนอสำหรับการศึกษาในครั้งต่อไปดังนี้

1) ควรมีการจัดทำแผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณพื้นที่ชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ในลักษณะของผังที่มีการควบคุมการใช้พื้นที่บริเวณริมคลองเจ็ดริ้ว และคลองพาดหมอนไม่ให้ขยายตัวอย่างไร้ทิศทาง และเสริมสร้างการส่งเสริมมาตรการที่เป็นรูปธรรมในการบริหารจัดการเพื่ออนุรักษ์คุณค่าของชุมชนให้คงอยู่ต่อไป

2) หน่วยงานท้องถิ่นสามารถนำการศึกษาพัฒนาการของชุมชน การประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนที่ได้นำมาประยุกต์เป็นฐานข้อมูลในการวางแผนชุมชนต่อไป

รายการอ้างอิง

- Centre, U. W. H. (2014). from www.whc.unesco.org/exhibits/cultland/categories.htm.
- Centre, U. W. H. (2014). "Preparing World Heritage Nominations." from www.whc.unesco.org/uploads/activities/documents.
- De Blij, H. (1977). Human Geography: Culture, Society and Space New York, John Wiley&Sons.
- Denpaiboon, C. (2004). "Transformation of the Canal-Side Settlements in Greater Bangkok." Architectural/Planning Research and Studies Volume 4 (2)(2006 Faculty of Architecture and Planning 2.
- Flower, P. (2002). World Heritage Cultural Landscapes 1992-2002 Paris, Unesco World Heritage Centre.
- Jane Lennon, S. M. a. A. (2012). "Cultural Landscape Management." from www.australialps.environment.gov.au/publications/research-reports/pubs/cultural-landscape-management-guildeilnes.pdf.
- Lucas.P.H.C. (1992). Protected Landscape : A Guide for Policy-Makers and Planners London, Chapman&Hall.
- Neale, S. (2011). Guidelines for Identifying, Researching, and Evaluating Cultural Heritage Landscapes in Thorold, Ontario.
- R. Halliday (1917). The Talains Rangoon, The Government Press.
- Sauer, C. (2007). cited in Priya Jain, Goody Clancy, Preserving Cultural Landscapes: A Cross-Cultural Analysis. United States, United States.
- Smith, J. (2004). Definition and Assessment of Cultural Landscapes of Heritage Value on NCC Lands. Canada, Capital Planning and realasset Management Branch.
- Thaigoodview (2558). "เรื่องราวชาวมอญ." from <http://www.thaigoodview.com/node/2800>.

Victoria, H. (2009). Landscape Assessment Guidelines For Cultural Heritage Significance. Heritage Council of Victoria.

เกรียงไกร เกิดศิริ (2551). ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม. กรุงเทพฯ, อูซาคเนย์.

คลังเอกสารสาธารณะ (2556). "ชุมชนมอญในประเทศไทย- มอญ จ.สมุทรสาคร." from <http://www.openbase.in.th/node/9820>.

จวน เครือวิชฌยาจารย์ (2537). วิถีชีวิตชาวมอญ. ด้านสุทธาการพิมพ์.

เจริญ สุทธาอามาตย์ (2556).

เต็มศักดิ์ ภาณุวรรณ (2543). ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำในคลองบางกอกน้อย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. มหาบัณฑิต.

เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร (2542). งานศึกษาการเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มของการพัฒนาสภาพสังคมชุมชนริมน้ำบริเวณเครือข่ายลำน้ำคลองบางกอกน้อย กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยที่ได้รับเงินสนับสนุนและส่งเสริมการวิจัยจากงบประมาณเงินทุนคณะ ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นธิกาญจน์ จินใจตรง (2555). ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนริมคลองแควอ้อม จังหวัดสมุทรสงคราม, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. มหาบัณฑิต

บ้งอร หังเสวก (2556).

พรรณงาม ชพานนท์ (2535). ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม. กรุงเทพฯ.

พระครูประกาศธรรมคุณ (2557).

พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ (2544). ประวัติดำเนินสะดวก: ระลึกงานทำบุญอายุครบ 5 รอบ 60 ปีบริบูรณ์ พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ (วรรณะ วนโณ) วัดหลักหกรัตนาราม ต.ศรีสุราษฎร์ อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี. ราชบุรี, รุ่งเรืองสาสน์การพิมพ์.

พระมหาสมยา ฐานทตโต (2557).

พัชรี อาจสาลี (2552). ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. มหาบัณฑิต

รวบรวมโดยสำนักงานสถิติพยากรณ์, ส. ก. ก. and สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2558). "ข้อมูลประชากร." from <http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/districtList/S010107/th/25.htm>

วรรณุช จำปานิล (2552). ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำหนองบัว บ้านวังหลุมพอง และบ้านปทุมทอง จังหวัดสุพรรณบุรี, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. มหาบัณฑิต.

วิจิต แซ่ตัน (2556).

ศศิ ลิ้มทองสกุล (2006). "ภูมิทัศน์พื้นถิ่นของหมู่บ้านชนบทในชุมชนมุสลิมในประเทศไทย." Architectural/Planning Research and Studies Volume 4 (2)(2006 Faculty of Architecture and Planning.

สงวน แซ่ตัน (2557).

สรารุณี ศรีธนานันท์ (2554). บางนกแขวกตลาดน้ำแห่งแรกของแม่กลอง ไทยโพสต์.

สละ พึ่งบ้านเกาะ (2557).

สละ ร้อยอำแพง (2556).

สังวาลย์ มอญใต้ (2556).

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (2550). แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม. กรุงเทพฯ.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2548). "ระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม." from <http://pioneer.netserv.chula.ac.th/~pwannasi/article.htm>.

สำนักงานโยธาธิการและผังเมือง จังหวัดสมุทรสาคร (2556). รายงานผังเมืองรวมชุมชนบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร พ.ศ. 2556. สมุทรสาคร, สาครการพิมพ์.

สำเนา พุกผาสุข (2556).

สุภรณ์ โอเจริญ (2541). มอญในเมืองไทย ในโครงการหนังสือชุด: ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. ปทุมธานี, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หัทธยา สิริพัฒนา (2550). "ภูมิทัศน์วัฒนธรรม?" จุลสารอิโคมอสไทย(10).

องค์การบริหารส่วนตำบลเจ็ดริ้ว (2557). "ความรู้คู่ชาวมอญ: จากบ้านเกาะ บางปลา สู่เจ็ดริ้ว." from <http://jedriew.freevar.com/bankreosoojedriew.html>.

อรศิริ ปาณินท์ (2538). บ้านและหมู่บ้านพื้นถิ่น. กรุงเทพฯ, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ไอคอมอสไทย (2556). "ร่างกฎบัตรไอโคมอสไทยว่าด้วยการอนุรักษ์และบริหารจัดการโบราณสถานและมรดกทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง." from www.icomosthai.org/charters/icomosth_Draft.pdf.

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2544). ภาพรวมภูมิปัญญาไทย ในหนังสือชุดภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และปรับตัวของชาวบ้านไทย, บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.

แบบสำรวจเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

โดย นางสาวกาญจนา แก้วพิ่ง รหัส 5573301825

แบบสำรวจนี้ใช้เพื่อประกอบการศึกษาวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว

จังหวัดสมุทรสาคร” ตามหลักสูตรการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- คำชี้แจง** แบบสำรวจเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมฉบับนี้ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้
- ส่วนที่ 1: ข้อมูลการสำรวจและที่ตั้ง
- ส่วนที่ 2: ข้อมูลคุณลักษณะ
- ส่วนที่ 3: องค์ประกอบทางสังคมวัฒนธรรม

ส่วนที่ 1 ข้อมูลการสำรวจและที่ตั้ง	
ผู้สำรวจ	วันที่
บริเวณ/ที่ตั้ง	เขตที่
กรรมสิทธิ์การครอบครอง	
1=เอกชน 2=วัด/ศาสนสถาน 3=ส่วนราชการ 4=ระบุไม่ได้ 5=อื่นๆ.....	
ลักษณะของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	
1=สิ่งก่อสร้างแบบเดี่ยว 2=สิ่งก่อสร้างแบบกลุ่ม 3=แหล่งประวัติศาสตร์	
ส่วนที่ 2 ข้อมูลคุณลักษณะ	
การใช้ที่ดินในปัจจุบัน	
1=ที่อยู่อาศัย (รหัส.....) 2=พาณิชย์กรรม (รหัส.....) 3=ผสมผสาน (รหัส.....)	
4=สถาบันราชการ (รหัส.....) 5=สถานศึกษา (รหัส.....) 6=ศาสนสถาน (รหัส.....)	
7=เกษตรกรรม (รหัส.....) 8=อื่นๆ ระบุ..... (รหัส.....)	
ประเภทของพื้นที่เกษตรกรรม	
1=พื้นที่สวนองุ่น (รหัส.....) 2=พื้นที่สวนไม้ผล (รหัส.....) 3=พื้นที่นา (รหัส.....)	
4=พื้นที่บ่อเลี้ยงปลา/กุ้ง (รหัส.....) 5=พื้นที่รกร้าง (รหัส.....) 6=อื่นๆระบุ.....(รหัส.....)	
รูปแบบของสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ	
1=เรือนพื้นถิ่น (รหัส.....) 2=เรือนมอญดั้งเดิม (รหัส.....) 3=เรือนมอญประยุกต์ (รหัส.....)	
4=อาคารสมัยใหม่ (รหัส.....) 5=อื่นๆระบุ..... (รหัส.....)	
ลักษณะฐานอาคาร	
1=ยกใต้ถุนสูง (รหัส.....) 2=เสาเหนือน้ำ (รหัส.....) 3=บนดิน (รหัส.....)	
4=อื่นๆระบุ..... (รหัส.....)	
สภาพอาคารบ้านเรือนและศาสนสถาน	
1=สภาพใหม่ (รหัส.....) 2=สภาพปรับปรุง/ดัดแปลงแล้ว (รหัส.....) 3=ทรุดโทรม (รหัส.....)	
4=อื่นๆระบุ..... (รหัส.....)	

รูปแบบและวัสดุ 1=สภาพใหม่ (รหัส.....) 2=สภาพปรับปรุง/ตัดแปลงแล้ว (รหัส.....) 3=ทรุดโทรม (รหัส.....) 4=อื่นๆระบุ..... (รหัส.....)		
ส่วนที่ 3 ข้อมูลการวิเคราะห์		
สภาพความแท้ดั้งเดิมของอาคาร/ สิ่งก่อสร้าง		
ที่ตั้งอาคาร	☐ เดิม	☐ เปลี่ยนแปลง
วัสดุ	☐ เดิม	☐ เปลี่ยนแปลง
รูปแบบ	☐ เดิม	☐ เปลี่ยนแปลง
คุณค่าและความสำคัญของอาคาร/ สิ่งก่อสร้าง		
ความสำคัญทางประวัติศาสตร์	☐ มี	☐ ไม่มี
สถานที่ศักดิ์สิทธิ์และเคารพบูชา	☐ มี	☐ ไม่มี
ลักษณะกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม	☐ มี	☐ ไม่มี
ลักษณะพื้นถิ่นเฉพาะ	☐ มี	☐ ไม่มี
แสดงถึงเศรษฐกิจและสัมพันธ์กับวิถีชีวิต	☐ มี	☐ ไม่มี

แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

โดย นางสาวกาญจนา แก้วพิ่ง รหัส 5573301825

แบบสัมภาษณ์นี้ใช้เพื่อประกอบการศึกษาวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว

จังหวัดสมุทรสาคร” ตามหลักสูตรการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลสำคัญฉบับนี้ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1: ประเด็นการสัมภาษณ์ทั่วไป

ส่วนที่ 2: ประเด็นการสัมภาษณ์เฉพาะบุคคล

แบบสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลสำคัญ

ผู้ให้สัมภาษณ์.....อายุ.....ปี

ระยะเวลาในการอยู่อาศัยในพื้นที่.....

ส่วนที่ 1: ประเด็นการสัมภาษณ์ทั่วไป

- ประวัติความเป็นมา พัฒนาการ รูปแบบและลำดับการตั้งถิ่นฐานชุมชนของพื้นที่
- การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และผลกระทบที่เกิดการเปลี่ยนแปลง
- เหตุการณ์สำคัญ การประกอบอาชีพ วิถีชีวิต ประเพณี ความเชื่อตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- กิจกรรมทั่วไปของคนในชุมชน/ ความเป็นมาของกิจกรรม/ การเปลี่ยนแปลงและสภาพปัจจุบัน
- สภาพปัญหาที่พบภายในชุมชน และแนวทางในการแก้ไขปัญหา
- ในอนาคตชุมชนมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในทิศทางใด
- สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ และความภูมิใจในชุมชน ทิศนคติในการก่อสร้างอาคารรูปแบบใหม่ๆ
- แนวทางการอนุรักษ์อาคารสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมรดกดั้งเดิม ระบบสวนหย่อม ระบบโครงข่ายลำน้ำ

ส่วนที่ 2: ประเด็นการสัมภาษณ์เฉพาะกลุ่มบุคคล

2.1 เจ้าอาวาสวัดเจ็ดริ้ว และเจ้าอาวาสวัดอุทยานราม

- ประวัติเกี่ยวกับวัดประวัติวัดเจ็ดริ้ว/ วัดอุทยานราม และการตั้งถิ่นฐานของพื้นที่โดยรอบ
- กิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อ/ ความเป็นมาของกิจกรรม/ การเปลี่ยนแปลงและสภาพปัจจุบัน
- ทิศนคติต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมบิณฑบาตเรือ และแนวโน้มในอนาคต

2.2 ปราชญ์ชาวบ้าน สาขาเกษตรกรรม และเกษตรกร

- พัฒนาการและรูปแบบการประกอบอาชีพเกษตรกรรมในพื้นที่ สาเหตุการเปลี่ยนแปลง
- พิษเศรษฐกิจของพื้นที่ในอดีต/ ปัจจุบัน
- ลักษณะเด่น/ ความแตกต่างของพื้นที่เกษตรกรรมเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่น
- บริเวณพื้นที่เกษตรกรรมที่มีความสมบูรณ์
- แหล่งน้ำที่นำมาใช้ในพื้นที่เกษตร และวิธีการนำน้ำเข้าสู่พื้นที่ในอดีต/ ปัจจุบัน
- แหล่งรับซื้อผลผลิต วิธีการขนส่ง และราคาผลผลิตภาพรวมในอดีต/ ปัจจุบัน

- การใช้ประโยชน์จากโครงข่ายลำน้ำในอดีต/ ปัจจุบัน
- แนวโน้มรูปแบบเกษตรกรรมในอนาคต

2.3 ประชาชนชาวบ้าน สาขาการเล่นสื่บ้ำ

- ความเป็นมาของการเล่นและประเพณีของมอญในพื้นที่ เช่น การรำผี เล่นสื่บ้ำ ทะแยมอญ
- แนวโน้มของการเล่นและประเพณีของมอญ
- รูปแบบของกิจกรรม พื้นที่ที่ใช้ประกอบกิจกรรม ความร่วมมือจากภาคประชาชน

2.4 ที่ปรึกษาสภาวัฒนธรรมตำบลเจ็ดริ้ว

- บทบาทของสภาวัฒนธรรมตำบลเจ็ดริ้ว
- รูปแบบของกิจกรรม พื้นที่ที่ใช้ประกอบกิจกรรม ความร่วมมือจากภาคประชาชน
- ผลิตภัณฑ์/ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพื้นที่
- แนวโน้มของการสื่บทอดผลิตภัณฑ์/ภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.5 เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเจ็ดริ้ว

- แผน/นโยบาย/โครงการพัฒนาในอนาคตที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่/ผลกระทบ
- แนวคิดในการสร้างความเข้าใจ ตระหนักถึงคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ให้คนในชุมชน

2.6 ข้าราชการครู

- กิจกรรมที่ส่งเสริมด้านคติความเชื่อ/ วัฒนธรรมประเพณี/ วิถีชีวิตชาวมอญ/ การทำเกษตรกรรม

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสัมภาษณ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

แบบสอบถามชุดที่.....

แบบสอบถามเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

โดย นางสาวกาญจนา แก้วพึ้ง รหัส 5573301825

แบบสอบถามนี้ใช้เพื่อประกอบการศึกษาวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร” ตามหลักสูตรการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำชี้แจง แบบสอบถามกลุ่มบุคคลทั่วไปฉบับนี้ แบ่งออกเป็น 5 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1: ข้อมูลส่วนตัว

ส่วนที่ 2: องค์กรประกอบทางกายภาพ

ส่วนที่ 3: องค์กรประกอบทางสังคมวัฒนธรรม

ส่วนที่ 4: ทักษะหน้าที่ที่มีต่อชุมชน

แบบสอบถามกลุ่มบุคคลทั่วไป

ส่วนที่ 1: ข้อมูลส่วนตัว

1.1 เพศ (1) ชาย (2) หญิง

1.2 อายุ.....ปี

1.3 ระดับการศึกษา

(1) ต่ำกว่าประถมศึกษา (2) ประถมศึกษา (3) มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า/ ปวช.

(4) อนุปริญญา/ ปวส. (5) ปริญญาตรีขึ้นไป

1.4 เชื้อชาติ

(1) ไทย (2) มอญ (3) จีน (4) ผสม ระบุ.....

1.5 ชุมชนที่ท่านอาศัยอยู่ในปัจจุบัน

(1) หมู่ 1 บ้านปลายคลองเจ็ดริ้ว (2) หมู่ 2 บ้านกลางคลองเจ็ดริ้ว

(3) หมู่ 3 บ้านต้นคลองเจ็ดริ้ว (4) หมู่ 4 บ้านต้นคลองพาดหมอน

(5) หมู่ 5 บ้านปลายคลองพาดหมอน

1.5 ท่านอาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้มาตั้งแต่เกิดใช่หรือไม่

(1) ใช่ (2) ไม่ใช่ ย้ายมาอยู่ที่นี้.....ปี ย้ายมาจาก.....

1.6 อาชีพ

(1) นักเรียน/ นักศึกษา (2) เกษตรกร ระบุ.....

(3) ราชการ/รัฐวิสาหกิจ (4) ธุรกิจส่วนตัว ระบุ.....

(5) รับจ้างทั่วไป ระบุ..... (6) อื่นๆ ระบุ.....

ส่วนที่ 2: องค์ประกอบทางกายภาพ

เฉพาะผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกร (ตอบข้อ 2.1 - 2.5)

2.1 ประเภทของพื้นที่เกษตรกรรมในปัจจุบัน

- (1) นา (2) สวนผลไม้ ระบุ.....
- (3) บ่อเลี้ยงกุ้ง/ ปลา (4) ผสม ระบุ.....
- (5) อื่นๆ ระบุ.....

2.2 ในอดีต พื้นที่ทำกินของท่านเคยปลูกพืชอะไรมาก่อน

- (1) เป็นพื้นที่รกร้าง (2) เคยปลูกพืช ระบุ.....

เหตุผลที่เปลี่ยนชนิดพืชที่ปลูก.....เปลี่ยนมานาน.....ปี

2.3 ครอบครัวยุของท่านทำ สวนอุนุ่นพันธุ์ปอกดำหรือพันธุ์คาร์ดินัล หรือไม่

- (1) ไม่ได้ทำ (2) ปัจจุบันยังทำอยู่
- (3) เคยทำ แต่ปัจจุบันเลิกทำแล้ว เลิกมาได้.....ปี

เหตุผลที่เลิกทำ

2.4 ครอบครัวยุของท่านทำ นา หรือไม่

- (2) ไม่ได้ทำ (2) ปัจจุบันยังทำอยู่
- (4) เคยทำ แต่ปัจจุบันเลิกทำแล้ว เลิกมาได้.....ปี

เหตุผลที่เลิกทำ

2.5 ที่ผ่านมาท่านประสบปัญหาในการประกอบอาชีพเกษตรกรอะไรบ้าง มีวิธีการแก้ไขปัญหาอย่างไร

- (1) ไม่มี (2) มี

ถ้ามี: ปัญหาคือ.....

วิธีแก้ไข.....

2.6 องค์ประกอบของอาคารบ้านเรือนของท่าน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- (1) ตัวเรือนอยู่อาศัย (2) นอกชาน ระเบียงบ้าน (3) เรือนครัว(สร้างแยกจากตัวเรือน)
- (4) ใต้ถุนบ้าน (5) เสาผี/ ห้องผี (6) ห้องน้ำ(สร้างแยกจากตัวเรือน)
- (7) สัญลักษณ์แทนผี (8) ศาลพระภูมิ (9) ทำน้ำ/ ศาลาทำน้ำ
- (10) เชื้อน/ ต่กิ่งกันคลื่น (11) ที่จอดเรือ/ อุ้เรือ (12) ที่จอดรถ/ โรงรถ
- (13) อื่นๆ ระบุ.....

2.7 ความรู้สึกของท่านเกี่ยวกับอาคารบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน

- (1) ภาคภูมิใจในรูปแบบของบ้าน (2) มีคุณค่าทางจิตใจ เพราะอยู่มานาน
- (3) เฉยๆ (4) อื่นๆ ระบุ.....

ส่วนที่ 3: องค์ประกอบทางสังคมวัฒนธรรม

3.1 ท่านคิดว่าประเพณีอะไรในชุมชนของท่านมีความสำคัญและเป็นที่ยึด (เรียงลำดับ)

ประเพณี	ลำดับ
(1) ตักบาตรน้ำผึ้ง	
(2) ตักบาตรดอกไม้และล้างเท้าพระ	
(3) แห่เสาหงส์ ธงตะขาบ	
(4) พิธีรำผี	
(5) งานบวชและงานศพแบบมอญ	
(6) พิธีรำเจ้า (ศาลเจ้าประจำหมู่บ้าน)	
(7) ประเพณีสงกรานต์	
(8) การแข่งขันเรือเกษตรรดน้ำ	
(9) บิณฑบาตเรือ	

3.2 ท่านคิดว่าความเชื่ออะไรในชุมชนของท่านมีความสำคัญและยังถือปฏิบัติมาจนปัจจุบัน (เรียงลำดับ)

ความเชื่อ	ลำดับ
(1) การปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนตามหลักของชาวมอญ	
(2) การปลูกต้นไม้ตามทิศ	
(3) การนับถือผีบรรพบุรุษ	
(4) ตึกตาเป็นสิ่งไม่ดี ห้ามนำเข้าบ้าน	
(5) การสร้างศาลเจ้ามอญประจำวัด “ตะละพาน”	

3.3 ท่านคิดว่าภูมิปัญญาอะไรในชุมชนของท่านมีความสำคัญและเป็นที่ยึด (เรียงลำดับ)

ภูมิปัญญา	ลำดับ
(1) ทะแยมมอญ	
(2) สะบ้ามอญ	
(3) วัฒนธรรมการแต่งกายแบบมอญ	
(4) วงเครื่องสายมอญ	
(5) ภูมิปัญญาอาหาร เช่น กาละแม แกงมะตาด แกงบอน แกงกระเจี๊ยบ แกงเลียงมันมือเสือ (พะเซีย)	
(6) หัตถกรรม เช่น เสื่อมอญ การถักผ้าสไบมอญ	
(7) งานจักสาน เช่น สานกระบุง ตะกร้า ลอบ ไช สวิง อีโง่	

3.5 ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับการมีส่วนร่วมของผู้คนในชุมชนในการทำกิจกรรม

- (1) สนใจ และให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี
 (2) พอมีส່วร่วมบ้าง
 (3) ไม่สนใจ และไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร
 (4) อื่นๆ ระบุ.....

ส่วนที่ 4: ทศนคติที่มีต่อชุมชน

5.1 สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์และทำให้ท่านภาคภูมิใจในตำบลเจ็ดริ้วมีอะไรบ้าง

.....

.....

5.2 ในความคิดของท่าน “มอญน้ำจืด” คืออะไร

.....

.....

5.3 ท่านคิดว่าปัญหาอะไรบ้างที่เป็นปัญหาสำคัญของชุมชน (ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา) (เรียงลำดับ)

สภาพปัญหา	ลำดับ
(1) บรรยากาศ และสภาพธรรมชาติโดยรวม	
(2) จำนวนและความหลากหลายของทรัพยากรสัตว์น้ำ	
(3) คุณภาพน้ำในแม่น้ำลำคลองเน่าเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม	
(4) การขาดการดูแลลำประโดงและเครือข่ายลำน้ำ	
(5) การถมร่องสวนเพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัยและเพิ่มพื้นที่เกษตรกรรม	
(6) ระบบน้ำขึ้นน้ำลง	
(7) การทำเกษตรกรรม	
(8) การกัดเซาะตลิ่งริมน้ำ	
(9) คราบน้ำมันจากเรือยนต์	
(10) ขยะมูลฝอยจากครัวเรือนและอุตสาหกรรม	
(11) ความสัมพันธ์และความร่วมมือของคนในชุมชน	
(12) การสืบทอดประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อ เกี่ยวกับชาวมอญ	

5.4 ท่านมีความเห็นอย่างไรกับการสร้างทางเดินคอนกรีตริมน้ำ

.....

.....

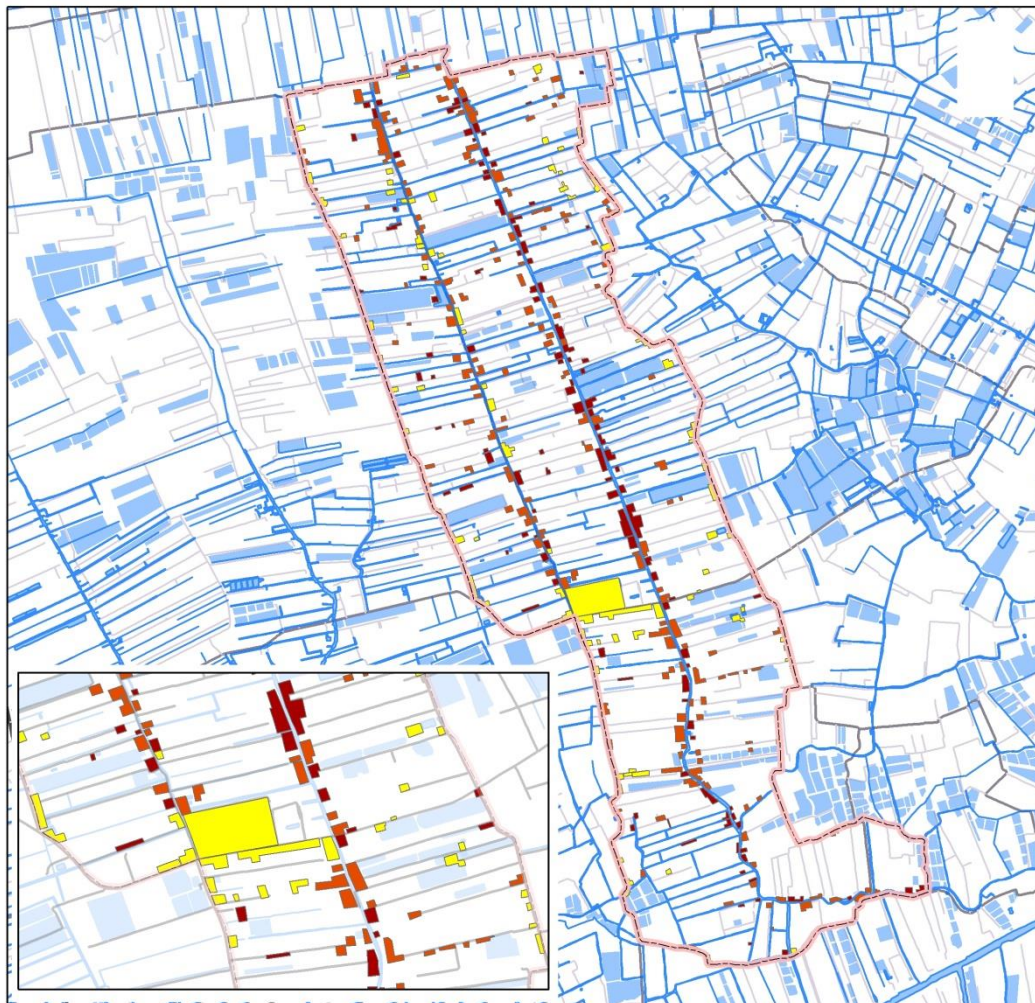
5.6 ท่านคิดว่าปัญหาหรืออุปสรรคในการอนุรักษ์รูปแบบอาคารบ้านเรือนพื้นถิ่นดั้งเดิมคืออะไร

.....

.....

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

วิทยานิพนธ์: ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

แผนที่ คุณค่าทางสุนทรียภาพด้านสถาปัตยกรรมบ้านเรือน

สัญลักษณ์

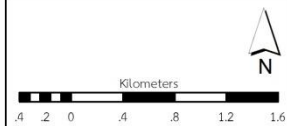
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
- แม่น้ำและคลอง
- ถนน

คุณค่าด้านสถาปัตยกรรมบ้านเรือน

- พื้นที่ที่มีคุณค่าน้อย
- พื้นที่ที่มีคุณค่าปานกลาง
- พื้นที่ที่มีคุณค่าสูง

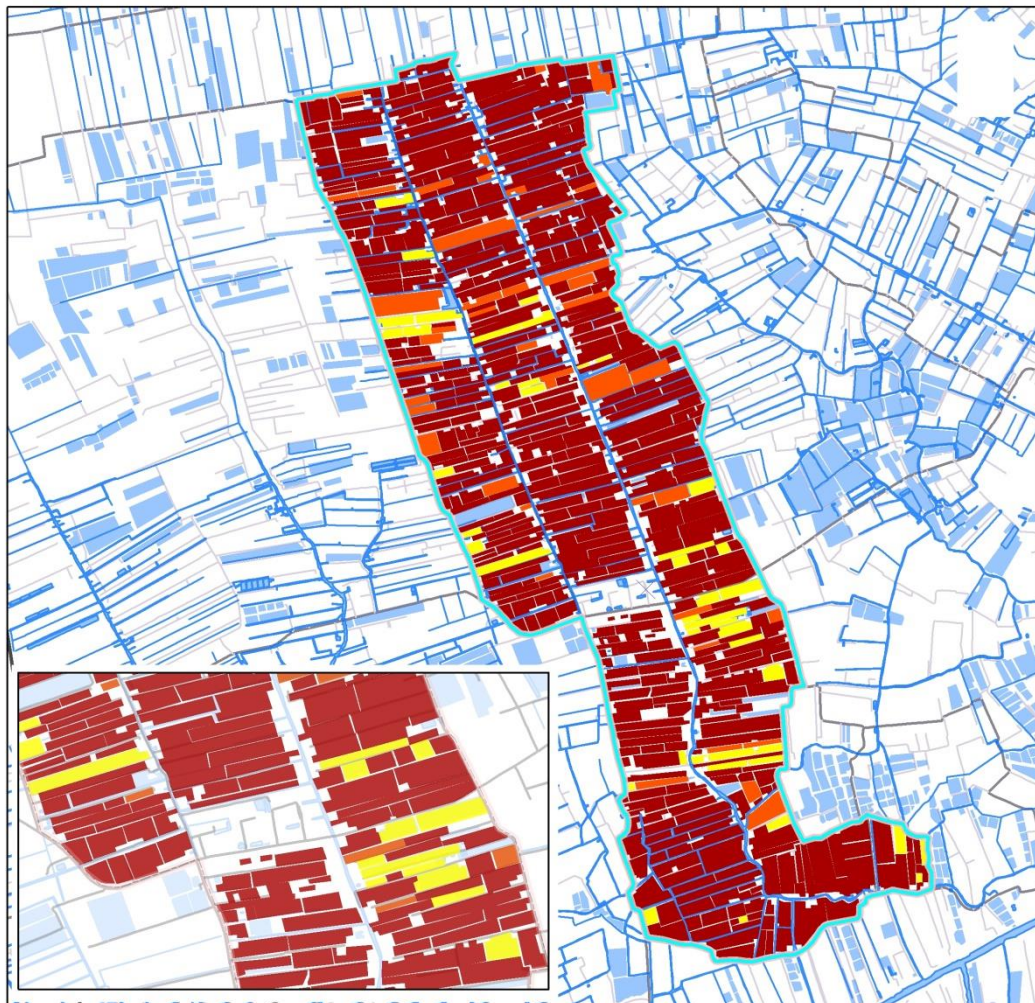

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา: ปรับปรุงจาก กรมแผนที่ทหารและ
สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสมุทรสาคร

นางสาวกาญจนา แก้วฟุ้ง

วิทยานิพนธ์: ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

แผนที่ คุณค่าทางสุนทรียภาพด้านพื้นที่เกษตรกรรมและโครงข่ายลำน้ำ

สัญลักษณ์

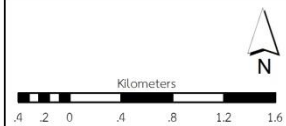
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
- แม่น้ำและคลอง
- ถนน

คุณค่าด้านพื้นที่เกษตรกรรมและโครงข่ายลำน้ำ

- พื้นที่ที่มีคุณค่าน้อย
- พื้นที่ที่มีคุณค่าปานกลาง
- พื้นที่ที่มีคุณค่าสูง

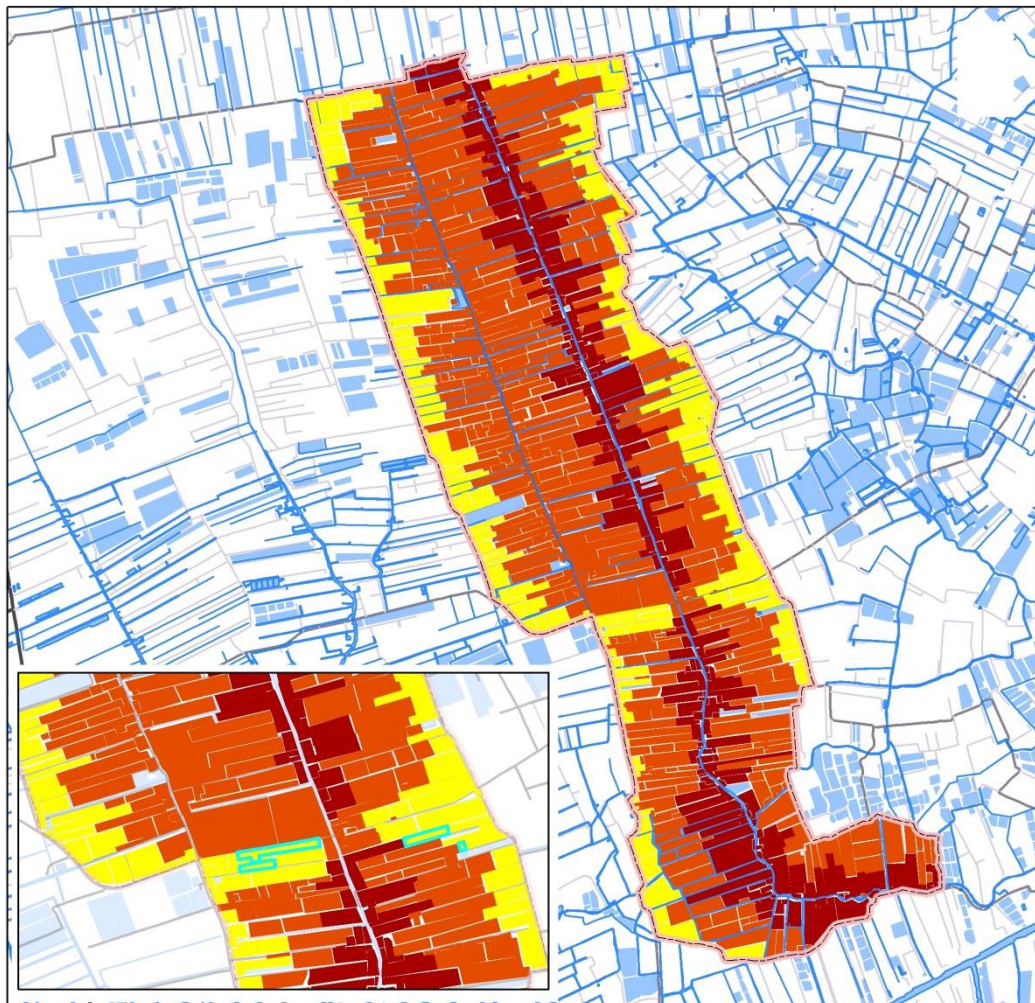

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา: ปรับปรุงจาก กรมแผนที่ทหารและ
สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสมุทรสาคร

นางสาวกาญจนา แก้วฟุ้ง

วิทยานิพนธ์: ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

แผนที่ คุณค่าทางสุนทรียภาพด้านโครงการสาธารณูปโภค

สัญลักษณ์

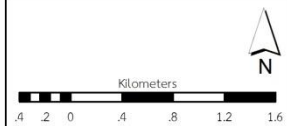
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
- แม่น้ำและคลอง
- ถนน

คุณค่าด้านโครงการสาธารณูปโภค

- พื้นที่ที่มีคุณค่าน้อย
- พื้นที่ที่มีคุณค่าปานกลาง
- พื้นที่ที่มีคุณค่าสูง

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา: ปรับปรุงจาก กรมแผนที่ทหารและ
สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสมุทรสาคร

นางสาวกาญจนา แก้วพิง

วิทยานิพนธ์: ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

แผนที่ คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรมด้านประเพณีวัฒนธรรมชุมชน

สัญลักษณ์

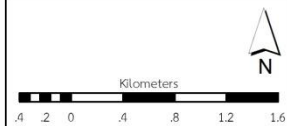
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
- แม่น้ำและคลอง
- ถนน

คุณค่าด้านวัฒนธรรมชุมชน

- ต่ำ
- ปานกลาง
- สูง

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา: ปรับปรุงจาก กรมแผนที่ทหารและ
สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสมุทรสาคร

นางสาวกาญจนา แก้วพิง

วิทยานิพนธ์: ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

แผนที่ คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรมด้านพื้นที่ทางภูมิปัญญา ศิลปะและวัฒนธรรม

สัญลักษณ์

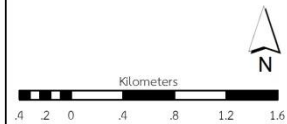
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
- แม่น้ำและคลอง
- ถนน

คุณค่าด้านพื้นที่ทางภูมิปัญญา ศิลปะและวัฒนธรรม

- ต่ำ
- ปานกลาง
- สูง

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา: ปรับปรุงจาก กรมแผนที่ทหารและ
สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสมุทรสาคร

นางสาวกาญจนา แก้วพิง

วิทยานิพนธ์: ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

แผนที่ คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรมด้านเศรษฐกิจชุมชน

สัญลักษณ์

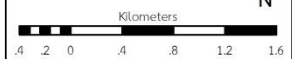
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
- แม่น้ำและคลอง
- ถนน

คุณค่าด้านเศรษฐกิจชุมชน

- ต่ำ
- ปานกลาง
- สูง

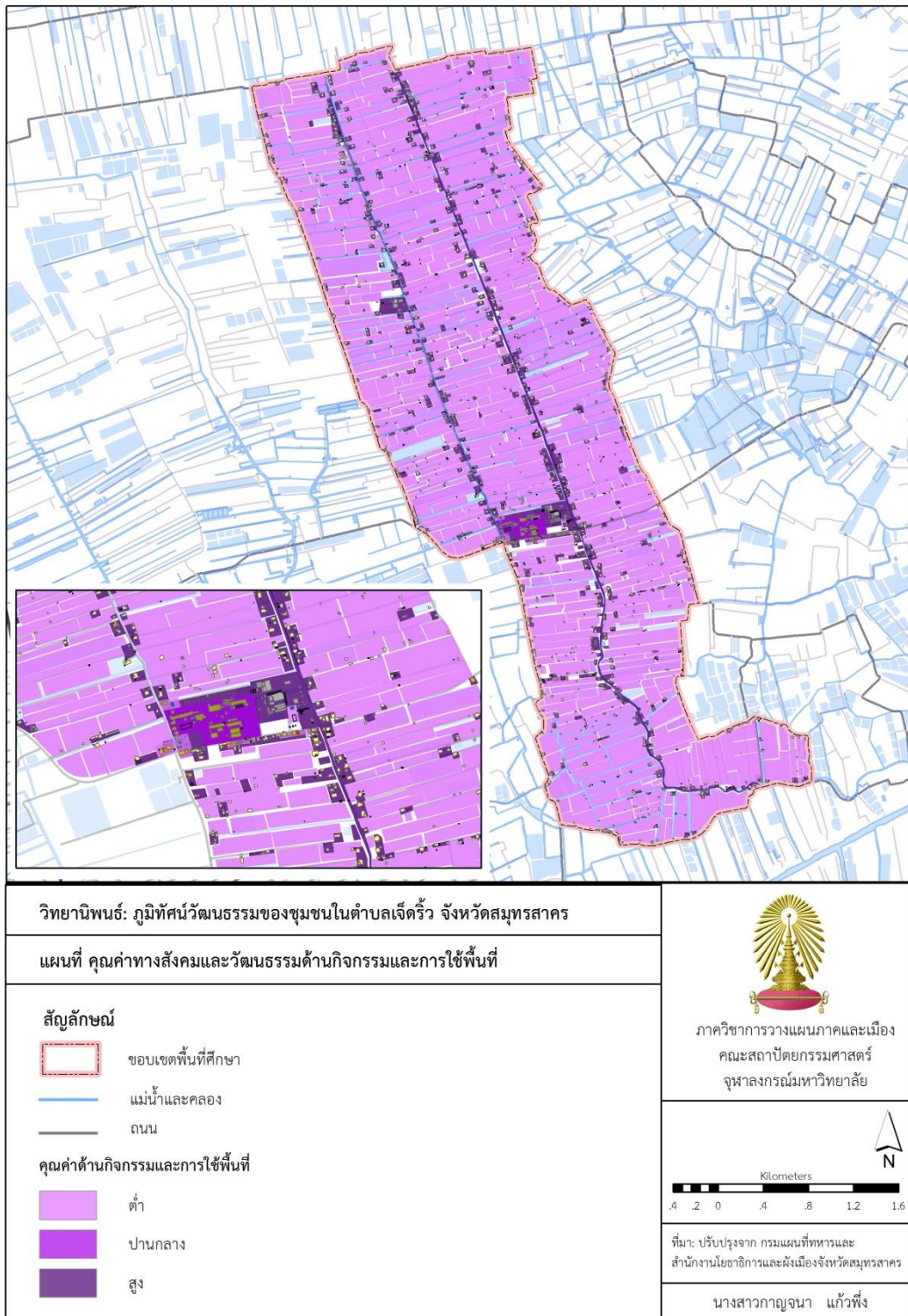

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา: ปรับปรุงจาก กรมแผนที่ทหารและ
สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสมุทรสาคร

นางสาวกาญจนา แก้วพิง

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวกาญจนา แก้วพึ้ง เกิดเมื่อวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ.2531 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีจากภาควิชาการผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปีการศึกษา 2553 และเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโทในหลักสูตรการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต สาขาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2555

